

2024
MAKROEKONOMİK VE SEKTÖREL GELİŞMELER

KKTC BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ

BAŞBAKANLIK

DEVLET PLANLAMA ÖRGÜTÜ

2024 YILI MAKROEKONOMİK VE SEKTÖREL GELİŞMELER

SUNUŞ

KKTC'de ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların oluşturulması ve uygulanmasında yönlendirici bir rol üstlenen Devlet Planlama Örgütü, 49 yıllık bilgi birikimi ve kurumsal tecrübesiyle devletin tüm kurum ve kuruluşları için güvenilir bir referans ve sayısal hafıza işlevi görmektedir. Bu çerçevede Örgüt, ulusal planlama süreçlerinin bilimsel temellere dayandırılması, politika yapımında veriye dayalı karar alma mekanizmalarının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin desteklenmesi amacıyla çalışmalarını kararlılıkla sürdürmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ekonomik, sosyal ve sektörel yapısını bütüncül bir bakış açısıyla ele alan bu rapor, ülkemizin mevcut durumunu ortaya koymanın yanı sıra, orta ve uzun vadeli politika yapım süreçlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Küresel ölçekte yaşanan ekonomik dalgalanmalar, jeopolitik gelişmeler ve bölgesel belirsizlikler karşısında, KKTC ekonomisinin gösterdiği direnç ve uyum kapasitesinin doğru analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu raporda yer alan bulgular, 2022–2024 döneminde makroekonomik göstergelerde yaşanan gelişmeleri; büyüme, yatırımlar, tüketim, tasarruflar, kamu maliyesi, dış denge, bankacılık sistemi ve sektörel performanslar çerçevesinde ayrıntılı biçimde değerlendirmektedir. Söz konusu dönem, pandemi sonrası toparlanma sürecinin etkilerinin daha net gözlemlendiği, kamu politikalarının ekonomideki yönlendirici rolünün güçlendiği ve iç talep dinamiklerinin yeniden şekillendiği bir süreç olarak öne çıkmaktadır.

Hazırlanan çalışma, karar alıcılar, kamu kurumları, akademik çevreler, özel sektör temsilcileri ve tüm paydaşlar için güvenilir bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Raporda sunulan analizler, yalnızca mevcut durumu tespit etmekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sürdürülebilir büyüme, mali disiplin, verimlilik artışı ve toplumsal refahın güçlendirilmesine yönelik politika önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bu vesileyle, *2024 Makroekonomik ve Sektörel Gelişmeler* kitabının hazırlanmasında özveriyle görev alan Devlet Planlama Örgütü personeline, daire başkanlarına; veri sağlayarak ve katkı sunarak çalışmanın hazırlanmasına destek olan tüm kurum ve kuruluşlara teşekkür ederim. Söz konusu çalışmanın, ülkemizin kalkınma hedeflerine ulaşma sürecinde politika yapıcılara, araştırmacılara ve ilgili tüm paydaşlara yol gösterici olmasını temenni ederim.

Saygılarımla,
Durali GÜÇLÜSOY
Devlet Planlama Örgütü Müsteşarı

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM: MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nin Bileşimi 2
2. Kaynakların Kullanımı 6
2.1 Ekonominin Genel Dengesi 6
2.2 Sermaye Birikimi 9
2.2.1 Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımları 9
2.2.2 Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı 12
2.3 Tüketim Harcamaları 16
3. Finansman Dengesi 18
3.1 Kamu Kesimi Genel Dengesi 18
3.2 Kamu Borç Stoku 21
3.3 Özel Kesim Dengesi 22
3.4 Devlet Bütçe Dengesi 23
4. Ödemeler Dengesi 26
4.1 Cari İşlemler 26
4.1.1 Mal Dengesi 26
4.1.2 Hizmet Gelir ve Giderleri 26
4.2 Sermaye Hesabı 27
4.3 Finans Hesabı 27
4.3.1 Doğrudan Yatırımlar 27
4.3.2 Portföy Yatırımları 27
4.3.3 Diğer Yatırımlar 27
4.4 Net Hata ve Noksan 28
4.5 Rezerv Varlıklar 28
5. Fiyat Hareketleri 30
6. Bankacılık 34
6.1 Banka Mevduatları 35
6.1.1 Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri 36
6.1.2 Döviz Mevduat Gelişmeleri 36
6.1.3 Krediler 38

İKİNCİ BÖLÜM SEKTÖREL: GELİŞMELER

1. Tarım 39
1.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 40
1.1.1 Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri 40
1.1.2 Bitkisel Üretim 42
1.1.3 Hayvancılık 45
1.1.4 Ormancılık 47
1.1.5 Su Ürünleri 50
2. Sanayi 53
2.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 53
2.1.1 Katma Değer 54
2.1.2 İmalat (Üretim) Sanayi 54
2.1.3 Dış Satım ve Rekabet Edilebilirlik 57
2.1.4 Sanayi Sektöründe İstihdam 59
2.1.5 Sabit Sermaye Yatırımları 61
2.1.6 Teşvik ve Krediler 63
2.1.7 Taş Ocakçılığı 71
2.1.8 Enerji 73
2.1.9 Su (İçme ve Kullanma Suyu) 77
2.1.10 Serbest Liman ve Bölgesi 84
2.2 Sorunlar 85
3. İnşaat 88
3.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 88
3.1.1 İnşaat Malzemeleri 89
3.1.2 Konut 91
3.2 Sorunlar 94
4. Ticaret ve Pazarlama 97
4.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 97
4.1.1 Toptan ve Perakende Ticaret 97
4.1.2 Dış Ticaret 98
4.2 Sorunlar 103
5. Turizm 105
5.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 106

5.1.1 Yolcu Sayısındaki Gelişmeler 107
5.1.2 Geceleme ve Doluluk Oranları 110
5.1.3 Ulaşım Tercihleri 113
5.1.4 Turizm Hizmetleri Arzı 115
5.1.5 Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı 116
5.1.6 Turizm Gelirleri 120
5.1.7 Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projeleri 120
5.2 Sorunlar 122
6. Ulaştırma-Haberleşme 124
6.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 124
6.2 Ulaştırma 125
6.2.1 Karayolu Ulaştırması 125
6.2.2 Havayolu Ulaştırması 126
6.2.3 Denizyolu Ulaştırması 128
6.3 Haberleşme 130
6.3.1 Telekomünikasyon Hizmetleri 131
6.3.2 Posta Hizmetleri 133
6.4 Sorunlar 134
7. Eğitim 136
7.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 136
7.1.1 Okullarda Yapılan Eğitimler ve Projeler 138
7.2 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim Sistemi 139
7.2.1 Örgün Eğitim 139
7.3 Yaygın Eğitim 159
7.4 Sorunlar 160
8. Kültür 164
8.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 164
8.2 Sorunlar 180
9. Gençlik 182
9.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 183
9.2 Bağımlılık 189
9.3 Sorunlar 191
10. Spor 193
10.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 193

10.2 Sorunlar 199
11. Sağlık 201
11.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 201
11.2 Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri 202
11.2.1 Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri) 204
11.2.2 Yataklı Tedavi Hizmetleri 204
11.2.3 İlaç ve Eczacılık Hizmetleri 207
11.2.4 Laboratuvar Hizmetleri 207
11.3 Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri 207
11.4 Sağlık Harcamaları 210
11.5 Sağlık Yatırımları 211
11.6 Sorunlar 212
12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik 214
12.1 Çalışma Yaşamı 214
12.1.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 214
12.1.2 Sorunlar 221
12.2 Sosyal Güvenlik 222
12.2.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 223
12.2.2 Sorunlar 239
13. Çevre 241
13.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 242
13.1.1 İklim Değişikliği ve Çevreye Etkileri 247
13.1.2 Atık Su Arıtma Tesisleri ve Çevre 249
13.1.3 Katı Atık Yönetimi ve Çevre 251
13.1.4 Doğal Hayat ve Çevre 251
13.1.5 KKTC'de Öne Çıkan Bazı Özel Çevre Koruma Alanları 254
13.1.6 Kıyı ve Denizlerin Kirliliği 257
13.2 Sorunlar 258
14. Fiziki Planlama 262
14.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 262
14.1.1 Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları 262
14.1.2 Nüfus 265
14.1.3 Konut ve Fiziki Planlama 266
14.1.4 Uygulama ve İmar Denetimi 267
14.2 Güncel Çalışmalar 267

14.3 Sorunlar 268
15. İskân ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme 271
15.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 272
15.1.1 Eşdeğer ve Tahsis Uygulamaları 272
15.1.2 Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları 275
15.1.3 Diğer Uygulamalar 278
15.1.4 Konut Edindirme Uygulamaları 280
15.2 Sorunlar 283
16. Kooperatifçilik 285
16.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 285
16.2 Kooperatif Bankacılığı 286
16.3 Kooperatif Kuruluşları 287
16.4 Sorunlar 288
17. İdari Örgütlenme 290
17.1 Mevcut Durum 290
17.2 Yasama 290
17.3 Yürütme 291
17.3.1 Merkezi Yönetim 291
17.3.2 Taşra Yönetimi 293
17.3.3 Yerel Yönetim 293
17.4 Yargı 296
18. Yerel Yönetimler 297
18.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 297
18.2 Sorunlar 304
19. Beşerî Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler 305
19.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler 306
19.1.1 Beşeri Kaynaklar 306
19.1.2 Aile 307
19.1.3 Kadın 308
19.1.4 Çocuk 313
19.1.5 Engelliler 315
19.2 Sorunlar 317

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.1: GSYİH'deki Sektörel Gelişmeler 4
Tablo 1.2.1: Ekonominin Genel Dengesi (2022-2024) 7
Tablo 1.2.2: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı 10
Tablo 1.2.3: Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı 12
Tablo 1.2.4: Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler ve Sektörler İtibarıyla Yüzde Dağılımı . 13
Tablo 1.2.6: Tüketim Harcamaları 16
Tablo 1.3.1: Kamu Kesimi Genel Dengesi 19
Tablo 1.3.2: Kamu Borç Stoku 22
Tablo 1.3.3: Özel Kesim Genel Dengesi 23
Tablo 1.3.4: Devlet Bütçe Dengesi 25
Tablo 1.4.1: Ödemeler Dengesi 29
Tablo 1.5.1: Tüketici Fiyatları Endeksi 30
Tablo 1.5.2: Aylık Ortalama ABD Doları Kur Değişimleri 32
Tablo 1.5.3: Aylık Ortalama Euro Kur Değişimleri 32
Tablo 1.5.4: Aylık Ortalama İngiliz Sterlini Kur Değişimleri 33
Tablo 1.6.3: Mevduat Gelişmeleri 37
Tablo 1.6.4: Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı 38
Tablo 2.1.1: Ekilen Arazi Miktarlarının Ürün Çeşidine Göre Dağılımı 42
Tablo 2.1.2: Tarımsal Üretimin Ürün Çeşitlerine Göre Dağılımı (2022-2024) (Ton) 43
Tablo 2.1.3: Sulu Arazi Dağılımı 44
Tablo 2.1.4: Tarımsal Makine, Araç-Gereç Mevcudu 45
Tablo 2.1.5: Hayvan Sayısı 46
Tablo 2.1.6: Hayvansal Üretim 47
Tablo 2.1.7: KKTC Ormanlık Sahasının Ağaç Türlerine Göre Dağılımı 48
Tablo 2.1.8: Ormancılık Verileri 49
Tablo 2.1.9: Mevcut Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanları 50
Tablo 2.1.10: Kayıtlı Balıkçı Sayısı ve Balıkçı Tekneleri 52
Tablo 2.2.1: Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin 2024 Yılı Faaliyet Alanları 56
Tablo 2.2.2: Toplam İhracat İçinde Önemli Sanayi Ürünlerinin Değerleri 58
Tablo 2.2.3: Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri 62
Tablo 2.2.4: 47/2000 Sayılı Yasa Kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden Teşvik Belgesi Almış Sanayi Yatırım Projeleri 64
Tablo 2.2.5: Sanayi Dairesi Tarafından Sağlanan Devlet Destek ve Teşvikleri 66

Tablo 2.2.6: Ticaret Dairesinin Başlıca Sanayi Ürünlerine Sağladığı Navlun ve Teşvik Primi Değerleri 67
Tablo 2.2.7: Yıllara Göre Süt Ürünlerine Sağlanan İhracat Teşvik Primi (Sübvansiye) Tutarları (TL) 69
Tablo 2.2.8: KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası Denetimindeki Bankaların Sanayi ve KOBİ Sektörüne Kullandırdığı Kredilerin Toplamı 71
Tablo 2.2.9: Mevcut Taş Ocaklarının Malzeme Üretimi ve Kullanılan Patlayıcı Miktarı 73
Tablo 2.2.10: Mevcut Elektrik Santrallerinin Üretim Değerleri (MWh) 74
Tablo 2.2.11: Mevcut Elektrik Santrallerinin Aylara Göre Elektrik Üretimi (MWh) 75
Tablo 2.2.12: Tüketici Sayısı ile Tüketimin Tüketici Gruplarına Göre Dağılımı (MWh) 76
Tablo 2.2.13: Yenilenebilir Enerji 77
Tablo 2.2.14: Bölgelere Göre Ruhsatlandırma Onayı Verilen Kuyu Sayıları 79
Tablo 2.2.15: Aylara göre Belediyelerin Kullanımına Sunulan Su Miktarı (m^3) 80
Tablo 2.2.16: Belediyelerin Kullanımına Sunulan Yıllık Su Miktarı (m^3)..... 81
Tablo 2.2.17: Mevcut Göletlerin Kapasitesi, Yıl İçerisinde Ölçülen Doluluk Miktarları ve Kullanılan Su Miktarı (m^3)..... 83
Tablo 2.2.18: Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı, Gelen-Giden Yük Miktarı ve Bölge'nin Faaliyetleri Neticesinde Sağladığı Gelirleri..... 85
Tablo 2.3.1: Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2022-2024) 90
Tablo 2.3.2: Yıllar İtibarıyla Bazı İnşaat Türlerinin Maliyetleri (2022-2024 Cari Fiyatlarla TL/m2) 91
Tablo 2.3.3: Toplam Yapı İnşaatı ve Konut İnşaatı (2022-2024) 92
Tablo 2.3.4: Kentsel Konut İnşaatlarında Gelişme (2022-2024)..... 93
Tablo 2.3.5: Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2022-2024) 93
Tablo 2.4.1: Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı 99
Tablo 2.4.2: Dış Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı 100
Tablo 2.4.3: Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi 100
Tablo 2.4.4: Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Güney Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri 101
Tablo 2.4.5: KKTC Dış Satımının Yapısı 102
Tablo 2.4.6: Ana Mal Gruplarına Göre Dış Alım 102
Tablo 2.5.1: KKTC'ye Hava ve Deniz Yolu ile Gelen Yolcuların Uyruklarına Göre Dağılımı (KKTC uyruklular hariç)..... 108
Tablo 2.5.2: KKTC'ye Kara Yolu ile Gelen Yolcuların Uyruklarına Göre Dağılımı (KKTC uyruklular hariç)..... 109
Tablo 2.5.3: Turistlerin Uyruklarına Göre Konaklama Süreleri..... 111
Tablo 2.5.4: Turistik Konaklama Tesislerinde Geceleme ve Doluluk Oranları 112
Tablo 2.5.5: Ulaşım Tercihleri..... 113
Tablo 2.5.6: Gelen Yolcuların Ulaşım Tercihleri ve Aylara Göre Dağılımı (2024)..... 114

Tablo 2.5.7: Turizm Hizmetleri Arzı 116
Tablo 2.5.8: Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı 117
Tablo 2.5.9: Konaklama Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı (2024) 119
Tablo 2.5.10: Turizm Gelirleri ve GSYİH'deki Payı (Milyon $) 120
Tablo 2.5.11: Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projelerinin Bölgelere ve Yıllara Göre Dağılımı 121
Tablo 2.6.1: Yurtdışı Yük ve Yolcu Taşımacılığı 127
Tablo 2.6.2: Havayolu Yük, Yolcu ve Sefer Sayıları 128
Tablo 2.6.3: Denizyolu Yük ve Yolcu Taşıması 129
Tablo 2.6.4: Gazimağusa Limanına Taşınan Yük Miktarları ve Taşıyan Gemilerin Milliyetleri 130
Tablo 2.6.5: Bölge Santralları ve Hat Kapasiteleri 132
Tablo 2.7.1: Okul Öncesi Eğitim (2022/2023- 2023/2024 - 2024/2025) 140
Tablo 2.7.2: İlkokullar (Özel ve Devlet) (2022/2023- 2024/2025) 142
Tablo 2.7.3: Ortaöğretimde Okul ve Öğretmen Sayıları (Devlet- Özel) 143
Tablo 2.7.4: Ortaokullar (Özel ve Devlet) 2022/2023-2024/2025 144
Tablo 2.7.6: Genel Liseler (Özel ve Devlet) 2022/2023-2024/2025 144
Tablo 2.7.7: Mesleki Teknik Liseler (2022/2023- 2024/2025) 146
Tablo 2.7.8: Yüksek Öğretimde Öğrenci Dağılımları (2022/2023- 2024/2025) 156
Tablo 2.7.9: Yurt Dışında Yüksek Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı 157
Tablo 2.7.10: Özel Eğitimdeki Öğrenci Sayıları 158
Tablo 2.7.11: Yaygın Eğitim (2022/2023- 2024/2025) 160
Tablo 2.8.1: Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Kitap Sayıları (2022-2024) 171
Tablo 2.8.2: Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Üye Sayıları (2022-2024) 172
Tablo 2.8.3: Milli Kütüphane ile Kütüphanelerdeki Kitapların Konularına Göre Dağılımı (2022-2024) 173
Tablo 2.8.4: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesinin Yıllık Kaynaklarının Kullanımı (2022-2024) 175
Tablo 2.8.5: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Ziyaretçilerinin Cinsiyet, Yurttaşlık ve Eğitim Durumuna Göre Yılık Dağılımı (2022 – 2024) 175
Tablo 2.8.6: Envanteri Yapılan Eski Eserlerin Dökümü 177
Tablo 2.8.7: Müzelerin Türlerine Göre Dağılımı 179
Tablo 2.9.1: 15- 24 Yaş Grubu Genç Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı (2022-2024) 184
Tablo 2.9.2: 2024 yılı Gençlik Dairesinin Düzenlediği Proje, Kurs ve Etkinlikler 185
Tablo 2.9.3: 2024 Yılı Gençlik Merkezlerinin Görünümü 186
Tablo 2.9.4:2024 Yılı Gençlik Kampları ile İlgili Bilgiler 187

Tablo 2.9.5: Gençlik Dairesine Bağlı Kıbrıs Türk Halk Dansları Federasyonu ile ilgili İstatistiki Bilgiler 187
Tablo 2.9.6: Gençlik Dairesi'ne Bağlı Faaliyet Gösteren Kıbrıs Türk İzcilik Federasyonu ... 188
Tablo 2.10.1: Federasyonların Sayısal Durumları (2024) 196
Tablo 2.10.2: Mevcut Spor Tesisleri 197
Tablo 2.10.3: Bölgelere Göre Mevcut Spor Tesislerimiz (2024) 198
Tablo 2.11.1: Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personelin Bölgelere Göre Dağılımı 203
Tablo 2.12.1: Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre İstihdamın İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı[1] (2022-2024) 216
Tablo 2.12.2: Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre Bazı Temel Göstergeler (2022-2024) 217
Tablo 2.12.3: Kayıtlı Tamamen İşsizlerin İstihdamı Genel Görünüm Tablosu (2022-2024) . 219
Tablo 2.12.4: İş Kazaları ve Neticeleri 220
Tablo 2.12.5: Asgari Ücretteki Gelişmeler (2022-2024) 220
Tablo 2.12.6: İşyeri Tescillerinin Görünümü (2022-2024) 224
Tablo 2.12.7: Sigortalı Tescillerinin Görünümü (2022-2024) 224
Tablo 2.12.8: Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Malullük Yaşlılık Ölüm Aylığı Alan Kişi Sayısı (2022-2024) 225
Tablo 2.12.9: Sosyal Güvenlik Yasası ve Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Aktif- Pasif Sigortalı Sayıları (2022-2024) 226
Tablo 2.12.10: Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Prim Oranları[1] 227
Tablo 2.12.11: Prime Esas Kazançların Alt ve Üst Sınırları (2022-2024) 229
Tablo 2.12.12: Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin Alt ve Üst Sınırları (2022-2024) 229
Tablo 2.12.13: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Tescilli Olup Fiilen Çalışan İşyerlerinin Dağılımı (2022-2024) 230
Tablo 2.12.14: Sosyal Sigortalar Fonundan Maaş Alanların Kategorilerine Göre Dağılımı (2022-2024) 230
Tablo 2.12.15: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Maaş Alanların Statülerine Göre Dağılımı (2022-2024) 231
Tablo 2.12.16: Sosyal Sigortalar Fonundan Yapılan Maaş Ödemelerinin Fon ve Devlet Ayırımı (2022-2024) 231
Tablo 2.12.17: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre (1.2.2012 tarihinden itibaren) Prim Oranları 233
Tablo 2.12.18: Kamu Görevindeki Sürekli Personelin Emeklilik Açısından Zorunlu Olduğu En Az Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı* (2022-2024) 235
Tablo 2.12.19: Kamu Görevlilerinin Emeklilik İştirak Payı Kesintileri (Maaşın % Payı olarak) 235
Tablo 2.12.20: İhtiyat Sandığının Yaptığı Tahsilatların Nevine Göre Dağılımı (2022-2024) (TL) 237

Tablo 2.12.21: Sosyal Hizmetler Dairesi'nce Yapılan Ödemelerin Türüne Göre Dağılımı ve Ödenen Miktarlar (2022-2024) 238
Tablo 2.12.22: Sosyal Hizmetler Dairesince Yapılan Ödemelerin Çeşitleri ile Miktarları (TL) 239
Tablo 2.13.1: Ocak 2024-Aralık 2024 Dönemi Hava Kalite İstasyonlarında Yapılan Ölçümlerde Elde Edilen Ortalama Veriler 244
Tablo 2.13.2: KKTC'deki Atık Su Arıtma Tesislerinin Maksimum Kapasiteleri 250
Tablo 2.13.3: 2024 Yılı KKTC'deki Turistik Tesislerin Atıksu Bertaraf Genel Tablosu 251
Tablo 2.13.4: 2024 Yılı Ekolojik Etki Değerlendirme Çalışmaları 254
Tablo 2.14.1: İmar Planı, Koruma Çevre Planı ve Emirnamelerin Yıllara ve Yüzölçümüne Göre Sınıflandırılması 264
Tablo 2.14.2: Nüfus Sayımına Göre Yerleşim Yeri Büyüklükleri 265
Tablo 2.14.3: Nüfus Sayımına Göre İlçe Merkezleri ve Diğer Bölge Nüfuslarının Dağılımı[1] 266
Tablo 2.15.1: 31.12.2024 Tarihi İtibarıyla Tahsisten Mülkiyet Dosyalarının Sayı ve Puan Miktarı 274
Tablo 2.15.2: 31.12.2024 Tarihi İtibarıyla Mücahit ve Mukavemetçi, Dosya ve Puan Miktarı 274
Tablo 2.15.3: TMK'da Dosyalanan Başvurularla İlgili İstatistikler 276
Tablo 2.15.4: Kaynak Paketleri 278
Tablo 2.15.5: 2024-2025 İcar Döneminde Kiralanan Rezerv Tarımsal Araziler 279
Tablo 2.15.6: Kaynak Dağıtımları 280
Tablo 2.15.7: Sosyal Konut Üretimi 281
Tablo 2.15.8: Şehit Çocuklarına Verilen Arsalar 282
Tablo 2.16.1: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası'nın Plasman Durumu (2022-2024) .. 286
Tablo 2.16.2: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Plasmanlarının Sektörel Dağılımı (2022-2024) 287
Tablo 2.16.3: Türlerine Göre Kooperatiflerin Sayıları (2022-2024) 287
Tablo 2.16.4: Türlerine Göre Teftişi Tamamlanan Kooperatif Kuruluşları (2022-2024) 288
Tablo 2.18.1: Belediyeler ve Belediyelere Bağlı Yerleşim Yerleri 299
Tablo 2.18.2: Belediyelere Yapılan Devlet Katkısının Mahalli Gelirler İçindeki Payı (2022-2024) 300
Tablo 2.18.3: Belediyelerin Devlet Bütçesinden Aldıkları Katkı Miktarları (2021-2024) 301
Tablo 2.18.4: Belediyelerin Gelirleri (2022- 2024) 301
Tablo 2.18.5: Belediyelerin Giderleri (2022 - 2024) 302
Tablo 2.18.6: Belediyelerdeki Memur, İşçi ve Sözleşmeli Personel Sayıları (2022 - 2024) . 303
Tablo 2.18.7: Belediyelerin Araç Durumu (2022-2024) 303
Tablo 2.19.1: Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Sayısı 308

Tablo 2.19.2: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı (2022-2024) 311
Tablo 2.19.3: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İşsizlerin Cinsiyete Göre Dağılımı (2022-2024) 311
Tablo 2.19.4: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına göre Ana Ekonomik Faaliyet Alanları ve Cinsiyete Göre Dağılım (2022-2024) 311
Tablo 2.19.5: Devlette Çalışan Personelin Genel Görünümü ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2024) 312
Tablo 2.19.6: Kamu Sektöründeki Üst Kademe Yöneticilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2022-2024) 312
Tablo 2.19.7: Sosyal Hizmetler Dairesine Bağlı Yuva/Yurtlarda ve SOS'te Barınan Çocuk Sayıları (2022- 2024 Yılı Aylık Ortalama) 314
Tablo 2.19.8: Engelli Yardımı Ödenen Kişilerin, Engel Türü ve Cinsiyete Göre Dağılımı ... 316
Tablo 2.19.9: İstihdam Edilen Engellilerin Cinsiyet ve Engel Türüne Göre Dağılımı (2024) 316
Tablo 2.19.10: İş İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Engel Türlerine Göre Dağılımları 2024... 317

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1.1: KKTC GSYİH Reel Büyüme Oranı (%) 1984-2024 2
Şekil 1.1.2: GSYİH'nin Sektörel Dağılımı (2005-2024) 3
Şekil 1.2.1: Kesimler İtibarı ile Sabit Sermaye Yatırımları 13
Şekil 1.2.2: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (%) 15
Şekil 1.2.4: Fert Başına GSMH Dolar Bazında (2021-2024) 17
Şekil 1.3.1: Kamu Finansman Gereği/GSYİH (%) 20
Şekil 1.5.1: TÜFE ve Döviz Kur Değişimleri (2021 Aralık=100) 31
Şekil 2.1.1: KKTC Arazi Dağılımı 41
Şekil 2.1.1: Tarımsal Üretimde Üretim Payı En Yüksek Olan 3 Ürünün Toplam Üretim 43
Şekil 2.2.1: Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Tarım Hariç İhraç Edilen En Büyük 5 Sanayi Ürününün Değeri 59
Şekil 2.2.2: İşgücü Anketlerine Göre Sanayi Sektöründeki İstihdamın Durumu (kişi) 60
Şekil 2.2.3: 2024 Yılı Taş Ocakları Faaliyet Durumları 72
Şekil 2.5.1: 2024 Yılı Kara Kapıları Kullanımı 114
Şekil 2.5.2: Gelen Yolcuların Ulaşım Tercihleri ve Aylara Göre Dağılımı (2024) 115
Şekil 2.5.3: 2024 Yılı Tesis ve Yatak Sayılarının Tesis Türlerine Göre Oranı 118
Şekil 2.6.1: Sabit Telefon Abonelerinin 2024 Yıl Sonu İtibarıyla Santrallere Göre Dağılımı 132
Şekil 2.6.2: Cep Telefonu Abonelerinin Yıl Sonu itibarıyla Şirketlere Göre Dağılımı 133
Şekil 2.7.1: Milli Eğitim Bakanlığı 2024-2025 Öğretim Yılı KKTC Genel Toplam Okul Sayıları 137
Şekil 2.7.2: 2024-2025 Eğitim Yılı Okul Öncesi Okulların Bölgelere Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları 141
Şekil 2.7.3: 2024-2025 Eğitim Yılı İlkokul Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları 142
Şekil 2.7.4: 2023-2024 Eğitim Yılı Genel Ortaokul ve Genel Liselerde Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları 145
Şekil 2.7.5: 2023-2024 Eğitim Yılı Meslek Liselerinde Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları 146
Şekil 2.7.6: Bölgelere Göre Yükseköğrenim Kurumlarının Dağılımı 147
Şekil 2.7.7: 2024-2025 KKTC Yükseköğrenim Kurumları Öğrenci Sayıları (2024/2025) 157
Şekil 2.7.10: Özel Eğitim ve İş Merkezleri 2024/2025 Öğretmen ve Öğrenci Sayıları 159
Şekil 2.8.1: Ören ve Müze Yerleri Ziyaretçi Sayıları 178
Şekil 2.9.1: 1191 Danışma Hattına Yapılan Başvuruların Nedenlerine Göre Dağılımı 190
Şekil 2.11.1: Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personel Sayısı 202
Şekil 2.11.2: Kamu Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı 206

Şekil 2.12.3: Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı 206
Şekil 2.11.4: Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşviklendirilen Özel Sağlık Yatırım Projelerinin Sayısı ve Yatırım Tutarı (Milyon TL) 208
Şekil 2.11.5: Özel Sağlık Kuruluşlarının ve Bu Kuruluşlara Bağlı Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı 208
Şekil 2.11.6: Tüp Bebek Merkezi Sayısının İlçelere Göre Dağılımı 209
Şekil 2.11.7: Eczanelerin Sayısının İlçelere Göre Dağılımı 210
Şekil 2.11.8: Kamu Sağlık Harcamalarının Devlet Bütçesi'ne Oranı 211
Şekil 2.11.9: Kamu Sağlık Yatırımlarının Toplam Yatırımlar İçindeki Payı 212
Şekil 2.12.1: İstihdam Destek Merkezi Kapsamındaki Kişi Sayısı 218
Şekil 2.12.2: KKTC'de Faaliyet Gösteren Sendika ve Sendika Federasyonlarının Üye Sayısı 221
Şekil 2.12.3: Sosyal Sigortalar Dairesi'ne Sosyal Güvenlik Yasası Çerçevesinde Bildirilen İşsizlik Vakaları (2022-2024) 224
Şekil 2.12.4: Sosyal Güvenlik Yasası Çerçevesinde Malullük Yaşlılık Ölüm Aylığı Alan Kişilere Yapılan Ödemeler (2022-2024) 225
Şekil 2.12.5: Sosyal Sigortalar Dairesi'ne Sosyal Sigortalar Yasası Çerçevesinde Bildirilen İşsizlik Vakaları (2022-2024) 232
Şekil 2.12.6: İhtiyat Sandığına Yatırım Yapan Kişi Sayıları 236
Şekil 2.12.7: İhtiyat Sandığından Ödenen Kişi Sayısı 237
Şekil 2.13.1: Ocak 2024-Aralık 2024 Dönemi Hava Kalite İstasyonlarında Yapılan Ölçümlerde Elde Edilen PM 2.5 Ortalama Verileri 245
Şekil 2.13.2: PM10 Partikül Maddelerin Üç Yıllık Durumu 246
Şekil 2.13.3: 2024 Yılında KKTC'de Ölçülen Ortalama Azot – Dioksit Değerleri 246
Şekil 2.13.4: Ortalama Sıcaklıkların Mukayesesi 248
Şekil 2.13.5: 2022-2024 Yılları ÇED-ÖNÇED Raporlarının Faaliyetlere Göre Dağılımı 256
Şekil 2.13.6: 2022-2024 Yılları ÇED Raporlarının Bölgelere Göre Dağılımı 256
Şekil 2.13.7: 2022-2024 Yılları ÖNÇED Raporlarının Bölgelere Göre Dağılımı 257
Şekil 2.15.1: 20.11.1982 Tarihinden 31.12.2024 Tarihine Kadar Yapılan Eşdeğer İşlemleri 273
Şekil 2.15.2: Dosyalanan Başvuru Sayısı 276
Şekil 2.15.3: Sonuçlanan Başvuru Sayısı 277
Şekil 2.15.4: Sonuçlanan Tazminat Miktarı (STG) 277
Şekil 2.17.1: KKTC Örgüt Şeması 290
Şekil 2.17.2: 2023 Yılı İtibarıyla Bütçeden Maaş Çekmekte Olan Kişi Sayıları 291
Şekil 2.17.3: Yıllara Göre KKTC Bütçe Giderlerinin Personel Giderlerine Oranı 292
Şekil 2.17.4: Statülerine Göre Bütçeden Maaş Çeken Memur ve İşçi Sayıları 292
Şekil 2.17.5: Yerel Yönetim Kamu Personeli Sayısı 295

Şekil 2.17.6: Belediye Personel Giderlerinin Belediye Toplam Giderlerine Oranı 295
Şekil 2.18.1: KKTC Belediye Sınırları 298

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AMATEM	Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
BM	Birleşmiş Milletler
BRTK	Bayrak Radyo Televizyon Kurumu
BTHK	Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Kurumu
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirme
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DPÖ	Devlet Planlama Örgütü
GKK	Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İSO	Uluslararası Standartlar Teşkilatı
İTEM	İskan, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal
KDV	Katma Değer Vergisi
KIB-TEK	Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOBİGEM	Küçük Ortaboy İşletmeleri Geliştirme Merkezi

MAKS	Mekânsal Adres Kayıt Sistemi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MW/H	Megawatt-saat
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PDO	Güvenli Yem ve Süt Sertifikası
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SÜTEK	Süt Endüstrisi Kurumu
SYSR	Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TMK	Taşınmaz Mal Komisyonu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
UMK	Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YOBİS	Yüksek Öğrenim Burs ve Bilgi Sistemi
YÖDAK	Yüksek Öğretim Denetleme ve Akreditasyon Kurulu

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

Makroekonomik gelişmeler, bir ülke ekonomisinin genel performansını, büyüme dinamiklerini ve temel dengelerini ortaya koyan en önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ekonomisinin üretim yapısı, büyüme hızı, kaynakların kullanımı, kamu maliyesi, finansman dengesi ve dış ekonomik ilişkileri, makroekonomik istikrarın değerlendirilmesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, küçük ölçekli ve dışa açık bir ada ekonomisi olmasının yanı sıra, uluslararası alanda yaşanan siyasi kısıtlar ve küresel ekonomik dalgalanmalardan doğrudan etkilenmektedir. Bu bağlamda, özellikle pandemi sonrası dönemde küresel ölçekte yaşanan arz-talep dengesizlikleri, enflasyonist baskılar, finansman koşullarındaki değişimler ve jeopolitik gelişmeler, ülke ekonomisinin makroekonomik göstergeleri üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Bu bölümde; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinin büyüme performansı, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın bileşimi, kaynakların kullanımı, finansman dengesi, fiyat hareketleri ve bankacılık sektörü başta olmak üzere temel makroekonomik göstergeler ayrıntılı biçimde ele alınmakta; söz konusu gelişmeler, mevcut ekonomik yapı ve orta vadeli sürdürülebilirlik hedefleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

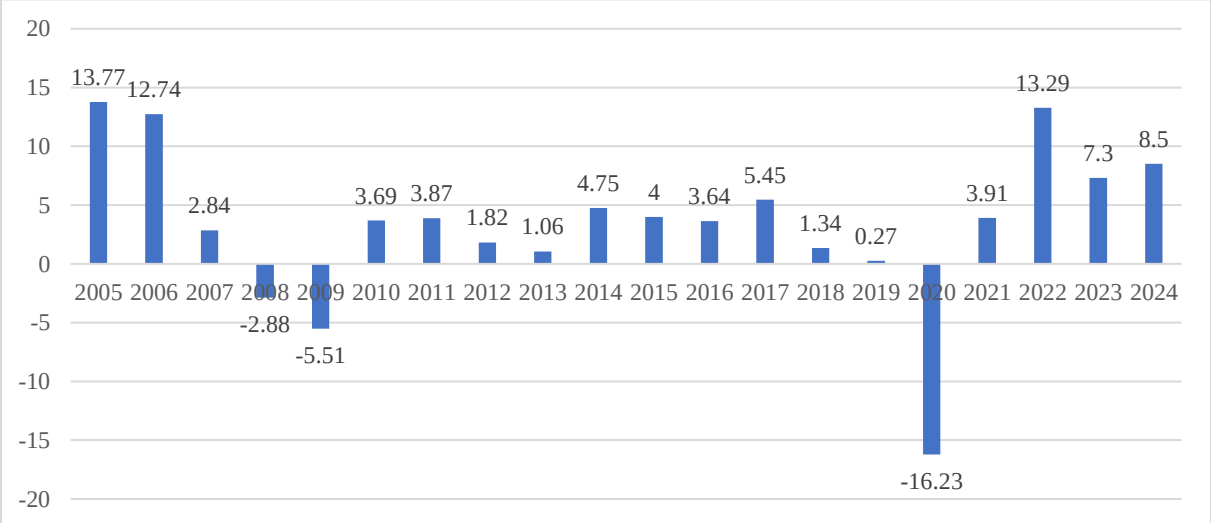
1. Büyüme Hızı ve GSYİH'nin Bileşimi

Bir ülkenin ekonomik performansının değerlendirilmesinde büyüme hızı ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın bileşimi temel göstergeler arasında yer almaktadır. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, belirli bir dönemde ülke sınırları içerisinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam değerini ifade ederken, büyüme hızı ise ekonomik faaliyetlerin zaman içerisindeki gelişimini ortaya koymaktadır. Bu göstergeler, ekonomik yapının sağlamlığı, üretim kapasitesi, sektörel dinamizm ve refah artışının sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinde büyüme hızı ve GSYİH'nin sektörel bileşimi, ekonomik yapının güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesine, kalkınma politikalarının etkinliğinin değerlendirilmesine ve geleceğe yönelik stratejik planlamaların oluşturulmasına imkân tanımaktadır. Bu kapsamda, büyümenin hangi sektörler tarafından sürüklendiği, üretim ve hizmetler arasındaki dağılım ile iç ve dış şoklara karşı ekonomik dayanıklılık düzeyi, politika yapıcılar açısından yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisi, 2020 yılında Covid-19 pandemisinin etkisiyle bir önceki yıla kıyasla Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme oranında reel olarak %16,2 oranında daralma yaşamıştır. Pandemi sürecinin ardından ekonomik faaliyetlerde kademeli bir toparlanma sürecine girilmiş; bu çerçevede 2022–2024 döneminde GSYİH büyüme oranlarında belirgin bir iyileşme kaydedilmiştir. Buna göre, söz konusu dönemde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla büyüme oranları sırasıyla 2022 yılında %13,3, 2023 yılında %7,3 ve 2024 yılında %8,5 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1.1.1).

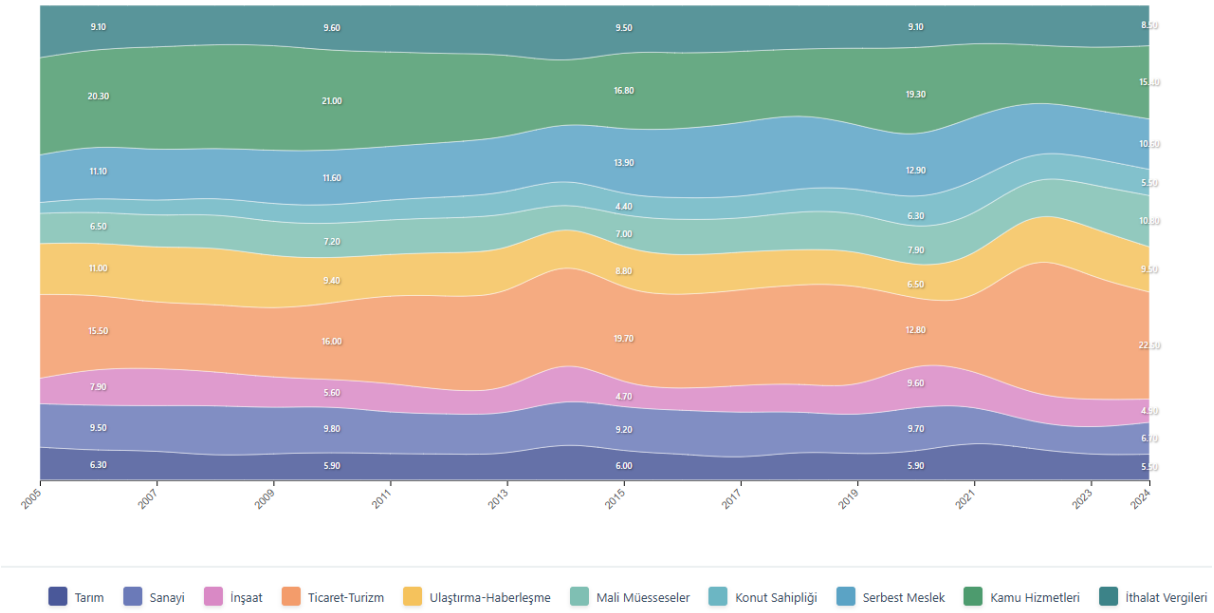
Şekil 1.1.1: KKTC GSYİH Reel Büyüme Oranı (%) 1984-2024

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Ana sektörler itibarıyla reel gelişmeler incelendiğinde, 2024 yılında ekonomik büyümeye en yüksek katkıyı sağlayan sektörlerin başında %19,9 oranı ile İnşaat sektörü gelmiştir. İnşaat sektörünü, %11,4 oranı ile Sanayi sektörü ve %10,9 oranı ile Ticaret-Turizm sektörü takip etmiştir. Alt sektörler düzeyinde değerlendirildiğinde ise Bitkisel Üretim sektöründe %20,8 ve Balıkçılık sektöründe %24,3 oranlarında kaydedilen artışlar dikkat çekici olmuştur. Aynı dönemde en yüksek daralma yaşayan sektör %28,1 oranı ile Ormancılık sektörü olmuştur.

Şekil 1.1.2: GSYİH'nin Sektörel Dağılımı (2005-2024)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.1.2'ye göre Tarım sektörü, önceki yıllarda sergilediği dalgalı seyrin ardından 2024 yılında toparlanma eğilimine girerek %9,5 oranında güçlü bir reel büyüme kaydetmiştir. Sanayi sektöründeki gelişmelere bakıldığında, 2022 ve 2023 yıllarında gözlenen büyüme eğiliminin 2024 yılında ivme kazandığı ve sektörün %11,4 oranında reel büyüme gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu büyümede özellikle Taş Ocakçılığı alt sektöründe %10,4 ve İmalat Sanayii alt sektöründe %11,6 oranında gerçekleşen artışlar belirleyici olmuştur.

İnşaat sektörü, 2023 yılında yaşanan %9,5 oranındaki daralmanın ardından 2024 yılında güçlü bir toparlanma göstererek %19,9 oranında reel büyüme kaydetmiştir. Bu performans, sektörün son yıllardaki en yüksek büyüme oranlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Ticaret-Turizm sektörü 2024 yılında da büyüme eğilimini sürdürmüş ve %10,9 oranında reel artış göstermiştir. Bu kapsamda Toptan ve Perakende Ticaret sektörü %13,0 oranında büyürken, Otelcilik ve Lokantacılık alt sektörü %3,6 oranında büyüme kaydetmiştir.

Ulaştırma-Haberleşme sektöründe büyüme hızının yavaşladığı, ancak pozitif seyrin korunduğu görülmekte olup, sektör 2024 yılında %1,6 oranında reel büyüme gerçekleştirmiştir.

Mali Müesseseler sektörü 2024 yılında reel olarak %2,4 oranında büyüme kaydetmiştir. Serbest Meslek ve Hizmetler sektörü ise büyüme istikrarını koruyarak %5,3 oranında artış göstermiş; Yükseköğretim alt sektöründe ise %3,4 oranında reel büyüme gerçekleşmiştir.

Konut Sahipliği sektörü 2022-2024 döneminde sırasıyla %4,3, %3,4 ve %3,1 oranlarında büyüme göstermiştir. Kamu Hizmetleri sektöründe ise 2024 yılında %2,5 oranında reel büyüme kaydedilmiştir.

Tablo 1.1.1: GSYİH'deki Sektörel Gelişmeler

Sektörler	**2022**	**2023**	**2024**	**2022**	**2023**	**2024**
	Sabit Fiyatlarla (TL)			**Cari Fiyatlarla (Milyon TL)**		
1. Tarım	1.478,4	1.438,3	1.574,3	4.911,4	7.020,3	12.832,2
1.1. Bitkisel	600,5	549,8	664,0	2.517,5	2.508,4	6.116,2
1.2. Hayvancılık	747,9	778,9	788,3	2.137,0	4.125,3	6.001,7
1.3. Ormancılık	38,2	27,2	19,5	17,2	22,4	24,7
1.4. Balıkçılık	91,8	82,5	102,5	239,7	364,1	689,6
2. Sanayi	1.595,2	1.652,8	1.840,6	4.006,1	7.426,4	15.618,8
2.1. Taş Ocakçılığı	55,4	55,2	61,0	905,9	1.392,6	2.178,9
2.2. İmalat Sanayii	1.100,6	1.135,4	1.267,5	1.724,3	2.918,3	4.580,7
2.3. Elektrik-Su	439,2	462,2	512,2	1.375,9	3.115,4	8.859,1
3. İnşaat	1.834,5	1.660,3	1.991,3	4.281,2	7.953,6	11.304,5
4. Ticaret-Turizm	3.578,6	4.161,0	4.616,4	22.699,8	34.122,4	52.250,4
4.1. Toptan ve Perakende Ticaret	2.747,3	3.237,8	3.659,7	8.137,7	15.712,5	26.249,8
4.2. Otelcilik ve Lokantacılık	831,3	923,2	956,7	14.562,1	18.409,9	26.000,6
5. Ulaştırma-Haberleşme	2.142,0	2.331,3	2.368,0	6.903,0	13.739,4	22.108,3
6. Mali Müesseseler	723,5	728,4	745,9	5.271,4	12.035,3	25.097,1
7. Konut Sahipliği	1.138,1	1.176,2	1.212,3	3.685,6	7.563,3	12.745,0
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	2.216,5	2.348,9	2.472,7	7.645,6	13.438,5	24.635,7
9. Kamu Hizmetleri	1.888,8	1.894,5	1.941,5	8.512,3	17.123,6	35.746,1
10. İthalat Vergileri	1.717,2	2.257,8	2.547,5	6.107,9	11.927,7	19.645,6
11. GSYİH	18.312,8	19.649,5	21.310,6	74.024,1	132.350,5	231.983,8
12. Net Dış Alem Faktör Gelirleri	38,2	62,4	64,8	154,3	420,6	704,9
GSMH	18.350,9	19.712,0	21.375,3	30.302,9	74.178,4	232.688,7

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.1.1'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinde 2022–2024 döneminde Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın sektörel dağılımı, sabit ve cari fiyatlarla gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde, söz konusu dönemde GSYİH'nin hem reel hem de nominal olarak istikrarlı bir artış eğilimi sergilediği görülmektedir. Sabit fiyatlarla GSYİH, 2022 yılında 18.312,8 milyon TL iken 2023 yılında 19.649,5 milyon TL'ye, 2024 yılında ise 21.310,6 milyon TL'ye yükselmiştir. Cari fiyatlarla GSYİH ise aynı dönemde 74.024,1 milyon TL'den 231.983,8 milyon TL'ye ulaşarak belirgin bir artış göstermiştir.

Sektörel bazda değerlendirildiğinde, Tarım sektörü 2023 yılındaki sınırlı gerilemenin ardından 2024 yılında yeniden büyüme eğilimine girmiştir. Sabit fiyatlarla tarım sektörü 2024 yılında 1.574,3 milyon TL'ye yükselmiş; bu artışta özellikle bitkisel üretim ve balıkçılık alt sektörlerinde kaydedilen büyüme etkili olmuştur. Buna karşılık ormancılık alt sektöründe reel daralmanın devam ettiği görülmektedir.

Sanayi sektörü, incelenen dönemde büyümesini istikrarlı şekilde sürdürmüş; sabit fiyatlarla üretim değeri 2022 yılında 1.595,2 milyon TL iken 2024 yılında 1.840,6 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bu artışta imalat sanayii ile elektrik ve su alt sektörlerinin katkısı belirgin olmuştur. Taş ocakçılığı alt sektöründe de 2024 yılında sınırlı ancak olumlu bir reel artış kaydedilmiştir.

İnşaat sektörü, 2023 yılında yaşanan daralmanın ardından 2024 yılında güçlü bir toparlanma sergilemiştir. Sabit fiyatlarla inşaat sektörü üretim değeri 2024 yılında 1.991,3 milyon TL'ye yükselerek incelenen dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu gelişme, sektörde yeniden canlanma yaşandığını ve ekonomik büyümeye önemli katkı sağladığını göstermektedir.

Ticaret ve turizm sektörü, GSYİH içindeki en yüksek paya sahip sektörlerden biri olmayı sürdürmektedir. Sabit fiyatlarla ticaret-turizm sektörü 2022 yılında 3.578,6 milyon TL iken 2024 yılında 4.616,4 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu artışta hem toptan ve perakende ticaret hem de otelcilik ve lokantacılık alt sektörlerindeki büyüme etkili olmuştur.

Ulaştırma ve haberleşme, mali müesseseler, konut sahipliği, serbest meslek ve hizmetler ile kamu hizmetleri sektörlerinde de 2022–2024 döneminde istikrarlı bir reel artış eğilimi gözlemlenmiştir. Özellikle kamu hizmetleri ve serbest meslek ve hizmetler sektörleri, büyümeye düzenli katkı sağlayan alanlar arasında yer almıştır.

Genel olarak 2022–2024 döneminde KKTC ekonomisinde büyümenin geniş tabanlı olduğunu, özellikle ticaret-turizm, sanayi ve inşaat sektörlerinin büyümeye öncülük ettiğini ve ekonomik faaliyetlerin sektörler arası dengeli bir şekilde genişlediğini göstermektedir.

2. Kaynakların Kullanımı

2.1 Ekonominin Genel Dengesi

KKTC ekonomisinin 2022, 2023 ve 2024 yıllarındaki gelişimi değerlendirildiğinde, Gayri Safi Milli Hasıla'da reel olarak istikrarlı bir artış eğiliminin bulunduğu görülmektedir. Mevcut veriler çerçevesinde 2024 yılı makroekonomik görünümü incelendiğinde, ekonominin 2022 ve 2023 yıllarına kıyasla daha dinamik bir yapı sergilemekle birlikte, iç dengeler açısından görece dalgalı bir görünüm arz ettiği anlaşılmaktadır. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) artış hızı, 2023 yılında kaydedilen %7,4'lük büyüme oranının üzerine çıkarak 2024 yılında %8,4 seviyesinde gerçekleşmiş; bu durum ekonomik büyümenin ivme kazandığına işaret etmiştir.

Yatırım faaliyetleri açısından 2024 yılı, kamu ve özel sektör yatırımları arasında belirgin bir ayrışmanın yaşandığı bir dönem olmuştur. Buna göre, 2023 yılında %17,7 oranında gerileyen kamu yatırımları, 2024 yılında %157,5 oranında artış göstererek dönem içerisindeki en dikkat çekici makroekonomik gelişmelerden biri olarak öne çıkmıştır. Söz konusu artış, devletin 2024 yılında başta altyapı olmak üzere stratejik nitelikteki projelere önemli ölçüde kaynak tahsis ettiğini göstermektedir. Buna karşılık özel sektör yatırımları, 2023 yılında kaydedilen %39,8'lik güçlü artışın ardından 2024 yılında %2,8 oranında sınırlı bir daralma yaşamış; özel sektörün bu dönemde yeni yatırım kararlarından ziyade mevcut kapasitesini korumaya yöneldiği görülmüştür.

Tüketim ve tasarruf dengesi açısından değerlendirildiğinde ise 2024 yılının harcama ağırlıklı bir yıl olduğu anlaşılmaktadır. 2023 yılında özel tüketimin %26,4 oranında azaldığı ve hane halklarının tasarrufa yöneldiği bir yapı gözlemlenirken, 2024 yılında bu eğilim tersine dönmüştür. Buna göre, 2024 yılında özel tüketim %29,2 oranında artarken, tasarruflar %13,3 oranında gerilemiştir. Bu gelişme, 2023 yılında hâkim olan bekleme ve birikim eğiliminin 2024 yılında yerini yeniden canlanan iç talep ve tüketim artışına bıraktığını göstermektedir.

Tablo 1.2.1: Ekonominin Genel Dengesi (2022-2024)

	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (TL)		
1. Toplam Kaynaklar	**17.845,5**	**18.242,8**	**19.863,1**	**72.135.387.564,4**	**122.875.426.054,8**	**216.227.331.908,6**
1.1. GSMH	18.350,9	19.712,0	21.375,3	74.178.436.552,2	132.771.147.554,8	232.688.734.959,0
1.2. Cari İşlemler Dengesi	-505,4	-1.469,2	-1.512,2	-2.043.048.987,8	-9.895.721.500,0	-16.461.403.050,4
2. Toplam Yatırımlar	**3.457,6**	**3.548,0**	**4.039,7**	**13.976.319.262,5**	**23.897.433.156,2**	**43.975.965.738,6**
2.1. Sabit Sermaye	2.625,3	3.457,5	3.852,2	10.612.159.141,4	23.288.228.170,3	41.934.435.760,0
2.1.1. Kamu	371,5	305,8	787,5	1.501.574.249,4	2.059.928.984,5	8.572.202.163,7
2.1.2. Özel	2.253,9	3.151,7	3.064,7	9.110.584.892,0	21.228.299.185,7	33.362.233.596,3
2.2. Stok Değişimleri	832,3	90,4	187,5	3.364.160.121,1	609.204.985,9	2.041.529.978,6
2.2.1. Kamu	92,9	5,3	42,7	375.518.943,1	35.662.613,6	464.631.418,1
2.2.2. Özel	739,4	85,2	144,9	2.988.641.178,0	573.542.372,3	1.576.898.560,5
3. Toplam Tüketim	**14.387,9**	**14.694,9**	**15.823,4**	**58.159.068.301,9**	**98.977.992.898,6**	**172.251.366.170,0**
4. Kamu Harcanabilir Geliri	**2.814,8**	**4.402,0**	**4.530,4**	**11.378.001.056,0**	**29.649.748.218,4**	**49.317.663.065,5**
4.1. Kamu Tüketimi	2.954,7	6.284,9	4.959,5	11.943.636.445,7	42.332.320.766,6	53.988.833.332,3
4.2. Kamu Tasarrufu	-139,9	-1.882,9	-429,1	-565.635.389,7	-12.682.572.548,2	-4.671.170.266,8
4.3. Kamu Yatırımı	464,4	311,1	830,1	1.877.093.192,5	2.095.591.598,1	9.036.833.581,8
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-604,3	-2.194,1	-1.259,2	-2.442.728.582,2	-14.778.164.146,3	-13.708.003.848,6
5. Özel Harcanabilir Gelir	**15.536,1**	**15.310,0**	**16.844,9**	**62.800.435.496,2**	**103.121.399.336,4**	**183.371.071.893,5**
5.1. Özel Tüketim	11.433,2	8.410,0	10.863,9	46.215.431.856,2	56.645.672.132,0	118.262.532.837,8
5.2. Özel Tasarruf	4.102,9	6.900,1	5.981,0	16.585.003.640,0	46.475.727.204,3	65.108.539.055,7
5.3. Özel Yatırım	2.993,2	3.236,8	3.209,6	12.099.226.070,0	21.801.841.558,0	34.939.132.156,8
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	1.109,7	3.663,2	2.771,4	4.485.777.570,0	24.673.885.646,3	30.169.406.899,0
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	**3.963,0**	**5.017,1**	**5.551,9**	**16.019.368.250,3**	**33.793.154.656,2**	**60.437.368.789,0**
Yatırımlar/GSMH (%)	18,8	18,0	18,9	18,8	18,0	18,9
Tasarruflar/GSMH (%)	21,6	25,5	26,0	21,6	25,5	26,0
Toplam Tüketim/GSMH (%)	78,4	74,5	74,0	78,4	74,5	74,0
Fert Başına Toplam Tüketim(TL)	0,0	0,0	-	159.284,9	259.215,3	426.787,8
Fert Başına GSMH (TL)	0,1	0,1	-	203.158,5	347.716,8	576.533,7
	2022	**2023**	**2024**	**2022**	**2023**	**2024**
	Değişim (%)			GSYİH'deki Pay (%)		
1. Toplam Kaynaklar	**7,9**	**2,2**	**8,9**	**97,4**	**92,8**	**93,2**
1.1. GSMH	13,4	7,4	8,4	100,2	100,3	100,3
1.2. Dış Açık	-242	190,7	2,9	-2,8	-7,5	-7,1
2. Toplam Yatırımlar	**20,2**	**2,6**	**13,9**	**18,9**	**18,1**	**19**
2.1. Sabit Sermaye	-1,7	31,7	11,4	14,3	17,6	18,1
2.1.1. Kamu	15,3	-17,7	157,5	2	1,6	3,7
2.1.2. Özel	-4	39,8	-2,8	12,3	16	14,4
2.2. Stok Değişimleri	303	-89,1	107,3	4,5	0,5	0,9
2.2.1. Kamu	-156,9	-94,3	706,1	0,5	0	0,2
2.2.2. Özel	99,9	-88,5	70,1	4	0,4	0,7
3. Toplam Tüketim	**5,3**	**2,1**	**7,7**	**78,6**	**74,8**	**74,3**
4. Kamu Harcanabilir Geliri	**-14,9**	**56,4**	**2,9**	**15,4**	**22,4**	**21,3**
4.1. Kamu Tüketimi	-20,1	112,7	-21,1	16,1	32	23,3
4.2. Kamu Tasarrufu	-64,1	1.245,60	-77,2	-0,8	-9,6	-2
4.3. Kamu Yatırımı	192,3	-33	166,8	2,5	1,6	3,9
4.4. Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	10,1	263,1	-42,6	-3,3	-11,2	-5,9
5. Özel Harcanabilir Gelir	**20,6**	**-1,5**	**10**	**84,8**	**77,9**	**79**
5.1. Özel Tüketim	14,7	-26,4	29,2	62,4	42,8	51
5.2. Özel Tasarruf	40,9	68,2	-13,3	22,4	35,1	28,1
5.3. Özel Yatırım	10,1	8,1	-0,8	16,3	16,5	15,1
5.4. Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	474,7	230,1	-24,3	6,1	18,6	13
6. Toplam Yurtiçi Tasarruflar	**57,2**	**26,6**	**10,7**	**21,6**	**25,5**	**0**
Yatırımlar/GSMH (%)	6	-4,5	5	0	0	0
Tasarruflar/GSMH (%)	38,7	17,9	2	0	0	0
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-7,1	-4,9	-0,7	0	0	0
Fert Başına Toplam Tüketim(TL)	1,5	-2,3	-	0,00022	0,0002	0,00018
Fert Başına GSMH (TL)	9,3	2,7	-	0,00027	0,00047	0,00025

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.2.1'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisinin 2022–2024 dönemine ilişkin genel denge göstergeleri sabit ve cari fiyatlar itibarıyla sunulmuştur. Tablo incelendiğinde, söz konusu dönemde Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) hem reel hem de nominal olarak artış eğilimini sürdürdüğü görülmektedir. Buna göre, sabit fiyatlarla GSMH 2022 yılında 18.350,9 milyon TL iken, 2023 yılında 19.712,0 milyon TL'ye ve 2024 yılında 21.375,3 milyon TL'ye yükselmiştir.

Toplam kaynaklar kalemi değerlendirildiğinde, sabit fiyatlarla 2024 yılında %8,9 oranında artış kaydedildiği, buna karşın cari işlemler dengesinin tüm dönem boyunca negatif seyrini sürdürdüğü görülmektedir. Cari işlemler açığı, sabit fiyatlarla 2022 yılında -505,4 milyon TL iken, 2023 yılında -1.469,2 milyon TL'ye ve 2024 yılında -1.512,2 milyon TL'ye yükselmiştir. Cari fiyatlarla bakıldığında ise dış açığın GSMH içindeki payının 2022 yılında %-2,8 iken, 2023 yılında %-7,5'e yükseldiği, 2024 yılında ise %-7,1 seviyesinde gerçekleştiği tespit edilmektedir. Bu durum, büyümenin önemli ölçüde dış kaynak ihtiyacıyla desteklendiğine işaret etmektedir.

Toplam yatırımların GSMH içindeki payı 2022–2024 döneminde %18–19 bandında seyretmiş, 2024 yılında %19,0 seviyesine ulaşmıştır. Sabit sermaye yatırımları 2023 yılında %31,7 gibi güçlü bir artış gösterdikten sonra 2024 yılında %11,4 oranında artış kaydetmiştir. Bu gelişmede kamu yatırımlarındaki belirgin artış etkili olmuştur. Nitekim kamu sabit sermaye yatırımları 2023 yılında %17,7 oranında azalırken, 2024 yılında %157,5 gibi oldukça yüksek bir artış göstermiş ve GSMH içindeki payı %3,7'ye yükselmiştir. Buna karşılık özel sektör yatırımları 2023 yılında %39,8 oranında artmasına rağmen, 2024 yılında %2,8 oranında daralmış ve GSMH içindeki payı %14,4'e gerilemiştir. Bu görünüm, 2024 yılında yatırım kompozisyonunun kamu ağırlıklı bir yapıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

Toplam tüketim harcamalarının GSMH içindeki payı 2022 yılında %78,4 iken, 2023 ve 2024 yıllarında sırasıyla %74,5 ve %74,0 seviyelerine gerilemiştir. Buna karşın 2024 yılında toplam tüketimde %7,7 oranında artış yaşanmıştır. Özel tüketim harcamaları 2023 yılında %26,4 oranında azalırken, 2024 yılında %29,2 oranında artış göstermiştir. Bu durum, 2023 yılında hâkim olan tasarruf eğiliminin 2024 yılında yerini yeniden canlanan iç talebe bıraktığını göstermektedir.

Tasarruf göstergeleri incelendiğinde, toplam yurtiçi tasarrufların GSMH içindeki payının 2022 yılında %21,6 iken, 2023 yılında %25,5'e ve 2024 yılında %26,0'ya yükseldiği görülmektedir. Ancak özel tasarruflar 2024 yılında %13,3 oranında azalmış; buna karşın kamu tasarruflarındaki açık, önceki yıla kıyasla daralarak sabit fiyatlarla -429,1 milyon TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Kamu tasarruf-yatırım farkının 2023 yılına kıyasla 2024 yılında azalması, kamu mali dengesinde kısmi bir iyileşmeye işaret etmektedir.

2.2 Sermaye Birikimi

2.2.1 Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımları

Uzun dönemde ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini belirleyen temel unsurlardan biri sabit sermaye yatırımlarıdır. Her ekonomi, üretim yapısı, gelişmişlik düzeyi ve sektörel öncelikleri doğrultusunda sabit sermaye yatırımlarında kendine özgü bir kompozisyon sergilemektedir. Bazı ülkelerde bu yatırımlar ağırlıklı olarak üretken ve ihracat kapasitesini artıran sektörlerde yoğunlaşırken, bazı ülkelerde daha çok tüketime dayalı alanlara yönelmektedir. Küçük bir ada ekonomisi olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ise son yıllarda yükseköğretim ve turizm başta olmak üzere hizmet sektörlerinin öne çıkması, sabit sermaye birikiminin ağırlıklı olarak tüketime yönelik sektörlerde şekillenmesine neden olmuştur.

Toplam sabit sermaye yatırımlarındaki yıllık değişim incelendiğinde, 2022 yılında %1,7 oranında bir daralma yaşandığı, 2023 yılında ise önceki yıla kıyasla %31,7 oranında güçlü bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Bu artış eğilimi 2024 yılında da devam etmiş ve sabit sermaye yatırımları 2023 yılına göre %11,4 oranında artış göstermiştir. Söz konusu gelişmeler, 2023 yılında başlayan yatırım canlanmasının 2024 yılında da sürdüğüne işaret etmektedir.

2022, 2023 ve 2024 yılları ile önceki yakın dönem verileri birlikte değerlendirildiğinde, sabit sermaye yatırımları içerisinde en büyük payın konut sektöründe toplandığı dikkat çekmektedir. İncelenen tüm yıllarda konut sektörünün ilk sırada yer alması, ülkede barınma talebinin giderek arttığını ve yatırım tercihlerinin bu doğrultuda şekillendiğini ortaya koymaktadır. Buna göre, konut sektörünün toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 2022 yılında %43,7, 2023 yılında %44,3 ve 2024 yılında ise %40,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu görünüm, sabit sermaye yatırımlarının büyük ölçüde konut odaklı ilerlediğini ve üretken sektörlere yönelimin görece sınırlı kaldığını göstermektedir.

Tablo 1.2.2: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	1977 Yılı Fiyatlarıyla			Cari Fiyatlarla		
1. TARIM	84,1	86,1	119,7	339,8	580,2	1,302,6
2. SANAYİ	395,1	365,0	273,6	1,597,3	2,458,6	2,978,4
2.1 Taşocakçılığı	7,6	5,4	5,5	30,8	36,4	60,0
2.2 İmalat	306,7	212,4	216,8	1,239,7	1,430,8	2,359,7
2.3 Elektrik-Su	80,8	147,2	51,3	326,7	991,5	558,7
3. İNŞAAT	74,6	92,2	128,2	301,5	621,1	1,395,4
4. TİCARET-TURİZM	270,6	664,4	336,8	1,094,0	4,475,1	3,665,9
4.1 Ticaret	168,3	187,1	214,5	680,4	1,260,2	2,334,6
4.2 Turizm	102,3	477,3	122,3	413,5	3,214,9	1,331,3
5. ULAŞTIRMA- HABERLEŞME	283,7	290,3	356,8	1,146,8	1,955,6	3,883,7
5.1 Ulaştırma	197,3	181,1	286,1	797,3	1,219,8	3,115,0
5.2 Haberleşme	86,5	109,2	70,6	349,5	735,7	768,7
6. MALİ MÜESSESELER	40,5	42,7	84,7	163,6	287,6	921,9
7. KONUT	1,147,9	1,532,4	1,546,8	4,640,0	10,321,8	16,838,0
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	169,5	284,9	331,7	685,4	1,919,2	3,610,6
9. KAMU HİZMETLERİ	159,3	99,3	674,1	643,9	669,0	7,338,1
Toplam	2,625,3	3,457,5	3,852,2	10,612,2	23,288,2	41,934,4
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	Değişim(%)			Toplam Yatırımlar İçindeki Pay (%)		
1. TARIM	-38,4	2,5	38,9	3,2	2,5	3,1
2. SANAYİ	44,3	-7,6	-25,0	15,1	10,6	7,1
2.1 Taşocakçılığı	25,8	-29,0	2,0	0,3	0,2	0,1
2.2 İmalat	28,3	-30,7	2,0	11,7	6,	5,6
2.3 Elektrik-Su	180,3	82,1	-65,1	3,1	4,3	1,3
3. İNŞAAT	23,8	23,6	39,0	2,8	2,7	3,3
4. TİCARET-TURİZM	34,9	145,5	-49,3	10,3	19,2	8,7
4.1 Ticaret	62,8	11,1	14,6	6,4	5,4	5,6
4.2 Turizm	5,2	366,5	-74,4	3,9	13,8	3,2
5. ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	33,9	2,3	22,9	10,8	8,4	9,3
5.1 Ulaştırma	37,9	-8,2	58,0	7,5	5,2	7,4
5.2 Haberleşme	25,6	26,3	-35,4	3,3	3,2	1,8
6. MALİ MÜESSESELER	3,8	5,5	98,4	1,5	1,2	2,2
7. KONUT	-12,2	33,5	0,9	43,7	44,3	40,2
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	-35,2	68,1	16,4	6,5	8,2	8,6
9. KAMU HİZMETLERİ	-10,8	-37,6	578,7	6,1	2,9	17,5
Toplam	-1,7	31,7	11,4	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.2.2'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sabit sermaye yatırımlarının 2022–2024 döneminde sektörler itibarıyla dağılımı ve yıllık değişimleri sunulmaktadır. Tablo genel olarak incelendiğinde, sabit sermaye yatırımlarının sektörel yapısında belirgin dalgalanmalar yaşandığı, buna karşın konut sektörünün yatırım kompozisyonu içerisindeki ağırlığını koruduğu görülmektedir.

Toplam sabit sermaye yatırımları 2022 yılında %1,7 oranında daralırken, 2023 yılında %31,7 oranında güçlü bir artış kaydetmiş, 2024 yılında ise bu artış eğilimi %11,4 oranında

sürmüştür. Bu gelişme, 2023 yılında başlayan yatırım canlanmasının 2024 yılında da devam ettiğini göstermektedir.

Sektörel dağılım incelendiğinde, konut sektörünün tüm yıllarda en yüksek paya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Konut sektörünün toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 2022 yılında %43,7, 2023 yılında %44,3 ve 2024 yılında %40,2 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında %33,5 oranında artış gösteren konut yatırımları, 2024 yılında ise %0,9 oranında sınırlı bir artışla yatay bir seyir izlemiştir. Bu durum, konut yatırımlarının yüksek düzeyini korumakla birlikte büyüme hızında yavaşlama yaşandığına işaret etmektedir.

Sanayi sektörü yatırımlarının ise 2022 yılında %44,3 oranında arttığı, ancak 2023 yılında %7,6 ve 2024 yılında %25,0 oranlarında gerilediği görülmektedir. Bu gerileme sonucunda sanayi sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı 2022 yılında %15,1 iken 2024 yılında %7,1'e düşmüştür. Özellikle elektrik-su ve imalat sanayii alt sektörlerindeki dalgalı yapı, sanayi yatırımlarının istikrarsız bir görünüm sergilediğini göstermektedir.

Tarım sektörü yatırımları 2022 yılında %38,4 oranında azalmasına rağmen, 2023 ve 2024 yıllarında sırasıyla %2,5 ve %38,9 oranlarında artış kaydetmiştir. Buna karşın tarım sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı görece düşük seviyelerde kalmış ve 2024 yılında %3,1 olarak gerçekleşmiştir.

Ticaret-turizm sektörü yatırımları 2023 yılında %145,5 gibi dikkat çekici bir artış göstermiş, ancak 2024 yılında %49,3 oranında sert bir daralma yaşamıştır. Özellikle turizm alt sektöründe 2023 yılındaki yüksek artışın ardından 2024 yılında %74,4 oranında düşüş yaşanması, bu alandaki yatırımların dönemsel ve dalgalı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ulaştırma-haberleşme sektörü yatırımları ise görece daha dengeli bir seyir izlemiş; 2024 yılında %22,9 oranında artış kaydederek toplam yatırımlar içindeki payını %9,3 seviyesinde korumuştur. Mali müesseseler ve serbest meslek-hizmetler sektörlerinde ise 2024 yılında sırasıyla %98,4 ve %16,4 oranlarında artışlar gözlemlenmiştir.

Kamu hizmetleri sektörü yatırımları 2024 yılında %578,7 oranında çok güçlü bir artış göstermiş ve toplam yatırımlar içindeki payı %17,5'e yükselmiştir. Bu gelişme, 2024 yılında kamu kaynaklı yatırımların belirgin biçimde önceliklendirildiğini ve yatırım kompozisyonunda kamu hizmetlerinin ağırlığının arttığını göstermektedir.

2.2.2 Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

Sabit sermaye yatırımlarının kesimler itibarıyla dağılımı Tablo 1.2.3'te sunulmakta, Şekil 1.2.1'de ise son üç yılda kesimler bazında sabit sermaye yatırımlarında meydana gelen reel gelişmeler gösterilmektedir. Toplam sabit sermaye yatırımları, 2022, 2023 ve 2024 yılları itibarıyla kamu kesimi ve özel kesim yatırımları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payının 2022 yılında %14,1, 2023 yılında %8,8 ve 2024 yılında ise %20,4 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kamu yatırımlarının payı 2023 yılında belirgin biçimde gerilerken, 2024 yılında güçlü bir artış göstererek toplam yatırımlar içindeki ağırlığını yeniden artırmıştır. Bu gelişme, 2024 yılında kamu kesiminin yatırım faaliyetlerine daha aktif biçimde yöneldiğine işaret etmektedir.

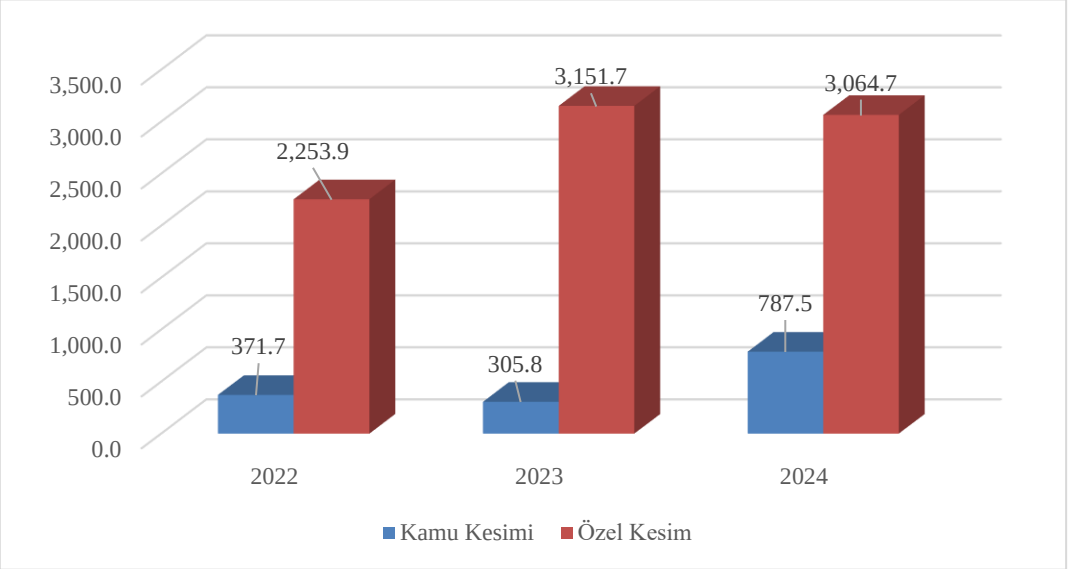
Özel kesim sabit sermaye yatırımları ise incelenen dönemde toplam yatırımların büyük bölümünü oluşturmaya devam etmiştir. Buna göre özel kesim yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 2022 yılında %85,9, 2023 yılında %91,2 ve 2024 yılında %79,6 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılında özel kesim yatırımlarının payı en yüksek seviyesine ulaşırken, 2024 yılında kamu yatırımlarındaki artışa paralel olarak özel kesimin toplam içindeki payında göreli bir azalma meydana gelmiştir.

Tablo 1.2.3: Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler İtibarıyla Dağılımı

	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (TL)		
1.Kamu Kesimi	371,7	305,8	787,5	1.501.574.249,4	2.059.928.984,5	8.572.202.163,7
1.1. Devlet	295,3	248,3	670,4	1.193.161.717,7	1.672.241.414,2	7.297.903.954,9
1.2. Diğer Kamu Kurumları[1]	76,3	57,6	117,1	308.412.531,7	387.687.570,3	1.274.298.208,8
2. Özel Kesim	2.253,9	3.151,7	3.064,7	9.110.584.892,0	21.228.299.185,7	33.362.233.596,3
Toplam	2.626,8	3.457,5	3.852,2	10.612.159.141,4	23.288.228.170,3	41.934.435.760,0
	2022	**2023**	**2024**	**2022**	**2023**	**2024**
	Değişim(%)			Sabit Sermaye Yatırımlarındaki Pay (%)		
1.Kamu Kesimi	15,3	-17,7	157,5	14,1	8,8	20,4
1.1. Devlet	13,6	-15,9	170,0	11,2	7,2	17,4
1.2. Diğer Kamu Kurumları [1]	22,3	-24,6	103,4	2,9	1,7	3,0
2. Özel Kesim	-4,0	39,8	-2,8	85,9	91,2	79,6
Toplam	-1,7	31,7	11,4	100,0	100,0	100,0

[1] :KİT, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Yerel Yönetimler
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.2.1: Kesimler İtibarı ile Sabit Sermaye Yatırımları

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.2.4: Sabit Sermaye Yatırımlarının Kesimler ve Sektörler İtibarıyla Yüzde Dağılımı

	2022			2023			2024		
	KAMU	ÖZEL	TOPLAM	KAMU	ÖZEL	TOPLAM	KAMU	ÖZEL	TOPLAM
1, TARIM	0,67	3,62	3,20	4,58	2,29	2,49	4,82	2,67	3,11
2, SANAYİ	15,75	14,94	15,05	27,83	8,88	10,56	1,98	8,42	7,10
2,1 Taşocakçılığı	0,00	0,34	0,29	0,00	0,17	0,16	0,00	0,18	0,14
2,2 İmalat	2,60	13,18	11,68	0,51	6,69	6,14	0,21	7,02	5,63
2,3 Elektrik-Su	13,15	1,42	3,08	27,32	2,02	4,26	1,77	1,22	1,33
3, İNŞAAT1	0,00	3,31	2,84	0,00	2,93	2,67	0,00	4,18	3,33
4, TİCARET-TURİZM	1,22	11,81	10,31	1,79	20,91	19,22	0,55	10,85	8,74
4,1 Ticaret	0,00	7,47	6,41	0,51	5,89	5,41	0,00	7,00	5,57
4,2 Turizm	1,22	4,34	3,90	1,29	15,02	13,81	0,55	3,85	3,17
5, ULAŞTIRMA-HABERLEŞME	38,54	6,24	10,81	31,33	6,17	8,40	6,89	9,87	9,26
5,1 Ulaştırma	36,77	2,69	7,51	27,31	3,10	5,24	5,95	7,81	7,43
5,2 Haberleşme	1,77	3,54	3,29	4,03	3,08	3,16	0,94	2,06	1,83
6, MALİ MÜESSESELER	0,91	1,65	1,54	0,35	1,32	1,23	0,16	2,72	2,20
7, KONUT	0,04	50,92	43,72	1,64	48,46	44,32	0,00	50,47	40,15
8, SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	0,00	7,52	6,46	0,00	9,04	8,24	0,00	10,82	8,61
9, KAMU HİZMETLERİ	42,88	-	6,07	32,48	-	2,87	85,60	-	17,50
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.2.4 incelendiğinde, 2022–2024 döneminde sabit sermaye yatırımlarının hem kesimler hem de sektörler itibarıyla dağılımında belirgin yapısal farklılıklar olduğu görülmektedir.

Toplam yatırımlar açısından değerlendirildiğinde, konut sektörü her üç yılda da en yüksek paya sahip sektör olmuştur. Konutun toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 2022 yılında %43,72, 2023 yılında %44,32 ve 2024 yılında %40,15 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, yatırımların ağırlıklı olarak barınma ve gayrimenkul odaklı şekillendiğini ve konut talebinin yatırım kararlarında belirleyici olmaya devam ettiğini göstermektedir. Konut yatırımlarının neredeyse tamamının özel kesim tarafından gerçekleştirilmesi, sektörün piyasa dinamikleriyle büyüdüğünü ortaya koymaktadır.

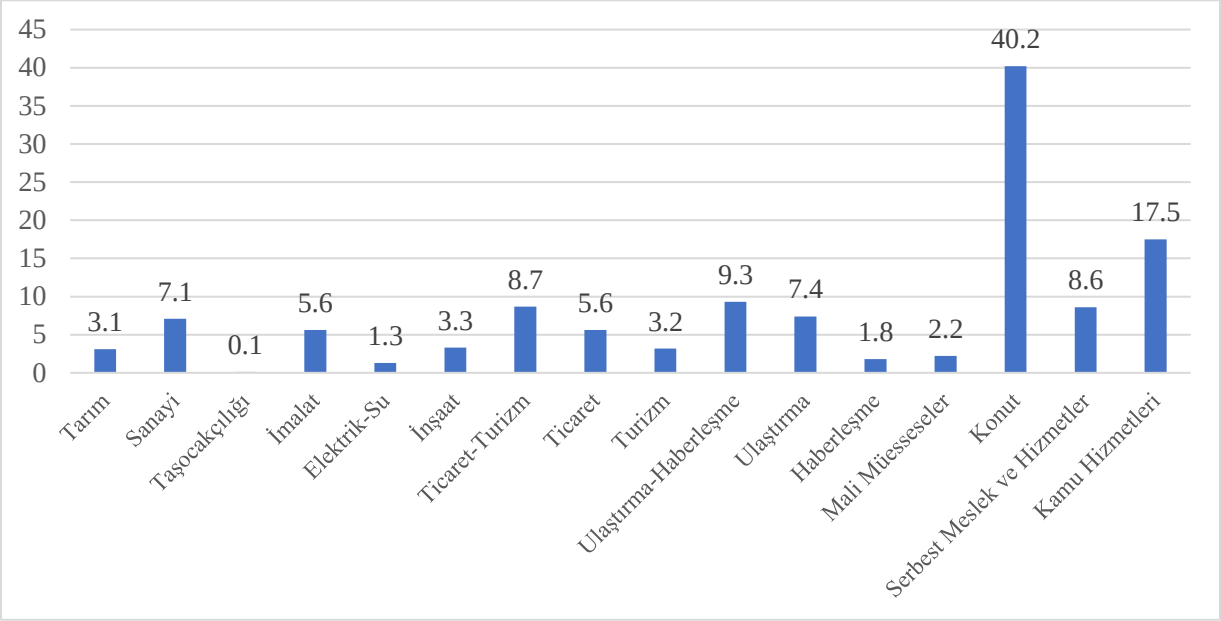
Ulaştırma-haberleşme sektörü, özellikle kamu yatırımları açısından dikkat çekmektedir. 2022 yılında kamu kesimi yatırımlarının %38,54'ü bu sektöre yönelmişken, bu oran 2023 yılında %31,33'e gerilemiş, 2024 yılında ise %6,89 seviyesine düşmüştür. Buna karşılık özel kesim yatırımlarının payı 2024 yılında %9,87'ye yükselmiş ve sektörün toplam yatırım payı %9,26 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişme, ulaştırma-haberleşme alanında 2024 yılında kamu ağırlığının azaldığını, özel kesimin ise görece daha aktif hale geldiğini göstermektedir.

Sanayi sektörü yatırımlarında dalgalı bir seyir izlenmiştir. 2022 yılında toplam yatırımlar içindeki payı %15,05 olan sanayi sektörü, 2023 yılında %10,56'ya gerilemiş, 2024 yılında ise %7,10 seviyesine düşmüştür. Sanayi yatırımlarının büyük ölçüde özel kesim tarafından yapılmasına karşın, kamu yatırımlarının sanayi içindeki payının özellikle 2024 yılında oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir.

Ticaret-turizm sektörü yatırımları 2023 yılında toplam yatırımların %19,22'sine ulaşarak öne çıkmış, 2024 yılında ise bu pay %8,74'e gerilemiştir. Turizm alt sektöründe 2023 yılında yaşanan yüksek özel kesim yatırımlarının 2024 yılında belirgin biçimde azaldığı, buna bağlı olarak sektörün toplam payının düştüğü anlaşılmaktadır.

Kamu hizmetleri sektörü, kamu yatırımlarının yoğunlaştığı temel alanlardan biri olmuştur. 2022 yılında kamu yatırımlarının %42,88'i bu sektörde gerçekleşirken, bu oran 2023 yılında %32,48'e düşmüş, 2024 yılında ise %85,60 gibi çok yüksek bir seviyeye çıkmıştır. Bu durum, 2024 yılında kamu yatırımlarının büyük ölçüde kamu hizmetlerine yönlendirildiğini ve yatırım önceliklerinin belirgin biçimde değiştiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 1.2.2: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (%)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.2.2 sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımını göstermektedir. Şekil incelendiğinde, yatırımların belirgin biçimde konut sektörü etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Konut sektörü, %40,2'lik pay ile sabit sermaye yatırımlarında açık ara ilk sırada yer almakta olup, ülkede yatırım tercihlerinin büyük ölçüde barınma ve gayrimenkul odaklı şekillendiğini ortaya koymaktadır. Konut sektörünü, %17,5 oran ile kamu hizmetleri, %9,3 oran ile ulaştırma-haberleşme ve %8,7 oran ile ticaret-turizm sektörleri takip etmektedir. Sanayi sektörü yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı %7,1 olarak gerçekleşirken, sanayinin alt bileşenleri incelendiğinde imalat sanayinin %5,6 ile öne çıktığı, taş ocakçılığı (%0,1) ve elektrik-su (%1,3) alt sektörlerinin ise oldukça sınırlı paylara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, üretim odaklı yatırımların toplam yatırım yapısı içindeki ağırlığının görece düşük kaldığını ortaya koymaktadır. Tarım sektörü %3,1'lik pay ile yatırımlar içerisinde sınırlı bir yer tutarken, mali müesseseler (%2,2) ve haberleşme (%1,8) sektörleri de düşük yatırım payına sahip alanlar arasında yer almaktadır. Buna karşılık serbest meslek ve hizmetler sektörü %8,6'lık payı ile hizmetler ağırlıklı ekonomik yapının yatırım tercihlerine yansıdığını göstermektedir.

2.3 Tüketim Harcamaları

Refah göstergeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, fert başına düşen ekonomik göstergelerin nominal ve reel bazda farklı eğilimler sergilediği görülmektedir. Cari fiyatlarla fert başına Gayri Safi Milli Hasıla, 2022 yılında 12.245 ABD doları düzeyinde iken, 2023 yılında 14.599 ABD dolarına, 2024 yılında ise 17.498 ABD dolarına yükselmiştir. Özellikle 2024 yılında dolar bazında kaydedilen %19,9'luk artış, hanehalkı refahının nominal değerler itibarıyla önceki iki yıla kıyasla belirgin biçimde iyileştiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu artışın reel refah üzerindeki etkisinin değerlendirilmesinde enflasyonist gelişmeler ve satın alma gücü dinamiklerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda 2024 yılı, kamu tüketiminin görece sınırlandığı; buna karşılık özel tüketimin ekonomik büyüme içindeki ağırlığının arttığı ve kişi başına düşen gelirin nominal bazda yükseldiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 1.2.6: Tüketim Harcamaları

Sektörler	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla (TL)		
1. GSMH	18.350,9	19.712,0	21.375,3	74.178.436.552,2	132.771.147.554,8	232.688.734.959,0
2. Toplam Tüketim	14.387,9	14.694,9	15.823,4	58.159.068.301,9	98.977.992.898,6	172.251.366.170,0
2.1. Kamu Tüketimi	2.954,7	6.284,9	4.959,5	11.943.636.445,7	42.332.320.766,6	53.988.833.332,3
2.2. Özel Tüketim	11.433,2	8.410,0	10.863,9	46.215.431.856,2	56.645.672.132,0	118.262.532.837,8
Toplam Tüketim/GSMH (%)	78,4	74,5	74,0	78,4	74,5	74,0
Fert Başına Toplam Tüketim	0,039	0,038	0,039	159.284,9	259.215,3	426.787,8
Fert Başına GSMH	0,050	0,052	0,053	203.158,5	347.716,8	576.533,7
Fert Başına GSMH ($)	-	-	-	12.245,0	14.599,0	17.498,0
	2022,	2023	2024	2022,	2023	2024
	Değişim (%)			GSYİH 'deki Pay (%)		
1. GSMH	13,4	7,4	8,4	100,2	100,3	100,3
2. Toplam Tüketim	5,3	2,1	7,7	78,6	74,8	74,3
2.1. Kamu Tüketimi	-20,1	112,7	-21,1	16,1	32,0	23,3
2.2. Özel Tüketim	14,7	-26,4	29,2	62,4	42,8	51,0
Toplam Tüketim/GSMH (%)	-7,1	-4,9	-0,7	-	-	-
Fert Başına Toplam Tüketim	1,5	-2,3	1,9	-	-	-
Fert Başına GSMH	9,3	2,7	2,6	-	-	-
Fert Başına GSMH (CARİ $)	26,6	19,2	19,9	-	-	-

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

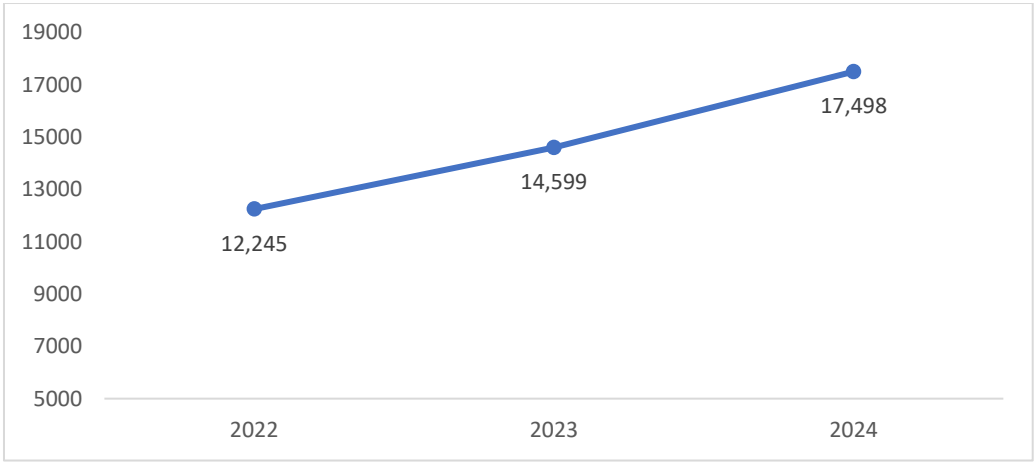
Tablo 1.2.6'da yer alan veriler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 2022–2024 döneminde tüketim harcamalarının düzeyi, bileşimi ve ekonomik büyüme ile ilişkisini ortaya koymaktadır. Tablo incelendiğinde, toplam tüketim harcamalarının hem sabit hem de cari

fiyatlarla artış eğilimini sürdürdüğü görülmektedir. Sabit fiyatlarla toplam tüketim 2022 yılında 14.387,9 milyon TL iken, 2023 yılında 14.694,9 milyon TL'ye, 2024 yılında ise 15.823,4 milyon TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde cari fiyatlarla toplam tüketim 58,2 milyar TL'den 172,3 milyar TL'ye ulaşarak nominal olarak oldukça güçlü bir artış sergilemiştir.

Toplam tüketimin GSMH içindeki payı, 2022 yılında %78,4 iken 2023'te %74,5'e ve 2024'te %74,0'a gerilemiştir. Bu gelişme, tüketim harcamalarının mutlak olarak artmasına rağmen, ekonomik büyümenin görece daha yüksek hızda gerçekleştiğini ve tüketimin GSMH içindeki ağırlığının kademeli olarak azaldığını göstermektedir.

Tüketimin bileşimi incelendiğinde, kamu ve özel tüketim harcamaları arasında belirgin dalgalanmalar yaşandığı dikkat çekmektedir. Kamu tüketimi 2022 yılında reel olarak %20,1 oranında azalırken, 2023 yılında %112,7 gibi olağanüstü yüksek bir artış göstermiş, 2024 yılında ise yeniden %21,1 oranında daralmıştır. Buna karşılık özel tüketim harcamaları 2022 yılında %14,7 oranında artmış, 2023 yılında %26,4 oranında gerilemiş, 2024 yılında ise %29,2 oranında güçlü bir toparlanma sergilemiştir. Bu durum, 2023 yılında tüketim kompozisyonunun kamu ağırlıklı bir yapıya büründüğünü, 2024 yılında ise yeniden özel tüketimin ön plana çıktığını ortaya koymaktadır. GSYİH içindeki paylar dikkate alındığında, özel tüketimin payı 2022 yılında %62,4 iken 2023'te %42,8'e gerilemiş, 2024 yılında ise %51,0'a yükselmiştir. Kamu tüketiminin payı ise 2023 yılında %32,0 ile zirve yapmış, 2024 yılında %23,3 seviyesine gerilemiştir. Bu eğilim, 2024 yılında ekonomik canlılığın yeniden hanehalkı harcamaları üzerinden şekillendiğine işaret etmektedir.Fert başına düşen göstergeler de bu gelişimi desteklemektedir. Cari fiyatlarla fert başına toplam tüketim 2022 yılında 159.284,9 TL iken, 2023 yılında 259.215,3 TL'ye, 2024 yılında ise 426.787,8 TL'ye yükselmiştir.

Şekil 1.2.4: Fert Başına GSMH Dolar Bazında (2021-2024)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3. Finansman Dengesi

3.1 Kamu Kesimi Genel Dengesi

Sabit fiyatlarla kamu gelirleri 2022 yılında 5,113.7 düzeyindeyken, 2024 yılında 7,733.8'e yükselmiştir. Aynı dönemde cari fiyatlarla kamu gelirleri 20.7 milyar TL'den 84.2 milyar TL'ye çıkmıştır. Cari fiyatlardaki artışın sabit fiyatlara kıyasla çok daha yüksek olması, kamu gelirlerindeki genişlemenin önemli ölçüde enflasyon etkisiyle gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Buna rağmen kamu gelirlerinin GSYİH içindeki payı 2022'de %27.9 iken 2024'te %36,3'e yükselmiş, bu durum kamu kesiminin ekonomi içindeki mali ağırlığının arttığını göstermiştir.

Vergi gelirleri kamu gelirlerinin ana belirleyicisi olmaya devam etmektedir. Özellikle dolaylı vergiler, hem sabit hem de cari fiyatlar açısından belirgin bir artış sergilemiş ve GSYİH içindeki payını kademeli olarak yükseltmiştir.

Kamu harcama yapısı incelendiğinde, kamu cari giderlerinin dönem boyunca hızlı bir artış sergilediği görülmektedir. Cari giderlerin GSYİH içindeki payı 2022'de %16.1 iken 2023'te %32'ye yükselmiş, 2024'te ise %23.3 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Buna karşılık kamu yatırımları sabit fiyatlarla dalgalı bir seyir izlemiş, cari fiyatlardaki artışa rağmen GSYİH içindeki payı sınırlı kalmıştır. 2024 yılında yatırımların payının %3.9 seviyesine yükselmesi olumlu bir gelişme olarak görülmektedir.

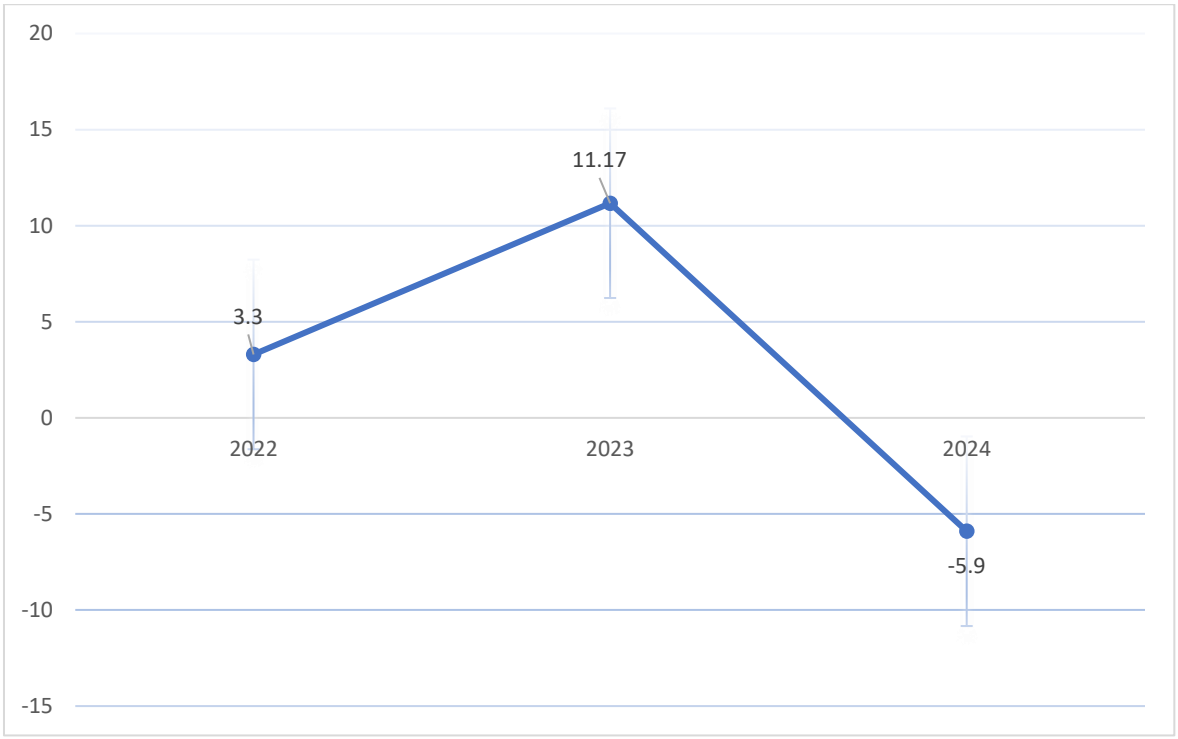
Sonuç olarak, 2022–2024 döneminde kamu maliyesi güçlü nominal gelir artışlarına rağmen, yüksek cari giderler ve zayıf tasarruf performansı nedeniyle kırılgan bir yapı sergilemiştir. Kamu yatırımlarının kalıcı biçimde artırılabilmesi ve mali sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, harcama kalemlerinin üretken alanlar lehine yeniden dengelenmesi önem arz etmektedir.

Tablo 1.3.1: Kamu Kesimi Genel Dengesi

	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	Sabit Fiyatlarla (1977)			Cari Fiyatlarla (TL)		
1. Kamu Gelirleri	5.113,7	6.784,3	7.733,8	20.670.748.019,6	45.696.266.315,6	84.188.641.242,0
1.1 Vergiler	3.413,3	4.130,5	4.923,4	13.797.206.653,2	27.821.505.147,8	53.595.329.058,3
1.1.1. Dolaysız Vergiler	1.411,9	1.723,4	2.188,4	5.707.149.282,6	11.608.085.388,5	23.822.619.918,3
1.1.2. Dolaylı Vergiler	2.001,4	2.407,1	2.735,0	8.090.057.370,6	16.213.419.759,3	29.772.709.140,0
1.2. Vergi Dışı Gelirler	446,3	560,6	753,7	1.803.887.117,4	3.776.154.971,1	8.204.581.561,7
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	1.254,2	2.093,2	2.056,7	5.069.654.249,0	14.098.606.196,6	22.388.730.622,0
2. Transferler	2.298,9	2.382,4	3.203,3	9.292.746.963,6	16.046.518.097,1	34.870.978.176,5
3. Kamu Harcanabilir Geliri	2.814,8	4.402,0	4.530,4	11.378.001.056,0	29.649.748.218,4	49.317.663.065,5
4. Kamu Cari Giderleri	2.954,7	6.284,9	4.959,5	11.943.636.445,7	42.332.320.766,6	53.988.833.332,3
5. Kamu Tasarrufu	-139,9	-1.882,9	-429,1	-565.635.389,7	-12.682.572.548,2	-4.671.170.266,8
6. Kamu Yatırımı	464,4	311,1	830,1	1.877.093.192,5	2.095.591.598,1	9.036.833.581,8
6.1. Sabit Sermaye	371,5	305,8	787,5	1.501.574.249,4	2.059.928.984,5	8.572.202.163,7
6.2. Stok Değişimi	92,9	5,3	42,7	375.518.943,1	35.662.613,6	464.631.418,1
7. Kamu Finansman Gereği	604,3	2.194,1	-1.259,2	2.442.728.582,2	14.778.164.146,3	-13.708.003.848,6
	2022	**2023**	**2024**	**2022**	**2023**	**2024**
	Değişim (%)			GSYİH'deki Pay (%)		
1. Kamu Gelirleri	-4,39	32,67	14,0	27,92	34,53	36,3
1.1 Vergiler	4,43	21,01	19,2	18,64	21,02	23,1
1.1.1. Dolaysız Vergiler	-8,83	22,06	27,0	7,71	8,77	10,3
1.1.2. Dolaylı Vergiler	16,37	20,27	13,6	10,93	12,25	12,8
1.2. Vergi Dışı Gelirler	-23,09	25,63	34,4	2,44	2,85	3,5
1.3. Faktör ve Fon Gelirleri	-16,38	66,90	-1,7	6,85	10,65	9,7
2. Transferler	12,74	3,63	34,5	12,55	12,12	15,0
3. Kamu Harcanabilir Geliri	-14,95	56,39	2,9	15,37	22,40	21,3
4. Kamu Cari Giderleri	-20,14	112,71	33,1	16,13	31,99	23,3
5. Kamu Tasarrufu	-64,14	1.245,60	-163,6	-0,76	-9,58	-2,0
6. Kamu Yatırımı	192,34	-33,00	166,8	2,54	1,58	3,9
6.1. Sabit Sermaye	15,31	-17,67	157,5	2,03	1,56	3,7
6.2. Stok Değişimi	-156,89	-94,30	706,6	0,51	0,03	0,2
7. Kamu Finansman Gereği	10,06	263,07	-446,2	3,30	11,17	-5,9

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.3.1: Kamu Finansman Gereği/GSYİH (%)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 1.3.1'de kamu finansman gereğinin GSYİH'ye oranı yıllar itibarıyla incelendiğinde, kamu mali dengesinde belirgin dalgalanmalar yaşandığı görülmektedir. Buna göre 2022 yılında kamu finansman gereği GSYİH'nin %3,3'ü düzeyinde gerçekleşmişken, 2023 yılında bu oran %11,17'ye yükselerek kamu maliyesinde önemli ölçüde bir açık oluştuğunu göstermektedir.

2024 yılında ise kamu finansman gereği GSYİH'nin %-5,9'u seviyesine gerileyerek negatif bir değer almıştır. Bu gelişme, kamu gelirlerinin harcamalara kıyasla daha güçlü bir artış sergilediğini ve kamu maliyesinde fazla yönlü bir dengeye geçildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla 2024 yılı, önceki yılın aksine kamu mali disiplininin güçlendiği, finansman ihtiyacının ortadan kalktığı ve kamu kesiminin ekonomiye yükünün azaldığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu görünüm, kamu maliyesindeki iyileşmenin makroekonomik istikrar açısından olumlu bir gelişme olduğuna işaret etmektedir.

3.2 Kamu Borç Stoku

Kamu borç stoku, ülke ekonomisinin genel sağlığının ve borç sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesinde temel makroekonomik göstergelerden biri olarak kabul edilmektedir. Devletin kamu hizmetlerinin finansmanı amacıyla yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan gerçekleştirdiği borçlanmalar, toplam kamu borç stokunun düzeyini belirlemektedir. Bu çerçevede, 2022–2024 dönemine ilişkin kamu borç stokundaki gelişmeler incelendiğinde, borç yükünün mutlak tutar olarak artış gösterdiği; buna karşın, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya oranı itibarıyla belirgin bir iyileşme kaydedildiği görülmektedir.

2022 yılı itibarıyla toplam kamu borç stoku 5.187,7 milyon ABD doları seviyesinde gerçekleşmiş olup, bu tutar GSYİH'nin %131,3'üne karşılık gelmektedir. 2023 yılında kamu borç stoku 5.117,7 milyon ABD doları düzeyine ulaşmış; ancak GSYİH'deki artışa bağlı olarak borcun millî gelire oranı %114 seviyesine gerilemiştir. 2024 yılı itibarıyla toplam kamu borç stoku 5.336,9 milyon ABD dolarına yükselmiş olmakla birlikte, borcun GSYİH'ye oranı %81,2'ye düşerek borç yükünde önemli bir göreli iyileşme sağlanmıştır.

İç borç stoku açısından değerlendirildiğinde, 2022 yılında toplam iç borç stoku 1.158,3 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiş ve GSYİH'nin %29,4'üne tekabül etmiştir. 2023 yılında iç borç stoku 989,0 milyon ABD doları seviyesine gerilemiş; bu gelişmeye paralel olarak iç borcun GSYİH'ye oranı %22,0 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2024 yılında ise iç borç stoku yeniden artarak 1.199,4 milyon ABD doları seviyesine yükselmiş, ancak GSYİH'deki güçlü artış sayesinde iç borcun millî gelire oranı %18,2'ye düşmüştür.

Kamunun dış borç stoku incelendiğinde, 2022 yılında dış borç stoku 4.029,4 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiş ve GSYİH'nin %102,0'sine karşılık gelmiştir. 2023 yılında dış borç stoku 4.128,8 milyon ABD doları seviyesine yükselmiş; buna karşın GSYİH'ye oranı %92,0'ye gerilemiştir. 2024 yılı itibarıyla dış borç stoku cari olarak 4.137,6 milyon ABD doları düzeyine çıkmış; ancak aynı dönemde dış borcun GSYİH'ye oranı %62,9 seviyesine düşerek borç sürdürülebilirliği açısından olumlu bir görünüm sergilemiştir.

Tablo 1.3.2: Kamu Borç Stoku

	2022	2023	2024
İç Borç Stoku[1]			
Milyon TL	**21.697,50**	**29.165,80**	**42.321,80**
Milyon $[3]	1.158,30	989	1.199,40
GSYİH'deki Payı (%)	29,3	22	18,2
Dış Borç Stoku[2]			
Milyon TL	**75.478,50**	**121.762,60**	**146.001,30**
Milyon $[3]	4.029,40	4.128,80	4.137,60
GSYİH'deki Payı (%)	102	92	62,9
Toplam Borç Stoku			
Milyon TL	**97.176,00**	**150.928,40**	**188.323,10**
Milyon $[3]	5.187,70	5.117,70	5.336,90
GSYİH'deki Payı (%)	131,3	114	81,2

[1]Hazine ve diğer Kamu kurumlarının Merkez Bankası, Ticari Bankalar ve İhtiyat Sandığına olan borçlarını ifade eder. Bu borç toplamına belediyelerin sadece bankalara olan borçları dahil edilirken diğer kamu borçları dahil edilmemiştir.
[2] Hazinenin dış kaynaklı borcunu ifade eder.
[3]31 Aralık resmi döviz satış kurları kullanılmıştır.
Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, Merkez Bankası ve Devlet Planlama Örgütü.

3.3 Özel Kesim Dengesi

Özel harcanabilir gelirde 2022 yılında gözlemlenen artış eğiliminin ardından, 2023 yılında sabit fiyatlarla %1,5 oranında sınırlı bir daralma yaşandığı görülmektedir. Bu gelişmeye paralel olarak, özel tüketim harcamaları 2023 yılında %26,4 oranında gerileyerek incelenen dönem içerisindeki en keskin düşüşü kaydetmiştir. Söz konusu durum, hanehalkının artan belirsizlikler karşısında tüketim harcamalarını erteleyerek ihtiyatlı bir tutum benimsediğine işaret etmektedir.

2024 yılı itibarıyla ise özel harcanabilir gelirin %10,0 oranında artması, iç talep üzerinde yeniden canlandırıcı bir etki yaratmış ve özel tüketim harcamalarında %29,2 oranında güçlü bir toparlanma gerçekleşmiştir. Bu gelişme, 2023 yılında gözlemlenen bekleme ve tasarruf ağırlıklı davranışların 2024 yılında yerini yeniden tüketim odaklı bir eğilime bıraktığını ortaya koymaktadır.

Özel kesimin yatırım ve tasarruf tercihleri açısından değerlendirildiğinde, 2023 yılının belirgin bir ayrışmaya sahne olduğu görülmektedir. Bu dönemde özel yatırımlar sabit fiyatlarla %8,1 oranında artış gösterirken, özel tasarruflardaki artış oranı %68,2 ile dikkat çekici bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum, hanehalkı ve özel sektörün, reel yatırım faaliyetlerinden ziyade belirsizlik algısı altında tasarruf eğilimini önceliklendirdiğini göstermektedir.

2024 yılına gelindiğinde ise özel tasarruflarda %13,3 oranında bir azalış yaşanmış; buna karşın özel yatırımların sınırlı bir değişim göstererek görece durağan bir seyir izlediği görülmektedir. Bu görünüm, 2024 yılında özel kesimin tasarruf çözülmesi yoluyla tüketimi desteklediğini, ancak yatırım kararlarında temkinli tutumunu büyük ölçüde sürdürdüğünü ortaya koymaktadır (Tablo 1.3.3).

Tablo 1.3.3: Özel Kesim Genel Dengesi

	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	Sabit Fiyatlarla (TL)			Cari Fiyatlarla		
1. Özel Harcanabilir Gelir	**15.536,1**	**15.310,0**	**16.844,9**	**62.800.435.496,2**	**103.121.399.336,4**	**183.371.071.893,5**
2. Özel Tüketim	11.433,2	8.410,0	10.863,9	46.215.431.856,2	56.645.672.132,0	118.262.532.837,8
3. Özel Tasarruf	4.102,9	6.900,1	5.981,0	16.585.003.640,0	46.475.727.204,3	65.108.539.055,7
4. Özel Yatırım	2.993,2	3.236,8	3.209,6	12.099.226.070,0	21.801.841.558,0	34.939.132.156,8
4.1.Özel Sabit Sermaye	2.253,9	3.151,7	3.064,7	9.110.584.892,0	21.228.299.185,7	33.362.233.596,3
4.2. Stok Değişimi	739,4	85,2	144,9	2.988.641.178,0	573.542.372,3	1.576.898.560,5
5. Kamu Kesimine İkraz	1.109,7	3.663,2	2.771,4	4.485.777.570,0	24.673.885.646,3	30.169.406.899,0
	2022	**2023**	**2024**	**2022**	**2023**	**2024**
	Değişim(%)			GSYİH'deki Pay(%)		
1. Özel Harcanabilir Gelir	20,6	-1,5	10,0	84,8	77,9	79,0
2. Özel Tüketim	14,7	-26,4	29,2	62,4	42,8	51,0
3. Özel Tasarruf	40,9	68,2	-13,3	22,4	35,1	28,1
4. Özel Yatırım	10,1	8,1	-0,8	16,3	16,5	15,1
4.1. Sabit Sermaye	-4,0	39,8	-2,8	12,3	16,0	14,4
4.2. Stok Değişimi	99,9	-88,5	70,1	4,0	0,4	0,7
5. Kamu Kesimine İkraz	474,7	230,1	-24,3	6,1	18,6	13,0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

3.4 Devlet Bütçe Dengesi

2022–2024 yıllarını kapsayan dönemde devlet bütçesi reel fiyatlarla sırasıyla 361,5 milyon TL, 186,3 milyon TL ve 911,3 milyon TL seviyelerinde açık verdiği izlenmektedir. Söz konusu dönemde bütçe açığı, 2022 yılına kıyasla 2024 yılında %152.1 oranında artış göstermiştir. Bütçe dengesinin GSYİH içindeki payı da aynı dönemde %2.0 seviyesinden %4,3'e yükseldiği görülmektedir.

Devlet bütçesinin gelir yapısına bakıldığında, bütçe gelirlerinin ortalama %84'ünün yerel gelirlerden oluştuğu izlenmektedir. Yerel gelirler incelendiğinde tüketim üzerinden alınan ve mal ile hizmet satışlarına dayalı dolaylı vergiler önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. 2024 yılı itibarıyla dolaylı vergiler, toplam bütçe gelirlerinin %36.5'ini oluşturmaktadır. İzlenen son üç yıllık dönemde, dolaylı vergilerin GSYİH içindeki payı artarak 2024 yılında %11.8'e yükselmiştir. Aynı dönemde dolaysız vergilerin GSYİH içindeki payında da artış gözlemlenmiştir. 2022 yılında %7.6 düzeyinde olan bu oran, 2024 yılında %10,2'ye ulaşmıştır. 2024 yılında, yerel gelir kalemleri içinde yer alan vergi dışı gelirler reel olarak %36.9 oranında artış gösterirken, fon gelirleri ise aynı dönemde %4,5 oranında yükselmiştir.

Devlet bütçesinin ikinci önemli gelir kalemini oluşturan dış yardımlar, büyük oranda Türkiye Cumhuriyeti kaynaklı olduğu görülmektedir. Türkiye tarafından sağlanan mali yardımlar, cari fiyatlarla 2022 yılında 2.613,9 milyon TL düzeyindeyken, 2024 yılı itibarıyla 12.140,5 milyon TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde 1977 yılı fiyatlarıyla hesaplanan reel yardım tutarı ise 646,7 milyon TL'den 1,118.6 milyon TL'ye çıkmıştır. Yardımlardaki bu artışa karşın, GSYİH içerisinde Türkiye kaynaklı yardımların oranı 2022 yılında %3.5 seviyesindeyken 2024 yılında %5,2'ye yükselmiştir.

Bütçe giderleri tarafında ise cari harcamalar ve transfer ödemeleri öne çıkmaktadır. 2024 yılı bütçesinde toplam giderlerin %31.0'ı personel giderlerinden, %44,3'ü ise transfer harcamalarından oluşmaktadır. GSYİH içerisindeki oranlara bakıldığında, cari giderlerin payı 2022 yılında %10.8 iken, 2024 yılında %14,3'e yükselmiştir. Transfer harcamaları ise aynı dönemde %13.2 seviyesinden %16,3 seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Bütçe açığının finansmanında ise büyük ölçüde Türkiye Cumhuriyeti'nden sağlanan kredilere başvurulmuştur. Reel fiyatlarla değerlendirildiğinde, Türkiye'den alınan krediler 2022 yılında 294,2 milyon TL düzeyindeyken, 2023 yılında 147,2 milyon TL'ye gerilemiş; 2024 yılı itibarıyla ise yeniden artış göstererek 291,7 milyon TL seviyesine ulaşmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 2022–2024 döneminde devlet bütçesi gelirlerinin önemli bir kısmı dolaylı vergiler ve dış yardımlara dayalı bir yapı arz ederken; giderler tarafında ise cari harcamaların ve sosyal transferlerin baskın olduğu görülmektedir. Bu yapı, bütçe açığının kronik hale gelmesine zemin hazırlamakta ve sürdürülebilir maliye politikalarının önemini artırmaktadır. Dış yardımlar ve kredilere olan bağımlılığın azaltılması, vergi tabanının genişletilmesi ve yatırım harcamalarının artırılması, kamu maliyesinde denge ve istikrarın sağlanabilmesi açısından öncelikli hedefler arasında yer almalıdır.

Tablo 1.3.4: Devlet Bütçe Dengesi

	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	1977 Yılı Fiyatlarıyla (TL)			Cari Fiyatlarla (Milyon TL)		
I.BÜTÇE GELİRLERİ	**4.783,30**	**5.543,90**	**6.940,60**	**19.335,30**	**37.341,30**	**75.325,10**
1.Yerel Gelirler	4.136,70	4.908,50	5.821,90	16.721,40	33.061,20	63.184,60
1.1.Vergi Gelirleri	3.303,20	3.975,60	4.709,50	13.352,40	26.777,90	51.111,40
1.1.1.Dolaysız Vergiler	1.391,30	1.705,00	2.176,60	5.623,90	11.484,10	23.622,60
1.1.2.Dolaylı Vergiler	1.912,00	2.270,60	2.532,90	7.728,60	15.293,80	27.488,80
1.2.Diğer Gelirler	319,8	424	580,4	1.292,70	2.855,60	6.299,40
1.3.Fon Gelirleri	513,6	508,9	532	2.076,20	3.427,70	5.773,80
2.1.Dış Yardımlar	646,7	635,4	1.118,60	2.613,90	4.280,10	12.140,50
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	646,3	635,4	1.118,60	2.612,40	4.280,10	12.140,50
2.1.1.Diğer	0,4	0	0	1,5	0	0
II.BÜTÇE GİDERLERİ	**5.144,80**	**5.730,20**	**7.851,90**	**20.796,50**	**38.596,00**	**85.215,40**
1.Cari Giderler	1.975,90	2.367,10	3.054,70	7.986,80	15.943,70	33.151,80
1.1.Personel Giderleri	1.552,50	1.844,10	2.431,40	6.275,50	12.420,90	26.387,60
1.2.Diğer Cari Giderler	423,4	523	623,3	1.711,30	3.522,80	6.764,20
2.Transferler	2.423,40	2.564,60	3.479,50	9.795,90	17.274,10	37.762,20
3.Savunma Giderleri	296,8	373,2	498,9	1.199,70	2.514,00	5.414,70
4.Yatırımlar	448,8	425,2	818,8	1.814,10	2.864,30	8.886,60
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	295,2	248,3	250	1.193,20	1.672,20	2.713,10
4.2.Diğer Yatırımlar	153,6	177	568,8	620,9	1.192,00	6.173,60
III.BÜTÇE DENGESİ	-361,5	-186,3	-911,3	-1.461,20	-1.254,70	-9.890,40
IV.AVANSLAR	,,	,,	,,	,,	,,	,,
IIV.FİNANSMAN DENGESİ	**-361,5**	**-186,3**	**-911,3**	**-1.461,20**	**-1.254,70**	**-9.890,40**
IV.FİNANSMAN	**361,5**	**186,3**	**911,3**	**1.461,20**	**1.254,70**	**9.890,40**
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	294,2	147,2	**26,9**	1.189,40	991,7	291,7
2. Diğer	**67,2**	**39,1**	**884,4**	**271,8**	**263**	**9.598,60**
	Değişim (%) (reel)			GSMH'deki Pay (%)		
I.BÜTÇE GELİRLERİ	**0,2**	**15,9**	**25,2**	**26,1**	**28,1**	**32,5**
1.Yerel Gelirler	2	18,7	18,6	22,5	24,9	27,2
1.1.Vergi Gelirleri	4,9	20,4	18,5	18	20,2	22
1.1.1.Dolaysız Vergiler	-8	22,5	27,7	7,6	8,6	10,2
1.1.2.Dolaylı Vergiler	16,7	18,8	11,5	10,4	11,5	11,8
1.2.Diğer Gelirler	-24,5	32,6	36,9	1,7	2,2	2,7
1.3.Fon Gelirleri	6,6	-0,9	4,5	2,8	2,6	2,5
2.1.Dış Yardımlar	-10,2	-1,7	76	3,5	3,2	5,2
2.1.1.Türkiye Cumhuriyeti	-10,3	-1,7	76	3,5	3,2	5,2
2.1.1.Diğer	,,	,,	,,	,,	,,	,,
II.BÜTÇE GİDERLERİ	**-7,3**	**11,4**	**37**	**28**	**29,1**	**36,7**
1.Cari Giderler	-12,5	19,8	29	10,8	12	14,3
1.1.Personel Giderleri	-11,9	18,8	31,8	8,5	9,4	11,4
1.2.Diğer Cari Giderler	-14,6	23,5	19,2	2,3	2,7	2,9
2.Transferler	9,9	5,8	35,7	13,2	13	16,3
3.Savunma Giderleri	-17,9	25,8	33,7	1,6	1,9	2,3
4.Yatırımlar	-37,9	-5,2	92,6	2,4	2,2	3,8
4.1.Sabit Sermaye Yatırımları	13,6	-15,9	0,7	1,6	1,3	1,2
4.2.Diğer Yatırımlar	-66,8	15,2	221,4	0,8	0,9	2,7
III.BÜTÇE DENGESİ	**-53,2**	**-48,5**	**389,2**	**-2**	**-0,9**	-4,3
IV.AVANSLAR	,,	,,	,,	,,	,,	,,
IIV.FİNANSMAN DENGESİ	**-53,2**	**-48,5**	**389,2**	**-2**	**-0,9**	**-4,3**
IV. FİNANSMAN	**-53,2**	**-48,5**	**,,**	**2**	**0,9**	**4,3**
1.Türkiye Cumhuriyeti Kredileri	12	-50	-81,7	1,6	0,7	0,1
2. Diğer	**-86,8**	**-41,9**	**2.164,80**	**0,4**	**0,2**	**4,1**

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

4. Ödemeler Dengesi

4.1 Cari İşlemler

Mal ve Hizmetler Dengesinde gerçekleşen gelişmeler sonucunda Cari İşlemler hesabı 2021 yılında -74,87 milyon ABD Doları açık vermiş, 2022 yılında 127,90 milyon ABD Doları ve 2023 yılında 417,78 milyon ABD Doları fazla verdikten sonra 2024 yılında 502,03 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

4.1.1 Mal Dengesi

2021 yılında 150,12 milyon ABD Doları olan ihracat rakamı, 2022 yılında %0,4 oranında azalarak 149,47 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında %22,5 oranında artarak 183,09 milyon ABD Doları'na ulaşmış ve 2024 yılında ise %4,7 oranında azalarak 174,43 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

2021 yılında 1.585,74 milyon ABD Doları olan ithalat rakamı, 2022 yılında %43,7 artarak 2.279,33 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında %25 oranında yine artış göstererek 2.849,65 milyon ABD Doları seviyesine yükselmiş ve 2024 yılında %23,1 oranında artarak 3.507,12 milyon ABD Doları'na ulaşmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda 2024 yılında dış ticaret açığının 3.332,70 milyon ABD Doları, dış ticaret hacminin ise 3.681,55 milyon ABD Doları olduğu görülmektedir. 2024 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %5,0 olarak gerçekleşmiştir.

4.1.2 Hizmet Gelir ve Giderleri

Hizmet dengesi içerisinde yer alan Hizmet geliri kalemi, 2021 yılında 1.094,74 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiş ve 2022-2024 yıllarında büyüyerek 2022 yılında 2.098,54 milyon ABD Doları, 2023 yılında 2.837,81 milyon ABD Doları ve 2024 yılında ise 3.083,96 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

Hizmet gideri kalemi 2021 yılında 178,14 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiş ancak 2022-2024 yıllarında gelişme göstererek 2022 yılında 311,87 milyon ABD Doları, 2023 yılında 400,45 milyon ABD Doları ve 2024 yılında ise 496,97 milyon ABD Doları seviyesine ulaşmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda Mal ve Hizmet dengesi 2021 yılında -519,02 milyon ABD Doları, 2022 yılında -343,19 milyon ABD Doları, 2023 yılında -229,20 milyon ABD Doları açık vererek gerçekleşmiş ve 2024 yılında -745,71 milyon ABD Doları açık vermiştir.

4.2 Sermaye Hesabı

2021 yılında -15,90 milyon ABD Doları olarak gerçekleşen Sermaye Hesabı, 2022-2024 yıllarında sırasıyla -0,29 milyon ABD Doları, -15,77 milyon ABD Doları ve -95,03 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

4.3 Finans Hesabı

Finans Hesabında gerçekleşen işlemler incelendiğinde Finans Hesabının 2021 yılında -179,97 milyon ABD Doları, 2022 yılında -255,75 milyon ABD Doları, 2023 yılında -715,85 milyon ABD Doları ve 2024 yılında -574,90 milyon ABD Doları olarak gerçekleştiği görülmektedir.

4.3.1 Doğrudan Yatırımlar

KKTC'nin doğrudan yatırımlar: net varlık edinimi 2021, 2022, 2023 ve 2024 yıllarında 0,00 milyon ABD doları olarak herhangi bir değişim gerçekleşmemiştir.

KKTC'nin doğrudan yatırımlar: net yükümlülük oluşumu ise 2021 yılında 99,96 milyon ABD doları iken, 2022 yılında 418,53 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında 843,59 milyon ABD dolarına ulaşarak ciddi artış göstermiş ve 2024 yılında 805,46 milyon ABD Doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Bu verilere göre KKTC'nin doğrudan yatırımları net varlık edinimi sabit kalmış ancak doğrudan yatırımlar başlığı altında yer alan net yükümlülük oluşumu 2021 yılına göre 2022, 2023 ve 2024 yıllarında yüksek seviyelerde seyretmiştir.

4.3.2 Portföy Yatırımları

KKTC'nin portföy yatırımları net varlık edinimi 2021 yılında 48,23 milyon ABD Doları iken, 2022 yılında 127,61 milyon ABD Doları seviyesine çıkmıştır. Bu, portföy yatırımları altındaki net varlık ediniminde 79,38 milyon ABD Doları artış anlamına gelmektedir. 2023 yılında 225,45 milyon ABD Dolarına yükselmiş ve 2024 yılında ise 255,43 milyon ABD Doları seviyesine ulaşmıştır.

KKTC'nin portföy yatırımları net yükümlülük oluşumu ise 2021-2024 yılları aralığında 0,00 milyon ABD Doları olarak sabit kalmıştır.

4.3.3 Diğer Yatırımlar

KKTC'nin diğer yatırımları net varlık edinimi, 2021 yılında -118,28 milyon ABD doları iken 2022 yılında ise artıya geçerek 77,49 milyon ABD Doları seviyesine çıkmıştır. Bu, diğer

yatırımlar altında net varlık ediniminde 195,77 milyon ABD doları artış anlamına gelmektedir. 2023 yılında gelişme devam ederek 135,04 milyon ABD Doları seviyesine ulaşmış ancak 2024 yılında 22,89 milyon ABD Doları seviyesine gerilemiştir.

KKTC'nin "Diğer yatırımlar net yükümlülük" oluşumu ise 2021 yılında 9,96 milyon ABD Doları iken, 2022 yılında 42,33 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Bu, "diğer yatırımlar: net yükümlülük" oluşumunda 32,37 milyon ABD Doları artış anlamına gelmektedir. 2023 yılında da artış devam etmiş ve 232,74 milyon ABD Doları seviyelerine ulaşmış, 2024 yılında ise 47,76 milyon ABD Doları seviyesine gerilemiştir.

Bu verilere göre, 2021-2024 yıllarında KKTC'nin "portföy yatırımları: net varlık edinimi" genel olarak istikrarlı artış eğiliminde olmuştur. "Diğer yatırımlar: net varlık edinimi" ise 2022-2023 yıllarında artmış ancak 2024 yılında düşüş göstermiştir.

4.4 Net Hata ve Noksan

KKTC'nin "net hata ve noksan" kalemi 2021 yılında -124,96 milyon ABD dolarına düşmüş, 2022 yılı rakamı ise artıya geçerek 155,65 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Ancak, 2023 yılında -357,70 milyon ABD Dolarına ve 2024 yılında -414,65 milyon ABD Dolarına inmiştir.

KKTC'nin genel dengesi ise 2021 yılında 35,76 milyon ABD Doları iken, 2022 yılında -539,01 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında -760,16 milyon ABD Dolarına ve 2024 yılında -567,24 milyon ABD Dolarına inmiştir.

4.5 Rezerv Varlıklar

KKTC'nin rezerv varlıkları 2021 yılında -35,76 milyon ABD doları iken 2022 yılında 539,01 milyon ABD Dolarına, 2023 yılında 760,16 milyon ABD dolarına ve 2024 yılında 567,24 milyon ABD dolarına yükselmiştir.

KKTC ekonomisi de dünyadaki diğer ülkelerde olduğu gibi pandemi sürecinde ekonomik zorluklar yaşamıştı. Pandemi sürecinde azalan mal ve hizmet dengesi, hizmet gelirleri ve giderleri iyileşme sürecine girmiştir. Ancak, doğrudan yatırımlar: net yükümlülük oluşumu artmış ve yüksek seviyelerde seyretmiştir. Portföy yatırımları: net varlık edinimi artış eğilimini sürdürmüştür. Rezerv varlıkları 2022-2024 yıllarında yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

Tablo 1.4.1: Ödemeler Dengesi

		2022	2023	2024
A-	**CARİ İŞLEMLER HESABI**	**127,90**	**417,78**	**502,03**
1	İhracat	149,47	183,09	174,43
2	İthalat	2.279,33	2.849,65	3.507,12
	Mal Dengesi	**-2.129,86**	**-2.666,56**	**-3.332,70**
3	Hizmet Gelirleri	2.098,54	2.837,81	3.083,96
4	Hizmet Giderleri	311,87	400,45	496,97
	Mal ve Hizmet Dengesi	**-343,19**	**-229,20**	**-745,71**
5	Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	214,37	461,17	1.020,81
6	Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	75,69	125,13	227,27
	Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	**-204,50**	**106,83**	**47,83**
7	İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	332,41	310,95	454,19
B-	**SERMAYE HESABI**	**-0,29**	**-15,77**	**-95,03**
C-	**FİNANS HESABI**	**-255,75**	**-715,85**	**-574,90**
8	Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	0,00	0,00	0,00
9	Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	418,53	843,59	805,46
10	Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	127,61	225,45	255,43
11	Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	0,00	0,00	0,00
12	**Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi**	**77,49**	**135,04**	**22,89**
12.1.	Efektif ve Mevduatlar	67,98	129,12	7,19
12.2.	Krediler	9,51	5,92	15,70
13	**Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu**	**42,33**	**232,74**	**47,76**
13.1.	Efektif ve Mevduatlar	-59,29	179,83	73,18
13.2.	Krediler	101,61	52,91	-25,42
	Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	**383,36**	**1.117,86**	**981,89**
D-	**NET HATA VE NOKSAN**	**155,65**	**-357,70**	**-414,65**
	GENEL DENGE	**-539,01**	**-760,16**	**-567,24**
E-	**REZERV VARLIKLAR**	**539,01**	**760,16**	**567,24**

Kaynak: İstatistik Kurumu & KKTC Merkez Bankası

5. Fiyat Hareketleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kullanılan para biriminin Türk Lirası olması, Türkiye Cumhuriyeti tarafından uygulanan para ve finansal istikrar politikalarının KKTC ekonomisi üzerinde doğrudan ve güçlü etkiler yaratmasına neden olmaktadır. Bu yapı, özellikle son yıllarda küresel ölçekte artan jeopolitik riskler, enerji ve gıda fiyatlarındaki oynaklık ile birlikte değerlendirildiğinde, fiyat istikrarının korunmasını daha da karmaşık hale getirmektedir.

2024 yılı itibarıyla enflasyonist baskıların yüksek seyri, hanehalkı satın alma gücünü zayıflatmakta, maliyet artışları ise üretim ve hizmet sektörleri üzerinde önemli baskılar oluşturmaktadır. KKTC ekonomisinin yapısal olarak dışa bağımlı olması, ithalat ağırlıklı tüketim yapısı ve sınırlı üretim kapasitesi, kur geçişkenliğini artırarak enflasyonun kalıcı hale gelmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durum, fiyat istikrarının sağlanmasını yalnızca parasal önlemlerle değil, aynı zamanda mali disiplin ve yapısal reformlarla desteklenmesi gereken bir süreç haline getirmektedir.

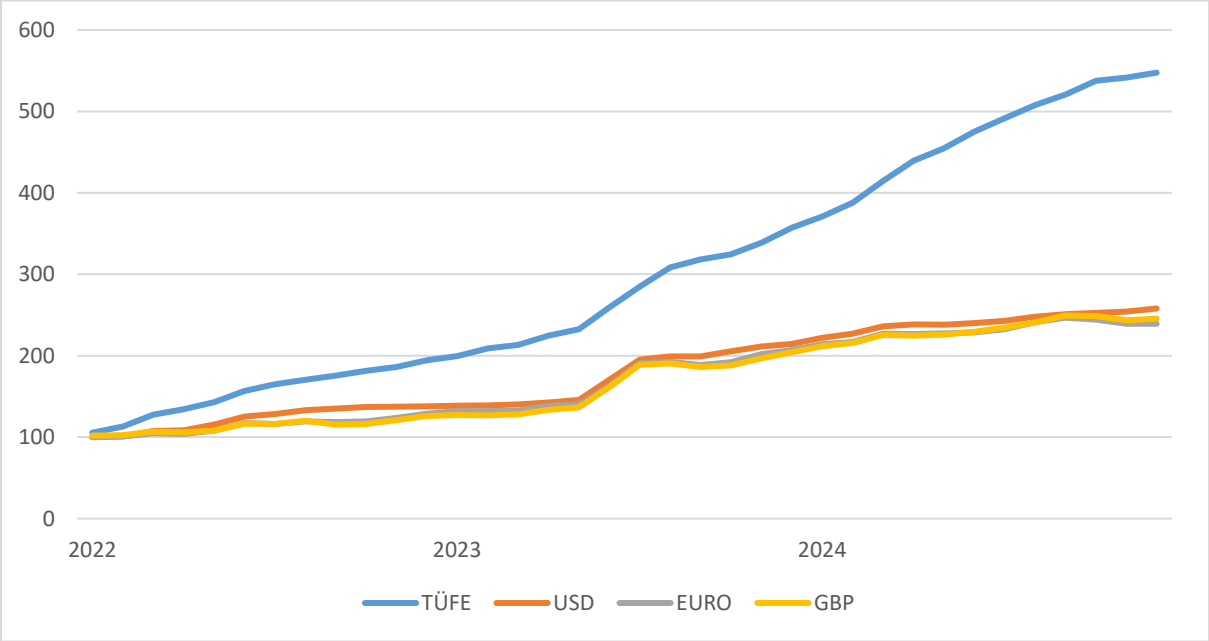
Tablo 1.5.1: Tüketici Fiyatları Endeksi

Aylar	2022 Endeks (Aralık 2021=100)	Aylık Değişim (%)	2023 Endeks (Aralık 2022=100)	Aylık Değişim (%)	2024 Endeks (Aralık 2023=100)	Aylık Değişim (%)
Ocak	105,48	5,48	102,62	2,62	103,84	3,84
Şubat	112,98	7,11	107,39	4,65	108,60	4,59
Mart	127,73	13,05	109,65	2,10	116,11	6,91
Nisan	134,20	5,07	115,46	5,30	122,98	5,92
Mayıs	143,10	6,63	119,64	3,62	127,28	3,50
Haziran	156,76	9,54	133,32	11,44	132,99	4,48
Temmuz	164,93	5,21	146,53	9,90	137,65	3,51
Ağustos	170,38	3,31	158,46	8,14	142,17	3,28
Eylül	175,64	3,08	163,64	3,27	145,76	2,53
Ekim	181,64	3,42	166,78	1,92	150,45	3,22
Kasım	186,14	2,48	174,16	4,42	151,63	0,78
Aralık	194,51	4,50	183,63	5,44	153,29	1,10

Kaynak: İstatistik Kurumu

Şekil 1.5.1'de görüldüğü üzere 2022–2024 döneminde KKTC'de TÜFE artışının USD, EUR ve GBP kurlarındaki artışın belirgin biçimde üzerine çıktığını göstermektedir. Bu durum, fiyat artışlarının yalnızca döviz kurlarındaki yükselişle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. KKTC ekonomisinin büyük ölçüde ithalata dayalı olması, artan girdi ve taşıma maliyetlerinin hızlı biçimde tüketici fiyatlarına yansımasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra, sınırlı üretim kapasitesi ve dar piyasa yapısı, firmaların maliyet artışlarını doğrudan fiyatlara yansıtmasını kolaylaştırmış olup gıda ve hizmetler gibi temel alanlarda fiyat artışları genel enflasyonun üzerinde gerçekleşmiştir. Ücret artışları ve fiyat beklentilerindeki bozulma da bu süreci destekleyerek, TÜFE'nin döviz kurlarındaki artışın çok üzerinde yükselmesine yol açmıştır.

Şekil 1.5.1: TÜFE ve Döviz Kur Değişimleri (2021 Aralık=100)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Türkiye Cumhuriyeti'nde uzun süre uygulanan düşük faiz uygulamasının (2021-2023) Türk Lirası'nın değerini koruma kapasitesini zayıflatmış olup yüksek enflasyon ortamında döviz talebinin artmasına yol açmıştır. Tasarruf sahipleri ve firmalar, alım gücünü koruma amacıyla dövize yönelmiş, bu eğilim döviz kurları üzerinde kalıcı bir yukarı yönlü baskı oluşturmuştur.

Döviz kurlarındaki artış KKTC açısından yalnızca dışsal bir gelişme değil, aynı zamanda para politikasında bağımsızlık bulunmamasının yarattığı yapısal bir sonuçtur. Bu çerçevede, döviz kuruna duyarlılığı yüksek olan ekonomik yapının dengelenmesi, maliye politikası, fiyat

denetimleri ve üretim kapasitesini artırmaya yönelik politikalarla desteklenmediği sürece, kur kaynaklı baskıların devam etmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Tablo 1.5.2: Aylık Ortalama ABD Doları Kur Değişimleri

Aylar	2022 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2023 Kur Değişimi	Aylık Değişim (%)	2024 Kur Değişimi	Aylık Değişim (%)
Ocak	13,54	-0,07	18,79	0,65	30,05	3,37
Şubat	13,65	0,75	18,86	0,35	30,76	2,35
Mart	14,59	6,93	19,00	0,78	31,99	3,99
Nisan	14,71	0,81	19,34	1,76	32,33	1,07
Mayıs	15,65	6,40	19,72	1,98	32,25	-0,25
Haziran	17,00	8,58	23,11	17,17	32,52	0,85
Temmuz	17,42	2,49	26,47	14,56	32,89	1,15
Ağustos	18,03	3,49	27,00	2,00	33,62	2,21
Eylül	18,31	1,59	26,99	-0,04	34,03	1,22
Ekim	18,60	1,55	27,85	3,17	34,23	0,59
Kasım	18,62	0,14	28,64	2,84	34,43	0,57
Aralık	18,67	0,25	29,07	1,53	34,97	1,57

Kaynak: TCMB, Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.5.3: Aylık Ortalama Euro Kur Değişimleri

Aylar	2022 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2023 Kur Değişimi	Aylık Değişim (%)	2024 Kur Değişimi	Aylık Değişim (%)
Ocak	15,34	0,16	20,23	2,49	32,81	3,46
Şubat	15,47	0,84	20,23	-0,01	33,20	1,17
Mart	16,08	3,95	20,33	0,47	34,78	4,76
Nisan	15,96	-0,76	21,19	4,24	34,70	-0,23
Mayıs	16,56	3,74	21,46	1,31	34,85	0,43
Haziran	17,99	8,66	24,99	16,42	35,04	0,57
Temmuz	17,80	-1,04	29,26	17,08	35,64	1,70
Ağustos	18,29	2,70	29,48	0,77	36,97	3,74
Eylül	18,16	-0,68	28,87	-2,07	37,78	2,19
Ekim	18,28	0,67	29,41	1,86	37,40	-1,01
Kasım	18,95	3,68	30,90	5,08	36,64	-2,04
Aralık	19,74	4,14	31,71	2,63	36,64	0,01

Kaynak: TCMB, Devlet Planlama Örgütü

Tablo 1.5.4: Aylık Ortalama İngiliz Sterlini Kur Değişimleri

Aylar	2022 Kur Değeri	Aylık Değişim (%)	2023 Kur Değişimi	Aylık Değişim (%)	2024 Kur Değişimi	Aylık Değişim (%)
Ocak	18,40	1,91	22,97	0,93	38,25	3,80
Şubat	18,51	0,59	22,87	-0,47	38,92	1,75
Mart	19,27	4,11	23,08	0,95	40,73	4,64
Nisan	19,12	-0,77	24,10	4,41	40,58	-0,36
Mayıs	19,50	1,98	24,67	2,34	40,79	0,52
Haziran	21,02	7,79	29,17	18,28	41,44	1,59
Temmuz	20,95	-0,32	34,14	17,01	42,31	2,11
Ağustos	21,72	3,66	34,39	0,75	43,47	2,72
Eylül	20,83	-4,08	33,58	-2,36	45,02	3,57
Ekim	21,00	0,78	33,95	1,10	44,86	-0,35
Kasım	21,86	4,12	35,54	4,68	44,00	-1,92
Aralık	22,76	4,13	36,85	3,69	44,31	0,72

Kaynak: TCMB, Devlet Planlama Örgütü

6. Bankacılık

KKTC bankacılık sektörü, 2 kamu bankası, 14 özel sermayeli banka ve 6 şube bankası olmak üzere toplam 22 banka ile faaliyet göstermektedir. Sektörün istihdam ve fiziki yaygınlık göstergeleri incelendiğinde, Aralık 2023–Aralık 2024 döneminde bankacılık sektöründe çalışan personel sayısının 3.137'den 3.263'e yükseldiği; aynı dönemde banka şube sayısının ise 216'dan 217'ye çıktığı görülmektedir. Bu gelişme, sektörde sınırlı ancak istikrarlı bir genişlemeye işaret etmektedir.

KKTC Merkez Bankası verilerine göre, bankacılık sektörünün konsolide bilanço büyüklüğü güçlü bir artış eğilimi sergilemektedir. Buna göre, 2022 yılında bir önceki yıla kıyasla %57,37 oranında büyüyerek 125.331,6 milyon TL'ye ulaşan konsolide bilanço toplamı, 2023 yılı sonunda %82,49 oranında artarak 228.721,5 milyon TL seviyesine yükselmiştir. 2024 yılında ise büyüme hızının görece yavaşlamakla birlikte %44,06 oranında devam ettiği ve sektörün konsolide bilanço büyüklüğünün 329.507,3 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. Bu görünüm, bankacılık sektörünün nominal olarak hızlı bir genişleme süreci içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Sektörün risklere karşı dayanıklılığını gösteren temel göstergelerden biri olan Sermaye Yeterliliği Standart Rasyosu'nun (SYSR), 2022–2024 döneminde de %10 düzeyindeki yasal asgari sınırın üzerinde seyrini sürdürdüğü dikkat çekmektedir. SYSR, 2022 yılı sonunda %15,33 seviyesinde gerçekleşmiş; Aralık 2023 itibarıyla 0,71 puanlık artışla %16,04'e yükselmiştir. 2024 yılı sonunda ise sermaye yeterliliğinde daha belirgin bir iyileşme yaşanmış ve SYSR 3,35 puan artarak %19,39 seviyesine ulaşmıştır. Bu gelişme, bankacılık sektörünün sermaye yapısının güçlendiğini ve risklere karşı tampon kapasitesinin arttığını göstermektedir.

Aktif kompozisyonuna bakıldığında, brüt kredilerin toplam aktifler içerisindeki payının son üç yılda kademeli olarak gerilediği görülmektedir. Brüt kredilerin aktifler içindeki payı 2022 yılında %52,74 iken, 2023 yılında %40,24 seviyesine düşmüş; 2024 yılında ise daha sınırlı bir azalışla %39,74 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, bankaların aktif yapısında kredi dışı kalemlerin görece ağırlık kazandığını ve daha temkinli bir kredi politikası izlendiğini düşündürmektedir.

Mevduatın krediye dönüşüm oranını gösteren kredi/mevduat oranı ise 2022 yılında %54,24, 2023 yılında %49,30 ve 2024 yılında %51,08 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Oranın 2024 yılında yeniden artış göstermesi, kredi hacminde sınırlı bir toparlanmaya işaret etmekle

birlikte, genel olarak mevduatların önemli bir bölümünün krediye dönüşmediğini ortaya koymaktadır.

Kredi kalitesi açısından değerlendirildiğinde, tahsili gecikmiş alacakların (TGA) brüt krediler içindeki payının 2024 yılı sonunda %3,37 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu oran, sektör genelinde kredi riskinin yönetilebilir düzeyde seyrettiğini ve aktif kalitesinin büyük ölçüde korunduğunu göstermektedir.

6.1 Banka Mevduatları

Bankacılık sektörünün temel fon kaynağını oluşturan toplam mevduatlar, 2022–2024 döneminde güçlü bir artış eğilimi sergilemiştir. Buna göre, 2022 yılında toplam mevduatlar %57,6 oranında büyüyerek 66.179,1 milyon TL'den 104.324,5 milyon TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında ise döviz kurlarındaki artışın da etkisiyle mevduatlarda çok daha yüksek bir genişleme yaşanmış; toplam mevduatlar %79,0 oranında artarak 186.717,8 milyon TL düzeyine ulaşmıştır.

2024 yılında toplam mevduatlar artış eğilimini sürdürmekle birlikte, önceki iki yıla kıyasla daha sınırlı bir büyüme kaydetmiştir. Bu dönemde toplam mevduatlar %37,3 oranında artarak 256.355,0 milyon TL seviyesinde gerçekleşmiştir. Böylece 2022–2024 yılları birlikte değerlendirildiğinde, toplam mevduatlardaki oransal artışın en yüksek olduğu yıl %79,0 ile 2023 yılı olurken, en düşük artış oranı %37,3 ile 2024 yılında kaydedilmiştir.

Mevduatların para birimi kompozisyonu incelendiğinde ise, 2024 yılı sonunda toplam mevduatların %24,6'sının Türk Lirası mevduatlardan, %75,4'ünün ise döviz mevduatlardan oluştuğu görülmektedir. Bu yapı, bankacılık sektöründe döviz cinsi mevduatların ağırlığının yüksek seyrini sürdürdüğünü ve tasarruf sahiplerinin döviz tercihinin devam ettiğini ortaya koymaktadır (Tablo 1.6.3).

6.1.1 Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri

Türk Lirası mevduatların gelişimi incelendiğinde, 2022–2024 döneminde belirgin ve ivmelenen bir artış eğilimi gözlemlenmektedir. Buna göre, Türk Lirası mevduatlar 2022 yılında bir önceki yıla kıyasla %35,6 oranında artarak 15.308,9 milyon TL'den 20.751,9 milyon TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında ise artış eğilimi devam etmiş ve Türk Lirası mevduatlar %44,2 oranında artış göstererek 29.929,9 milyon TL düzeyine ulaşmıştır.

2024 yılında, Türk Lirası faiz oranlarında yaşanan artışın da etkisiyle, Türk Lirası mevduatlarda önceki yıllara kıyasla oldukça güçlü bir artış kaydedilmiştir. Bu dönemde Türk Lirası mevduatlar %110,7 oranında artarak 63.056,1 milyon TL seviyesine yükselmiştir. Söz konusu gelişme, tasarruf sahiplerinin yüksek faiz getirisi nedeniyle Türk Lirası cinsi mevduatlara yönelimlerinin belirgin biçimde arttığını göstermektedir.

Türk Lirası mevduatların vade yapısı incelendiğinde, 2022–2023 döneminde vadesiz mevduatların %68,8, vadeli mevduatların ise %34,9 oranında artış gösterdiği görülmektedir. 2023–2024 döneminde ise artışların hızlandığı; vadesiz mevduatların %81,7, vadeli mevduatların ise %124,5 oranında yükseldiği tespit edilmiştir. Bu durum, yüksek faiz ortamında vadeli mevduatların tasarruf sahipleri açısından daha cazip hale geldiğine işaret etmektedir.

2024 yıl sonu itibarıyla Türk Lirası mevduatların %27,8'inin vadesiz mevduatlardan, %72,2'sinin ise vadeli mevduatlardan oluştuğu görülmektedir. Bu dağılım, Türk Lirası mevduatlar içerisinde vadeli tasarrufların ağırlık kazandığını ve tasarruf tercihlerinde faiz duyarlılığının arttığını ortaya koymaktadır (Tablo 1.6.3).

6.1.2 Döviz Mevduat Gelişmeleri

Toplam döviz mevduatlarının gelişimi incelendiğinde, 2022–2024 döneminde artış eğiliminin devam etmekle birlikte büyüme hızında yıllar itibarıyla farklılaşma yaşandığı görülmektedir. Buna göre, toplam döviz mevduatları 2022 yılında bir önceki yıla kıyasla %64,3 oranında artarak cari fiyatlarla 83.572,6 milyon TL düzeyine ulaşmıştır.

2023 yılında ise döviz mevduatlarında artış ivme kazanmış; bir önceki yıla göre %87,6 oranında artış kaydedilerek toplam döviz mevduat hacmi cari fiyatlarla 156.788,0 milyon TL seviyesine yükselmiştir. 2024 yılında döviz mevduatlarındaki artış eğilimi devam etmiş olmakla

birlikte büyüme hızının belirgin şekilde yavaşladığı görülmekte olup, bu dönemde döviz mevduatları %23,3 oranında artarak 193.299,0 milyon TL düzeyine ulaşmıştır.

Döviz mevduatlarının vade yapısı incelendiğinde, 2022 yılında vadesiz döviz mevduatlarının %122,1, vadeli döviz mevduatlarının ise %49,4 oranında genişlediği tespit edilmiştir. 2023 yılında hem vadesiz hem de vadeli döviz mevduatlarında güçlü artışlar devam etmiş; vadesiz döviz mevduatları %107,0, vadeli döviz mevduatları ise %80,2 oranında artış göstermiştir.

2024 yılında ise döviz mevduatlarının vade yapısında daha dengeli bir artış gözlemlenmiş olup, hem vadesiz hem de vadeli döviz mevduatları %23,3 oranında artış kaydetmiştir. Bu durum, önceki yıllarda döviz mevduatlarında görülen hızlı genişlemenin 2024 yılında daha ılımlı bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır (Tablo 1.6.3).

Tablo 1.6.3: Mevduat Gelişmeleri

	2022	2023	2024	2022	2023	2024
	Milyon TL			Mevduat Türleri İçindeki Pay (%)		
1. TL Mevduat	**20.751,9**	**29.929,9**	**63.056,1**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
1.1. Vadesiz	5.717,7	9.653,4	17.536,5	27,6	32,3	27,8
1.2. Vadeli	15.034,2	20.276,5	45.519,6	72,4	67,7	72,2
2. Döviz Mevduat	**83.572,6**	**156.788,0**	**193.299,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
2.1. Vadesiz	23.132,9	47.881,6	59.045,0	27,7	30,5	30,5
2.2. Vadeli	60.439,6	108.906,4	134.254,0	72,3	69,5	69,5
Toplam Mevduat	**104.324,5**	**186.717,8**	**256.355,0**	**-**	**-**	**-**
	2022	**2023**	**2024**	**2022**	**2023**	**2024**
	Değişim (%)			**Toplam Mevduat İçindeki Pay (%)**		
1. TL Mevduat	**35,6**	**44,2**	**110,7**	**19,9**	**16,0**	**24,6**
1.1. Vadesiz	125,8	68,8	81,7	5,5	5,2	6,8
1.2. Vadeli	17,7	34,9	124,5	14,4	10,9	17,8
2. Döviz Mevduat	**64,3**	**87,6**	**23,3**	**80,1**	**84,0**	**75,4**
2.1. Vadesiz	122,1	107,0	23,3	22,2	25,6	23,0
2.2. Vadeli	49,4	80,2	23,3	57,9	58,3	52,4
Toplam Mevduat	**57,6**	**79,0**	**37,3**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

6.1.3 Krediler

Bankacılık sektörü aktif toplamı içerisinde en büyük pay, önceki yıllarda olduğu gibi brüt kredilere aittir. 2022 yılsonu itibarıyla toplam aktifler içerisinde brüt kredilerin payı %45,2 düzeyinde gerçekleşirken, bu oran 2023 yılsonunda %40,2'ye gerilemiştir. 2024 yılı sonunda ise brüt kredilerin aktif toplamı içerisindeki payının %39,7 seviyesine düşmesi, önceki dönemlerde de gözlemlendiği üzere kredi talebindeki görece zayıflamaya işaret etmektedir.

Tablo 1.6.1: Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Krediler (Milyon TL)			Değişim (%)			Toplam Krediler İçindeki Pay (%)		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Kamu Kurum ve Kuruluşları	9.741,1	14.180,4	18.828,5	30,8	45,6	32,8	17,2	15,4	14,4
Tarım	705,6	1.024,1	1.479,4	34,7	45,1	44,5	1,2	1,1	1,1
Sanayi	4.214,2	7.580,3	8.280,6	31,1	79,9	9,2	7,4	8,2	6,3
Nakliye ve Ulaşım	1.026,8	2.074,3	2.585,1	43,7	102,0	24,6	1,8	2,3	2,0
Yurtiçi ve Yurtdışı Ticaret	12.244,8	17.638,1	25.337,6	36,9	44,0	43,7	21,6	19,2	19,4
Bina ve İnşaat	8.636,9	16.024,4	23.137,1	21,3	85,5	44,4	15,3	17,4	17,7
Turizm	4.254,4	6.760,2	9.681,0	55,1	58,9	43,2	7,5	7,3	7,4
Şahsi ve Mesleki Borçlar	15.763,4	26.765,3	41.396,3	39,5	69,8	54,7	27,9	29,1	31,7
Toplam	**56.587,2**	**92.047,1**	**130.725,4**	**34,7**	**62,7**	**42,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

Brüt kredilerin tutarsal gelişimi incelendiğinde, 2022 yılında bir önceki yıla göre %34,7 oranında artış göstererek 56.587,2 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. 2023 yılında kredi hacmindeki artış ivme kazanmış; brüt krediler %62,7 oranında büyüyerek 92.047,1 milyon TL seviyesine yükselmiştir. 2024 yılsonu itibarıyla ise brüt krediler %42,0 oranında artış göstererek 130.725,4 milyon TL düzeyine ulaşmıştır.

Kredilerin sektörel dağılımı incelendiğinde, 2024 yılında da en yüksek payın şahsi ve mesleki borçlar kalemine ait olduğu görülmektedir. Söz konusu kalemin toplam krediler içerisindeki payı %31,7 olarak gerçekleşmiştir. Şahsi ve mesleki borçları sırasıyla ticaret sektörüne kullandırılan krediler ile bina ve inşaat sektörüne ait krediler takip etmektedir. Bu yapı, kredi kullanımında bireysel ve hizmet ağırlıklı talebin belirginliğini koruduğunu göstermektedir (Tablo 1.6.4).

İKİNCİ BÖLÜM

SEKTÖREL GELİŞMELER

1. Tarım

Tarım sektörü; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınması, toplumsal yapısının güçlendirilmesi, doğal kaynaklarının korunması ve kültürel mirasının sürdürülebilirliği açısından stratejik öneme sahip temel sektörlerden biridir. Çok boyutlu ve dinamik bir yapıya sahip olan tarım sektörü, yalnızca üretim faaliyetleriyle sınırlı kalmayıp; istihdam, gıda güvenliği, kırsal kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik gibi birçok alanda belirleyici bir rol üstlenmektedir. En genel tanımıyla tarım; bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerini kapsayan ve toplumun beslenme, giyim, barınma ile diğer temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik üretim süreçlerinin bütününü ifade etmektedir.

Günümüz ekonomik ve toplumsal koşullarında tarım sektörü, klasik birincil üretim anlayışının ötesine geçerek; gıda sanayii, tarım teknolojileri, biyoteknoloji, çevre yönetimi ve kırsal kalkınma politikaları ile bütünleşmiş bir yapıya kavuşmuştur. Bu kapsamda tarım sektörü, ekonomik büyümenin desteklenmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması bakımından kamu politikalarının öncelikli alanları arasında yer almaktadır.

Modern tarım anlayışı çerçevesinde sektör; bitkisel ve hayvansal üretimin yanı sıra ormancılık, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği, tarımsal Ar-Ge faaliyetleri, tarım ekonomisi, gıda güvenliği ve tarımsal lojistik gibi alt alanları da kapsamaktadır. KKTC ekonomisi açısından tarım sektörü; istihdam yaratma kapasitesi, yerel üretimin desteklenmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması bakımından önemli katkılar sunmaktadır. Aynı zamanda tarım sektörü, gıda arzının sürekliliğini sağlayarak gıda güvenliğinin teminatı olmakta ve sanayi sektörüne yönelik hammadde tedarikinde temel rol üstlenmektedir. Bu yönüyle tarım sektörü, diğer ekonomik sektörlerle güçlü bir etkileşim içerisinde bulunmakta ve ülke ekonomisinin genel performansı üzerinde doğrudan etkili olmaktadır.

Çevresel boyut itibarıyla tarım sektörü, toprak, su ve biyolojik çeşitlilik gibi doğal kaynakların en önemli kullanıcıları arasında yer almakta olup, bu kaynakların sürdürülebilir yönetimi açısından kritik bir konumdadır. Bununla birlikte, plansız ve yoğun tarımsal faaliyetler; toprak erozyonu, su kaynaklarının azalması, çevresel kirlilik ve iklim değişikliğine

yönelik olumsuz etkiler gibi riskleri beraberinde getirebilmektedir. Bu çerçevede, doğal kaynakların korunması, çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının güvence altına alınması amacıyla sürdürülebilir tarım politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması büyük önem taşımaktadır.

1.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

1.1.1 Tarımın Genel Ekonomi İçindeki Yeri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tarım sektörü, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve toplumsal istikrarın güçlendirilmesi açısından stratejik öneme sahip sektörler arasında yer almaktadır. Ülke ekonomisinde sanayi ve turizm sektörleri ile birlikte tarım sektörü de dikkate değer bir konuma sahip olup, özellikle kırsal kesimlerde istihdam açısından başlıca geçim kaynaklarından birini oluşturmaktadır. KKTC'de tarımsal üretim ağırlıklı olarak tahıllar, zeytin, turunçgiller, sebze ve patates gibi ürünler üzerinde yoğunlaşmakta; bunun yanı sıra hayvancılık faaliyetleri de sektörün temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Özellikle küçükbaş hayvancılık (koyun ve keçi yetiştiriciliği) ile süt ve süt ürünleri üretimi, tarımsal faaliyetler içerisinde öne çıkan alanlar olarak değerlendirilmektedir.

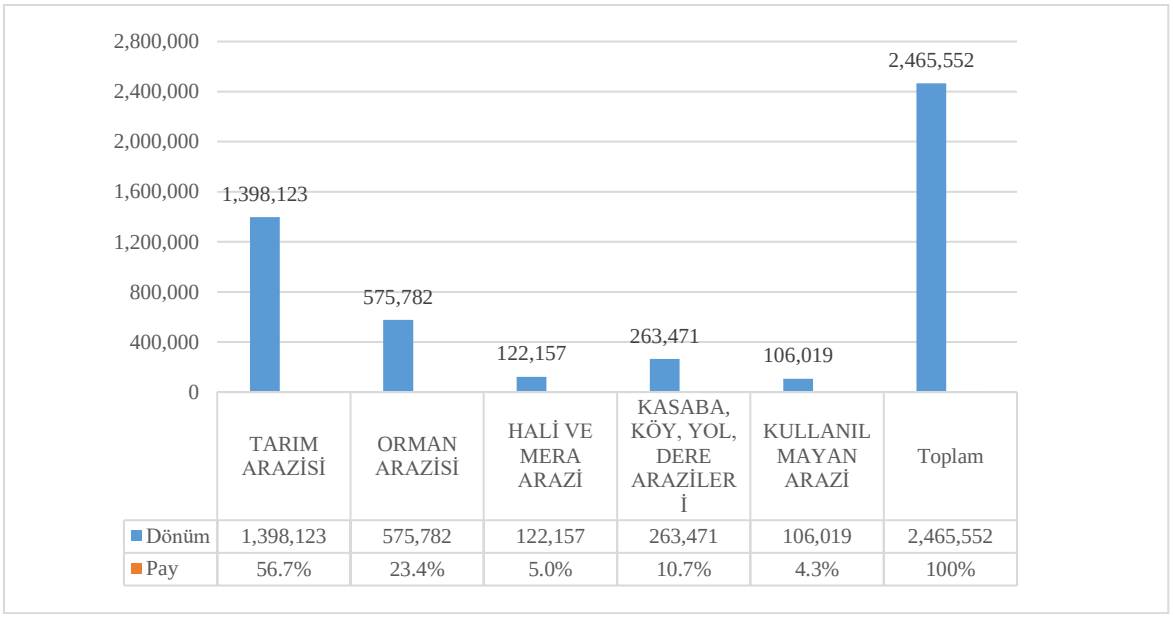
Ülkenin sınırlı doğal kaynaklara sahip olması, su temininde yaşanan yapısal sorunlar ve tarımsal üretimin büyük ölçüde küçük ölçekli işletmeler tarafından gerçekleştirilmesi, tarım sektörünün planlı, verimli ve sürdürülebilir bir çerçevede yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Tarım sektörü; yerel gıda ihtiyacının karşılanması, ithalata bağımlılığın azaltılması ve kırsal nüfusun gelir düzeyinin artırılması bakımından önemli bir işleve sahiptir. Bununla birlikte, iklim değişikliğine karşı yüksek kırılganlık, tarımsal girdi maliyetlerindeki artış ve teknolojik altyapı yetersizlikleri gibi yapısal sorunlar, sektörün gelişim potansiyelini sınırlayan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda, FAO başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar tarafından önerilen sürdürülebilir tarım uygulamaları, dijitalleşme, su verimliliğinin artırılması ve küçük ölçekli üreticilerin desteklenmesine yönelik stratejilerin KKTC tarım politikalarına entegre edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisi genel olarak hizmetler sektörüne dayalı bir yapı sergilemekte olup, tarım sektörünün ekonomik büyüklük içerisindeki payı görece sınırlı düzeydedir. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payı yıllar itibarıyla değişiklik göstermekle

birlikte, 2024 yılı itibarıyla tarım sektörünün GSYH içindeki payı %5,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, tarım sektörünün ekonomik büyüklük açısından sınırlı bir paya sahip olduğunu göstermekte; ancak sektörün taşıdığı stratejik önem yalnızca bu oranlarla sınırlı kalmamaktadır. Tarım sektörü, özellikle gıda güvenliğinin sağlanması, kırsal istihdamın sürdürülmesi ve yerel üretimin devamlılığı açısından vazgeçilmez bir konumdadır. KKTC'de gıda ürünlerinin önemli bir bölümü ithalat yoluyla temin edilmekte olup, yerli tarımsal üretimin artırılması ülkenin dışa bağımlılığını azaltma potansiyeli taşımaktadır. Aynı zamanda tarım sektörü, kırsal bölgelerde yaşayan nüfus için temel bir gelir kaynağı oluşturarak sosyal denge unsuru niteliği taşımaktadır

Arazi kullanım yapısı incelendiğinde, KKTC'nin toplam yüzölçümünün 2.465.552 dönüm (3.298.908 dekar) olduğu; bu alanın 1.398.123 dönümlük (1.870.689 dekar) kısmının tarım arazisi olarak kullanıldığı ve toplam alanın %56,7'sine karşılık geldiği görülmektedir (Şekil 2.1.1). Ancak mevcut koşullarda, toplam tarım arazisinin %58,4'sine denk gelen 816.432 dönümlük alan ekonomik olarak ekilmekte ve değerlendirilmektedir. Ekonomik olarak değerlendirilen tarım arazilerinin yaklaşık 77.184 dönümü (%9,5) ise sulu tarım faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Bu durum, su kaynaklarının sınırlılığı ve sulama altyapısının geliştirilmesi ihtiyacını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Şekil 2.1.1: KKTC Arazi Dağılımı

**(1 Dönüm = 1338m2)*
Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.2 Bitkisel Üretim

Bitkisel üretime ayrılan ekim alanları; tahıllar, yemlik baklagiller, yemeklik baklagiller, sebzeler, bostan ürünleri, endüstri bitkileri, meyveler, bağlar ve turunçgillerden oluşmaktadır. Ekilen tarım arazilerinin ürün gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, tahıl ekim alanlarının %76,4'lük pay ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Tahıl ekim alanlarını sırasıyla yemlik baklagil, meyve ve turunçgil ekim alanları takip etmektedir (Tablo 2.1.1).

Tablo 2.1.1: Ekilen Arazi Miktarlarının Ürün Çeşidine Göre Dağılımı

	2022		2023		2024	
	Arazi (Dönüm)	% Pay	Arazi (Dönüm)	% Pay	Arazi (Dönüm)	% Pay
Tahıl	582.245	80,4	601.644	81,2	623.807	76,4
Yemlik Baklagil	38.563	5,3	36.645	4,9	82.935	10,2
Yemeklik Baklagil	3.983	0,6	3.867	0,5	4.088	0,5
Sebze	18.698	2,6	16.473	2,2	19.529	2,4
Bostan	1.782	0,3	1.752	0,2	1.752	0,2
Endüstri Bitkileri	170	0,0	22	0,0	36	0,0
Meyveler	42.132	5,8	41.706	5,6	44.865	5,5
Bağlar	2.101	0,3	2.197	0,3	2.333	0,3
Turunçgiller	33.314	4,6	35.974	4,9	35.974	4,4
Turfandacılık	946	0,1	975	0,1	1.113	0,1
TOPLAM	723.934	100	741.256	100,0	816.432	100

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

2023 yılında 288.703 ton olarak gerçekleşen toplam bitkisel üretim miktarı, 2024 yılında bir önceki yıla göre %15,4 oranında artış göstererek 333.135 ton seviyesine ulaşmıştır. Tahıl üretiminde ise 2023 yılında 59.415 ton olarak kaydedilen üretim miktarı, 2024 yılında %25,8 oranında artarak 74.770 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.1.2).

Tablo 2.1.2: Tarımsal Üretimin Ürün Çeşitlerine Göre Dağılımı (2022-2024) (Ton)

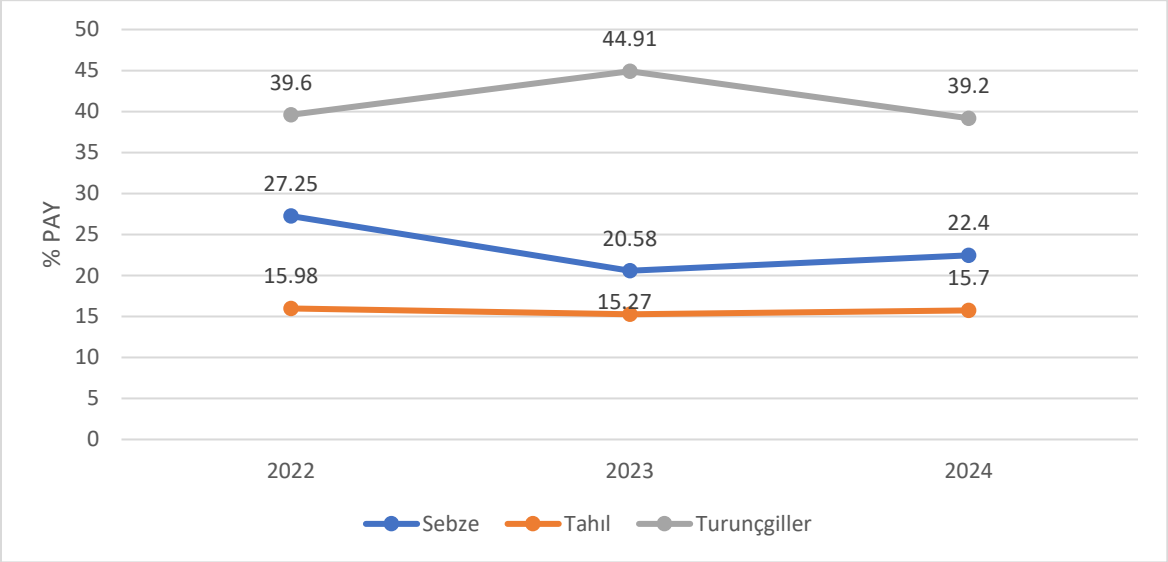
	2022		2023		2024	
	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay	Üretim	% Pay
Tahıl	75.320	27,25	59.415	20,58	74.770	22,4
Yemlik Baklagil	15.333	5,55	23.585	8,17	36.778	11,0
Yemeklik Baklagil	3.288	1,19	3.379	1,17	3.631	1,1
Sebze	44.155	15,98	44.078	15,27	52.463	15,7
Bostan	5.208	1,88	4.961	1,72	5.178	1,6
Endüstri Bitkileri	23	0,01	6	0	15,5	0,0
Meyveler	13.495	4,88	13.292	4,6	18.475	5,5
Bağlar	3.082	1,12	3.132	1,08	3.363	1,0
Turunçgiller	109.453	39,6	129.664	44,91	130.510	39,2
Turfandacılık	7.009	2,54	7.191	2,49	7.951	2,4
TOPLAM	276.367	100	288.703	100	333.135	100

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Tarımsal üretimde 2022–2024 dönemine ait gerçekleşen üretim miktarları dikkate alındığında; tahıl, sebze ve turunçgillerin toplam üretim içerisindeki payının 2022 yılında %82,9, 2023 yılında %80,8 ve 2024 yılında ise %77,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Söz konusu veriler, bu üç ana ürün grubunun toplam üretim içindeki ağırlığının yıllar itibarıyla azalma eğilimi gösterdiğine işaret etmektedir.

Ürün grupları bazında değerlendirildiğinde, 2024 yılında turunçgillerin toplam üretim içerisindeki payının 2023 yılına kıyasla %12,7 oranında azaldığı, buna karşılık tahıl grubunun payında %8,8 oranında artış meydana geldiği tespit edilmiştir. Toplam üretim içerisinde yüksek paya sahip olan ürün gruplarının yıllar itibarıyla gösterdiği pay değişimleri aşağıda sunulmaktadır.

Şekil 2.1.1: Tarımsal Üretimde Üretim Payı En Yüksek Olan 3 Ürünün Toplam Üretim

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

2024 yılında sulanan tarım arazilerinin dağılımı, önceki yıllar ile benzer seyrederek; narenciye, sebze ve sera, meyve, bağ, bostan, yemeklik baklagiller ile diğer ürün gruplarını kapsayacak şekilde toplam 77.184 dönüm olarak gerçekleşmiştir. Sulanabilen tarım arazileri, ekilen toplam tarım arazisinin yaklaşık %9,5'ine karşılık gelmekte olup, sulu tarım kapsamında üretilen ürünler hem tarımsal üretim değeri hem de toplam ihracat içerisinde önemli bir paya sahiptir (Tablo 2.1.3).

Tablo 2.1.3: Sulu Arazi Dağılımı

	2022		2023		2024	
	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay	Dönüm	% Pay
Narenciye	33.314	46,48	35.974	47,28	35.974	46,6
Meyveler	6.571	9,17	6.647	8,74	6.103	7,9
Bağlar	2.101	2,93	2.197	2,89	2.334	3,0
Sebze ve Sera	22.233	31,02	22.545	29,63	22.406	29,0
Yemeklik Baklagil	3.963	5,53	3.844	5,05	4.060	5,3
Bostan	1.680	2,34	1.650	2,17	1.807	2,3
Diğer	1.817	2,53	3.225	4,24	4.500	5,8
TOPLAM	71.679	100	76.083	100	77.184	100

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tarımsal üretimin verimliliğinin artırılması, iş gücü kullanımında tasarruf sağlanması, mevcut kaynakların etkin ve rasyonel biçimde değerlendirilmesi ile ekonomik getirilerin yükseltilmesi açısından tarımsal teknolojilerin planlı ve doğru bir şekilde uygulanması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda tarımsal mekanizasyon, tarım sektöründe çalışma koşullarını iyileştiren, üretim süreçlerini hızlandıran ve üretim faaliyetlerine tamamlayıcı nitelikte katkı sağlayan temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Tarımsal mekanizasyon araçlarının, tarımsal üretim girdileri içerisinde yüksek maliyet payına sahip olması, bu alanda sağlıklı, bütüncül ve uzun vadeli bir planlamanın yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Sektörün sürdürülebilir gelişiminin sağlanabilmesi amacıyla, tarımsal makine parkının mevcut durumunun doğru bir şekilde tespit edilmesi, kapasite ve verimlilik analizlerinin düzenli aralıklarla gerçekleştirilmesi ve ihtiyaç duyulan alanlarda modernizasyon yatırımlarının teşvik edilmesi gerekmektedir.

KKTC'de kullanılan tarımsal makine ve ekipman parkı; traktörler, ekim ve dikim makineleri, hasat ve harman makineleri, tohum temizleme makineleri, zirai mücadele araçları ile toprak işleme aletleri başlıkları altında sınıflandırılmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu tarımsal makine ve ekipmanların mevcut durumu Tablo 2.1.4'te ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Tablo 2.1.4: Tarımsal Makine, Araç-Gereç Mevcudu

	2022	2023	2024
Traktör	4.678	4.708	5.292
Ekim Dikim Makineleri	3.238	3.241	3.467
Hasat Harman Makineleri	2.418	2.419	2.540
Tohum Temizleme Makineleri	27	27	28
Zirai Mücadele Vasıtaları	4.850	4.857	4.987
Toprak İşleme Aletleri	6.981	6.981	7.138

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.3 Hayvancılık

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde hayvancılık alt sektörü; sığırcılık, koyunculuk, keçicilik ve kanatlı yetiştiriciliği faaliyetlerinden oluşmaktadır. Ülkede sığır yetiştiriciliğinde ağırlıklı olarak Siyah-Beyaz Frisian ırkı kullanılmakta olup, söz konusu ırk et ve süt üretimi açısından kombine özellik göstermesi nedeniyle tercih edilmektedir. Koyunculuk faaliyetlerinde ise İvesi, Sakız ve yerli koyun ırkları ile bu ırkların melezleri yaygın olarak yetiştirilmektedir. Keçicilik alt sektöründe yerli kıl keçisinin yanı sıra, yüksek verim kapasitesine sahip Damascus ırkı ön plana çıkmaktadır.

Kanatlı hayvancılık alanında, yerli tavuk ırklarının yanı sıra yumurta ve et üretiminde yüksek verimlilik sağlayan Ross ırkı tavukların yetiştiriciliği yaygın olarak gerçekleştirilmektedir. Hayvancılık sektöründe mevcut ırk çeşitliliği; et, süt ve yumurta üretiminde arz güvenliğinin sağlanması ve üretimin sürdürülebilirliği açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır.

Hayvancılık alt sektöründe mevcut hayvan varlığının tespit edilmesi, üretim kapasitesinin belirlenmesi ve sektöre yönelik orta ve uzun vadeli projeksiyonların oluşturulabilmesi açısından düzenli ve güvenilir istatistiksel verilerin toplanması büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, 2022–2024 yılları itibarıyla hayvansal varlık durumu Tablo 2.1.5'te sunulmaktadır.

Tablo 2.1.5: Hayvan Sayısı

	2022		2023		2024		2022-2024
	Adet	% Değişim	Adet	% Değişim	Adet	% Değişim	Yıllık Ort. % Değişim
1.Sığır	68.591	-0,85	67.029	-2,28	67.639	0,91	-0,46
2.Koyun	276.948	7,31	298.441	7,76	266.959	-10,55	-1,22
3.Keçi	81.150	-8,63	80.075	-1,32	79.774	-0,38	-0,57
4.Kanatlı	10.200.751	1,17	12.035.770	17,99	12.867.735	6,91	8,05
4.1.Yumurta Tavuğu	238.088	26,92	217.000	-8,86	232.000	6,91	-0,86
4.2.Et Tavuğu	9.962.663	0,68	11.818.770	18,63	12.635.735	6,91	8,25

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarında son yıllarda azalma eğilimi gözlemlenmektedir. Bu durumun; yem maliyetlerindeki artış, mera alanlarının sınırlı olması ve iklim koşullarının hayvansal üretim üzerindeki olumsuz etkileri ile doğrudan ilişkili olduğu değerlendirilmektedir.

Kanatlı hayvancılık sektöründe ise belirgin bir büyüme eğilimi söz konusu olup, bu artış özellikle et tavuğu yetiştiriciliğinde yoğunlaşmaktadır. Kanatlı sektöründeki hızlı gelişimin; kısa üretim döngüsü, görece düşük üretim maliyetleri ve pazarda artan talep gibi faktörlerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Bu gelişmeler çerçevesinde KKTC hayvancılık sektörünün, 2022–2024 döneminde giderek kanatlı ağırlıklı bir yapıya doğru evrildiği görülmektedir. Söz konusu dönüşüm, hayvansal protein arzının sürekliliği açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmekle birlikte, kırmızı et ve süt üretimi bakımından orta ve uzun vadede arz güvenliği riskleri barındırmaktadır.

Mevcut hayvan varlığının değerlendirilmesi sonucunda, kırmızı et üretimi 2024 yılında 11.816 ton olarak gerçekleşirken, aynı yıl beyaz et üretimi 16.465 ton seviyesine ulaşmıştır. Balıkçılık ve su ürünleri üretiminde ise son iki yılda kayda değer artışlar gözlemlenmiş olup, 2024 yılında bir önceki yıla kıyasla %51 oranında artış gerçekleştiği tespit edilmiştir (Tablo 2.1.6).

Tablo 2.1.6: Hayvansal Üretim

	2022		2023		2024	
	Ton	%Değişim	Ton	%Değişim	Ton	%Değişim
Sığır Eti	5.590	14,29	5.413	-3,17	5.476	1,16
Kuzu Eti	4.844	18,78	5.132	5,95	5.241	2,12
Keçi Eti	1.241	9,44	1.134	-8,62	1.099	-3,09
Tavuk Eti	15.625	3,86	15.524	-0,65	15.559	0,23
Balık Eti	375	0	600	60	906	51,00
İnek Sütü	162.958	1,92	161.169	-1,1	166.529	3,33
Koyun-Keçi Sütü	22.173	-8,25	28.842	30,08	29.048	0,71
Sofralık Yumurta (Düzine)	5.331.812	-34,38	4.951.379	-7,14	5.149.774	4,01

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

1.1.4 Ormancılık

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ormancılık sektörü; ekosistemlerin korunması, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve yerel ekonomiye sınırlı da olsa katkı sunması bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Ülkedeki orman varlığının sınırlı düzeyde olması, bu kaynakların çevresel faydaları ve ekonomik işlevleri birlikte dikkate alınarak planlı ve dikkatli bir şekilde yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Ormancılık sektörünün ekonomik potansiyeli diğer üretim sektörlerine kıyasla görece düşük olmakla birlikte, sürdürülebilir ormancılık uygulamaları ve etkin kaynak yönetimi yoluyla sektörün geliştirilmesi hedeflenmektedir.

KKTC topraklarının yaklaşık %23'ü orman alanlarından oluşmakta olup, bu alanlar ağırlıklı olarak Beşparmak Dağları ve çevresinde yoğunlaşmaktadır. Ülkenin doğal bitki örtüsü büyük ölçüde Akdeniz iklimine özgü maki türlerinden meydana gelmektedir. Ormanların başlıca doğal ağaç türleri kızılçam, servi ve fıstık çamı olup, orman varlığının baskın türünü Kızılçam (Pinus brutia) oluşturmaktadır. Kızılçam türü, sahip olduğu ticari değer ile birlikte yangınlara karşı görece dirençli yapısı sayesinde ekosistemin korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bunun yanı sıra servi ve akasya türleri de orman ekosisteminin tamamlayıcı unsurları arasında yer almaktadır (Tablo 2.1.7).

Ormancılık faaliyetleri ekonomik açıdan sınırlı düzeyde katkı sağlamakta olup, sektörde başlıca gelir kaynakları yakacak odun üretimi, reçine toplama ve çeşitli tali orman ürünlerinden oluşmaktadır. Kereste üretimi oldukça düşük seviyelerde seyretmekte; mevcut orman varlığının sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda korunması amacıyla odun kesimi büyük ölçüde yakacak amaçlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede ormancılık sektörü, ekonomik getirisinden

ziyade çevresel işlevleri ve ekosistem hizmetleri bakımından öncelikli bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 2.1.7: KKTC Ormanlık Sahasının Ağaç Türlerine Göre Dağılımı

Ağaç Türü	Alanı (Hektar)	Dağılım (%)	KKTC Yüzölçümüne Oranı (%)
Kızılçam	22.270,60	29	7
Fıstıkçamı	342,1	0	0
Servi	2.475,10	3	1
Okaliptüs	678,7	1	0
Akasya	785	1	0
Halep Çamı	287	0	0,1
Diğer Türler	7,6	0	0
Harup	10,2	0	0
Ardıç	6.118,40	8	2
Karışık Türler	43.796,60	57	13
Toplam	**76.771,30**	**100**	**23,1**

Kaynak: Orman Dairesi

Ekolojik açıdan ormanlar; toprak erozyonunun önlenmesi, su kaynaklarının düzenlenmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve fauna ile flora için yaşam alanı oluşturulması bakımından kritik işlevlere sahiptir. Özellikle Beşparmak Dağları'nda yürütülen ağaçlandırma faaliyetleri, erozyonun azaltılması ve su havzalarının korunmasına yönelik önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte orman alanları; yangınlar, aşırı otlatma ve kuraklık gibi çeşitli çevresel tehditler nedeniyle risk altındadır. Bu çerçevede, Orman Dairesi tarafından ormanların korunmasına ve ağaçlandırma faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar kesintisiz olarak sürdürülmektedir.

KKTC ormancılık sektörü, sınırlı ekonomik potansiyeline rağmen ekosistem dengesinin korunması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Ormanların sunduğu ekosistem hizmetleri; erozyon kontrolü, su kaynaklarının düzenlenmesi, biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesi ve doğal yaşam alanlarının korunması gibi temel işlevleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda, sürdürülebilir ormancılık uygulamalarının yaygınlaştırılması ve etkin yönetim planlarının hayata geçirilmesi, sektörün orta ve uzun vadeli sürdürülebilirliği açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

2022–2024 dönemine ait ormancılık verileri Tablo 2.1.8'de sunulmaktadır. Verilerin incelenmesi sonucunda, ağaçlandırma faaliyetlerinin yıllar itibarıyla artış eğilimi gösterdiği görülmektedir. Buna karşılık tomruk ve direk istihsali oldukça sınırlı düzeyde kalmakta olup, odun üretiminin ağırlıklı olarak yakacak amaçlı gerçekleştirildiği tespit edilmektedir.

Tablo 2.1.8: Ormancılık Verileri

	2022	**2023**	**2024**
Ağaçlandırma (Hektar)	47	70	73
Yanan Orman Sahası (Hektar)	1.911	82	349
Tomruk İstihsali (m^3)	32	18	6
Direk İstihsali (m^3)	0	0	2
Fidan Üretimi (Adet)	421.000	693.000	156.000
Yakacak Odun İstihsali (ster)	10.010	5.601	2.297
Yeni Orman Yolu Yapımı (Km)	0,5	2,6	4,95

Kaynak: Orman Dairesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde rekreasyonel ve estetik kaynak değerleriyle öne çıkan, toplam 48 hektarlık alanı kapsayan 11 adet orman içi dinlenme ve piknik alanı bulunmaktadır. Söz konusu alanlar, toplumun doğayla etkileşimini artırarak rekreasyon ihtiyacının karşılanmasına olanak sağlamakta; aynı zamanda çevresel farkındalığın geliştirilmesi ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi açısından önemli bir işlev üstlenmektedir.

Mevcut orman içi dinlenme ve piknik alanlarına yönelik talebin artması durumunda, bu alanların genişletilmesine yönelik uygun fiziksel ve ekolojik koşulların bulunduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, söz konusu alanların mevcut durumu ve dağılımına ilişkin bilgiler Tablo 2.1.9'da sunulmaktadır.

Tablo 2.1.9: Mevcut Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanları

Adı	Orman Serisi	Alanı (Hektar)
Alevkaya	Beşparmak-Kartaldağ	12
Karga	Beşparmak-Kartaldağ	1
Darboğaz	Girne-Yaman	12
Özgürlük	Girne-Yaman	4
Kalkanlı	Güzelyurt-Hacıbayram	2
Hacıbayram	Güzelyurt-Hacıbayram	2
Kantara	Sinandağ	5
Karpaz	Sinandağ	1
Mersinlik	Sinandağ	2
Salamis	Sinandağ	5
Taşkent	Girne-Yaman	2
Toplam		**48**

Kaynak: Orman Dairesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ormancılık sektörü, sahip olunan orman alanlarının sınırlı olması nedeniyle ekonomik açıdan geniş bir üretim potansiyeline sahip olmamakla birlikte, ekolojik ve çevresel değerleri bakımından yüksek öneme sahiptir. Bu çerçevede, önümüzdeki dönemde sürdürülebilir ormancılık uygulamalarının yaygınlaştırılması, ağaçlandırma faaliyetlerinin artırılması ve orman yangınlarına karşı önleyici tedbirlerin güçlendirilmesi, sektörün çevresel ve sosyal katkılarının artırılmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Ormancılık sektörüne yönelik olarak planlı ve bütüncül bir yaklaşımla atılacak adımlar; çevresel dengenin korunmasına, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına ve mevcut orman kaynaklarının ekonomik açıdan daha etkin ve rasyonel bir şekilde değerlendirilmesine hizmet edecektir. Bu doğrultuda ormancılık sektörü, ekonomik getirilerinin ötesinde sunduğu ekosistem hizmetleri ve çevresel işlevleri ile kalkınma politikaları içerisinde öncelikli alanlardan biri olarak ele alınmalıdır.

1.1.5 Su Ürünleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, sahip olduğu coğrafi konum itibarıyla su ürünleri potansiyeli açısından önemli bir avantaja sahiptir. Su ürünleri sektörü; hem yerel tüketimin karşılanması hem de ihracat yoluyla ülke ekonomisine katkı sağlanması bakımından stratejik bir sektör konumundadır. Sektördeki üretim faaliyetleri ağırlıklı olarak deniz balıkçılığı ve kültür balıkçılığı (akuakültür) alanlarında yoğunlaşmaktadır.

KKTC'de su ürünleri üretimi kapsamında deniz balıkları, kültür balıkçılığı ürünleri, kabuklu ve yumuşakça türleri ile sınırlı ölçüde tatlı su balıkları öne çıkmaktadır. Deniz balıkları arasında özellikle çipura ve levrek türleri, gerek yerel tüketim gerekse ihracat açısından stratejik öneme sahiptir. Bunun yanı sıra lüfer, barbunya, istavrit ve palamut gibi türler de avlanarak iç piyasada değerlendirilmektedir. Kültür balıkçılığı faaliyetleri kapsamında, modern tesislerde başta çipura ve levrek olmak üzere yüksek katma değerli türlerin yetiştiriciliği yapılmakta; bu ürünler iç piyasaya sunulmasının yanı sıra ağırlıklı olarak Türkiye olmak üzere Avrupa ülkelerine ihraç edilmektedir. Ayrıca karides, kalamar ve ahtapot gibi kabuklu ve yumuşakça türleri hem avcılık yoluyla elde edilmekte hem de yerel tüketimde önemli bir yer tutmaktadır. Tatlı su kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle tatlı su balıkçılığı faaliyetleri düşük ölçekli kalmakta olup, yalnızca belirli bölgelerde sınırlı üretim gerçekleştirilmektedir.

Su ürünleri sektörü, ticari balıkçılığın yanı sıra turizm sektörüyle de doğrudan ilişkilidir. Balık restoranları ve deniz ürünleri pazarları, hem yerli halk hem de turistler açısından önemli bir çekim unsuru oluşturmaktadır. Bununla birlikte, sektörün millî gelire katkısı mevcut potansiyelin altında kalmaktadır. Bu durumun temel nedenleri arasında Karpaz Bölgesi dışında balık stoklarının sınırlı olması ve açık deniz balıkçılığının yeterli düzeyde gerçekleştirilememesi yer almaktadır. Dolayısıyla su ürünleri sektörü, sahip olduğu potansiyele rağmen istenen hızda bir gelişim gösterememektedir.

Balıkçıların yatırım ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması, balıkçı barınaklarının temizliği, onarımı ve yeni barınakların inşası için gerekli finansman kaynaklarının sınırlı olması, sektörün gelişimini olumsuz yönde etkileyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Mevcut koşullar altında su ürünleri üretiminin yaklaşık 906 ton/yıl seviyesinde olduğu tahmin edilmekte olup, bu rakamlara olta balıkçılığı yoluyla elde edilen av miktarları dâhil edilmemektedir.

2022–2024 dönemi itibarıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kayıtlı balıkçı sayısı ile balıkçı teknelerine ilişkin bilgiler Tablo 2.1.10'da sunulmaktadır.

Tablo 2.1.10: Kayıtlı Balıkçı Sayısı ve Balıkçı Tekneleri

	2022	2023	2024
1.Gemikonağı			
1.1.Kayıtlı Gemi Sayısı	68	67	67
1.2.Faal Gemi Sayısı	45	49	47
1.3.Balıkçı Sayısı	74	74	74
2.Girne			
2.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	173	173	173
2.2. Faal Gemi Sayısı	118	116	109
2.3. Trol Sayısı			
2.4. Faal Trol Sayısı			
2.5. Balıkçı Sayısı	150	150	150
3.Gazimağusa			
3.1. Kayıtlı Gemi Sayısı	335	338	340
3.2. Faal Gemi Sayısı	210	218	211
3.3. Trol Sayısı	-		
3.4. Faal Trol Sayısı			
3.5. Balıkçı Sayısı	351	317	317

Kaynak: Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı

2. Sanayi

2.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sanayi sektörü, ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerden (KOBİ) oluşmakta olup üretim faaliyetleri büyük ölçüde iç pazara yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Ülkenin sınırlı doğal kaynaklara sahip olması, sanayi faaliyetlerinin ağır sanayi alanında gelişimini zorlaştırmakta; bu durum sanayinin daha çok gıda işleme, tekstil, plastik, inşaat malzemeleri ve hafif imalat gibi alanlarda yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

KKTC sanayi sektörü, çeşitli teşvik mekanizmaları ve devlet destekleri aracılığıyla geliştirilmekte olup, bu kapsamda yerel üretimin artırılması ve ithalata bağımlılığın azaltılması temel politika hedefleri arasında yer almaktadır. Sanayi bölgeleri ve organize sanayi bölgeleri, sektörde faaliyet gösteren işletmelere altyapı, lojistik ve üretim olanakları sunarak sanayinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Ülkenin uluslararası tanınma konusundaki mevcut kısıtları, sanayi sektöründe dışa bağımlılığın azaltılmasına ve yerli üretimin güçlendirilmesine yönelik politikaların önemini artırmaktadır. Bu çerçevede sanayi sektörü, KKTC ekonomisinin yapısal dönüşümü ve ekonomik dayanıklılığının artırılması açısından stratejik bir konumda değerlendirilmektedir.

Nüfusun sınırlı olması nedeniyle iç pazarın küçük ölçekli yapıda olması, yerel sanayi işletmelerinin ölçek ekonomilerinden yeterince yararlanmasını ve maliyet avantajı elde etmesini güçleştirmektedir. Ayrıca ham madde ve enerji maliyetlerinin yüksek seyretmesi, üretim maliyetlerini artırmakta ve sanayi işletmelerinin rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir.

Ada ülkesi olmanın getirdiği ulaşım ve erişim kısıtları, lojistik maliyetlerin yükselmesine yol açmakta; bu durum ihracat ve ithalat süreçlerinde ilave maliyet ve zaman kayıplarına neden olmaktadır. Sanayi işletmelerinin büyüme ve gelişme için ihtiyaç duyduğu finansman kaynaklarına erişimi sınırlı olup, bankacılık sektöründeki kredi koşullarının görece zorlayıcı olması yatırım kararlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra, yeterli niteliklere sahip iş gücünün temininde yaşanan güçlükler ile eğitim ve mesleki beceri geliştirme programlarının yetersizliği, sanayi sektöründe verimlilik artışını sınırlayan unsurlar arasında yer almaktadır. Çevresel düzenlemeler ve altyapı eksiklikleri ise sürdürülebilir üretim ve çevrenin korunmasına yönelik uygulamalarda aksaklıklara neden olmaktadır.

2.1.1 Katma Değer

Sanayi sektörü, 2022, 2023 ve 2024 yıllarında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) içerisindeki payını sırasıyla %5,4, %5,6 ve %6,7 oranlarında artırarak ekonomideki konumunu güçlendirmiştir. Bu gelişme, sanayi sektörünün KKTC ekonomisi içerisindeki göreli ağırlığının son yıllarda artış eğilimi gösterdiğine işaret etmektedir.

Sektörün katma değer büyüme hızları incelendiğinde ise, 2022 yılında %7,0, 2023 yılında %3,6 ve 2024 yılında %11,4 oranlarında gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle 2024 yılında kaydedilen yüksek büyüme oranı, sanayi sektöründe üretim kapasitesi ve ekonomik katkı açısından olumlu bir ivmeye işaret etmektedir.

Ülkelerin kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi, kendi ekonomik, sosyal ve yapısal koşullarına uygun bir sanayileşme sürecinin hayata geçirilmesiyle mümkün olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından sanayi sektörünün; iş gücü piyasası, teknoloji, çevre, enerji, finans, ulaştırma ve ticaret gibi tamamlayıcı sektörlerle bütüncül bir yaklaşımla desteklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sanayi sektörünün GSYİH içerisindeki katma değerinin artırılması sürecinde hem kamu kesimine hem de özel sektöre önemli sorumluluklar düşmektedir.

Kamu kesiminin; sanayi sektöründe istihdamın artırılmasına, sabit sermaye yatırımlarının teşvik edilmesine ve üretim kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik düzenleyici ve destekleyici politikalar yoluyla sektörel gelişime katkı sağlaması önem arz etmektedir. Özel sektörün ise yüksek katma değerli ürünlerin üretimini artırarak ihracat kapasitesini güçlendirmesi, sanayi sektörünün hedeflenen düzeye ulaşmasında belirleyici bir rol üstlenecektir.

Bu çerçevede, sanayi sektörü değerlendirilirken yalnızca imalat alt sektörü değil; aynı zamanda su, enerji ve taş ocakları gibi sanayiye doğrudan ve dolaylı katkı sağlayan alt sektörlerin de bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

2.1.2 İmalat (Üretim) Sanayi

Ada ülkelerinde imalat sanayinin yapısı, ülkelerin coğrafi konumu, ekonomik büyüklüğü ve politik koşullarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu ülkelerde imalat sanayinin genel olarak; iç piyasada sınırlı ölçekte üretilen tarımsal ürünlerin değerlendirilmesine ve turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin karşılanmasına yönelik bir yapı arz ettiği görülmektedir. Sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren işletmelerin sektörel dağılımı

incelendiğinde, ülkelerin imalat sanayisine ilişkin genel eğilimleri ve üretim yapısı hakkında önemli bilgiler elde edilmektedir.

Bu çerçevede, KKTC'de sanayi yapısının mevcut durumunun ortaya konulması amacıyla Tablo 2.2.1'de sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren işletmelerin faaliyet alanları incelenmiştir. KKTC genelinde 13 sanayi bölgesi ve sitesinde faaliyet gösteren toplam 1.791 işletmenin 411'inin taşıt parça ve tamir faaliyetlerinde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu işletmeler, toplam işletme sayısının %22,9'unu oluşturarak sanayi bölgeleri içerisindeki en yüksek paya sahip faaliyet alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, sanayi bölgelerinde üretim odaklı imalat faaliyetlerinden ziyade, iç piyasaya yönelik hizmet ağırlıklı işletmelerin yoğunluk kazandığını göstermektedir.

Taşıt parça ve tamir faaliyetinde bulunan işletmelerin sanayi bölgeleri bazındaki dağılımı incelendiğinde; Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi'nde %18,5, Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi'nde %34,7, Mağusa Organize Büyük Sanayi Bölgesi'nde %26,5, Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi'nde %24,1, Haspolat Sanayi Bölgesi'nde %9,0, İskele Küçük Esnaf Sitesi'nde %36,2, Alayköy (I. Etap) Organize Sanayi Bölgesi'nde %26,5, Alayköy (II. Etap) Organize Sanayi Bölgesi'nde %18,7, Yeni Boğaziçi Küçük Esnaf Sanayi Sitesi'nde %19,7, Güvercinlik (I–II) Sanayi Bölgesi'nde %37,9, Çatalköy Sanayi Bölgesi'nde %9,0 ve Vadili Küçük Sanayi Bölgesi'nde %17,2 oranlarında paya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2.2.1'de yer alan sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren imalat işletmeleri incelendiğinde, en fazla işletmenin 327 işletme ile Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi alt sektöründe faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Bunu, 260 işletme ile Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi alt sektörü izlemekte olup, söz konusu alt sektör sanayi bölgelerinde ikinci en yoğun imalat faaliyeti yürütülen alan olarak öne çıkmaktadır.

Kurulması planlanan yeni sanayi bölgelerinin; yeni teknolojileri kullanan, ihracata yönelik üretim gerçekleştiren ve dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlayabilecek ürünler üreten işletmelere tahsis edilmesi temel ilke olarak benimsenmiştir. Ayrıca, sanayi bölgelerinde faaliyet gösterecek işletmeler arasında yatay ve dikey kümelenmeye imkân tanınarak, üretim verimliliğinin artırılması ve katma değeri yüksek bir sanayi yapısının oluşturulması hedeflenmektedir.

Tablo 2.2.1: Sanayi Bölgelerindeki İşletmelerin 2024 Yılı Faaliyet Alanları

NACE BÖLÜM NO	FAALİYET ALANI	Lefkoşa Organize Sanayi Bölgesi + Toptancılar	Lefkoşa Doğu Küçük Sanayi Bölgesi	G.Mağusa Küçük Sanayi Bölgesi	G.Mağusa Organize Sanayi Bölgesi	Karaoğlanoğlu Organize Sanayi Bölgesi	Haspolat Sanayi Bolgesi	İskele Küçük Sanayi Sitesi	Alayköy I.Etap Sanayi Bölgesi	Alayköy II.Etap Sanayi Bölgesi	Yeni Bogaziçi Küçük Esnaf Sanayi Sitesi	Güvercinlik Küçük Sanayi Bölgesi I. ve II. Etap	Çatalköy Sanayi Bölgesi	Vadili Küçük Sanayi Bölgesi	TOPLAM
10,11,12	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	55	1	8	35	2	18	3	25	41	10	20	16	18	252
13,14,15	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	28	-	5	4	4	6	4	5	-	3	6	-	-	65
16.31	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	71	-	18	50	7	21	7	35	13	12	9	9	8	260
17.18	Kâğıt Ürünleri ve Basım Sanayi	10	-	-	7	1	5	-	6	-	2	2	-	-	33
19,20, 21,22	Kimyasal ve Eczacılık Ürünleri ile Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	41	-	2	22	-	13	2	6	4	2	5	7	1	105
23	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (Cam, Seramik, Çimento, Kireç, Mermer ve Hazır Beton)	23	-	3	39	2	6	1	2	-	1	1	-	3	81
24.25	Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	94	5	12	75	5	26	14	50	27	17	25	15	12	327
26	Bilişim ve Elektronik Sanayi	20	-	5	9	-	2	3	5	2	1	6	4	4	61
27,28,33	Elektrik Malzemeleri ile Makine ve Teçhizat İmalat ve Montaj Sanayi	17	1	2	15	1	-	1	4	-	2	5	2	-	50
A	İmalat Sanayi Toplamı	359	7	55	256	22	97	35	138	87	50	79	53	46	1.284
B	Taşıt Parça ve Tamir İşletmeleri	88	-	33	95	7	10	21	54	23	13	50	6	11	411
C	Reklamcılık	14	-	1	3	-	-	-	5	-	1	3	1	-	28
D	Sosyal Amaçlı İşletmeler	12	-	-	2	-	4	1	6	2	1	-	1	1	30
E	Diğer	3	-	6	2	-	-	1	1	11	1	1	6	6	38
F	Tüm Sektörler Genel Toplamı	**476**	**7**	**95**	**358**	**29**	**111**	**58**	**204**	**123**	**66**	**133**	**67**	**64**	**1.791**

Not:Sanayi alt sektör faaliyet alanları; NACE Revize.2 AB Ekonomik Faaliyetler İstatistiki Sınıflaması baz alınarak düzenlenmiştir.
Kaynak: Sanayi Dairesi

2.1.3 Dış Satım ve Rekabet Edilebilirlik

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sanayi ürünlerinin dış satımı ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilirliği, çeşitli yapısal ve dışsal faktörlerin etkisi altında şekillenmektedir. KKTC'nin sanayi ihracat ürünleri arasında öncelikli olarak tarım ve gıda sanayi ürünleri, özellikle narenciye ve süt ürünleri öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, uygulanan ambargolar ve siyasi kısıtlamalar nedeniyle doğrudan pazarlara erişimin sınırlı olması, ihracat hacmini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yüksek üretim maliyetleri ile özellikle enerji ve ham madde temininde yaşanan zorluklar, KKTC'de üretilen sanayi ürünlerinin uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü sınırlandıran temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, üretim süreçlerinde uluslararası kalite standartlarına uyum sağlanması ve gerekli ürün sertifikasyonlarının tamamlanması, rekabet edebilirliğin artırılması açısından kritik öneme sahiptir. KKTC'li üreticilerin bu standartlara uygun üretim yapmaları, ihracat performansının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca teknoloji kullanımının artırılması ve yenilikçi üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması; verimliliği artırarak maliyetlerin düşürülmesine ve ürünlerin rekabet gücünün yükseltilmesine olanak tanıyacaktır. KKTC'de üretilen ürünlerin uluslararası pazarlarda tanınırlığının artırılması amacıyla markalaşma ve etkili pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi de büyük önem arz etmektedir.

İhraç edilen sanayi ürünlerine ilişkin bilgiler Tablo 2.2.2'de sunulmaktadır. Buna göre sanayi ürünleri ihracatı; 2022 yılında 93.330,90 bin ABD Doları, 2023 yılında 119.073,00 bin ABD Doları ve 2024 yılında 134.122,56 bin ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içerisindeki payı 2022 yılında %66,5, 2023 yılında %67,6 ve 2024 yılında %78,3 düzeyine ulaşarak toplam ihracat performansı üzerinde belirleyici bir etki yaratmıştır. Öte yandan, 2024 yılı sanayi ürünleri ihracatının 2022 yılına göre %43,7, 2023 yılına göre ise %12,6 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Sanayi ürünleri ihracatı içerisinde süt ürünleri, özellikle hellim ve peynir çeşitleri, en yüksek paya sahip ürün grupları olarak öne çıkmaktadır. Bu ürünlerin toplam sanayi ürünleri ihracatı içerisindeki oranı; 2022 yılında %54,3, 2023 yılında %50,4 ve 2024 yılında %50,5 olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi ihraç ürünleri incelendiğinde, hammaddesi KKTC kaynaklarından karşılanan ve KKTC'ye özgü nitelik taşıyan ürünlerin dış pazarlarda rekabet etme potansiyeline sahip olduğu

görülmektedir. Karşılaştırmalı üstünlüğü bulunan bu tür ürünlerin belirlenmesi, ürün çeşitliliğinin artırılması ve sanayi sektörünün bu doğrultuda yönlendirilmesi gerekmektedir. İhracatta sürdürülebilirliğin sağlanması ise, değişen üretim koşulları ve pazar yapılarının dikkate alınarak uzun vadeli ve esnek ihracat stratejilerinin geliştirilmesiyle mümkün olacaktır.

Tablo 2.2.2: Toplam İhracat İçinde Önemli Sanayi Ürünlerinin Değerleri

NO	ÜRÜN	İHRACAT MİKTARI (Bin USD)		
		2022	**2023**	**2024**
1	Hellim	44.430,40	58.061,30	65.886,8
2	Peynir ve lor (Hellim Hariç)	6.256,44	1.980,90	1.856,10
3	Rakı	1.103,90	586	992,5
4	Piliç Eti Ürünleri	1.121,80	116,7	573,5
5	Alçı Taşı	0,7	0	0
6	Giyim eşyası, kürkten yapılan giysiler hariç	264,5	1.233,00	131,06
7	Konsantre (Narenciye)	3.500,60	5.056,30	19.452,69
8	Mermer (İşlenmiş)	2.350,30	1.217,00	936,52
9	Meşrubat	0	216,5	98,46
10	Sigara	621,7	218,8	0
11	İlaçlar	0	0	0,6
12	Deriler (Ham)	690,8	542,2	428,33
13	Diğerleri	32.989,80	49.844,40	43.765,88
A	**Sanayi Ürünleri Ara Toplamı**	**93.330,90**	**119.073,00**	**134.122,56**
B	**Toplam İhracat**	**140.413,50**	**176.237,20**	**171.250,02**

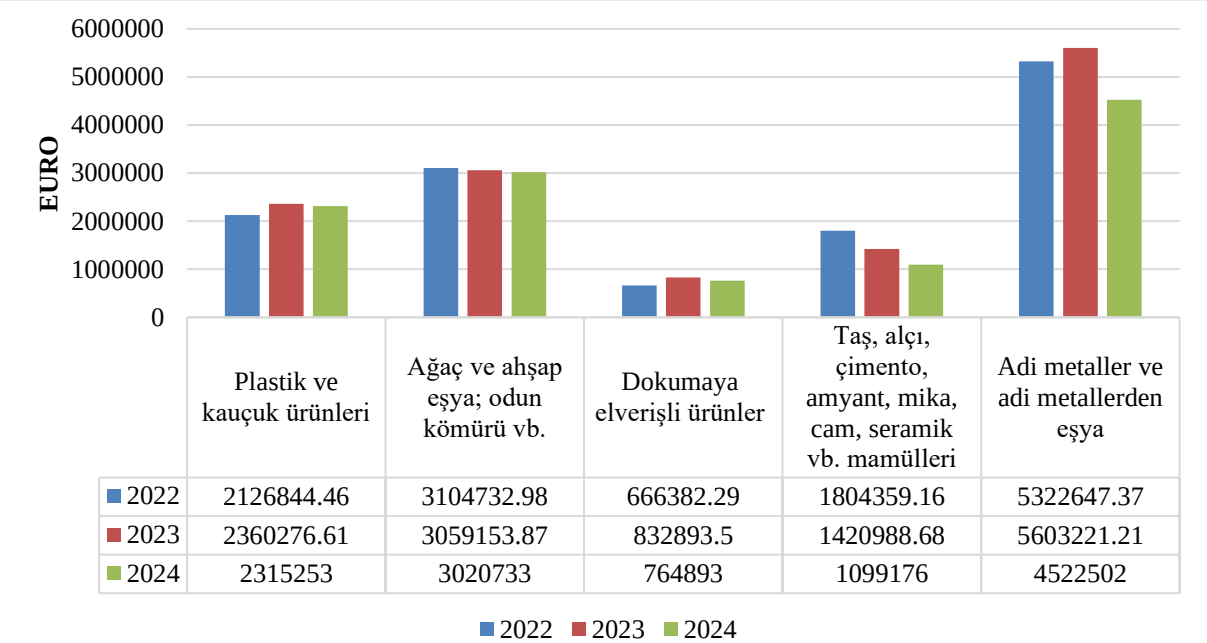
Not: Ticaret Dairesinin yayınladığı İstatistik kitapları baz alınarak Güney Kıbrıs'a yapılan ihracat dahil edilmiştir. Aynı Kitapta yer alan herhangi bir tanımı yapılmamış ürünlerin ticari tutarları enterpolasyon yoluyla Ana Ürün grupları için "Diğerleri" kategorisine dahil edilmiştir.
** KKTC İstatistik Kurumunun yaptığı istatistiki çalışma sonuçlarınca elde edilmiştir.*
Kaynak: İstatistik Kurumu

Kuzey ve Güney Kıbrıs arasındaki ticareti düzenlemek amacıyla oluşturulan Yeşil Hat Tüzüğü, Kuzey Kıbrıs'tan Güney Kıbrıs'a yönelik ticaret ve ürün hareketlerini kolaylaştırarak KKTC'li üreticilerin ürünlerini daha geniş bir pazara sunmalarına imkân sağlamaktadır.

Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a gerçekleştirilen sanayi ürünleri ihracatına ilişkin değerler Şekil 2.2.1'de sunulmaktadır. Buna göre, söz konusu kapsamda sanayi ürünleri ihracatı 2022 yılında 13.266.433 Euro, 2023 yılında 13.857.132,01 Euro ve 2024 yılında 12.557.750,43 Euro olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılı sanayi ürünleri ihracatının, 2022 yılına kıyasla %5,3 ve 2023 yılına kıyasla %9,4 oranında azaldığı tespit edilmiştir.

Ürün grupları bazında değerlendirildiğinde, adi metaller ve adi metallerden mamul eşyalar Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında en yüksek ihracat değerine sahip sanayi ürünleri olarak öne çıkmaktadır. Ağaç ve ahşap eşya, odun kömürü ile hasırdan, sazdan veya örülmeye elverişli diğer maddelerden mamul ürünler ile sepetçi ve hasırcı eşyalarını kapsayan sanayi alt sektörü ise ihracatı en yüksek olan ikinci sektör konumundadır.

Şekil 2.2.1: Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Tarım Hariç İhraç Edilen En Büyük 5 Sanayi Ürününün Değeri

	Plastik ve kauçuk ürünleri	Ağaç ve ahşap eşya; odun kömürü vb.	Dokumaya elverişli ürünler	Taş, alçı, çimento, amyant, mika, cam, seramik vb. mamülleri	Adi metaller ve adi metallerden eşya
2022	2126844.46	3104732.98	666382.29	1804359.16	5322647.37
2023	2360276.61	3059153.87	832893.5	1420988.68	5603221.21
2024	2315253	3020733	764893	1099176	4522502

Not1: *Bu rakamlar, düzenlenen Refakat Belgelerinin miktarları toplandıktan sonra, geçiş noktalarından geçiş yapmadığı bildirilen miktarlar çıkarılarak hesaplanmıştır. Geçiş noktalarından yapılan bildirimler, Kıbrıs Rum gümrüğü ve İngiliz Üsleri ve ticarete dahil olan şahıs/şirketler tarafından yapılmıştır. Ancak, 'kullanılmadığı belirtilmeyen' belgeler ve/veya 'geçiş yaptığı bildirilmeyen' belgelerdeki rakamlar da bu toplama dahil edilmiştir. Dolayısıyla gönüllü geri bildirime dayandığından, bu kolondaki miktarlar Yeşil Hat'tan geçiş yapan 'gerçek' değerleri tam olarak yansıtmamaktadır.*
Not 2: *Sanayi alt sektör faaliyet alanları; TARİC uluslararası gümrük ürün kodlaması dikkate alınarak düzenlenmiştir.*
Kaynak: Kıbrıs Türk Ticaret Odası

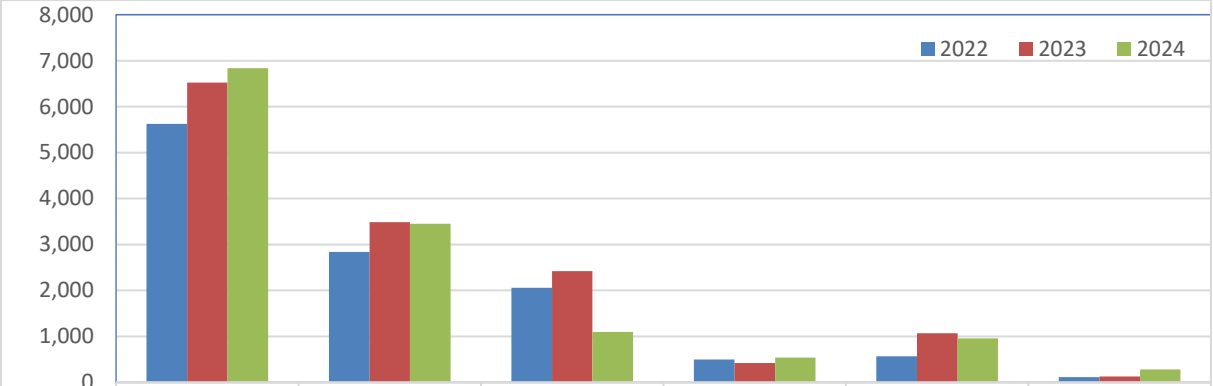
2.1.4 Sanayi Sektöründe İstihdam

İşgücü maliyeti, sanayi sektörünün gelişimini doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biri olup, toplam üretim maliyetleri içerisinde önemli bir paya sahiptir. KKTC'de sanayi sektörüne ilişkin işgücü maliyetleri; ekonomik koşullar, yasal düzenlemeler ve işgücü piyasasının yapısal özelliklerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu kapsamda işletmelerin, işgücü maliyetlerini etkin biçimde yönetebilmeleri için verimlilik artışına yönelik uygulamaları hayata geçirmeleri ve stratejik insan kaynakları yönetimi yaklaşımlarını benimsemeleri büyük önem arz etmektedir.

İşgücü maliyetleri karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, Güney Kıbrıs'a kıyasla daha düşük seviyelerde olmakla birlikte, Türkiye ve diğer yakın komşu ülkelere göre daha yüksek düzeyde seyrettiği görülmektedir. Bu durum, yıllar itibarıyla azalma eğilimi göstermekle birlikte, belirli sayıda çalışanın Güney Kıbrıs'ta istihdam edilmesine yol açarken; aynı zamanda başta Türkiye olmak üzere Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Uzak Doğu ülkelerinden işgücü temin edilmesini gerekli kılmaktadır.

Şekil 2.2.2'de yer alan işgücü anketi verilerine göre sanayi sektöründe istihdam edilen kişi sayısı 2022 yılında 11.704, 2023 yılında 14.058 ve 2024 yılında 13.163 olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılı İşgücü Anketi sonuçları, sanayi sektörü istihdamının 2022 yılına göre %12,5 oranında artış gösterdiğini, 2023 yılına göre ise %6,4 oranında azaldığını ortaya koymaktadır. Sanayi sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı incelendiğinde ise, bu oranın 2022 yılında %8,4, 2023 yılında %9,5 ve 2024 yılında %7,1 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 2.2.2: İşgücü Anketlerine Göre Sanayi Sektöründeki İstihdamın Durumu (kişi)

	LEFKOŞA	GAZİMAĞUSA	GİRNE	GÜZELYURT	İSKELE	LEFKE
2022	5,622	2,842	2,058	500	566	116
2023	6,525	3,490	2,423	422	1,071	127
2024	6,835	3,451	1,095	543	955	284

Kaynak: İstatistik Kurumu

2.1.5 Sabit Sermaye Yatırımları

Sabit sermaye yatırımları, ekonominin üretim kapasitesini artırarak sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Kamu ve özel kesim sabit sermaye yatırımlarına ilişkin veriler, 1977 yılı sabit fiyatları ve cari fiyatlar esas alınarak Tablo 2.2.3'te sunulmaktadır. Buna göre, 2024 yılında sanayi sektörüne yönelik sabit sermaye yatırımı cari fiyatlarla 2.978.405.490,3 Türk Lirası olarak gerçekleşmiştir.

1977 yılı sabit fiyatları üzerinden yapılan değerlendirmede, 2024 yılı sanayi sektörü toplam sabit sermaye yatırımlarının 2022 yılına göre %30,8 oranında arttığı, 2023 yılına göre ise %25,0 oranında azaldığı tespit edilmiştir. Kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımları 2024 yılında, 2022 yılına kıyasla %73,4 ve 2023 yılına kıyasla %81,7 oranında artış göstermiştir. Özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımları ise 2024 yılında, 2022 yılına göre %23,4 oranında artarken, 2023 yılına göre %7,8 oranında azalmıştır.

Kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımlarının, toplam kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içerisindeki payı 2022 yılında %15,8, 2023 yılında %27,8 ve 2024 yılında %2,0 olarak gerçekleşmiştir. Özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımlarının, toplam özel kesim sabit sermaye yatırımları içerisindeki payı ise 2022 yılında %15,0, 2023 yılında %8,9 ve 2024 yılında %8,4 düzeyinde kaydedilmiştir.

Sanayi sektörünün toplam sabit sermaye yatırımları içerisindeki payı incelendiğinde, bu oranın 2022 yılında %15,1, 2023 yılında %10,6 ve 2024 yılında %7,1 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu veriler, sanayi sektörünün toplam yatırımlar içindeki payının yıllar itibarıyla azalma eğilimi gösterdiğine işaret etmektedir.

Tablo 2.2.3: Sanayi Sektörü Sabit Sermaye Yatırımlarının Toplam Sabit Sermaye Yatırımları İçerisindeki Yeri

SABİT SERMAYE YATIRIMI	1977 YILI FİYATLARIYLA (₺)			CARİ FİYATLARLA (₺)		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
A Toplam Kamu Kesimi	371,7	305,8	787,5	1.501.574.249,40	2.059.928.984,50	8.572.204.163,07
A.1 Sanayi Sektörü	58,6	85,1	15,6	236.538.676,70	573.229.016,30	169.632.422,30
Taş Ocakçılığı	-	-	-	0	0	-
İmalat	97,7	1,6	1,6	39.032.031,40	10.542.419,50	17.884.264,20
Elektrik-Su	48,9	83,5	13,9	197.506.645,40	562.686.596,70	151.748.178,10
B Toplam Özel Kesim	2.249,10	3.151,70	3.064,70	9.086.122.875,10	21.228.299.185,70	33.362.233.596,30
B.1 Sanayi Sektörü	336,8	279,9	258	1.360.722.028,30	1.885.400.397,40	2.808.773.068,00
Taş Ocakçılığı	7,6	5,4	5,5	30.787.273,50	36.415.617,80	60.046.087,00
İmalat	297,2	210,9	215,1	1.200.703.665,60	1.420.209.093,60	2.341.797.393,80
Elektrik-Su	32	64	37,4	129.231.089,20	428.775.686,00	406.429.587,20
C (A1 + B1) Sanayi Sektörü Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	395,4	365	273,6	1.597.260.705,00	2.458.629.413,70	2.978.405.490,30
D (A + B) Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	2.620,80	3.457,50	3.852,20	10.587.697.124,50	23.288.228.170,20	41.934.437.759,37

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.2.3 incelendiğinde, kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımlarının en yüksek olduğu alt sektörün elektrik-su sektörü olduğu görülmektedir. Özel kesim sanayi sektörü sabit sermaye yatırımlarında ise en yüksek pay imalat sanayiine aittir.

1977 yılı sabit fiyatları üzerinden yapılan değerlendirmelerde, elektrik-su alt sektörünün kamu kesimi sanayi sektörü sabit sermaye yatırımları içerisindeki payının 2022 yılında %83,4, 2023 yılında %98,1 ve 2024 yılında %89,1 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Özel kesim açısından değerlendirildiğinde ise imalat sanayiine yönelik sabit sermaye yatırımlarının, sanayi sektörü toplam özel kesim sabit sermaye yatırımları içerisindeki payının 2022 yılında %88,2, 2023 yılında %75,3 ve 2024 yılında %83,4 düzeyinde olduğu görülmektedir.

2.1.6 Teşvik ve Krediler

KKTC'de sanayi sektörü, çeşitli teşvik mekanizmaları ve devlet destekleri aracılığıyla geliştirilmekte olup, bu kapsamda yerel üretimin artırılması ve ithalata bağımlılığın azaltılması temel hedefler arasında yer almaktadır. Sanayi sektörünün gelişiminde etkin rol üstlenen Devlet Planlama Örgütü, Ticaret Dairesi, Sanayi Dairesi, Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu, KOBİ Geliştirme Merkezi ve KKTC Kalkınma Bankası tarafından sanayicilere sunulan teşvik ve destekler, sektörün büyümesine ve yatırım ortamının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır.

47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca, 2001 yılından itibaren uygun bulunan yatırım projelerine Devlet Planlama Örgütü tarafından Teşvik Belgesi düzenlenmektedir. Bu kapsamda, sanayi yatırım projeleri de dâhil olmak üzere teşvik belgesi almış projelere ilişkin bilgiler, sektörler itibarıyla istihdam ve sabit yatırım tutarlarını içerecek şekilde Tablo 2.2.4'te sunulmaktadır.

Veriler incelendiğinde, Devlet Planlama Örgütü tarafından 2022 yılında 74 kişilik istihdam ve 358.697.870 Türk Lirası sabit yatırım, 2023 yılında 234 kişilik istihdam ve 358.040.920 Türk Lirası sabit yatırım, 2024 yılında ise 231 kişilik istihdam ve 475.273.179 Türk Lirası sabit yatırım olmak üzere üç yıllık dönemde toplam 539 kişilik istihdam ve 1.192.011.969 Türk Lirası tutarında sabit yatırım artışı sağlandığı görülmektedir.

2024 yılında teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin sabit yatırım tutarlarında, 2022 yılına göre %32,5 ve 2023 yılına göre %32,7 oranında artış gerçekleşmiştir. Teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin, tüm sektörleri kapsayan genel toplam içerisindeki payı incelendiğinde; 2022 yılında %7,7 istihdam ve %10,4 sabit yatırım, 2023 yılında %20,0 istihdam ve %8,4 sabit yatırım, 2024 yılında ise %12,5 istihdam ve %3,3 sabit yatırım oranlarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Sektörel dağılım açısından değerlendirildiğinde, teşvik belgesi almış sanayi yatırım projeleri içerisinde en yüksek sabit yatırım tutarına sahip sektörün 2022 ve 2023 yıllarında gıda, içecek ve tütün sanayi olduğu; 2024 yılında ise orman ürünleri ve mobilya sanayinin öne çıktığı görülmektedir. Buna karşılık, sanayi sektörünün "dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi", "kâğıt ürünleri ve basım sanayi", "elektrik malzemeleri ile makine ve teçhizat imalat ve montaj sanayi" ile "bilişim ve elektronik sanayisi" alt sektörlerinde, söz konusu üç yıllık dönemde 47/2000 sayılı Yasa kapsamında herhangi bir teşvik belgesi düzenlenmediği tespit edilmiştir (Tablo 2.2.4).

Tablo 2.2.4: 47/2000 Sayılı Yasa Kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden Teşvik Belgesi Almış Sanayi Yatırım Projeleri

NACE No	SEKTÖR	İSTİHDAM (kişi)			SABİT YATIRIM MİKTARI (₺)		
		2022	2023	2024	2022	2023	2024
10,11,12	Gıda, İçecek ve Tütün Sanayi	41	160	19	301.866.252	196.779.639	50.719.310
13,14,15	Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	0	0	0	0	0	0
16.31	Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	5	26	92	5.519.113	24.684.410	136.337.393
17.18	Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	0	0	0	0	0	0
19, 20, 21,22	Kimyasal ve Eczacılık Ürünleri ile Petrol, Kauçuk ve Plastik Sanayi	11	0	40	1.232.100	0	47.985.740
23	Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi (Cam, Seramik, Çimento, Kireç, Mermer ve Hazır Beton)	12	33	33	35.677.644	75.042.929	75.042.929
24.25	Alüminyum ve Metal İşleme Sanayi	5	0	32	14.402.761	0	103.653.865
26	Bilişim ve Elektronik Sanayi	0	0	0	0	0	0
27,28,33	Elektrik Malzemeleri ile Makine ve Teçhizat İmalat ve Montaj Sanayi	0	0	0	0	0	0
29,30,32	Diğer İmalat Sanayi(Ulaşım Araçları, Mücevherat, Müzik ve Spor Malzemeleri, Oyuncak ve Tibbi Ürünlerin İmalatı)	0	15	15	0	61.533.942	61.533.942
A	**İmalat Sanayi Projeleri Toplamı**	**74**	**234**	**231**	**358.697.870**	**358.040.920**	**475.273.179**
5,6,7,8,9	Madencilik ve Taşocakçılığı Ürünleri	0	0	0	0	0	0
35	Havalandırma Sistemi ile Elektrik, Gaz ve Buhar Üretim ve Dağıtımı	0	0	0	0	0	0
36,37, 38,39	Şebeke Su, Kanalizasyon ve Atık Yönetim Faaliyetleri ile Hurdacılık	0	0	0	0	0	0
B	**Sanayi Yatırım Projeleri Toplamı**	**74**	**234**	**231**	**358.697.870**	**358.040.920**	**475.273.179**
C	**Tüm Sektörler Genel Toplamı**	**958**	**1141**	**1.850**	**3.443.227.836**	**4.263.250.143**	**14.382.870.910**

Not 1: *Sanayi alt sektör faaliyet alanları; NACE Revize.2 AB Ekonomik Faaliyetler İstatistiki Sınıflaması baz alınarak düzenlenmiştir.*
Not 2: *Üretim içeren bilişim ve elektronik projeleri sanayi sektörü altında, diğer bilişim ve elektronik projeleri ise haberleşme sektörü içinde değerlendirilecektir.*
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.2.5'te, Sanayi Dairesi tarafından sağlanan devlet destek ve teşviklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Sanayi Dairesi tarafından sanayi sektörüne yönelik olarak; fuarlara katılım desteği, yurt dışı reklam desteği, yurt dışı birim desteği, yurt dışı pazar araştırma desteği,

42/2018 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası kapsamında sağlanan muafiyetler, fiyat istikrar fonu ve gümrük vergilerine ilişkin şartlı muafiyetler ile ISO 9001, ISO 22000, ISO 14001, OHSAS 18001, TSE Ürün Belgesi, CE İşareti, ISO/IEC 27001 ve G Uygunluk Belgesi gibi ulusal ve uluslararası standart belgelerine yönelik katkılar sağlanmaktadır. Bu destekler, sanayi sektörünün rekabet gücünün artırılması ve kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi açısından önemli katkılar sunmaktadır.

İşletmelerin uluslararası standart belgelerine sahip olmasının önemi ile bu kapsamda devlet tarafından sağlanan katkılara ilişkin bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarının artırılması büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, 2022 yılında 3 firma, 2023 yılında 5 firma uluslararası standart belgelerine yönelik destekten yararlanmıştır. 2024 yılında ise standart belge alımına yönelik herhangi bir destek verilmediği tespit edilmiştir.

Sanayi Dairesi Müdürlüğü tarafından 47/2000 sayılı Yasa kapsamında Devlet Planlama Örgütü'nden teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin hayata geçirilmesi sürecinde iki tür muafiyet belgesi düzenlenmektedir. Bu kapsamda, fatura tutarları esas alınarak 2022 yılında 144.147.600 Türk Lirası, 2023 yılında 168.347.261 Türk Lirası ve 2024 yılında 344.499.992 Türk Lirası tutarında makine, teçhizat ve bina inşaat malzemesi için muafiyet onayı verilmiştir. Söz konusu tutarlar, teşvik belgesi almış sanayi yatırım projelerinin gerçekleşme düzeyi hakkında önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır.

Tablo 2.2.5: Sanayi Dairesi Tarafından Sağlanan Devlet Destek ve Teşvikleri

DEVLET DESTEĞİ		YIL			Endeks (2022=100)
		2022	2023	2024	2022-2024
Fuarlara Katılım Desteği	Firma sayısı	11	12	25	
	Toplam Miktar (₺)	2.317.261	916.460	7.578.149	227,03%
Yurtdışı Reklam Desteği	Firma sayısı	1	2	1	
	Toplam Miktar (₺)	31.892	159.723	130.647	309,66%
Yurt Dışı Mağaza Ofis Showroom Depo Açma Desteği	Firma sayısı	0	0	1	
	Toplam Miktar (₺)	0	0	296.547	
Yurt Dışı Pazar Araştırma Desteği	Firma sayısı	1	22	3	200,00%
	Toplam Miktar (₺)	12.512	931.554	66.631	432,53%
2/2005 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası'na Göre Sağlanan Muafiyet	Firma sayısı	-	-	-	
	Toplam Miktarı (₺)	-	-	-	
Standart Belge Almaya Yönelik Verilen Katkı	Firma sayısı	3	5	-	
(ISO 9001, ISO 22000, ISO 14001, OHSAS 18001, TSE-HYB Ürün Belgesi, CE İşareti, ISO/IEC 27001 ve G Uygunluk Belgesi)	Devlet Desteği Toplamı (₺)	137.709	210.185	11.638	-91,55%
	Belge Sayısı	4	9	1	-75,00%
47/2000 sayılı Teşvik Yasası'na göre muafiyeti onaylanan makine teçhizat ve bina inşaat malzemelerinin fatura tutarı (₺)	**Toplam Miktarı (₺)**	**144.147.600**	**168.347.261**	**344.499.992**	138,99%

Kaynak: Sanayi Dairesi

Ticaret Dairesi tarafından teşviklendirilen sanayi ürünlerine ilişkin bilgiler Tablo 2.2.6'da sunulmaktadır. Buna göre, 2024 yılında uygulanan %14 oranındaki teşvik primi kapsamında sağlanan destek tutarı, 2022 yılına göre %162,5 ve 2023 yılına göre %85,7 oranında artış göstererek 1.658.515 Türk Lirası olarak gerçekleşmiştir.

Ürün bazında yapılan değerlendirmede, Ticaret Dairesi tarafından yıllar itibarıyla düzenli şekilde teşviklendirilen tek sanayi ürününün konfeksiyon olduğu görülmektedir. Konfeksiyon ürünlerinin yurt dışı piyasalarda rekabetçi fiyatlarla pazarlanabilmesini teminen, 2022–2024 dönemini kapsayan süreçte toplam 38.436.255 Türk Lirası tutarında devlet desteği sağlanmıştır. Bu destekler; 1.061.159 Türk Lirası tutarında %14 teşvik primi, 34.018.058 Türk Lirası

tutarında kara navlun teşvik primi ve 1.234.721 Türk Lirası tutarında hava navlun teşvik primi desteklerinden oluşmaktadır.

Tablo 2.2.6: Ticaret Dairesinin Başlıca Sanayi Ürünlerine Sağladığı Navlun ve Teşvik Primi Değerleri

ÜRÜN		14% TEŞVİK PRİMİ			KARA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ			HAVA NAVLUN TEŞVİK PRİMİ		
		2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
1	Konfeksiyon		163.722		68.333	422.303	46.824	85.234	262.610	647.609
2	Kahve				28.200	24.500	256.915			
3	Kompoze Mozaik ve Taş	246.723	48.002	130.990	435.331	671.393	911.192			
4	Mermer									
5	İlaç									
6	Alkollü İçki				19.108					
7	Kuruyemiş									
8	Mobilya				10.306					
9	Peçete, Havlu ve Çöp Torbası									
10	Hazır Buz Küpü									
11	Sığır Kırkbayır, Koyun İşkembe				54.227	61.205	56.455			
12	Logar Kutusu									
13	Meşrubat					16.973	43.241			
14	Zeytin Yağı & Çakıstes					61.748				
15	Poşet Çanta									
16	Tuğla					196.667	39.607			
17	PPRC Boru									
18	Harup Pekmezi									
19	Helva ve Tahın	40.936			148.322					
20	Boya Malzemesi				237.697		2.860.153,98			
21	Macun,Bikla, Turşu,Reçel									
22	Lokum									
23	Solar Sistem					165.989				
24	Çanta ve Valiz	95.568	424.757	363.900	45.507	364.938	205.032			
25	Donmuş Limon-Mandalin Suyu									
26	Mermi Çekirdeği &Fişenk	248.488	256.764	1.163.625	434.274	8.693.047	16.127.248			239.268,3
27	Kuş Yemi									
28	Keçi Boynuzu Kırığı ve Çekirdeği				266.250	501.687	225.775			
29	Nar				35.000	205.206	77.403			
30	Sıcak Su Tankı ve Ayağı									
	SANAYİ TOPLAMI	**631.715**	**893.246**	**1.658.515**	**1.782.555**	**11.385.656**	**20.849.847**	**85.234**	**262.610**	**886.877**

Not 1: Navlun fatura toplam tutarlarına göre tablo düzenlenmiştir. (Ürünler listelenen satış fatura tutarına göre listelenmemiştir. Bu yüzden aynı ürünlerin birden fazla satırda bulunma olasılığı vardır.)
Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 2.2.7'de süt ürünleri kapsamında yer alan hellim, kaşar ve peynir ürünlerine sağlanan ihracat teşvik primi (sübvansiyon) tutarları, ihraç edilen ülkelere göre listelenmiştir. Buna göre, süt ürünlerine sağlanan ihracat teşvik primi tutarı 2022 yılında 26.673.946 Türk

Lirası, 2023 yılında ise 29.155.556,22 Türk Lirası olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında sağlanan teşvik tutarı, 2022 yılına göre %166,0 ve 2023 yılına göre %143,4 oranında artış göstererek 70.953.968,85 Türk Lirası seviyesine ulaşmıştır.

İhracat miktarları incelendiğinde, 2022 yılında 11.882.538 kg, 2023 yılında 9.978.835 kg ve 2024 yılında 11.666.278 kg süt ve süt ürününün yurt dışına ihraç edilerek ihracat teşvik primi kapsamına alındığı görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda, 2024 yılında ihraç edilen süt ve süt ürünleri miktarının 2022 yılına göre %1,8 oranında azaldığı, 2023 yılına göre ise %16,9 oranında arttığı tespit edilmiştir.

2024 yılı ağırlık bazlı ihracat dağılımı incelendiğinde, süt ve süt ürünlerinin %30,4'ünün Türkiye'ye, kalan kısmının ise üçüncü ülkelere ihraç edildiği belirlenmiştir. Aynı yıl ihraç edilen ürünlerin türlerine göre dağılımında ise hellimin %95,2 ile açık ara en yüksek paya sahip olduğu; bunu %2,4 ile krema ve %1,7 ile eritme peynir ürünlerinin izlediği görülmektedir.

Tablo 2.2.7: Yıllara Göre Süt Ürünlerine Sağlanan İhracat Teşvik Primi (Sübvansiye) Tutarları (TL)

NO	MAMÜL	BÖLGE	2022	2023	2024	NO	MAMÜL	BÖLGE
			Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ	Ağırlık (Kg)	TEŞVİK PRİMİ
1	HELLİM	Türkiye	3.018.236,00	6.551.443,00	2.721.498,50	5.442.997,00	3.041.351,30	7.544.364,85
		3. Ülke	7.148.585	17.139.777	6.631.005,41	22.652.444,02	8.062.324,40	62.745.325,00
		TOPLAM	**10.166.821**	**23.691.220**	**9.352.504**	**28.095.441**	**11.103.676**	**70.289.690**
2	KAŞAR	Türkiye	6.320	12.640	0	0	0	0
		3. Ülke	207.017	414.034	0	0	5.760,40	14401
		TOPLAM	**213.337**	**426.674**	**0**	**0**	**5.760,40**	**14401**
3	MOZERELLA	Türkiye	17.550	35.100	4.800	9.600	0	0
		3. Ülke	240.780	631.560	60.000	198.000	26.600	66.500
		TOPLAM	**258.330**	**666.660**	**64.800**	**207.600**	**26.600**	**66.500**
4	PEYNİR	Türkiye	387.728	775.456	69.600	139.200	0	0
	(Kahvaltılık)	3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	**387.728**	**775.456**	69.600	139.200	0	**0**
5	PEYNİR	Türkiye	143.396	243.592	3.150	6.300	0	0
	(Tost)	3. Ülke	24.200	48.400	18.000	90.000	0	10.000
		TOPLAM	**167.596**	**291.992**	21.150	96.300	0	**10.000**
6	PEYNİR	Türkiye	373.784	747.568	276.230	552.460	0	487.600
	(Eritme)	3. Ülke	0	0	0	0	4.000,00	0
		TOPLAM	**373.784**	**747.568**	**276.230**	**552.460**	**4.000,00**	**487.600**
7	PEYNİR	Türkiye	0	0	0	0	201.200,00	0
	(Arap Tipi)	3. Ülke	27.230	60.220	12.369,60	53.755,20	0	21.743
		TOPLAM	**27.230**	**60.220**	**12.369,60**	**53.755,20**	**201.200,00**	**21.743**
8	PEYNİR	Türkiye	0	0	0	0	0	0
	(Labne)	3. Ülke	100	0	2.678,40	0	8.697,20	0
		TOPLAM	**100**	**0**	**2.678,40**	**0**	**8.697,20**	**0**
9	KREMA	Türkiye	237.468	0	168.390	0	278.189	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	**237.468**	**0**	**168.390**	**0**	**278.189**	**0**
10	PEYNİR	Türkiye	720	0	0	0	0	0
	(Beyaz)	3. Ülke		0	40	0	4378	0
		TOPLAM	**720**	**0**	40	0	**4378**	0
11	PEYNİR	Türkiye	5.470	8.540	-	-	25614	64035
	(Delikli)	3. Ülke	0	0	5.400	10.800	0	0
		TOPLAM	**5.470**	**8.540**	**5.400**	**10.800**	**25.614**	**64.035**
12	YOĞURT	Türkiye	0	0	0	0	0	0
		3. Ülke	10.944	0	1.310	0	4.414	0
		TOPLAM	**10.944**	**0**	**1.310**		**4.414**	**0**

(Tablo 2.2.7 Devamı)

13	TELEME	Türkiye	0	0	0	0	0	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
14	KÜNEFE	Türkiye	5.040	0	0	0	0	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	**5.040**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
15	LOR PEYNİRİ	Türkiye	0	0	0	0	0	0
		3. Ülke	9.250	0	4.402,80	0	3.750,00	0
		TOPLAM	**9.250**	**0**	**4.402,80**	**0**	**3.750,00**	**0**
16	U.H.T	Türkiye	18.720	5.616	-	0	-	0
		3. Ülke	0	0	0	0	0	0
		TOPLAM	**18.720**	**5.616**	**0**	**0**	**0**	**0**
	GENEL TOPLAM		**11.882.538**	**26.673.946**	**9.978.834,71**	**29.155.556,22**	**11.666.277,90**	**70.953.968,85**

Kaynak: Kıbrıs Türk Süt Endüstrisi Kurumu (SÜTEK)

Tablo 2.2.8'de, KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası denetimindeki bankalar tarafından sanayi ve KOBİ sektörlerine kullandırılan kredilerin toplamı yer almaktadır. KKTC Kalkınma Bankası; kendi kaynakları, hazine kaynakları ve Başbakanlık bünyesinde oluşturulan fondan sağlanan gelirler dâhil olmak üzere farklı finansman kaynakları aracılığıyla öncelikli sektörlere kredi sağlamayı temel görevleri arasında değerlendirmektedir. Ancak söz konusu fonun kaldırılmış olması ve hazine kaynaklı kredilerin uzun süredir kullanılmaması, bankanın kendi kaynaklarını daha etkin ve verimli biçimde kullanmasını zorunlu kılmaktadır.

Farklı finansman kaynakları; vade, para birimi ve faiz oranları bakımından çeşitlilik göstermekte olup, yatırım ve işletme kredileri şeklinde yatırım projelerinin finansmanında kullanılmaktadır. KKTC Kalkınma Bankası, kredi kullandırımında ağırlıklı olarak Türk Lirası ve ABD Doları cinsinden finansmanı tercih etmektedir. Banka tarafından uygulanan piyasa faiz oranlarının altında faizler, ödemesiz dönem imkânları ve uzun vadeler; sanayi ve KOBİ sektörlerinin gelişimine önemli katkı sağlamaktadır.

Bu kapsamda, KKTC Kalkınma Bankası tarafından 2024 yılında sanayi sektörüne 84.562.252 Türk Lirası tutarında yatırım kredisi ile 26.438.166 Türk Lirası tutarında işletme kredisi kullandırılmıştır. KKTC Merkez Bankası denetimindeki diğer bankalar tarafından sanayi sektörüne kullandırılan krediler ise tabloda "diğer bankalar sanayi kredileri" başlığı altında yer almakta olup, bu krediler yatırım ve işletme kredisi ayrımına tabi tutulmamıştır.

Buna göre, sanayi sektörüne kullandırılan kredi hacmi 2022 yılında 4.214,2 milyon Türk Lirası, 2023 yılında 7.580,3 milyon Türk Lirası ve 2024 yılında 8.280,6 milyon Türk Lirası olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2.8: KKTC Kalkınma Bankası ile KKTC Merkez Bankası Denetimindeki Bankaların Sanayi ve KOBİ Sektörüne Kullandırdığı Kredilerin Toplamı

NO	KAYNAK	PARA CİNSİ	YATIRIM KREDİSİ			İŞLETME KREDİSİ		
			2022	2023	2024	2022	2023	2024
A	KKTC KALKINMA BANKASI TOPLAM SANAYİ KREDİLERİ	USD	-	-	-	-	-	-
		EURO	-	-	-	-	-	-
		STG	-	-	-	-	-	-
		TL	3.146.341	107.069.788	84.562.252	20.391.648	3.214.089	26.438.166
B	DİĞER BANKALAR SANAYİ KREDİLERİ	Milyon TL	4.214,2	7.580,3	8.280,6	-	-	-
	TOPLAM	Milyon TL	4.217,35	7.687,37	8.365,16	20,39	3,21	26,44

Not: *Diğer Bankalar Sanayi Kredileri olarak nitelendirilen KKTC Merkez Bankası denetimindeki (TMSF bankaları hariç) bankaların sanayi sektörüne kullandırdıkları kredilerdir. Bu krediler İşletme ve Yatırım kredisi olarak ayrılmamıştır.*
Kaynak: KKTC Kalkınma Bankası ve KKTC Merkez Bankası

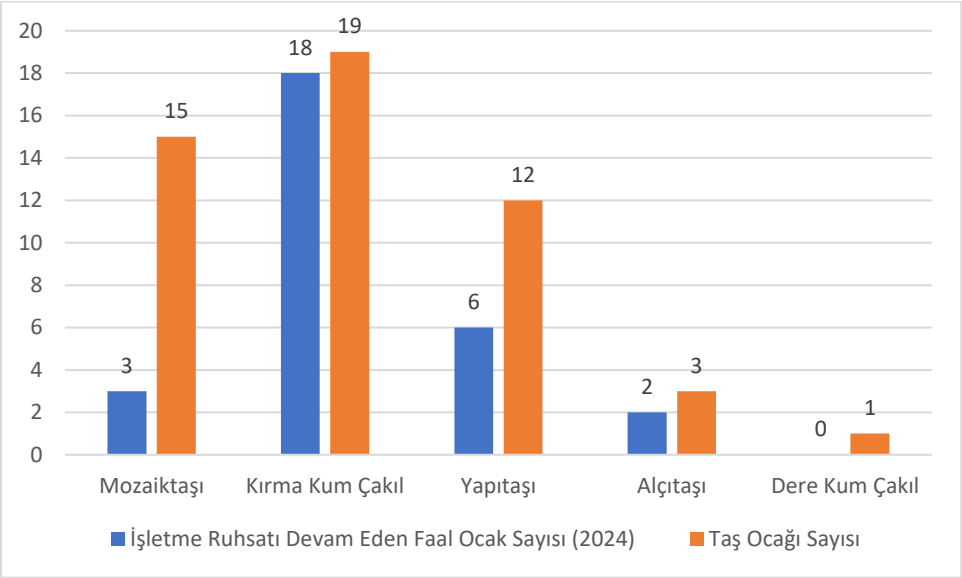
2.1.7 Taş Ocakçılığı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde taş ocakçılığı faaliyetleri, inşaat sektörünün ihtiyaç duyduğu temel malzemelerin temini açısından önemli bir sektör niteliği taşımaktadır. Taş ocaklarından elde edilen hammaddeler; beton üretimi, yol yapımı, bina inşaatları ve diğer altyapı projelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, taş ocakçılığı faaliyetlerinin çevresel ve sosyal etkiler doğurabilmesi nedeniyle sektör, sıkı mevzuat hükümleri ve denetim mekanizmalarına tabi tutulmaktadır. Bu faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda ve doğaya duyarlı bir yaklaşımla yönetilmesi büyük önem arz etmektedir.

Şekil 2.2.3 incelendiğinde, KKTC'de toplam 50 adet taş ocağının bulunduğu görülmektedir. Bu taş ocaklarından 2022 yılında 24'ü, 2023 yılında 27'si faal durumda iken, 2024 yılında faal taş ocağı sayısı 29'a yükselmiştir. 2024 yılı itibarıyla faal taş ocaklarının 3'ünde mozaik taşı, 18'inde kırma kum-çakıl ve 6'sında yapı taşı üretimi gerçekleştirilmektedir.

Ruhsat süresinin sona ermesi, ruhsat süresi devam etmesine rağmen faal olmaması veya emirname kapsamında bulunması gibi nedenlerle faal olmayan taş ocağı sayısının 2023 yılında 23, 2024 yılında ise 21 olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 2.2.3: 2024 Yılı Taş Ocakları Faaliyet Durumları

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 2.2.9'da mevcut taş ocaklarının ürettiği malzeme türleri ile üretim miktarları ve kullanılan patlayıcı madde miktarlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Üretim verileri incelendiğinde, 2024 yılı kırma kum-çakıl üretiminin 2022 yılına göre %54,3, 2023 yılına göre ise %33,8 oranında artış gösterdiği görülmektedir. Kırma kum-çakıl üretimi yapan taş ocaklarının 2024 yılı toplam üretim miktarı 5.704.000 ton olarak gerçekleşmiş olup, bu ocakların faal durumdaki toplam taş ocağı sayısı içerisindeki payı %66,72 olarak tespit edilmiştir.

2024 yılında alçıtaşı ve yapı taşı üretimi gerçekleştirilmemiştir. Mozaik taşı üretimi ise 2024 yılında 10.000 ton olarak kaydedilmiş olup, bu miktarın 2022 yılına göre %76,2 oranında azaldığı, 2023 yılına göre ise %25,0 oranında arttığı belirlenmiştir.

Tablo 2.2.9: Mevcut Taş Ocaklarının Malzeme Üretimi ve Kullanılan Patlayıcı Miktarı

	MALZEME CİNSİ	TOPLAM MİKTAR (ton)		
		2022	2023	2024
Malzeme Üretimi	Kırma- Kum Çakıl	3.697.400	4.261.600	5.704.000
	Mozaiktaşı	42.000	8.000	10.000
Kullanılan Patlayıcı	Dinamit	26.715	30.440	41.325
	ANFO (Amonyum Nitrat)	1.232.600	1.404.550	1.906.000

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

2.1.8 Enerji

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde elektrik enerjisi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Elektrik üretimi büyük ölçüde fosil yakıtlara dayalı olup, başta dizel ve fuel-oil olmak üzere ithal yakıtlar kullanılmaktadır. Yerel enerji kaynaklarının sınırlı olması, elektrik üretiminde dışa bağımlılığı artırmakta ve enerji arz güvenliği ile maliyetler üzerinde belirleyici bir etki yaratmaktadır.

Elektrik enerjisinin üretimi, iletimi ve dağıtımı, Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu (KIBTEK) tarafından yürütülmektedir. Kurum, Girne'de bulunan Teknecik Elektrik Santrali ile Serhatköy'de yer alan Güneş Enerjisi Santralini işletmektedir. Ayrıca artan enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla AKSA Kalecik Elektrik Santrali devreye alınmıştır.

Son yıllarda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Özellikle güneş enerjisi potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik projeler ön plana çıkmaktadır. Güneş enerjisi yatırımları, çevresel etkilerin azaltılması ve enerji arzında çeşitliliğin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi amacıyla çeşitli politika ve proje alternatifleri değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye Cumhuriyeti'nden Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne deniz altı kablosu ile elektrik enerjisi taşınmasına yönelik proje, enerji sektöründe önemli bir dönüm noktası olma potansiyeline sahiptir. Söz konusu projenin hayata geçirilmesi, enerji arz güvenliğinin artırılması ve daha sürdürülebilir bir enerji yapısının oluşturulması açısından stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Enerji verimliliğinin artırılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması ve elektrik altyapısının güçlendirilmesi, orta ve uzun vadeli enerji stratejilerinin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Yenilenebilir enerjiye geçiş ve enerji verimliliğine yönelik uygulamaların geliştirilmesi, uzun vadede enerji maliyetlerinin azaltılmasına ve çevresel

sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkı sunacaktır. Bu çerçevede enerji sektörü, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yenilenebilir enerji yatırımlarının artırılması, enerji verimliliği önlemlerinin yaygınlaştırılması ve enerji arz güvenliğinin güçlendirilmesi bakımından stratejik bir öneme sahiptir.

Tablo 2.2.10: Mevcut Elektrik Santrallerinin Üretim Değerleri (MWh)

ÜRETİM SANTRALLERİ	2022		2023		2024	
	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran	Üretilen Enerji (MWh)	Oran
Kalecik Dizel Jenaratörleri	650,477	35,04%	775,685	40,08%	926.571	43,38%
Teknecik Buhar Türbinleri	475,419	25,61%	390,191	20,16%	485.223	22,72%
Teknecik Dizel Jenaratörleri	531,085	28,61%	539,183	27,86%	457.169	21,40%
Serhatköy Solar Enerji Santrali	1,261	0,07%	1,061	0,05%	915	0,04%
Gaz Türbinleri	20,347	1,10%	42,948	2,22%	76.792	3,60%
PV toplam Kurulu Güç MW	100,035	5,39%	110,371	5,70%	143.902	6,74%
Güney Kıbrıs'tan Alınan	50,200	2,70%	58,575	3,03%	35.946	1,68%
Güney Kıbrıs'a Verilen	27,472	1,48%	17,460	0,90%	9.468	0,44%
KKTC TOPLAM ÜRETİM	1,856,297	100%	1,935,474	100%	2.135.986	100%

Kaynak: Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu

KKTC'de mevcut elektrik santrallerinin üretim değerleri Tablo 2.2.10'da sunulmakta olup, toplam elektrik enerjisi üretiminin 2022 yılında 1.856.297 MWh, 2023 yılında 1.935.474 MWh ve 2024 yılında 2.135.986 MWh olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2024 yılında üretilen toplam elektrik enerjisi miktarının, 2022 yılına göre %15,1 ve 2023 yılına göre %10,4 oranında arttığı tespit edilmiştir.

Elektrik enerjisi ihtiyacının önemli bir bölümü, yapılan anlaşmalar çerçevesinde Kalecik'te üretim gerçekleştiren özel sektör işletmesi tarafından karşılanmaktadır. Bu kapsamda, toplam elektrik üretiminin 2022 yılında %35,0'i, 2023 yılında %40,0'ı ve 2024 yılında %43,4'ü söz konusu mobil santralden sağlanmıştır. Teknecik Buhar Türbinleri ise üretilen toplam enerjinin 2022 yılında %25,6'sını, 2023 yılında %20,2'sini ve 2024 yılında %22,7'sini üretmiştir. Ayrıca 2022 yılında, KIBTEK ile Güney Kıbrıs Elektrik İdaresi arasında varılan anlaşma doğrultusunda, kuzey ve güney elektrik şebekeleri birbirine bağlanmıştır.

Mevcut elektrik santrallerinin aylara göre üretim değerleri Tablo 2.2.11'de yer almaktadır. Buna göre, 2024 yılında en düşük elektrik üretiminin Nisan ayında, en yüksek üretimin ise Temmuz ayında gerçekleştiği görülmektedir. Temmuz ayında gerçekleşen elektrik üretiminin toplam üretim içindeki payı 2022 yılında %9,90, 2023 yılında %11,10 ve 2024 yılında %11,65 olarak hesaplanmıştır. Nisan ayına ait en düşük üretim oranları ise 2022 yılında %6,20, 2023 yılında %6,40 ve 2024 yılında %6,09 olarak gerçekleşmiştir.

Aynı yıl içerisinde en yüksek ve en düşük üretimin yapıldığı aylar arasındaki farkın 2022 yılında 65.797 MWh, 2023 yılında 90.135 MWh ve 2024 yılında 118.232 MWh olduğu tespit edilmiştir. 2024 yılı itibarıyla en yüksek elektrik üretimi, toplam üretim içerisindeki payları sırasıyla %11,65, %11,00 ve %9,23 olan Temmuz, Ağustos ve Aralık aylarında gerçekleşmiştir.

Yıllık ortalama aylık elektrik üretim miktarları 2022 yılında 150.113 MWh, 2023 yılında 158.380 MWh ve 2024 yılında 177.210 MWh olarak hesaplanmıştır. Elektrik tüketim değerlerinin aylık üretim ortalamalarına yakın seviyelerde seyretmesi, hem üretim maliyetlerinin düşürülmesi hem de elektrik kesintilerinin azaltılması açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, elektronik sayaç sistemleri aracılığıyla farklı fiyat tarifeleri ve talep güvenliği politikaları uygulanmaya başlanmıştır. KIBTEK tarafından 2022 yılında elektrik tüketiminde çoklu tarife uygulamasına geçilmiştir.

Tablo 2.2.11: Mevcut Elektrik Santrallerinin Aylara Göre Elektrik Üretimi (MWh)

AYLAR	2022		2023		2024	
	Üretilen Enerji	Oran	Üretilen Enerji	Oran	Üretilen Enerji	Oran
OCAK	179.400	10,00%	162.549	8,60%	171.042	8,04%
ŞUBAT	144.697	8,00%	156.318	8,20%	156.440	7,36%
MART	162.149	9,00%	135.405	7,10%	148.892	7,00%
NİSAN	111.812	6,20%	121.499	6,40%	129.595	6,09%
MAYIS	123.070	6,80%	120.878	6,40%	143.412	6,74%
HAZİRAN	148.795	8,30%	147.810	7,80%	212.754	7,80%
TEMMUZ	177.609	9,90%	211.634	11,10%	247.827	11,65%
AĞUSTOS	187.662	10,40%	219.048	11,50%	233.932	11,00%
EYLÜL	158.868	8,80%	176.497	9,30%	182.955	8,60%
EKİM	136.645	7,60%	147.837	7,80%	153.301	7,21%
KASIM	122.748	6,80%	140.634	7,40%	150.070	7,06%
ARALIK	147.897	8,20%	160.446	8,40%	196.299	9,23%
TOPLAM	**1.801.352**	**100%**	**1.900.555**	**100%**	**2.126.519**	**100%**

Not: Kayıplar ve santral iç tüketim değerleri toplama dahil, güneyden beslenen köyler toplama dahil değildir.
Kaynak: Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu

Tablo 2.2.12'de tüketici sayısı ile elektrik tüketiminin tüketici gruplarına göre dağılımı sunulmaktadır. Kayıplar ve santral iç tüketimi hariç tutulduğunda, KKTC'de elektrik enerjisi tüketimi 2022 yılında 1.610.726 MWh, 2023 yılında 1.712.523 MWh ve 2024 yılında 1.977.130 MWh olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre, 2024 yılı toplam elektrik tüketiminin 2022 yılına göre %22,7, 2023 yılına göre ise %15,5 oranında artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.2.12: Tüketici Sayısı ile Tüketimin Tüketici Gruplarına Göre Dağılımı (MWh)

TÜKETİCİ GRUPLARI	TÜKETİCİ SAYISI			TÜKETİM (MWh)		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
01-14. Geçici Akım I-II	2.148	2.298	2.461	28.187	39.144	47.300
02. Konut Tarifesi (4 Farklı)	167.024	175.654	183.482	604.674	648.976	739.207
03-04. Ticari Tarife I-II	20.687	21.447	29.751	390.745	380.486	458.352
05-06. Endüstri Tarifesi I-II-%5	1.597	1.581	1.566	123.409	127.157	153.392
07-08. Turizm Tarifesi I-II	263	270	268	56.454	220.562	264.688
09. Su Motorları Tarifesi	3.206	3.253	3.373	52.736	51.305	56.934
10. Sokak Işıkları Tarifesi	83	90	90	1.457	1.643	2.742
101. KIBTEK Sokak Aydınlatma	2.377	2.427	2.501	16.063	13.318	12.671
102. Sosyal Yardım Tarifesi	1.212	1.271	1.389	4.657	5.164	6.576
103.Merdiven Ayakları	6.823	7.189	-	10.525	11.335	-
106.Yüksek Gerilim Endüstri Tarifesi	1	1	-	12.585	15.705	-
109.Soğuk Zincir ve Ağıllar	529	556	587	7.081	7.593	8.440
12. Savunma Tarifesi	1.886	1.920	1.928	96.720	93.389	96.791
13. Devlet Tarifesi	1.162	1.185	1.117	47.202	47.929	55.795
202. TC Elçiliği	-	1		-	1	-
203. Diplomat Tarifesi	15	16		527	567	-
16. Sadece Üretim Paneli	353	369		-	-	-
17-117 Casinolar	58	58	58	114.906	3.104	10.883
15.Vakıflar Tarifesi	285	284	283	680.857	1.015	1.037
16.Ünversiteler	60	60	60	42.119.07	44.130.00	52.633
18.Devlete Ait Spor Tesisleri	-	-	24	-	-	221
Güneş İç Tüketim Sayacı	681	1	-	-	-	-
Güney Kıbrıs'a Verilen	-	-	-	-	-	9.468
Toplam	**210.450**	**219.931**	**228.938**	**1.610.726**	**1.712.523**	**1.977.130**
Santral İç Tüketimi	-	-	-	51.915	39.562	-
Kayıplar	-	-	-	138.711	148.470	149.388
Genel Tüketim	-	-	-	**1.801.352**	**1.900.555**	**2.126.518**

Not: Tüketici sayısı olarak yıl sonunda gerçekleşen aktif tüketici sayısı alınmıştır.
Kaynak: Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu

Yenilenebilir enerji kullanımı incelendiğinde, KKTC'de fotovoltaik (PV) enerji üretiminin son yıllarda artış içerisinde olduğu görülmektedir. 2022 yılında fotovoltaik enerji üretimi toplam 100,037 MW olmuştur. 2023 yılında %10.33 artış ile bu rakam 110,370 MW'ye yükselmiştir. 2024 yılında ise %30.38 artış ile 143,902 MW PV enerji üretilmiştir. Bu artış yenilenebilir enerji üretiminin arttığını göstermektedir. PV enerji üretimin toplam enerji üretimi içerisindeki payı son yıllarda artmaktadır. 2022 yılında %5,55 olan bu oran, 2023 yılında %5,81'e çıkmış, 2024 yılında ise artarak %6.77 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2.13: Yenilenebilir Enerji

	2022		2023		2024		
	PV toplam Kurulu Güç Üretimi (MW)	**PV Üretimin Toplam Üretime Oranı**	**PV toplam Kurulu Güç Üretimi (MW)**	**PV Üretimin Toplam Üretime Oranı**	**PV toplam Kurulu Güç Üretimi (MW)**	**PV Üretimin Toplam Üretime Oranı**	**2022-2024 PV Üretim Miktarı Değişimi (%)**
Ocak	4.385	2,44%	5.244	3,23%	6.835	0,32%	55,87
Şubat	4.497	3,11%	6.128	3,92%	8.904	0,42%	98,00
Mart	5.452	3,36%	7.422	5,48%	12.339	0,58%	126,32
Nisan	9.992	8,94%	11.385	9,37%	13.077	0,61%	30,87
Mayıs	10.471	8,51%	8.470	7,01%	14.433	0,68%	37,84
Haziran	10.898	7,32%	12.164	8,23%	12.910	0,61%	18,46
Temmuz	10.189	5,74%	11.787	5,57%	12.961	0,61%	27,21
Ağustos	9.009	4,80%	10.324	4,71%	11.839	0,56%	31,41
Eylül	9.758	6,14%	9.961	5,64%	11.904	0,56%	21,99
Ekim	10.819	7,92%	10.249	6,93%	11.975	0,56%	10,68
Kasım	8.410	6,85%	9.387	6,67%	12.371	0,58%	47,10
Aralık	6.157	4,16%	7.849	4,89%	14.354	0,68%	133,13
Toplam	**100.037**	**5,55%**	**110.370**	**5,81%**	**143.902**	**6,77%**	**43,85**

Kaynak: Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu

2.1.9 Su (İçme ve Kullanma Suyu)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, bir ada devleti olarak su kaynakları açısından sınırlı imkanlara sahiptir. Ada iklimi yarı kurak olduğundan, doğal su kaynakları yeterli değildir ve zaman zaman su kıtlığıyla karşı karşıya kalmaktadır. Su kaynaklarının yönetimi hem içme suyu hem de tarımsal faaliyetler için büyük bir öneme sahiptir. KKTC'deki su kaynakları, doğal yeraltı su kaynakları, yerüstü suları ve dış kaynaklardan temin edilen sular olarak sınıflandırılmaktadır. KKTC'de suyun önemli bir kısmı yeraltı su kaynaklarından elde

edilmektedir. Adaya düşen yağmur suları, yeraltı akiferlerine (su taşıyan yer altı tabakaları) sızmakta ve bu sular, kuyular aracılığıyla çıkarılmaktadır. KKTC'de yerüstü su kaynakları oldukça sınırlıdır. Küçük göletler ve akarsular mevsimsel olarak su sağlamaktadırlar. Ancak bu sular, ada nüfusunun su ihtiyacını karşılamaya yetmemektedir.

KKTC'nin en büyük su depolama tesislerinden biri olan Geçitköy Barajı, Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen suyun toplandığı bir merkezdir. KKTC'nin su kaynaklarını desteklemek ve ada halkının su ihtiyacını karşılamak amacıyla Türkiye'den su transferi yapılmaktadır. Bu proje, "Asrın Projesi" olarak da adlandırılan KKTC Su Temin Projesi ile gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında tamamlanan bu projede, Türkiye'nin Mersin ilinden Akdeniz altından döşenen boru hattı aracılığıyla KKTC'ye tatlı su taşınmaktadır. Proje kapsamında yıllık yaklaşık 75 milyon metreküp su, Geçitköy Barajı'na iletilmektedir. Bu su, hem içme suyu hem de tarımsal sulama amaçlı kullanılmaktadır. Proje, KKTC'nin su kıtlığı sorununa önemli bir çözüm sunmuştur.

Tarımda ve diğer ekonomik faaliyetlerde aşırı su tüketimi, yeraltı su kaynaklarının hızla tükenmesine yol açmaktadır. Özellikle yeraltı sularının bilinçsiz kullanımı, tuzlanma problemlerini artırmaktadır.

KKTC'de yeraltı suyu ihtiva eden 13 farklı akifer bulunmaktadır. Bu akiferlerden üç tanesi KKTC'deki yerleşim birimlerinin büyük çoğunluğunun su ihtiyacını karşılamaktadır. Güzelyurt Akiferi KKTC'deki en büyük ve en önemli akifer konumundadır. Güzelyurt akiferi kendi bölgesinin yanı sıra, Gazimağusa ve Lefkoşa'ya içme ve kullanma suyu sağlamaktadır. Girne Sıradağları akiferi KKTC'deki ikinci önemli akifer konumunda olup başta Girne kenti ve köyleri olmak üzere Mesarya Bölgesindeki birçok belediye ve yerleşim biriminin, Girne Dağlarının eteklerinde bulunan köy ve yerleşim alanlarının ve kısmen Lefkoşa'nın içme suyu ihtiyacını karşılamaktır. Yeşilköy akiferi Karpaz bölgesinde bulunan yerleşim birimlerinin birçoğuna içme ve evsel kullanım suyu sağlamaktadır. Bu akiferler, üzerlerinde bulunan yerleşim alanlarında atık su toplama ve arıtma sistemlerinin bulunmamasından dolayı septik kuyulardan kaynaklanan mikrobiyolojik kirlilik, gereği üzerlerinde yeraltı suyu çekimi yapıldığı için deniz suyu girişimi sonucu oluşan kimyasal kirlilik yaşamaktadırlar. Sonuç olarak su ihtiyacının tamamının karşılanmasında kullanılan akiferlerde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Akiferler doğada bulunan diğer kaynaklardan farklı olarak yenilenebilme imkânı olan kaynaklardır. Beslenme ve çekim dengesi sağlanabilmesi durumunda bu kaynaklar herhangi bir sorunla karşılaşılmadan uzun süre kullanılabilecektir.

Su kaynaklarımız bilinçsiz sondajlarla azalmakta ve kaybolmaktadır. Yerleşim birimlerinde kullanılan su dağıtım şebekelerinin zemin özelliklerinden kaynaklanan korozyon sorunu, işçilikten kaynaklanan bağlantı yerleri yetersizliği ve ömürlerinin dolmuş olması nedeniyle ciddi su kayıpları meydana gelebilmektedir. Su sondajı, yer altında bulunan su kaynaklarına ulaşmak ve bu suyu yüzeye çıkarmak için özel ekipmanlar kullanılarak yapılan bir işlemdir. Su sondajı, içme suyu temini, tarımsal sulama ve endüstriyel kullanım gibi çeşitli amaçlarla gerçekleştirilmektedir.

Tablo 2.2.14: Bölgelere Göre Ruhsatlandırma Onayı Verilen Kuyu Sayıları

BÖLGE	2022		2023		2024	
	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran	Kuyu Sayısı	Oran
GİRNE	207	35,32%	135	37,92%	105	23,49%
LEFKE	25	4,27%	20	5,62%	64	14,32%
İSKELE	189	32,25%	92	25,84%	78	17,45%
GAZİMAĞUSA	124	21,16%	101	28,37%	169	37,81%
LEFKOŞA	30	5,12%	5	1,40%	14	3,13%
GÜZELYURT	11	1,88%	3	0,84%	17	3,80%
TOPLAM	**586**	**100%**	**356**	**100%**	**447**	**100%**

Kaynak: Jeoloji ve Maden Dairesi

Tablo 2.2.14'de görüleceği üzere, kuyu ruhsatlandırma çalışmaları neticesinde, 2022 yılında 586 adet, 2023 yılında 356 adet ve 2024 yılında 447 adet olmak üzere üç yılda toplam 1389 adet kuyu açılması için onay verilmiştir. 2024 yılında onay verilen kuyu sayısı; 2021 yılına göre %23,7 oranında azalmış, 2023 yılına göre ise %25,6 oranında artmıştır. Göstergelere göre 2024 yılında en fazla izin Gazimağusa ilçesinde verilmiştir. Gazimağusa ilçesinde ruhsatlandırılan kuyu sayısı toplam ruhsatlandırılan kuyu sayısı içerisinde, 2022 yılında 124 adet ile %21.1, 2023 yılında 101 adet ile %28.4, 2024 yılında ise 169 adet ile %37.8 paya sahip olmuştur. 2024 yılında en az kuyu ruhsatlandırma onayı Lefkoşa ilçesine verilmiştir.

Tablo 2.2.15: Aylara göre Belediyelerin Kullanımına Sunulan Su Miktarı (m^3)

SIRA	AYLAR	SU MİKTARI (m^3)		
		2022	2023	2024
1	Ocak	3.375.908	3.995.641	4,182,036
2	Şubat	3.358.745	3.721.011	3,919,064
3	Mart	**3.176.190**	**3.584.155**	**3,890,810**
4	Nisan	3.955.249	4.241.214	4,609,423
5	Mayıs	4.324.126	4.395.574	4,637,692
6	Haziran	4.804.322	4.972.233	5,110,346
7	Temmuz	4.886.762	5.310.014	5,525,464
8	Ağustos	**5.290.393**	**5.691.874**	**5,754,616**
9	Eylül	5.227.278	5.299.669	5,618,555
10	Ekim	4.855.929	4.946.538	5,143,696
11	Kasım	4.393.532	4.695.096	5,023,201
12	Aralık	3.855.171	4.211.143	4,240,762
TOPLAM		**51.503.605**	**55.064.162**	**57.655.665**

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 2.2.15'den görüleceği üzere, Belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı 2022 yılında 51.503.605 m^3'tür. 2023 yılında bu miktar 55.064.162 m^3, 2024 yılında ise 57.655.665 m^3 olarak gerçekleşmiştir. 2024 yılında belediyelerin kullanımına sunulan toplam su miktarı, 2022 yılına göre %11,9 ve 2023 yılına göre %4,7 oranında artarak 57.655.665 m^3 olarak gerçekleşmiştir. Belediyelerin kullanımına sunulan su miktarı aylara göre incelendiğinde, 2022, 2023 ve 2024 yıllarında Mart ayının yıl geneline göre en az su kullandırılan aylar olduğu görülmektedir. Bu yıllarda Ağustos ayının yıl geneline göre en çok su kullandırılan aylar olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2.2.16 Su İşleri Dairesi tarafından belediyelerin kullanımına sunulan yıllık su miktarını göstermektedir. 2022 yıllarında %17,30'luk ve 2023 yıllarında %14,80'lik pay ile en çok su Girne Belediyesi'nin kullanımına sunulmaktayken, 2024 yılında %15,92 pay ile Lefkoşa Türk Belediyesi en çok paya sahip belediye olmuştur. 2024 yılında Lefkoşa Belediyesi'nin kullanımına sunulan su miktarı 2022 yılına göre %18,4 ve 2023 yılına göre ise %8,2 oranlarında artarak 9.176.713 m^3 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2.16: Belediyelerin Kullanımına Sunulan Yıllık Su Miktarı (m^3)

SIRA	BELEDİYELER	2022		2023		2024			
		Toplam Su Miktarı (m^3)	Oran	Toplam Su Miktarı (m^3)	Oran	SİD tarafından Sağlanan Su Miktarı(m^3)	Yerel Kaynaklardan Sağlanan Su Miktarı(m^3)	Toplam Su Miktarı (m^3)	Oran
1	Girne Belediyesi	11.237.326	17,30%	8.151.463	14,80%	4.530.126	3.479.524	8.009.650	13,89%
2	Lefkoşa Belediyesi	7.751.222	11,90%	8.485.134	15,40%	9.128.713	48000	9.176.713	15,92%
3	Mağusa Belediyesi	4.702.116	7,20%	4.874.756	8,90%	5.019.303	99.293	5.118.596	8,88%
4	Değirmenlik- Akıncılar Belediyesi	5.041.918	7,80%	3.314.494	6,00%	2.021.333	2.190.334	4.211.667	7,30%
5	Lefke Belediyesi	5.495.958	8,50%	2.375.427	4,30%	0	1.754.036	1.754.036	3,04%
6	Lapta- Alsancak- Çamlıbel Belediyesi	3.050.274	4,70%	3.965.088	7,20%	2.918.541	1.186.019	4.104.560	7,12%
7	Güzelyurt Belediyesi	2.956.074	4,50%	2.895.208	5,30%	2.052.255	1.193.941	3.246.196	5,63%
8	Dikmen Belediyesi	4.035.583	6,20%	2.345.506	4,30%	1.177.515	1.300.384	2.477.899	4,30%
9	Gönyeli -Alayköy Belediyesi	3.024.152	4,70%	4.461.272	8,10%	4.569.307	170.252	4.739.559	8,22%
10	İskele Belediyesi	2.223.274	3,40%	2.895.918	5,30%	3.297.287	18.073	3.315.360	5,75%
11	Çatalköy- Esentepe Belediyesi	2.413.528	3,70%	3.025.321	5,50%	2.677.675	471.159	3.148.834	5,46%
12	Mehmetcik-Büyükkonuk Belediyesi	1.129.290	1,70%	1.516.643	2,80%	1.284.359	120.253	1.404.612	2,44%
13	Erenköy- Karpaz Belediyesi	745.210	1,10%	850.851	1,50%	785.875	35.455	821.330	1,42%
14	Beyarmudu Belediyesi	678.945	1,00%	726.905	1,30%	712.639	66.424	779.063	1,35%
15	Geçitkale-Serdarlı Belediyesi	643.822	1,00%	1.262.154	2,30%	617.411	732.535	1.349.946	2,34%
16	Tatlısu Belediyesi	327.974	0,50%	376.707	0,70%	347.369	132.692	480.061	0,83%
17	Mesarya Belediyesi	-	0,00%	2016915	3,70%	1.895.355	686	1.896.041	3,29%
18	Yeniboğaziçi Belediyesi	-	0,00%	1371144	2,50%	1.434.838	0	1.434.838	2,49%
19	Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu	126.409	0,20%	153.256	0,30%	0	186.704	186.704	0,32%
TOPLAM		**65,012,693**	**100%**	**55.064.162**	**100%**	**44.469.901**	**13.185.764**	**57.655.665**	**100,00%**

Kaynak: Su İşleri Dairesi

Tablo 2.2.17 Mevcut göletlerin kapasiteleri ile Mart-Mayıs ve Eylül-Kasım dönemlerini kapsayan doluluk hacimlerini kapsamaktadır. KKTC'de 2015 yılında tamamlanan Geçitköy Dağdere Göleti 26,5 milyon m^3 su hacmi ile en büyük kapasiteye sahip gölettir. Türkiye'den getirilen 75 Milyon m^3/yıl su bu gölette depolandıktan sonra dağıtılmaktadır. Hacim olarak sonra sırası ile Gemikonağı Madendere, Akdeniz ve Geçitkale Eğridere Göletleri gelmektedir.

2022 yılında ülke genelindeki göletlerin doluluk oranı Mart-Mayıs döneminde %45,7 olup 6.721.720 m^3 hacmindedir. Eylül-Kasım döneminde ise %32,1 oranıyla 4.724.825 m^3 olarak ölçülmüştür. 2023 yılında ülke genelindeki göletlerin doluluk hacmi; Mart-Mayıs döneminde %31,4 oranında olup 4.611.725 m^3; Eylül-Kasım döneminde ise %13,2 doluluk oranıyla 1.937.538 m^3 olarak ölçülmüştür. 2024 yılında ise ülke genelindeki göletlerin doluluk hacmi; Mart-Mayıs döneminde %14,8 oranında olup 2.169.174 m^3; Eylül-Kasım döneminde ise %0,1 doluluk oranıyla 667.657 m^3 olarak ölçülmüştür ve yüzdelik oranında ciddi bir azalış göstermiştir.

Tablo 2.2.17: Mevcut Göletlerin Kapasitesi, Yıl İçerisinde Ölçülen Doluluk Miktarları ve Kullanılan Su Miktarı (m^3)

NO	GÖLET İSMİ	KAPASİTE (m^3)	MART-MAYIS DOLULUK HACMİ			EYLÜL -KASIM DOLULUK HACMİ		
			2022	2023	2024	2022	2023	2024
1	Gemikonağı Madendere	4.121.205	3.252.692	1.379.630	167.958	1.724.185	213.470	Kurudur
2	Akdeniz	1.468.157	1.164.635	Ölçülmez	Ölçülmez	1.107.333	Ölçülmez	Ölçülmez
3	Geçitkale Eğridere	1.360.510	419.003	314.441	330.678	408.792	252.871	266.660
4	Mersinlik Azganlıdere	1.145.065	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez	Ölçülmez
5	Gönendere	938.666	534.318	556.701	510.490	433.230	438.285	Kurudur
6	Beşparmak Alagadi Çiftlikdere	774.575	Kurudur	325.800	163.440	Kurudur	99.850	Kurudur
7	Kanlıköy	730.294	398.860	279.202	Kurudur	284.900	Kurudur	Kurudur
8	Arapköy Ayanidere	608.881	536.326	599.046	282.221	493.766	381.668	213.108
9	Hamitköy Baştanlıkdere	529.125	Kurudur	Kurudur	Kurudur	Kurudur	Kurudur	Kurudur
10	Yılmazköy Polatdere	517.167	Kurudur	225.467	Kurudur	Kurudur	Kurudur	Kurudur
11	Gönyeli	453.857	226.929	213.313	Kurudur	113.464	Kurudur	Kurudur
12	Arapköy Uzundere	444.150	Ölçülmez	190.398	231.500	Ölçülmez	184.590	Kurudur
13	Ergazi Saydere	405.025	188.957	171.076	201.730	159.155	122.555	125.558
14	Dağyolu Üçparmakdere	392.250	Kurudur	41.785	Kurudur	Kurudur	Kurudur	Kurudur
15	Serdarlı Ağıllıdere	391.880	Kurudur	170.468	165.415	Kurudur	142.505	Kurudur
16	Değirmenlik Çataldere	296.814	Kurudur	128.425	115.742	Kurudur	101.744	62.331
17	Haspolat	117.390	Kurudur	15.973	Kurudur	Kurudur	Kurudur	Kurudur
	TOPLAM	14.695.011	6.721.720	4.611.725	2.169.174	4.724.825	1.937.538	667.657

Kaynak: Su İşleri Dairesi Müdürlüğü

2.1.10 Serbest Liman ve Bölgesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) yer alan Serbest Liman ve Bölge, ülkenin ekonomik faaliyetlerinde önemli bir rol oynayan stratejik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bölge, ticaretin ve sanayinin gelişmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda yatırımcılar için çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bölge, KKTC'nin dış ticaretini teşvik etmek, ihracatı artırmak ve yabancı sermaye yatırımlarını çekmek amacıyla oluşturulmuştur.

Serbest Liman ve Bölgede sunulmakta olduğu işletmelere vergi muafiyetleri, gümrük kolaylıkları ve diğer teşvikler ile uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve bölgenin ekonomik olarak büyümesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Gazimağusa'da yer alan Serbest Liman ve bölge, deniz ticaretine uygun stratejik bir konuma sahip olup Doğu Akdeniz'deki önemli deniz ticaret yollarına yakınlığı ile dikkat çekmektedir.

KKTC'nin genel ekonomik büyümesine katkı sağlayan bölge, aynı zamanda KKTC'nin uluslararası ticaret ağında daha güçlü bir yer edinmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Ancak, mevcut zorluklar ve kısıtlamalar göz önüne alındığında, serbest bölgenin potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilmesi için sürekli bir gelişim ve uluslararası iş birlikleri gereklidir.

Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'ndeki işletmeler hurda demir çelik, çimento paketleme, gemi bakım onarım, konteyner depolama, hayvan yemi, küspe, transit ticaret ve acentelik alanlarında faaliyetler göstermektedir. Bölgede kayıtlı işletme izini almış şirket sayısı 2022 yılında 1.385'e 2023 yılında ise 1.643'e 2024 yılında ise 1.826'ı yükselmiştir. Arazi, depo, ofis ve iş yeri kiralayan şirket sayısı 2022 yılında 115 iken bu rakam 2023 yılında 121'i, 2024 yılında ise 127 işletmeye yükselmiştir. 2024 yılında gelen-giden gemi sayısı ise 2022 yılına göre %17,65 ve 2023 yılına göre ise %12,15 oranında artışla 127 adet olarak gerçekleşmiştir. Artan şirket ve gelen-giden gemi sayısına karşın 2022 yılında 41 olan personel sayısı, 2023 yılında 43 ve 2024 yıllarında 41 kişi olmuştur. Yıl sonu itibariyle gelirler 2022 yılında 70.511.965 TL'den 2023 yılında 109.116.626 TL'ye, 2024 yılında ise 160.896.633 TL'ye yükselmiştir (Tablo 2.2.18).

Tablo 2.2.18: Gazimağusa Serbest Liman ve Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı, Gelen-Giden Yük Miktarı ve Bölge'nin Faaliyetleri Neticesinde Sağladığı Gelirleri

MEVCUT DURUM	2022	2023	2024	2022-2024 Değişim Oranı	2023-2024 Değişim Oranı
İşletme İzni Alan Şirket Sayısı	1385	1643	1826	31,84%	11,14%
Arazi, Depo, Ofis ve İşyeri Kiralayan İşletme İzinli Şirket Sayısı	115	121	127	10,43%	4,96%
Çalışan Sayısı	41	43	41	0,00%	-4,65%
Gelen-Giden Gemi Sayısı	102	107	120	17,65%	12,15%
Gelen Yük Miktarı (Ton)	351.252,00	421.398,00	454.200,00	29,31%	7,78%
Giden Yük Miktarı (Ton)	66.474,20	52.678,00	52.372,00	-21,21%	-0,58%
Döviz Gelirleri (USD $)	-	-	-	-	-
TL Gelirleri	70.511.965	109.116.626	160.896.633	128,18%	47,45%

Kaynak: Gazimağusa Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü

2.2 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sanayi sektörü, ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar hem iç dinamiklerden hem de uluslararası konjonktürden kaynaklanmaktadır.

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, sanayi ürünlerinin ihracatında ciddi kısıtlamalara yol açmaktadır. KKTC'den doğrudan yapılan ihracat, genellikle yalnızca Türkiye'ye yöneliktir, bu da pazar çeşitliliğini sınırlamanın yanı sıra sanayi sektörünün büyüme potansiyelini de kısıtlamaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmaması nedeniyle, uluslararası pazarlara erişim zor ve maliyetli olabilmektedir. Doğrudan deniz ve havayolu ticaretinin sınırlı olması, ürünlerin taşınmasında ve uluslararası pazarlara ulaşmasında zorluk yaratmaktadır.

Sanayi sektöründe üretim maliyetlerini artıran en önemli faktörlerden biri enerji maliyetleridir. KKTC'deki enerji altyapısının yetersizliği ve enerji maliyetlerinin yüksekliği, sanayi üretimini olumsuz etkilemektedir. Sürekli ve kaliteli enerji temini konusunda yaşanan sorunlar, üretim süreçlerinde kesintilere ve maliyet artışlarına yol açmaktadır. Ayrıca sanayi için gerekli olan su kaynaklarının yetersiz olması, özellikle üretim sürecinde suya bağımlı sektörler için bir sorun teşkil etmektedir.

KKTC'nin küçük nüfusu ve sınırlı iç pazar potansiyeli, sanayi üretiminin ölçek ekonomisinden faydalanmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, sanayi kuruluşlarının büyüme potansiyelini kısıtlamakta ve maliyetlerin düşürülmesini engellemektedir. KKTC'deki sanayi sektöründe kullanılan ham maddeler ve diğer girdiler genellikle ithal edilmekte olduğundan bu durum döviz kurlarına bağlı olarak maliyetlerin artmasına neden olmaktadır.

Sanayi sektöründe nitelikli iş gücü eksikliği de önemli bir sorundur. Teknik bilgi ve beceriye sahip iş gücünün yetersiz olması, sanayi üretiminin verimliliğini ve kalitesini olumsuz etkileyen unsurlardandır. Sanayi sektörünün ihtiyaç duyduğu teknik ve mesleki eğitim alanlarında yetersizlikler bulunmaktadır. Eğitim sisteminin sanayi sektörünün ihtiyaçlarına yeterince yanıt verememesi, sektörün gelişimini kısıtlamaktadır.

KKTC'de sanayi sektörüne yönelik yerli ve yabancı yatırımlar sınırlıdır. Ülkenin uluslararası tanınmaması, yabancı yatırımcıların ilgisini azaltırken, yerli yatırımcıların da finansman bulmakta zorlanmasına neden olmaktadır. Bu durum, işletmelerin modernizasyonu ve büyümesi için gereken yatırımları gerçekleştirmesini zorlaştırmaktadır.

KKTC'deki sanayi sektörünün genel olarak modern üretim teknolojileri konusunda yeteri kadar gelişmemiş olması üretim verimliliğini ve ürün kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Sanayi sektöründe, yenilikçi ürünler ve süreçler geliştirmek için yeterli Ar-Ge yatırımı yapılmamaktadır. Bu durum sektördeki rekabet gücünü azaltmaktadır. Sanayi sektöründe araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin artırılması önem arz etmektedir.

KKTC’de en çok ihraç edilen ilk 5 ürün ihracatın yaklaşık yüzde sekseninin oluşturmaktadır. İhraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, bu mal ve hizmetlere yeni pazarlar kazandırılması gerekmektedir.

KKTC'deki sanayi işletmeleri, çevre ile ilgili düzenlemelere uyum konusunda sıkıntılar yaşayabilmektedir. Sanayi atıklarının yönetimi, enerji verimliliği ve çevre dostu üretim teknolojileri gibi konularda iyileştirmeler gerekmektedir. Bu konularda iyileşmenin sağlanması için yeni düzenli sanayi alanlarının oluşturulması, aynı zamanda mevcut organize sanayi bölgelerinin de altyapı ve yönetim sorunlarının giderilmesi gerekmektedir.

Sanayi sektörüne yönelik yasal düzenlemeler ve teşvik politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi halde, sektörün büyümesi ve modernizasyonu için gerekli olan destek mekanizmalarının eksikliğine yol açmaktadır.

KKTC'deki sanayi işletmeleri, genellikle küresel pazarlarda rekabet edebilmek için gerekli olan ölçek, teknoloji ve sermaye açısından dezavantajlıdır. Küresel pazarlarda rekabet edebilme gücü, sanayi ürünlerinin kalite, maliyet ve yenilikçilik açısından yeterli olmamasından dolayı sınırlıdır. Üretilen ürünlerin standartlarının belirlenmesi ve denetlenmesi için bir kurum oluşturulmalıdır.

KKTC'deki sanayi sektörü, mevcut zorluklara rağmen, ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir role sahiptir. Bu sektördeki sorunların aşılması için altyapı yatırımlarının artırılması, eğitim ve iş gücü geliştirme programlarının iyileştirilmesi, teknoloji ve Ar-Ge alanlarına daha fazla yatırım yapılması gerekmektedir. Ayrıca, uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi ve finansmana erişim imkanlarının artırılması, sanayi sektörünün sürdürülebilir büyümesi için kritik öneme sahiptir.

3. İnşaat

3.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde inşaat sektörü, ekonomik yapı içerisinde önemli bir paya sahip olup, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. İnşaat sektörü, diğer sektörlerin gelişimini destekleyici etkisiyle ekonomik büyüme sürecinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Sektördeki büyüme; özel sektör inşaat yatırımlarının yanı sıra kamu kesimi tarafından yürütülen yol yapım ve bakım-onarım çalışmaları ile su ve kanalizasyon altyapı yatırımları aracılığıyla da desteklenmektedir.

İnşaat sektörü; başta konut olmak üzere bina, fabrika, yol, kanalizasyon, liman, havaalanı, su regülatörleri, gölet ve baraj gibi altyapı ve üstyapı projelerini kapsamaktadır. Bunun yanı sıra bahçe mimarisi, park düzenlemeleri ile anıt ve heykel gibi özel nitelikli inşaat faaliyetleri de sektörün faaliyet alanı içerisinde yer almaktadır. Birçok mal ve hizmet üretimi ile doğrudan bağlantılı olan inşaat sektörü, istihdam yaratma kapasitesi ve sanayi üretimine sağladığı altyapı katkısı nedeniyle ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkı sunmaktadır. İnşaat sektöründeki canlanma, genel ekonomik faaliyet düzeyinin artmasına ve büyümenin hızlanmasına olumlu yönde etki etmektedir.

Son yıllarda yabancı yatırımcıların artan ilgisiyle birlikte inşaat sektöründe belirgin bir büyüme yaşanmıştır. Akdeniz'e kıyısı, doğal güzellikleri ve turizm potansiyeli sayesinde ülke, turizm odaklı yatırımlar açısından cazip bir konumda bulunmaktadır. Bu durum; lüks oteller, tatil köyleri ve konut projeleri başta olmak üzere turizm amaçlı inşaat faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Türkiye, İngiltere ve çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen yatırımcıların gayrimenkul projelerine olan ilgisi sektördeki hareketliliği artırmaktadır. Özellikle Girne, Lefkoşa, İskele ve Gazimağusa'da yoğun bir inşaat faaliyeti gözlemlenmekte; yabancı yatırımcılar ağırlıklı olarak yazlık, villa ve apartman tipi nitelikli konut projelerine yönelmektedir.

Sektörde kullanılan inşaat malzemelerinin büyük bir kısmının ithal edilmesi, maliyetler üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Buna karşılık, yeni teknolojilerin kullanımı, enerji verimliliği uygulamaları ve çevre dostu malzemelerin inşaat projelerine entegre edilmesi, son yıllarda öne çıkan olumlu gelişmeler arasında yer almaktadır.

İnşaat sektörü, istihdam açısından da önemli bir konumda bulunmakta; sektörde hem yerel hem de yabancı iş gücü istihdam edilmektedir. Ekonomiye sağladığı katma değer ve istihdam katkısı nedeniyle inşaat sektörü, büyüme ve kalkınma sürecinin lokomotif

sektörlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu rolün önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir.

Ekonomik göstergeler incelendiğinde, inşaat sektörünün cari fiyatlarla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payının 2022 yılında %5,8, 2023 yılında %6,0 ve 2024 yılında %4,9 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Müteahhitler Birliği tarafından yayımlanan faaliyet raporlarına göre, inşaat sektöründe kayıtlı müteahhit sayısı 2022 yılında 497, 2023 yılında 539 ve 2024 yılında 567 olarak kaydedilmiştir. İnşaat Taşeronlar Birliği kayıtlarına göre ise, inşaat sektöründe faaliyet gösteren kayıtlı taşeron firma sayısı 2022 yılında 820, 2023 yılında 800 ve 2024 yılında 933 olarak gerçekleşmiştir.

3.1.1 İnşaat Malzemeleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde inşaat malzemeleri sektörü, inşaat sektöründeki büyümeye paralel olarak gelişen ve stratejik öneme sahip bir alt sektör niteliği taşımaktadır. İnşaat faaliyetlerinde kullanılan malzemeler, hem yerel üretim yoluyla hem de ithalat aracılığıyla temin edilmektedir.

KKTC'de beton, çimento, tuğla, kiremit, alçı, kireç, mermer, briket, termosifon, alüminyum anodlama, çelik boru, parke ve ahşap ürünler, boya, elektrik kablosu, alüminyum doğrama ile kapı ve pencere gibi inşaat demir işleri dâhil olmak üzere çeşitli inşaat malzemelerini üreten tesisler faaliyet göstermektedir. Bu tesisler, sektörün temel girdilerinin bir bölümünü yerel kaynaklarla karşılamaktadır. İnşaat malzemesi üreten tesislerin kapasite darlığı, kalite kontrol ve standartlara uyum sorunları ile bazı ürün gruplarında yerli üretimin bulunmaması nedeniyle, inşaat malzemelerine yönelik talebin önemli bir bölümü ithalat yoluyla karşılanmaktadır. İnşaatlarda kullanılan demir ve çelik ürünleri ile ısı, su ve ses yalıtımına yönelik izolasyon malzemeleri büyük ölçüde ithal edilmektedir. Seramik, fayans ve mermer gibi dekoratif malzemeler ile kapı, pencere ve dolap gibi yapı elemanları ise hem yerel üretimle hem de ithalat yoluyla temin edilmektedir.

Yeni konut projelerinde akıllı bina sistemleri ve enerji verimliliğini artıran teknolojik çözümler giderek daha yaygın şekilde kullanılmaktadır. Sürdürülebilir inşaat uygulamaları kapsamında enerji verimliliği sağlayan yalıtım malzemeleri, güneş panelleri ve gelişmiş aydınlatma sistemleri gibi modern ürünler çoğunlukla yurt dışından ithal edilmektedir.

Ada ülkesi olmanın getirdiği yapısal koşullar nedeniyle inşaat malzemelerinin ithalatı ve lojistik süreçleri büyük önem taşımaktadır. İthalat işlemleri ağırlıklı olarak Türkiye üzerinden gerçekleştirilmekte olup, bu durum zaman zaman maliyetlerin artmasına yol açabilmektedir. Lojistik süreçlerin etkin yönetimi, malzemelerin zamanında temini ve inşaat projelerinin aksamadan sürdürülebilmesi açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

İnşaat malzemelerinin çevresel etkileri de giderek daha fazla dikkate alınmakta; bu doğrultuda çevre dostu ve sürdürülebilir malzemelerin kullanımı teşvik edilmektedir. Mevcut yasal düzenlemeler, özellikle ithal edilen inşaat malzemelerinin kalite ve standartlara uygun olmasını zorunlu kılmaktadır.

KKTC'de inşaat malzemeleri pazarı, inşaat sektöründeki büyümeyle doğru orantılı olarak gelişmekte; bu gelişim, malzeme çeşitliliğinin ve kalite standartlarının yükselmesine katkı sağlamaktadır. İthalat verileri incelendiğinde, 2022 yılında çimento üretiminde kullanılan çimento hammaddesi ve çimento ithalatının toplam tutarının 27.084.321,3 ABD Doları olduğu, aynı dönemde inşaat demiri ithalatının ise 68.520.457,0 ABD Doları olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2023 yılında çimento hammaddesi ve çimento ithalatı toplam 31.104.418,33 ABD Doları seviyesine ulaşırken, inşaat demiri ithalatı 18.946.899,1 ABD Doları olarak kaydedilmiştir. 2024 yılı itibarıyla ise çimento hammaddesi ve çimento ithalatı 41.729.482,16 ABD Doları, inşaat demiri ithalatı ise 70.576.754,31 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.3.1).

Tablo 2.3.1: Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2022-2024)

	2022	**2023**	**2024**
İthal Edilen Toplam Çimento Tutarı (ABD $)	27.084.321,30	31.104.418,33	41.729.482,16
İthal Edilen Toplam İnşaat Demiri Tutarı (ABD $)	68.520.457,00	18.946.899,10	70.576.754,31

Kaynak: Ticaret Dairesi

Tablo 2.3.2: Yıllar İtibarıyla Bazı İnşaat Türlerinin Maliyetleri (2022-2024 Cari Fiyatlarla TL/m2)

İnşaat Türleri	2022	2023	2024
1. Konutlar			
1.1. Ev	8.761	18.579	27.447
1.2. Apartman	8.532	18.092	32.692
2. Dükkân			
2.1. Dükkân Sendeli	8.532	18.092	26.731
2.2. Dükkân Sendesiz	7.461	15.826	23.413
3. Okul	7.624	15.826	28.869
4. Daire/Ofis	7.271	15.426	23.291
5. Garaj	5.771	12.246	18.084
6. Fabrika	5.771	12.246	18.084
7. Atölye	5.771	12.246	18.084
8. Süthane	6.574	13.951	20.602
9. Salhane	6.574	13.951	20.602
10. Fırın	8.761	18.579	29.866
11. Otel	12.341	33.896	54.095
12. Sinema	12.150	25.763	60.323
13. Gazino	10.384	22.022	32.522
14. Lokanta	10.384	22.022	32.522
15. Benzin İstasyonu	7.177	15.220	22.483
16. Oto tamir Evi	5.771	12.246	18.084
17. Ağıl	2.883	6.117	-
18. Kümes	2.883	6.117	-
19. Depo	5.770	12.236	18.110
20. Oto-Park	5.340	11.331	16.734

Kaynak: İstatistik Kurumu

3.1.2 Konut

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde konut sektörü, ekonomik yapı içerisinde önemli bir yer tutmakta olup, son yıllarda yaşanan büyüme hem yerel hem de yabancı yatırımcıların ilgisini artırmıştır. Konut sektörüne yönelik yabancı yatırımcı ilgisi giderek artmakta; özellikle Türkiye, İngiltere, Rusya ve Orta Doğu ülkelerinden gelen yatırımcılar konut projelerine yoğun talep göstermektedir. Bu durum, döviz girdisi sağlanmasına katkı sunmakta ve sektördeki ekonomik canlılığı desteklemektedir.

Akdeniz'in önemli turizm destinasyonlarından biri olarak öne çıkan ülkede, yazlık villalar, tatil evleri ve rezidans projeleri gibi turizm odaklı konut yatırımlarında belirgin bir artış

gözlenmektedir. Konut fiyatları; bölgesel özelliklere ve konut tipine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Girne ve Lefkoşa gibi talebin yüksek olduğu bölgelerde konut fiyatları daha yüksek seviyelerde seyrederken, kırsal alanlarda ve görece daha az gelişmiş bölgelerde daha uygun fiyat aralıkları görülmektedir. Yabancı yatırımcılar açısından konut yatırımları, turizm ve öğrenci nüfusunun yarattığı kira talebi nedeniyle genellikle cazip bir yatırım aracı olarak değerlendirilmektedir.

Konut sektörünün büyük ölçüde dövize endeksli bir yapıya sahip olması, yabancı para birimleri üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin konut fiyatları üzerinde doğrudan etkili olmasına yol açmaktadır. Bu çerçevede, döviz kurlarındaki dalgalanmalar hem alıcılar hem de satıcılar açısından belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak konut alanlarının planlanması ve konut politikalarının belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Konut politikalarının, ulusal kalkınma planlarında yer alan kentsel ve bölgesel planlama hedefleriyle uyumlu olması; konut arzının artırılmasının yanı sıra konut çevresinin niteliği ve konutlarda yaşayan bireylerin sosyo-ekonomik sorunlarının çözümünü de kapsaması gerekmektedir.

Genel olarak konut sektörü, hem yerel hem de yabancı yatırımcılar için çeşitli fırsatlar sunan dinamik bir piyasa yapısına sahiptir. Sektördeki büyüme ve gelişmeler, ekonomik kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadır.

İstatistiksel veriler incelendiğinde, konut inşaat alanının toplam inşaat alanı içerisindeki payının 2022 yılında %59,5 olduğu, 2023 ve 2024 yıllarında ise %57,2 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Konut inşaatı için ayrılan yatırım değerinin toplam inşaat yatırımları içerisindeki payı ise 2022 yılında %72,0 iken, 2023 yılında %62,9 ve 2024 yılında %75,0 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.3.3).

Tablo 2.3.3: Toplam Yapı İnşaatı ve Konut İnşaatı (2022-2024)

Yıllar	**Toplam Yapı İnşaatı**		**Konut**		**Konut İnşaatı Payı (%)**	
	Alan (m2)	Değer	Alan (m2)	Değer	Alan (m2)	Değer
2022	867,783	6,687,831,899	516,344	4,813,558,933	59.5	72.0
2023	885,395	15,731,353,808	506,131	9,889,826,078	57.2	62.9
2024	1,031,042	21,776,283,622	503,996	16,330,129,243	48.9	75.0

Kaynak: İstatistik Kurumu

Konut amaçlı inşaat faaliyetlerine ilişkin veriler incelendiğinde, 2022 yılında 682'si kentsel alanlarda, 663'ü kırsal alanlarda olmak üzere toplam 1.345 adet inşaatın gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde daire tipi yapılar kapsamında toplam 4.537 adet konut üretilmiştir. Üretilen konutların %50,7'si kentsel alanlarda, %49,3'ü ise kırsal alanlarda inşa edilmiştir.

2023 yılında konut amaçlı olarak 728'i kentsel, 772'si kırsal alanlarda olmak üzere toplam 1.500 adet inşaat faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl, daire olarak inşa edilen yapılardan toplam 4.141 adet konut üretilmiştir. Üretilen konutların %48,5'i kentsel alanlarda, %51,5'i ise kırsal alanlarda yer almıştır.

2024 yılı verilerine göre ise konut amaçlı olarak 677'si kentsel, 952'si kırsal alanlarda olmak üzere toplam 1.629 adet inşaat faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde daire tipi yapılardan toplam 4.141 adet konut üretilmiştir. Üretilen konutların %48,5'i kentsel alanlarda, %58,4'ü ise kırsal alanlarda inşa edilmiştir.

Tablo 2.3.4: Kentsel Konut İnşaatlarında Gelişme (2022-2024)

	2022	2023	2024
Yapı Sayısı	682	728	677
Daire Sayısı	3.073	2.485	2.524
Toplam Yüzölçümü (m^2)	336.026	295.378	298.631
Toplam Değeri (TL)	3.071.377.630,00	5.707.933.484,70	9.706.888.918,00
Ort. Konut Birimi Alanı (m^2)	109,3	118,9	118,3

Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.3.5: Kırsal Konut İnşaatlarında Gelişme (2022-2024)

	2022	2023	2024
Yapı Sayısı	663	772	952
Daire Sayısı	1.464	1.656	1.428
Toplam Yüzölçümü (m^2)	180.318	210.753	205.365
Toplam Değeri (TL)	1.742.181.303	4.181.892.593	6.623.240.325
Ort. Konut Birimi Alanı (m^2)	123,2	127,3	143,8

Kaynak: İstatistik Kurumu

3.2 Sorunlar

KKTC'deki inşaat sektörü, ülkenin ekonomisinde önemli bir yere sahip olsa da çeşitli sorunlar ve zorluklarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, sektörün sürdürülebilir büyümesini ve gelişimini engelleyebilmektedir. İşte KKTC'deki inşaat sektöründe yaşanan başlıca sorunlar:

Adadaki siyasi durum, mülkiyet hakları, inşaat izinleri ve diğer hukuki meseleler üzerinde belirsizlikler yaratmaktadır. Bu durum, inşaat projelerinde uzun vadeli planlama yapmayı zorlaştırmaktadır. Özellikle uluslararası tanınmama ve mülkiyetle ilgili davalar, yabancı yatırımcıların temkinli davranmasına neden olmaktadır. Son yıllarda bazı yabancı yatırımcıların Güney Kıbrıs'ta açılan mülkiyet davalarıyla karşılaşması, bu alandaki güven sorunlarını artırmıştır.

Bazı bölgelerdeki altyapı eksiklikleri (yol, su, elektrik, kanalizasyon, internet bağlantısı vb.), yeni inşaat projelerinin hayata geçirilmesini zorlaştırabilmekte; yetersiz altyapı, projelerin maliyetini artırabileceği gibi yaşam kalitesini de olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle hızla gelişen yerleşim alanlarında altyapı yatırımlarının inşaat faaliyetleriyle eş zamanlı ilerlememesi, sürdürülebilir kentleşmeyi güçleştirmektedir.

Şehir planlaması ve düzenlemeler konusundaki yetersizlikler, bazı bölgelerde plansız yapılaşmaya ve çevresel sorunlara yol açmakta olup uzun vadede bölgesel kalkınma ve yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Plansız yapılaşma; trafik yoğunluğu, otopark yetersizliği, su kaynaklarının aşırı kullanımı ve yeşil alan kaybı gibi çevresel riskleri artırmaktadır. Bu durum, özellikle turizm bölgelerinde estetik ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır.

Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve enflasyon gibi ekonomik belirsizlikler, inşaat sektöründeki maliyetleri ve kârlılığı doğrudan etkilemektedir. KKTC, birçok inşaat malzemesini ithal etmek zorundadır. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar, malzeme maliyetlerini artırmakta ve projelerin maliyetini ve konut fiyatlarını yükseltmektedir. Son yıllarda dövizdeki oynaklık nedeniyle beton, demir, cam ve tesisat malzemelerinde yüzde 30'un üzerinde fiyat artışları yaşanmıştır. İnşaat maliyetlerindeki artış hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle popüler bölgelerde (Girne, İskele, Gazimağusa) konut fiyatları oldukça yüksek olduğundan yerli halkın konut sahibi olması zorlaşmaktadır. Yüksek maliyetler, proje kârlılığını düşürmekte ve inşaat sektöründeki büyümeyi yavaşlatmaktadır. Ayrıca, nitelikli iş gücü eksikliği ve artan işçilik ücretleri maliyet baskısını daha da artırmaktadır.

KKTC'de gerek yerel üretimi yapılan gerekse çeşitli ülkelerden ithal edilen inşaat malzemelerinde kalite kontrolü yapacak ve standardizasyonu gerçekleştirecek sistemin henüz tam anlamıyla kurulamamış olması, inşaat kalitesini düşürücü ve can güvenliğini tehdit eden bir etken olmaktadır. Yapılacak inşaatların proje aşamasından başlayarak tamamlanmasına kadar geçen sürede bağımsız ve sadece bu işle uğraşan denetim örgütlerinin olmayışı, sektörde önemli bir sorun olarak yer almaktadır. Ayrıca, bazı projelerde inşaat kalitesinin düşük olması ve standartlara uygun olmayan malzemelerin kullanılması, yapılarla ilgili güvenlik sorunlarına yol açmakta ve sektördeki genel güveni sarsmaktadır. İnşaat projelerinin yeterince denetlenmemesi, kalite sorunlarına ve inşaat hatalarına neden olmaktadır. Bu durum, sektörde haksız rekabete yol açabileceği gibi yatırımcının güvenini de olumsuz etkilemektedir.

KKTC'de son yıllarda önemli bir büyüme yaşayan inşaat sektöründe faaliyet gösteren kaçak ve kayıtsız müteahhit sayısının artması ve bunların kayıt altına alınmasında yaşanan sıkıntılar, inşaat sektöründe ciddi sorunlar yaratmaktadır. Kayıt dışı faaliyetlerin artması hem kaliteyi düşürmekte hem de vergi kaybına neden olmaktadır. Kriterler, standartlar ve uygulanacak yaptırımlar konusunda mevzuat ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için ilgili kurum, kuruluşlar ve meslek örgütleri ile birlikte gerekli düzenleme ve çalışmalar yapılması ve sektörün ciddi anlamda denetlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, Müteahhitler Birliği'nin önerdiği "müteahhitlik lisans sistemi"nin etkinleştirilmesi önemli bir adım olarak görülmektedir.

Çevresel etki değerlendirmesi yapılmadan hayata geçirilen bazı inşaat projeleri, doğal alanların zarar görmesine ve çevresel bozulmalara yol açmaktadır. Sektörde çevre dostu ve sürdürülebilir inşaat yöntemlerinin yeterince benimsenmemesi, uzun vadede çevresel sorunların artmasına neden olabilmektedir. Özellikle kıyı bölgelerinde yapılan büyük projeler, doğal yaşamı tehdit etmekte; doğal alanlara zarar vererek ekolojik dengenin bozulmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) raporlarının zorunlu hale getirilmesi ve yeşil bina sertifikasyonlarının teşvik edilmesi gerekmektedir.

KKTC'deki inşaat sektöründe nitelikli iş gücü eksikliği, projelerin kalitesi ve verimliliği üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özellikle teknik bilgi gerektiren alanlarda yetişmiş personel bulmak zorlayıcı olabilmektedir. Ayrıca, sektörde çalışanların mesleki eğitimleri ve yetkinlikleri konusundaki eksiklikler, iş kazalarının artmasına ve inşaat kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Son yıllarda iş kazalarının büyük kısmının inşaat sektöründe yaşandığı rapor edilmekte, bu da iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Bazı bölgelerde inşaat projelerinin sayısının artması, pazarın doygunluğa ulaşmasına neden olmakla birlikte konut fiyatlarının düşmesine ve boş konut sayısının artmasına yol açmaktadır. Bu durum, özellikle yatırım amaçlı konut alımlarının yoğun olduğu bölgelerde arz fazlası riskini beraberinde getirmektedir.

Yabancı yatırımcıların yoğun ilgi gösterdiği bölgelerde, yerel halkın bu bölgelerden dışlanması ve sosyal dokunun bozulması gibi sorunlar yaşanabilmektedir. Ayrıca, aşırı yapılaşma nedeniyle bölgesel altyapı baskısı artmakta, çevre ve yaşam kalitesi olumsuz etkilenmektedir.

Hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için uygun finansman kaynaklarına erişimde yaşanan zorluklar, projelerin tamamlanma süresini uzatabileceği gibi sektördeki büyümeyi de yavaşlatmaktadır. KKTC'de faiz oranlarının yüksekliği ve kredi koşullarının sınırlı olması, yatırımcıların sermaye maliyetini artırmaktadır.

Yabancıların KKTC'de mülk satın alması belirli yasal düzenlemelere ve kısıtlamalara tabidir. Bu durum, özellikle mülk alım sürecinde zaman alıcı ve karmaşık olabilmektedir. Ayrıca, bazı yabancı yatırımcılar mülkiyet haklarına ilişkin güvenlik endişeleri nedeniyle tereddüt yaşamaktadır. Son dönemde yabancılara mülk satışına ilişkin yeni düzenlemelerin gündeme gelmesi, yatırım kararlarında belirsizlik yaratmıştır.

Bu sorunlar, KKTC inşaat sektörünün daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde büyümesini engellemektedir. Ancak bu zorlukların aşılması için atılacak adımlar, sektörü daha güçlü ve rekabetçi hale getirecektir. Sektördeki düzenlemelerin iyileştirilmesi, çevresel duyarlılığın artırılması, yeşil inşaat teknolojilerinin teşvik edilmesi, nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi ve finansman erişiminin kolaylaştırılması, bu sorunların çözümünde önemli rol oynayacaktır.

4. Ticaret ve Pazarlama

4.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

4.1.1 Toptan ve Perakende Ticaret

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, küçük ölçekli bir ada ekonomisi olmasına rağmen stratejik konumu, turizm potansiyeli ve Türkiye ile sahip olduğu güçlü ekonomik bağlar sayesinde ticaret alanında önemli bir faaliyet hacmine sahiptir. Ticaret sektörü, ekonomik yapı içerisinde temel bileşenlerden biri olarak öne çıkmakta ve ekonomik büyümeye doğrudan katkı sağlamaktadır. Coğrafi özellikler, sınırlı doğal kaynaklar ve görece küçük iç pazar yapısı, ticaret sektörünün diğer ülkelerden farklı ekonomik dinamikler içerisinde şekillenmesine neden olmaktadır. Mevcut durumda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde birçok farklı sektörde ticaret faaliyetleri yürütülmekte olup sektör, dinamik yapısıyla ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Dış ticaret yapısı incelendiğinde, Türkiye en önemli ticaret ortağı konumundadır. İthalatın büyük bir bölümü Türkiye'den gerçekleştirilmekte; ihracatta da Türkiye ilk sırada yer almaktadır. Yakın coğrafyada yer alan ülkelerle kurulan ekonomik ilişkiler de ticaret hacmini etkileyen unsurlar arasında bulunmaktadır. Türkiye'nin yanı sıra bazı Avrupa Birliği ülkeleri ile Orta Doğu ülkeleri de ithalat yapılan başlıca kaynaklar arasında yer almaktadır. Türkiye ile olan yakın ekonomik ilişkiler ticaret olanaklarını artırmakla birlikte, uygulanan ambargolar ve uluslararası tanınmama sorunu, diğer ülkelerle doğrudan ticaret yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ekonomisi, birçok ürün ve hizmet grubunda ithalata bağımlı bir yapı sergilemektedir. Tarım ürünleri, gıda, tekstil, otomotiv, elektronik eşya ve inşaat malzemeleri başta olmak üzere geniş bir ürün yelpazesinde ithalat yapılmaktadır. İhracat kapasitesi ise görece sınırlı olup, ihracatın büyük bölümünü tarım ürünleri (özellikle narenciye ve patates), tekstil ürünleri ve bazı işlenmiş gıda ürünleri oluşturmaktadır.

Perakende ticaret sektörü gelişmiş bir yapıya sahiptir. Alışveriş merkezleri, süpermarketler, küçük ölçekli yerel işletmeler ve pazar yerleri yaygın olup, hem yerel halkın hem de turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitlilikte ürün ve hizmet sunulmaktadır. Toptan ticaret ise özellikle ithal ürünlerin ülke genelinde dağıtımında önemli bir rol üstlenmekte; bu alanda faaliyet gösteren firmalar, ticaretin sürekliliğini sağlamaktadır.

Turizm sektörü, ticaret faaliyetlerinin en önemli itici güçlerinden biri konumundadır. Otelcilik, restoranlar, eğlence merkezleri ve diğer turistik işletmeler ticaret hacmini artırmakta;

turistlere yönelik hediyelik eşya ve yerel ürünlerin satışı ticaret sektörüne önemli katkılar sağlamaktadır.

Ticaret sektörünün büyük bir kısmını küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. Bu işletmeler genellikle aile işletmesi niteliğinde olup perakende ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Devlet tarafından ticaretin geliştirilmesine yönelik olarak kredi destekleri, vergi avantajları ve hibe programları gibi çeşitli teşvik ve destek mekanizmaları uygulanmaktadır.

Pandemi süreciyle birlikte dijital ticaretin önemi artmış; bu doğrultuda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ticaretin dijitalleşme süreci küresel eğilimlerle paralel şekilde hız kazanmıştır. Kamu ve özel sektör tarafından yürütülen çeşitli girişimler, dijital ticaret altyapısının güçlenmesine katkı sağlamakta; bu gelişmeler ticaretin daha verimli, erişilebilir ve rekabetçi bir yapıya kavuşmasını desteklemektedir.

Makroekonomik göstergeler incelendiğinde, 1977 yılı sabit fiyatlarıyla Toptan ve Perakende Ticaret sektörünün katma değeri 2023 yılında 3.237,8 milyon Türk Lirası olarak gerçekleşmiş; bu değer 2024 yılında 3.659,7 milyon Türk Lirasına yükselmiştir. 2024 yılı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla gerçekleşme verilerine göre, Toptan ve Perakende Ticaret sektörünün katma değerinde reel olarak %13,0 oranında büyüme kaydedilmiştir. Sektörün Gayrisafi Yurtiçi Hasıla içerisindeki payı cari fiyatlarla 2023 yılında %11,9 iken, 2024 yılında %11,3 olarak gerçekleşmiştir.

4.1.2 Dış Ticaret

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde dış ticaret, ekonomik yapının temel bileşenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak uluslararası alanda tanınma sorunu, dış ticaret faaliyetlerinin yürütülmesinde çeşitli yapısal zorluklara yol açmaktadır. Buna karşın Türkiye ile kurulan güçlü ekonomik ilişkiler ve mevcut bölgesel ticaret imkânları sayesinde dış ticaret faaliyetleri belirli bir düzeyde sürdürülebilmektedir.

Ekonomik yapının sınırlı üretim kapasitesine sahip olması nedeniyle, temel ihtiyaç maddeleri, ham maddeler ve tüketim ürünlerinin önemli bir bölümü ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Bu durum, ithalatın dış ticaret dengesi içerisinde belirleyici bir konuma sahip olmasına neden olmaktadır.

İhracat kapasitesi görece sınırlı olup büyük ölçüde tarım ürünlerine dayanmaktadır. Uluslararası tanınma sorunu nedeniyle doğrudan ihracat olanaklarının kısıtlı olması, ihracat faaliyetlerinin çoğunlukla Türkiye üzerinden dolaylı yollarla gerçekleştirilmesine yol açmaktadır. Türkiye, başlıca ihracat pazarı konumunda bulunurken; bazı Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ülkeleri, ihracat yapılan diğer pazarlar arasında yer almaktadır.

İthalatın ihracata kıyasla çok daha yüksek seviyelerde gerçekleşmesi, dış ticarette yapısal bir açık oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum, ekonominin dışa bağımlılığını artırmakta ve makroekonomik kırılganlık unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Dış ticaretin geliştirilmesi amacıyla çeşitli ticaret fuarları ve tanıtım etkinlikleri düzenlenmekte; bu etkinlikler aracılığıyla yerel üreticilerin ve işletmelerin uluslararası platformlarda tanıtımı sağlanmaktadır. Söz konusu faaliyetler, dış ticaret hacminin artırılmasına ve yeni pazarlara erişimin kolaylaştırılmasına katkı sunmaktadır.

Genel olarak dış ticaret hacmi yıllar itibarıyla artış göstermekte ve ekonomik büyümeye önemli katkılar sağlamaktadır. Dış ticaret faaliyetleri, ekonomik çeşitliliğin artırılması ve sürdürülebilir büyümenin desteklenmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Tablo 2.4.1: Dış Ticaretin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon ABD $)

	2022				**2023**				**2024**			
	İthalat		**İhracat**		**İthalat**		**İhracat**		**İthalat**		**İhracat**	
	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay	Değer	Pay
		(%)		(%)		(%)		(%)	-	-	-	-
1.Türkiye	1518,6	67,2	67,5	48	1971,3	70	126,9	72	-	-	-	-
2.Diğer Ülkeler	740,3	32,8	73	52	846,1	30	49,4	28	-	-	-	-
2.1.AB Ülkeleri	287	12,7	17,2	12,2	409,1	14,5	7,3	4,1	-	-	-	-
2.1.1.Birleşik Krallık	79,7	3,5	0,7	0,5	185,8	6,6	0,8	0,5	-	-	-	-
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	207,3	9,2	16,5	11,7	223,3	7,9	6,5	3,7	-	-	-	-
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	164,6	7,3	36,1	25,7	113,4	4	24,6	14	-	-	-	-
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	150,6	6,7	0	0	9,5	0,3	0	0	-	-	-	-
2.4.ABD	13,2	0,6	13	9,3	7,2	0,3	4,5	2,6	-	-	-	-
2.5.Diğer Ülkeler	124,9	5,5	6,7	4,8	306,9	10,9	12,9	7,3	-	-	-	-
Toplam	**2.258,90**	**100**	**140,5**	**100**	**2.817,40**	**100**	**176,3**	**100**	-	-	-	-

Not: 2024 yılına ilişkin veriler İstatistik Kurumu tarafından sağlanamamıştır.
Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.4.2: Dış Ticaret Hacminin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon ABD $)

	2022		2023		2024	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1.Türkiye	1.586,10	66,1	2.098,20	70,1	-	-
2.Diğer Ülkeler	813,3	33,9	895,5	29,9	-	-
2.1.AB Ülkeleri	304,2	12,7	416,4	13,9	-	-
2.1.1.Birleşik Krallık	80,4	3,4	186,6	6,2	-	-
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	223,8	9,3	229,8	7,7	-	-
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	200,7	8,4	138	4,6	-	-
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	150,6	6,3	9,5	0,3	-	-
2.4.ABD	26,2	1,1	11,7	0,4	-	-
2.5.Diğer Ülkeler	131,6	5,5	319,8	10,7	-	-
Toplam	**2.399,40**	**100**	**2.993,70**	**100**	-	-

Not: 2024 yılına ilişkin veriler İstatistik Kurumu tarafından sağlanamamıştır.
Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.4.3: Ülkelere Göre Dış Ticaret Dengesi

(Milyon ABD $)

	2022			2023			2024		
	İthalat	**İhracat**	**Dış Tic. Dengesi**	**İthalat**	**İhracat**	**Dış Tic. Dengesi**	**İthalat**	**İhracat**	**Dış Tic. Dengesi**
1.Türkiye	1.518,60	67,5	-1.451,10	1.971,30	126,9	-1.844,40	-	-	-
2.Diğer Ülkeler	740,3	73	-667,3	846,1	49,4	-796,7	-	-	-
2.1.AB Ülkeleri	287	17,2	-269,8	409,1	7,3	-401,8	-	-	-
2.1.1.Birleşik Krallık	79,7	0,7	-79	185,8	0,8	-185	-	-	-
2.1.2.Diğer AB Ülkeleri	207,3	16,5	-190,8	223,3	6,5	-216,8	-	-	-
2.2.Orta Doğu Ülkeleri	164,6	36,1	-128,5	113,4	24,6	-88,8	-	-	-
2.3.Uzak Doğu Ülkeleri	150,6	0	-150,6	9,5	0	-9,5	-	-	-
2.4.ABD	13,2	13	-13,2	7,2	4,5	-7,2	-	-	-
2.5.Diğer Ülkeler	124,9	6,7	-118,2	306,9	12,9	-294	-	-	-
Toplam	**2.258,9**	**140,5**	**-2.118,4**	**2.817,4**	**176,3**	**-2.641,1**	-	-	-

Not: 2024 yılına ilişkin veriler İstatistik Kurumu tarafından sağlanamamıştır.
Kaynak: İstatistik Kurumu

Dış ticaret verileri incelendiğinde, KKTC'nin ihracatı 2023 yılında 176.237.184 ABD doları, ithalatı ise 2.817.362.006 ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler, ithalatın ihracata kıyasla oldukça yüksek düzeyde seyrettiğini ve dış ticaret açığının yapısal bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır.

Toplam dış ticaret hacmi açısından değerlendirildiğinde, 2022 yılında 2.399,4 milyon ABD doları olarak gerçekleşen dış ticaret hacminin, 2023 yılında artış göstererek 2.993,7 milyon ABD doları seviyesine ulaştığı görülmektedir. Bu artış, dış ticaret faaliyetlerindeki genişlemeye işaret etmekle birlikte, ithalata olan yüksek bağımlılığın devam ettiğini de göstermektedir.

Tablo 2.4.4: Yeşil Hat Tüzüğü Kapsamında Güney Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri

			(Euro €)
	2022	**2023**	**2024**
İhracat	14.765.462,59	15.465.641,53	15.107.041,34

Kaynak: Kıbrıs Türk Ticaret Odası

2005 yılında Yeşil Hat Tüzüğü'nün uygulamaya girmesiyle birlikte Güney Kıbrıs ile olan ticaret hacminde artış gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, Yeşil Hat Tüzüğü'nün uygulamada karşılaşılan kısıtlar nedeniyle tam anlamıyla hayata geçirilememesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yönelik devam eden izolasyonlar, söz konusu düzenlemeden beklenen ekonomik kazanımların sınırlı düzeyde kalmasına yol açmıştır.

Güney Kıbrıs ile gerçekleştirilen ihracat hacmine ilişkin veriler Tablo 2.4.4'te sunulmaktadır. Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında Güney Kıbrıs'a yapılan ihracatta öne çıkan başlıca ürün grupları; taze sebze ve meyve, taze balık, plastik mutfak eşyaları, plastik ambalaj malzemeleri, mobilya ve inşaat malzemeleri olarak sıralanmaktadır.

Ürün gruplarının ihracat içerisindeki payları incelendiğinde, tarım ürünlerinin toplam ihracat içerisindeki payının 2022 yılında %22 iken 2023 yılında %26,5'e yükseldiği görülmektedir. Sanayi ürünlerinin ihracattaki payı ise 2022 yılında %66,5, 2023 yılında ise %67,5 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.4.5). Bu veriler, Yeşil Hat Tüzüğü kapsamında yapılan ihracatta sanayi ürünlerinin ağırlıklı konumunu koruduğunu, tarım ürünlerinin payında ise artış eğilimi bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 2.4.5: KKTC Dış Satımının Yapısı

	2022		2023		2024	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
1. Tarım Ürünleri	30,9	22	46,6	26,5	-	-
1.1. Narenciye	24,7	17,6	42,9	24,3	-	-
1.2. Patates	-	-	0	0	-	-
1.3. Canlı Hayvan	1,9	1,3	1,3	0,7	-	-
1.4. Diğer Tarım Ürünleri	4,3	3,1	2,4	1,4	-	-
2. Sanayi Ürünleri	93,3	66,5	119	67,5	-	-
2.1. İşlenmiş Tarım Ürünleri	60,1	42,8	70,6	40,1	-	-
2.2. Konfeksiyon	0,3	0,2	1,2	0,7	-	-
2.3. Diğer Sanayi Ürünleri	32,9	23,4	47,2	26,8	-	-
3. Minareller	16,2	11,6	10,6	6	-	-
Toplam	**140,4**	**100**	**176,2**	**100**	-	-

Not: 2024 yılına ilişkin veriler İstatistik Kurumu tarafından sağlanamamıştır.
Kaynak: İstatistik Kurumu

Ana mal grupları itibarıyla veriler incelendiğinde, " mineral yakıtlar yağlayıcı madde ve ilgili olanlar" mal grubunun birinci sırada, “makine ve nakliye araçları” mal grubunun ise ikinci sırada yer almakta olduğu görülmektedir (Tablo 2.4.6).

Tablo 2.4.6: Ana Mal Gruplarına Göre Dış Alım

Ana Mal Grupları	2022		2023		2024	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
Yiyecek ve Canlı Hayvan	317,09	14	350,4	12,4	-	-
İçki ve Tütün	112,65	5	196,64	7	-	-
Yakıttan Gayrı Yenmeyen Hammaddeler	21,15	0,9	34,44	1,2	-	-
Mineral Yakıtlar Yağlayıcı Madde ve İlgili Olanlar	560,57	24,8	487,36	17,3	-	-
Hayvansal ve bitkisel sıvı yağlar, katı yağlar ve mumlar	17,32	0,8	10,51	0,4	-	-
Kimyasallar ve ilgili ürünler	189,68	8,4	272,8	9,7	-	-
Yapıldığı Maddenin Cinsine Göre Tasnif Edilenler	370,79	16,4	445,1	15,8	-	-
Makine ve Nakliye Araçları	470,99	20,9	773,7	27,5	-	-
Çeşitli Mamuller	193,65	8,6	246,11	8,7	-	-
Başka yerde sınıflandırılmamış mal ve işlemler	5,0211	0,2	0,3821	0	-	-
Toplam	**2.258,9**	**100**	**2.817,40**	**100**	-	-

Not: 2024 yılına ilişkin veriler İstatistik Kurumu tarafından sağlanamamıştır.
Kaynak: İstatistik Kurumu

4.2 Sorunlar

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması, ticaretin gelişiminin önündeki en temel yapısal engellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, doğrudan ticaret anlaşmaları yapılmasını güçleştirmekte ve uluslararası pazarlara erişimi önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Türkiye ile sürdürülen yakın ekonomik ve ticari ilişkiler, söz konusu kısıtların etkisini kısmen azaltmakla birlikte, dış ticaretin çeşitlendirilmesi açısından yeterli düzeye ulaşamamaktadır.

Altyapı yetersizlikleri, ticaretin etkin ve sürdürülebilir biçimde gelişimini sınırlandıran bir diğer önemli faktördür. Ada ülkesi olmanın beraberinde getirdiği lojistik zorluklar, ticaret maliyetlerini artırmakta ve tedarik zincirinde zaman zaman aksamalara neden olmaktadır. Özellikle hava kargo taşımacılığında kapasitenin sınırlı olması, yükleme ve boşaltma süreçlerinde yaşanan aksaklıklar ve yüksek maliyetler, malların zamanında ve hasarsız şekilde taşınmasını güçleştirmektedir.

KKTC'nin coğrafi konumu, transit ticaret açısından önemli bir potansiyel sunmakla birlikte, bu potansiyelin yeterince değerlendirilemediği görülmektedir. Liman altyapısındaki eksiklikler, düzenli ve lineer bağlantılı gemi seferlerinin bulunmaması, işçilik maliyetlerinin yüksekliği, yükleme ve boşaltma için yeterli ve modern ekipman eksikliği, liman derinliğinin yetersizliği ile konteyner rıhtımı ve sahalarının bulunmaması, ticaretin gelişimini sınırlayan temel sorunlar arasında yer almaktadır. Bu sorunların giderilmesine yönelik altyapı yatırımlarının ve kurumsal düzenlemelerin ivedilikle hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Ulaşım ağlarının ve lojistik imkânların geliştirilmesi, ticaretin daha etkin, rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasında kritik öneme sahiptir. Bununla birlikte, KKTC'nin küçük ölçekli bir iç pazara sahip olması da ticaret hacminin büyümesini sınırlandıran yapısal bir unsur olarak öne çıkmaktadır. İç piyasanın darlığı, dış ticarete ve ithalata olan bağımlılığı artırmaktadır.

Yerli üretimi artırmaya yönelik destek ve teşvikler sürdürülmekle birlikte, sınırlı kaynaklar, düşük ölçekli üretim yapısı ve yüksek maliyetler nedeniyle yerli üretim beklenen düzeyde gelişme gösterememektedir. Yerli ürünlerin üretim, pazarlama ve markalaşma süreçlerinde daha etkin biçimde desteklenmesi, ticaret hacminin artırılmasına ve dışa bağımlılığın azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

KKTC ticaret sektörünün belirgin özelliklerinden biri, sektörün büyük ölçüde küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmasıdır. KOBİ'ler ekonomik büyüme, istihdam ve yenilikçilik

açısından önemli katkılar sağlamakla birlikte; finansmana erişim, dış pazarlara açılma ve teknoloji ile yenilikçi çözümlere ulaşma konularında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu durum, işletmelerin faaliyetlerini sınırlayabildiği gibi ek maliyetlerin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir.

Ticaretin dijitalleşme süreci, küresel eğilimlerle uyumlu biçimde ilerlemekte olmakla birlikte, bu alanda henüz kapsamlı bir yasal altyapının oluşturulamamış olması, önümüzdeki dönemde çeşitli yapısal sorunlara yol açma potansiyeli taşımaktadır. Dijital ticaretin güvenli, düzenli ve sürdürülebilir şekilde gelişebilmesi için gerekli mevzuat düzenlemelerinin gecikmeden hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Tüm bu yapısal ve kurumsal zorluklara rağmen, KKTC ticaret sektörü, Türkiye ile sürdürülen güçlü ekonomik bağlar ve turizm sektöründen sağlanan talep desteği sayesinde gelişimini sürdürmektedir. Önümüzdeki dönemde ticaretin dijitalleşmesinin hızlandırılması, KOBİ'lerin kurumsal ve finansal açıdan güçlendirilmesi ve lojistik altyapının iyileştirilmesi, sektörün daha rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

5. Turizm

Turizm sektörü, doğrudan ve dolaylı etkileriyle gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) önemli bir bölümünü oluşturan stratejik bir ekonomik faaliyet alanıdır. Aynı zamanda geniş istihdam olanakları yaratması nedeniyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından temel gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte hızlı bir gelişim gösteren turizm sektörü, teknolojik yeniliklere hızla uyum sağlayabilme kapasitesi sayesinde dinamik ve sürdürülebilir bir yapı sergilemektedir.

Turizm sektörü, ekonomik büyümeye sağladığı katkının yanı sıra kültürlerarası etkileşimi teşvik etmekte, tarihî ve kültürel mirasın korunmasına katkı sunmakta, çevresel farkındalığı artırmakta ve teknolojik gelişmelerin yaygınlaşmasını desteklemektedir. Bu çok boyutlu yapısı ile turizm, toplumların sosyo-kültürel gelişimi ve ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması açısından kritik bir rol üstlenmektedir.

Turizm, ülkelerin ve bölgelerin yaşam biçimlerini, toplumsal yapılarını ve kültürel değerlerini şekillendiren önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Sektördeki gelişmeler; çevresel koruma önlemlerinin hayata geçirilmesi, kamusal alanların iyileştirilmesi ve yerel kültürel çeşitliliğin korunması gibi alanlarda kamu ve özel sektör aktörlerinin eşgüdümlü biçimde harekete geçmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, havaalanları, karayolları, limanlar, alışveriş alanları ve yeme-içme işletmeleri gibi turizmle ilişkili hizmet altyapılarında önemli iyileştirmeler sağlanmakta; söz konusu gelişmeler sektörel planlamaların daha bütüncül ve uzun vadeli bir perspektifle ele alınmasına katkı sunmaktadır.

Son yıllarda turizm sektöründe öne çıkan başlıca eğilimler arasında sürdürülebilir turizm uygulamalarının yaygınlaşması, dijitalleşme süreci ve çevresel farkındalığın artması yer almaktadır. Doğal kaynakların korunması ve yerel kültürlerin desteklenmesi amacıyla sürdürülebilir turizm, sorumlu turizm ve ekoturizm yaklaşımları giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte seyahat planlaması, rezervasyon süreçleri ve destinasyon tercihlerinin büyük ölçüde dijital platformlar üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönüşüm, turizm faaliyetlerinin daha erişilebilir, verimli ve kullanıcı odaklı bir yapıya kavuşmasına katkı sağlamaktadır.

Geleceğe yönelik değerlendirmelerde, turizm sektörünün gelişiminin sürdürülebilirlik ilkeleri ile dijital dönüşüm süreçleri çerçevesinde şekilleneceği öngörülmektedir. İklim değişikliği ve çevresel riskler, mevcut turizm politikalarının ve uygulamalarının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Buna paralel olarak, teknolojik yenilikler ve inovatif

uygulamalar, hem ziyaretçi deneyimlerinin kalitesini artırmakta hem de turizm sektörünün yapısal dönüşümünü hızlandırmaktadır.

5.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti turizm sektörü, ülke ekonomisinin temel faaliyet alanlarından biri olup, döviz girdisi sağlaması ve istihdam yaratması bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Ekonominin lokomotif sektörleri arasında yer alan turizm, uluslararası tanınmaya ilişkin kısıtlar ve dışsal sınırlamalara rağmen gelişimini sürdürmekte ve ekonomik büyümeye önemli katkılar sunmaktadır.

Turizm potansiyeli, doğal güzellikler ile tarihî ve kültürel mirasın çeşitliliği üzerine şekillenmektedir. Tarihsel dokusu bakımından zengin bir yapıya sahip olan ada, antik dönemlere uzanan arkeolojik alanları ve tarihî yapılarıyla kültür turizmi açısından önemli bir destinasyon niteliği taşımaktadır. Bu kapsamda Salamis Harabeleri, St. Hilarion Kalesi, Bellapais Manastırı ve Girne Kalesi, ziyaretçilere adanın tarihsel geçmişine ilişkin kapsamlı bir perspektif sunmaktadır.

Doğal kaynaklar açısından da önemli bir zenginliğe sahip olan ülke, plaj ve doğa turizmi bakımından öne çıkmaktadır. Altınkum Plajı, Alagadi Kaplumbağa Plajı ve Karpaz Yarımadası, doğa turizmi kapsamında en çok ilgi gören alanlar arasında yer almaktadır. Özellikle Karpaz Yarımadası, büyük ölçüde korunmuş doğal yapısı ve kendine özgü ekosistemiyle sürdürülebilir turizm açısından yüksek bir potansiyele sahiptir.

Turizm sektörünün önemli bileşenlerinden biri de konaklama ve eğlence hizmetleridir. Girne ve Gazimağusa başta olmak üzere belirli merkezlerde yoğunlaşan nitelikli otel ve eğlence yatırımları, yüksek gelir gruplarına hitap eden turizm çeşitliliğini artırmaktadır. Bu tesisler, konaklama hizmetlerinin yanı sıra eğlence, dinlenme ve sosyal etkinlikleri kapsayan entegre bir turizm anlayışının gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Gastronomi turizmi açısından değerlendirildiğinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti mutfağı Akdeniz ve Orta Doğu mutfak kültürlerinin sentezini yansıtmakta; bölgeye özgü ürün ve lezzetler yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından yoğun ilgi görmektedir. Hellim, Kıbrıs kebabı, şeftali kebabı ve deniz ürünleri, gastronomik çeşitliliğin öne çıkan unsurları arasında yer almaktadır.

Kültürel etkinlikler ve festivaller de turizm sektörüne önemli katkılar sunmaktadır. Yıl boyunca düzenlenen çeşitli kültür, sanat ve yerel ürün festivalleri, kültürel etkileşimi artırmakta ve yerel turizmin canlanmasına destek olmaktadır.

İklim koşulları bakımından da avantajlı bir konumda bulunan ülke, yılın büyük bölümünde güneşli ve ılıman hava şartlarına sahiptir. Bu özellik, dört mevsim turizm faaliyetlerinin yürütülmesine imkân tanımakta; özellikle yaz aylarında deniz turizmi açısından güçlü bir çekim unsuru oluşturmaktadır.

Tüm bu unsurlar birlikte değerlendirildiğinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti; kültürel ve tarihî değerleri keşfetmek isteyen ziyaretçiler ile dinlenme, eğlence ve tatil amaçlı seyahat eden turistler açısından cazip bir turizm destinasyonu konumundadır. Uygulanan kısıtlamalara ve sınırlı uluslararası tanınırlığa rağmen artan turizm talebi doğrultusunda son yıllarda önemli yatırımlar gerçekleştirilmiş; 2024 yılında ülke genelinde turistik ve diğer konaklama tesis sayısı 173'e, toplam yatak kapasitesi ise 27.910'a ulaşmıştır. 2024 yılı itibarıyla net turizm gelirlerinin gayri safi yurt içi hasılaya oranı %25,1 olarak gerçekleşmiştir.

5.1.1 Yolcu Sayısındaki Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne hava ve deniz yolu ile gelen yolcu sayısı ile yolcu profilindeki gelişmeler Tablo 2.5.3'te sunulmaktadır. Buna göre, 2023 yılında hava ve deniz yolu ulaşımıyla ülkeye gelen toplam yolcu sayısı (KKTC vatandaşları hariç), 2022 yılına kıyasla %31,1 oranında artış göstererek 1.415.255'ten 1.854.952'ye yükselmiştir.

2024 yılında ise ülkeye gelen TC ve diğer ülke uyruklu toplam yolcu sayısı, bir önceki yıla göre %19,1 oranında artarak 2.209.079 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı baz alındığında, 2024 yılında hava ve deniz yolu ile gelen yolcu sayısındaki toplam artış oranının %56,1 düzeyinde olduğu görülmektedir.

2024 yılında hava ve deniz yolu ulaşımını tercih eden yolcuların uyruk dağılımı incelendiğinde, toplam yolcu sayısı içerisinde %84,4 pay ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını sırasıyla %2,2 oran ile Rusya Federasyonu ve %1,7 oran ile Almanya uyruklu yolcuların takip ettiği görülmektedir.

Tablo 2.5.1: KKTC'ye Hava ve Deniz Yolu ile Gelen Yolcuların Uyruklarına Göre Dağılımı (KKTC uyruklular hariç)

		2022	2023	2024
1	**Türkiye**	1.117.816	1.523.336	1.865.335
2	**Rusya**	32.448	49.254	47.912
3	**Almanya**	27.803	29.845	37.689
4	**İran**	31.452	40.851	36.233
5	**İngiltere**	24.172	23.489	21.401
6	**Kazakistan**	12.382	15.850	15.306
7	**Türkmenistan**	4.571	5.659	12.763
8	**Kuzey Kıbrıs Türk Cum. (UK)**	10.668	10.777	11.321
9	**Pakistan**	8.829	9.622	10.388
10	**Ukrayna**	8.412	9.680	10.002
11	**Azerbaycan**	4.300	5.724	7.340
12	**Belarus**	4.596	6.408	6.496
13	**Irak**	6.134	6.410	6.480
14	**GKRY**	4.051	4.545	6.047
15	**ABD**	5.473	5.194	5.859
16	**Avusturya**	1.227	2.924	5.841
17	**Fransa**	5.715	6.654	5.318
18	**Bangladeş**	3149	5.988	5.012
19	**Ürdün**	6.811	5.710	4.603
20	**Sudan**	2387	3.743	4.271
21	**Fas**	1796	2.878	4.086
22	**Kırgızistan**	2.748	3.462	3.871
23	**İsrail**	1366	1.711	3.866
24	**Özbekistan**	2608	2.963	3.592
25	**Libya**	2859	2.896	3.253
26	**Nijerya**	12844	5.134	2.974
27	**Belçika**	3087	1.065	2.452
28	**Hollanda**	3.057	2.071	2.443
29	**Bulgaristan**	1717	2.019	2.411
30	**Çin**	1.504	2.371	2.165
31	**Lübnan**	2313	2.375	2.109
32	**Norveç**	853	923	2.009
33	**Suriye**	2711	2.213	1.972
34	**Yunanistan**	1216	1.313	1.924
35	**Romanya**	1561	1.503	1.799
36	**İsveç**	3033	5.175	1.731
37	**Moldovya**	1346	1.692	1.678
38	**İtalya**	1926	1.549	1.613
39	**Filistin**	1.750	1.561	1.609
40	**Kanada**	1225	1.309	1.405
41	**Gürcistan**	1307	1.566	1.404
42	**İsviçre**	1064	1.077	1.343
43	**Mısır**	1507	1.249	1.275
44	**Hindistan**	1031	1215	1.156
45	**Avusturalya**	880	1.142	1.133
46	**İspanya**	717	832	1.089
47	**Polonya**	652	896	1.037
48	**Kosova**	956	882	980
49	**Güney Kore**	279	347	971
50	**Diğer**	32.946	27.900	24.112
	TOPLAM	**1.415.255**	**1.854.952**	**2.209.079**

Uyruk sıralaması 2024 yılı en yüksek gelen yolcu sayısına göre yapılmıştır.
Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.
Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne kara sınır kapıları yoluyla giriş yapan yolcu sayısı ile yolcu profilindeki değişimler Tablo 2.5.2'te sunulmaktadır. Buna göre, 2023 yılında kara sınır kapıları aracılığıyla ülkeye giriş yapan toplam yolcu sayısı, 2022 yılına kıyasla %11,6 oranında artış göstererek 4.706.582'den 5.250.360'a yükselmiştir.

2024 yılında ise kara sınır kapıları yoluyla giriş yapan yolcu sayısı, bir önceki yıla göre %7,3 oranında azalarak 4.866.448 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı baz alındığında, 2024 yılında kara sınır kapılarından giriş yapan yolcu sayısındaki artış oranının %3,4 seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5.2: KKTC'ye Kara Yolu ile Gelen Yolcuların Uyruklarına Göre Dağılımı (KKTC uyruklular hariç)

		2022	2023	2024
1	**Güney Kıbrıs Rum Yönetimi**	2.821.908	3.055.994	2.831.622
2	**İngiltere**	282.265	293.008	267.988
3	**Yunanistan**	247.032	272.877	251.451
4	**Romanya**	154.046	178.466	166.094
5	**Bulgaristan**	162.481	169.89	144.753
6	**Almanya**	100.138	134	139.511
7	**Polonya**	71.364	108.471	122.09
8	**Slovakya**	49.131	64.461	62.431
9	**İsrail**	78.216	88.261	60.27
10	**Rusya**	59.833	77.089	59.665
11	**Fransa**	42.814	54.36	53.998
12	**Kuzey Kıbrıs Türk Cum. (UK)**	39.48	47.374	51.521
13	**İtalya**	48.78	54.057	49.977
14	**Macaristan**	23.394	36.23	36.575
15	**Ukrayna**	33.462	37.694	36.198
16	**Maronit (K.K.T.C.)**	30.837	34.278	30.12
17	**Çekya**	20.041	30.8	30.035
18	**ABD**	21.918	24.203	24.969
19	**Litvanya**	15.842	20.65	23.394
20	**Arjantin**	21.163	22.32	22.156
21	**Hollanda**	18.093	18.361	22.01
22	**Avusturya**	14.744	21.96	21.851
23	**Türkiye**	18.661	20.113	19.819
24	**İsveç**	18.418	22.907	19.752
25	**Filipinler**	21.542	26.792	18.357
26	**İspanya**	17.8	19.024	17.181
27	**Letonya**	11.898	14.116	14.796
28	**Norveç**	9.535	11.775	14.186
29	**Lübnan**	16.902	15.768	13.945
30	**Danimarka**	12.308	15.857	12.497
31	**İrlanda**	10.515	11.833	12.159
32	**Belçika**	11.563	10.942	11.114
33	**İsviçre**	7.608	10.717	10.481
34	**Çin**	9.243	9.279	9.584
35	**Finlandiya**	6.35	8.257	9.242
36	**Sırbistan**	6.63	10.168	9.073
37	**Avusturalya**	7.007	10.924	8.987
38	**Portekiz**	6.482	8.364	8.317
39	**Kanada**	6819	8.222	7.912
40	**Hindistan**	7.466	10.317	7.487
41	**Beyaz Rusya-Belarus**	6.042	8.385	7.19
42	**Ürdün**	8.943	8.598	7.058
43	**Moldovya**	7.225	7.944	6.966
44	**İran**	7.168	7.514	6.711
45	**Mısır**	7.339	7.971	6.448
46	**Gürcistan**	4.133	5.997	5.65
47	**Maronit (G.K.R.Y.)**	13.597	7.411	5.26
48	**Slovenya**	3.669	5.383	5.25
49	**Pakistan**	6.345	5.521	5.092
50	**Diğer**	78.392	95.457	77.255
	TOPLAM	**4.706.582**	**5.250.360**	**4.866.448**

Uyruk sıralaması 2024 yılı en yüksek gelen yolcu sayısına göre yapılmıştır.
Yolcu rakamları, ülkeye giriş işlemlerinin sayısını göstermektedir.
Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

5.1.2 Geceleme ve Doluluk Oranları

Tablo 2.5.3'te, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde konaklayan turistlerin uyruklarına göre konaklama süreleri bakımından en yüksek değere sahip ilk 10 ülkeye ilişkin veriler sunulmaktadır. Buna göre, 2022–2024 döneminde toplam geceleme sayısı bakımından ilk sırada Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yer aldığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı turist sayısı 2022 yılında 707.284 kişi iken, 2024 yılında 1.030.671 kişiye yükselmiştir. Bununla birlikte, kişi başına ortalama geceleme süresinin 2022 yılında 3,1 gün iken 2024 yılında 2,8 güne gerilediği tespit edilmiştir.

Aynı dönemde, toplam konaklama süresi açısından Almanya ve Birleşik Krallık vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını sırasıyla ikinci ve üçüncü sırada takip ettiği görülmektedir. 2024 yılı itibarıyla toplam Alman vatandaşı turist sayısı 55.783, Birleşik Krallık vatandaşı turist sayısı ise 29.555 olarak gerçekleşmiştir.

Kişi başına ortalama konaklama süresi incelendiğinde, 2022 yılına kıyasla 2024 yılında toplam turist sayısındaki artış oranının, toplam geceleme sayısındaki artış oranının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, ortalama kalış sürelerinde bir azalmaya işaret etmektedir. Nitekim Alman vatandaşlarının ortalama konaklama süresi 2022 yılında 8,6 gün iken 2024 yılında 4,5 güne; Birleşik Krallık vatandaşlarının ortalama konaklama süresi ise aynı dönemde 5,9 günden 5,0 güne düşmüştür.

Tablo 2.5.3: Turistlerin Uyruklarına Göre Konaklama Süreleri

		2022			2023			2024		
		Toplam Turist Sayısı	**Toplam Geceleme Sayısı**	**Kişi Başına Ortalama Geceleme Süresi**	**Toplam Turist Sayısı**	**Toplam Geceleme Sayısı**	**Kişi Başına Ortalama Geceleme Süresi**	**Toplam Turist Sayısı**	**Toplam Geceleme Sayısı**	**Kişi Başına Ortalama Geceleme Süresi**
1	**Türkiye**	707,284	2,187,184	**3.1**	867,994	2,546,802	**2.9**	1,030,671	2,928,202	**2.8**
2	**Almanya**	31,612	270,341	**8.6**	51,067	255,845	**5.0**	55,783	252,047	**4.5**
3	**Birleşik Krallık**	40,795	242,618	**5.9**	39,501	203,650	**5.2**	29,555	146,617	**5.0**
4	**KKTC**	71,812	170,801	**2.4**	64,884	144,468	**2.2**	67,085	138,142	**2.1**
5	**Slovakya**	12,164	98,670	**8.1**	21,064	166,125	**7.9**	16,234	124,621	**7.7**
6	**İsrail**	30,937	122,706	**4.0**	30,557	112,361	**3.7**	23,380	93,727	**4.0**
7	**Polonya**	13,238	89,407	**6.8**	16,283	101,235	**6.2**	12,368	76,267	**6.2**
8	**Çek Cumhuriyeti**	5,556	40,396	**7.3**	9,292	62,996	**6.8**	9,632	65,391	**6.8**
9	**Avusturya**	615	3,020	**4.9**	5,339	24,482	**4.6**	10,157	44,319	**4.4**
10	**Fransa**	5,038	49,625	**9.9**	14,126	63,293	**4.5**	9,746	42,603	**4.4**

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

Tablo 2.5.4'te, turistik konaklama tesislerinde gerçekleşen geceleme sayıları ile doluluk oranlarına ilişkin veriler sunulmaktadır. Veriler incelendiğinde, turistik konaklama tesislerinde konaklayan yerel turist sayısında 2022–2024 döneminde belirgin bir değişim yaşanmadığı, yerel turistlerin ortalama kalış süresinin ise söz konusu dönemde 2 gün seviyesinde seyrettiği görülmektedir.

Yabancı turistlerin konaklama sayısında ise yıllar itibarıyla önemli bir artış gerçekleşmiştir. Buna göre, yabancı turist sayısı 2022 yılında 958.646 iken, 2023 yılında 1.177.109'a ve 2024 yılında 1.298.426'ya yükselmiştir. Yabancı turistlerin kişi başına ortalama kalış süresi incelendiğinde, bu sürenin dönem boyunca 3 gün olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Toplam geceleme sayıları açısından değerlendirildiğinde, yerel turistlere ait geceleme sayısının 2022 yılında 170.801, 2023 yılında 144.468 ve 2024 yılında 138.142 olduğu görülmektedir. Buna karşılık, Türkiye Cumhuriyeti ve diğer ülke vatandaşlarına ait geceleme sayıları 2022 yılında 3.576.228, 2023 yılında 3.989.371 ve 2024 yılında 4.146.525 olarak gerçekleşmiştir.

Turistik konaklama tesislerinin toplam doluluk oranları incelendiğinde, 2022 yılında %42,7 olan doluluk oranının, 2023 ve 2024 yıllarında %44,4 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. 2024 yılında turistik konaklama tesislerinde konaklayan yerel turist sayısı, 2022 yılına kıyasla %6,6 oranında azalırken, 2023 yılına göre %3,4 oranında artış göstermiştir. 2024 yılında konaklama tesislerinde kalan yabancı turist sayısı, 2022 yılına kıyasla %35,4 ve 2023 yılına kıyasla %10,3 oranında artmıştır. Yerel turistlere ait toplam geceleme sayısı, 2024 yılında 2022 yılına göre %19,1 ve 2023 yılına göre %4,4 oranında azalmıştır.Yabancı turistlere ait toplam geceleme sayısı ise 2024 yılında 2022 yılına kıyasla %15,9 oranında artarken, 2023 yılına göre artış oranının %3,9 ile sınırlı kaldığı tespit edilmiştir.

Tablo 2.5.4: Turistik Konaklama Tesislerinde Geceleme ve Doluluk Oranları

	2022		2023		2024	
	Yerel Turist	TC ve Diğer Ülke	Yerel Turist	TC ve Diğer Ülke	Yerel Turist	TC ve Diğer Ülke
Konaklayan Turist Sayısı	71,812	958,646	64,884	1,177,109	67,085	1,298,426
Ortalama Kalış Süresi (gün)	2.4	3.7	2.2	3.4	2.1	3.2
Toplam Geceleme Sayısı	170,801	3,576,228	144,468	3,989,371	138,142	4,146,525
Doluluk Oranı (%)	2.0%	40.7%	1.5%	42.9%	1.4%	42.2%

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

5.1.3 Ulaşım Tercihleri

KKTC'ye gelen yolcuların ulaşım tercihlerine ilişkin veriler Tablo 2.5.5'te sunulmaktadır. Son üç yıla ait veriler birlikte değerlendirildiğinde, yolcuların ulaşım tercihlerinde ortalama %77,9 oran ile kara sınır kapılarının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Kara sınır kapılarını, ortalama %20,1 oran ile hava yolu ulaşımı ve ortalama %1,9 oran ile deniz yolu ulaşımı takip etmektedir.

Tablo incelendiğinde, KKTC vatandaşları ile yabancı uyruklu yolcuların ülkeye girişte ağırlıklı olarak kara sınır kapılarını tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Buna karşılık, **Türkiye** Cumhuriyeti vatandaşlarının ülkeye girişlerinde hava yolu ulaşımını daha yoğun biçimde kullandıkları görülmektedir.

Bu bulgular, yolcu profiline göre ulaşım tercihlerinin farklılaştığını ve kara sınır kapılarının özellikle günlük geçişler ve kısa süreli ziyaretler açısından belirleyici bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

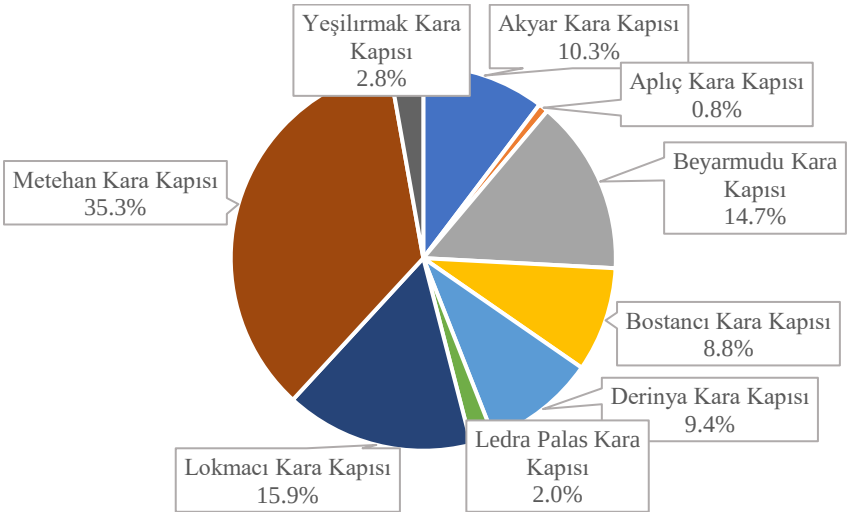
Tablo 2.5.5: Ulaşım Tercihleri

	2022		2023		2024	
	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)	Yolcu Sayısı	Oran (%)
1.Kara Kapıları	**6.579.125**	**80,1**	**7,697,651**	**78,4**	**7.793.266**	**75,3**
KKTC Uyruklu	1.872.543	22,8	2,447,291	24,9	2.926.818	28,3
TC Uyruklu	18.661	0,2	20,113	0,2	19.819	0,2
Yabancı Uyruklu	4.687.921	57,1	5,230,247	53,3	4.846.629	46,8
2.Hava Yolu	**1.461.901**	**17,8**	**1,944,050**	**19,8**	**2.370.027**	**22,9**
KKTC Uyruklu	193.067	2,4	237,984	2,4	316.489	3,1
TC Uyruklu	982.538	12,0	1,386,396	14,1	1.721.451	16,6
Yabancı Uyruklu	286.296	3,5	319,670	3,3	332.087	3,2
3.Deniz Yolu	**172.851**	**2,1**	**178,691**	**1,8**	**186.809**	**1,8**
KKTC Uyruklu	26.430	0,3	29,805	0,3	31.268	0,3
TC Uyruklu	135.278	1,6	136,940	1,4	143.884	1,4
Yabancı Uyruklu	11.143	0,1	11,946	0,1	11.657	0,1
TOPLAM	**8.213.877**	**100**	**9,820,392**	**100**	**10.350.102**	**100.0**

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

2024 yılında ülkeye gelen yolcuların tercih ettikleri kara sınır kapıları ve tercih oranları Şekil 2.5.1'de gösterilmektedir. Buna göre Metehan Sınır Kapısının %35,3 oranla en çok kullanılan geçiş noktası olduğu, bu oranı %15,9 ve %14,7 ile sırasıyla Lokmacı ve Beyarmudu Sınır Kapılarının takip ettiği görülmektedir.

Şekil 2.5.1: 2024 Yılı Kara Kapıları Kullanımı

**KKTC Vatandaşları hariç geçişler*
Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

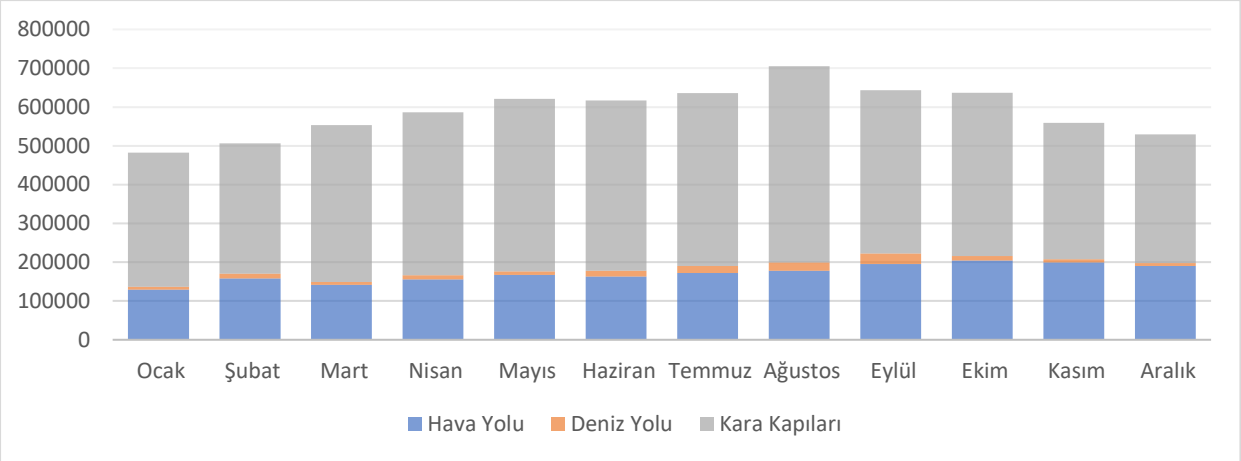
Tablo 2.5.6 ve Şekil 2.5.2 ülkeye gelen yolcuların ulaşım tercihleri ve aylara göre yolcu sayısındaki değişimleri verilmiştir. Buna göre 2024 yılında temmuz, ağustos ve eylül ayları gelen yolcu sayısının en yüksek olduğu aylar olarak kaydedilirken, ocak ve şubat aylarının ise en düşük yolcu girişi olan aylar olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte ülkeye girişlerin önemli bir kısmını kara kapılarının oluşturduğu gözlemlenirken, deniz yolu ulaşımının en az tercih edilen ulaşım türü olduğu görülmektedir.

Tablo 2.5.6: Gelen Yolcuların Ulaşım Tercihleri ve Aylara Göre Dağılımı (2024)

	Hava Yolu	Deniz Yolu	Kara Kapıları	Toplam
Ocak	129,482	7,427	345,194	482,103
Şubat	157,975	12,380	336,224	506,579
Mart	141,330	7,797	403,932	553,059
Nisan	155,349	10,969	419,918	586,236
Mayıs	167,263	8,983	444,705	620,951
Haziran	163,012	14,733	439,372	617,117
Temmuz	172,037	18,394	445,181	635,612
Ağustos	178,139	21,038	506,122	705,299
Eylül	195,013	27,190	421,331	643,534
Ekim	204,322	11,394	420,993	636,709
Kasım	199,385	8,061	351,453	558,899
Aralık	190,231	7,175	331,906	529,312
Toplam	**2,053,538**	**155,541**	**4,866,448**	**7,075,527**

Not: KKTC vatandaşları hariç
Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

Şekil 2.5.2: Gelen Yolcuların Ulaşım Tercihleri ve Aylara Göre Dağılımı (2024)

Kaynak: Polis Genel Müdürlüğü

5.1.4 Turizm Hizmetleri Arzı

Bir ülkenin turizm alanındaki çekiciliği, sunulan hizmetlerin niteliği ve çeşitliliği ile doğrudan ilişkilidir. Turizm sektörü, diğer ekonomik sektörlerle güçlü etkileşim içerisinde bulunması nedeniyle, bu alanda sunulan hizmetlerin düzeyi ekonominin birçok bileşenini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Turizm arzı, ekonomik büyümeye katkı sağlamanın yanı sıra istihdam yaratmakta ve kaliteli, çeşitlendirilmiş hizmet yapısı sayesinde uluslararası alanda rekabet gücünün artırılmasına imkân tanımaktadır.

Bu çerçevede, konaklama tesislerinin kapasitesi ve hizmet standartları, seyahat acentelerinin sunduğu organizasyon ve tanıtım hizmetleri, eğlence ve spor altyapısının yeterliliği ile hava, deniz ve kara ulaşımında sunulan hizmetlerin erişilebilirliği ve kalitesi, turizm hizmet arzının temel göstergeleri arasında yer almaktadır. Söz konusu unsurların bütüncül bir yaklaşımla geliştirilmesi, turizm sektörünün sürdürülebilir biçimde büyümesi ve ülkenin uluslararası turizm pazarındaki konumunun güçlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Tablo 2.5.7: Turizm Hizmetleri Arzı

Tesisin Türü	2022	2023	2024	Endeks 2022=100
1. Turistik Konaklama Tesisleri				
1.1. Tesis Sayısı	163	166	169	103,7
1.2. Yatak Sayısı	26.398	27.138	27.624	104,6
1.3. Personel Sayısı	10.405	11.912	13.566	130,4
2. Diğer Konaklama Tesisleri*				
2.1. Tesis Sayısı	4	4	4	100,0
2.2. Yatak Sayısı	248	266	286	115,3
2.3. Personel Sayısı	46	51	51	110,9
3.Turizm ve Seyahat Acenteleri				
3.1. Acente Sayısı	119	154	83	69,7
3.2. Personel Sayısı	349	454	242	69,3
4. Şans Oyunu Salonları				
4.1. Tesis Sayısı	35	35	36	102,9
4.2. Personel Sayısı	8.677	10.421	11.599	133,7

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

KKTC'deki turizm hizmetleri arzına ilişkin veriler Tablo 2.5.8'de sunulmaktadır. Veriler incelendiğinde, 2022 yılına kıyasla 2024 yılında turistik konaklama tesis sayısında artış yaşandığı görülmektedir. Aynı dönemde toplam yatak kapasitesi 1.226 ilave yatak ile genişletilmiş, turistik konaklama tesislerinde istihdam edilen personel sayısı ise %30,4 oranında artırılmıştır.

Ülkede faaliyet gösteren diğer konaklama tesisleri değerlendirildiğinde, son üç yıllık dönemde toplam tesis sayısında herhangi bir değişiklik yaşanmadığı; buna karşın yatak sayısının %15,3, personel sayısının ise %10,9 oranında arttığı tespit edilmiştir.

Turizm ve seyahat acentelerine ilişkin veriler incelendiğinde, 2024 yılında acente sayısının 2022 yılına göre %30,3 oranında, bu alanda istihdam edilen personel sayısının ise %30,7 oranında azaldığı görülmektedir.

Şans oyunu salonları açısından değerlendirildiğinde ise, 2024 yılında 2022 ve 2023 yıllarına kıyasla bir adet tesis artışı gerçekleştiği, buna paralel olarak personel sayısının %33,7 oranında artarak 8.677'den 11.599'a yükseldiği saptanmıştır.

5.1.5 Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı

Konaklama tesislerinin sınıflarına göre dağılımı Tablo 2.5.10 ve Şekil 2.5.3'de sunulmaktadır. Buna göre, 2024 yılı itibarıyla turistik tesisler arasında en yüksek tesis sayısına

43 adet ile turistik pansiyonlar sahip olurken, bunu sırasıyla 26 tesis ile 2 yıldızlı oteller ve 25 tesis ile 5 yıldızlı oteller izlemektedir.

2024 yılında tesis sayılarındaki değişimler 2022 yılı ile karşılaştırıldığında; 2 yıldızlı otel sayısında 4, turistik pansiyon sayısında 3, 5 yıldızlı otel sayısında 2 ve turistik konut sayısında 1 adet artış gerçekleştiği görülmektedir.

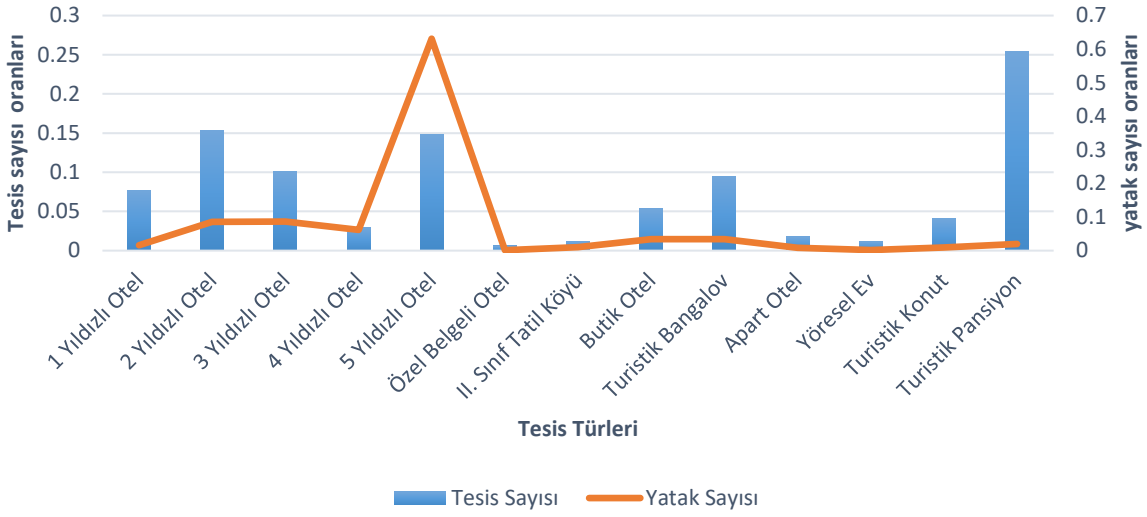
Yatak kapasitesi açısından yapılan değerlendirmede ise, 2024 yılında 2022 yılına göre 5 yıldızlı otellerde yatak sayısının 1.094, 2 yıldızlı otellerde 336, turistik pansiyonlarda 40 ve turistik konutlarda 20 adet arttığı tespit edilmiştir. Aynı dönemde tesis sayısında herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen, II. sınıf tatil köylerinde yatak sayısının 40, 1 yıldızlı otellerde 8 ve apart otellerde 2 adet azaldığı belirlenmiştir. Diğer konaklama tesislerinde ise yatak kapasitesinde 38 adet artış gerçekleşmiştir.

Tablo 2.5.8: Konaklama Tesislerinin Sınıflarına Göre Dağılımı

Tesisin Türü	**2022**		**2023**		**2024**	
	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1 Yıldızlı Otel	13	449	13	441	13	441
2 Yıldızlı Otel	22	2.029	26	2.353	26	2.365
3 Yıldızlı Otel	17	2.400	17	2.400	17	2.400
4 Yıldızlı Otel	5	1.718	5	1.718	5	1.718
5 Yıldızlı Otel	23	16.340	24	16.886	25	17.434
Özel Belgeli Otel	1	34	1	34	1	34
II. Sınıf Tatil Köyü	2	312	2	312	2	272
Butik Otel	9	930	9	930	9	930
Turistik Bungalov	20	1.160	18	1.044	16	946
Apart Otel	3	234	3	234	3	232
Yöresel Ev	2	54	2	54	2	54
Turistik Konut	6	238	7	258	7	258
Turistik Pansiyon	40	500	39	474	43	540
Henüz Sınıflandırılmayan	-	-	-	-	-	-
Kapalı	-	-	-	-	-	-
Toplam	**163**	**26.398**	**166**	**27.138**	**169**	**27.624**
Diğer Konaklama Tesisleri*	4	248	4	266	4	286
Genel Toplam	**167**	**26.646**	**170**	**27.404**	**173**	**27.910**

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi
**Diğer konaklama tesisleri Belediyeler tarafından belgelendirilen turistik nitelikli tesislerdir.*
Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

Şekil 2.5.3: 2024 Yılı Tesis ve Yatak Sayılarının Tesis Türlerine Göre Oranı

Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

Tablo 2.5.9'da, 2024 yılı itibarıyla konaklama tesislerinin bölgelere göre dağılımı sunulmaktadır. Buna göre, ülke genelinde faaliyet gösteren toplam 173 turistik ve diğer konaklama tesislerinin %45,7'si Girne Bölgesi'nde yer almakta olup, Girne Bölgesi tesis sayısı bakımından ilk sırada bulunmaktadır. Girne Bölgesi'ni %19,1 oran ile İskele Bölgesi takip etmektedir.

Yatak kapasitesi açısından yapılan değerlendirmede de benzer bir dağılım görülmektedir. Toplam yatak kapasitesinin %54,5'i Girne Bölgesi tarafından sağlanırken, İskele Bölgesi %28,0 oranındaki payı ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu durum, turizm arzının hem tesis sayısı hem de yatak kapasitesi bakımından ağırlıklı olarak Girne ve İskele bölgelerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Tesis türlerine göre bölgesel dağılım incelendiğinde, ülke genelinde bulunan toplam 43 turistik pansiyonun 14'ünün Lefkoşa Bölgesi'nde, 13'ünün Gazimağusa Bölgesi'nde ve 9'unun İskele Bölgesi'nde yer aldığı görülmektedir. Toplam 26 adet olan 2 yıldızlı otelin 10'unun Girne Bölgesi'nde bulunduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, toplam 25 adet 5 yıldızlı otelin 15'inin Girne Bölgesi'nde yer aldığı belirlenmiştir.

Tablo 2.5.9: Konaklama Tesislerinin Bölgelere Göre Dağılımı (2024)

Tesisin Türü	Lefkoşa Böl.		Gazimağusa Böl.		Girne Böl.		Güzelyurt Böl.		İskele Böl.		Lefke Böl.		Toplam	
	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1 Yıldızlı Otel			1	70	7	203	1	38	4	130			13	441
2 Yıldızlı Otel	5	594	6	722	10	701			5	348			26	2.365
3 Yıldızlı Otel	2	250	4	586	10	1.450					1	114	17	2.400
4 Yıldızlı Otel					5	1.718							5	1.718
5 Yıldızlı Otel	3	772	1	850	15	9.176			6	6.636			25	17.434
Özel Belgeli Otel					1	34							1	34
II. Sınıf Tatil Köyü					2	272							2	272
Butik Otel			1	204	7	622			1	104			9	930
Turistik Bangalov			1	60	12	616			3	270			16	946
Apart Otel			1	138	2	94							3	232
Yöresel Ev									2	54			2	54
Turistik Konut	1	40			3	104			2	108	1	6	7	258
Turistik Pansiyon	14	140	13	135	4	68			9	143	3	54	43	540
Toplam	**25**	**1.796**	**28**	**2.765**	**78**	**15.058**	**1**	**38**	**32**	**7.793**	**5**	**174**	**169**	**27.624**
Diğer Konaklama Tesisleri*	1	50	1	71	1	150	0	0	1	15	0	0	4	286
Genel Toplam	**26**	**1.846**	**29**	**2.836**	**79**	**15.208**	**1**	**38**	**33**	**7.808**	**5**	**174**	**173**	**27.910**

**Diğer Konaklama Tesisleri, belediyeler tarafından belgelendirilen turistik nitelikli tesislerdir.*
Kaynak: Turizm Planlama Dairesi

5.1.6 Turizm Gelirleri

Tablo 2.5.10: Turizm Gelirleri ve GSYİH'deki Payı (Milyon $)

	2022	2023	2024
Net Turizm Gelirleri	1.162,31	1.707,18	1.774,25
Net Turizm Gelirlerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya Oranı	26,1	30,7	25,12
Dış Ticaret Açığı	-2.134,63	-2.673,42	-3.332,69
Dış Ticaret Açığını Karşılama Oranı (%)	54,5	63,9	53,2

Kaynak: İstatistik Kurumu

2024 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde net turizm gelirleri 1.774,25 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Net turizm gelirlerinin, 2022 yılına kıyasla %52,6 ve 2023 yılına kıyasla %3,9 oranında arttığı görülmektedir.

Dış ticaret açığı ise 2022 yılına göre 2024 yılında %56,1 oranında artarak 3.332,7 milyon ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak, net turizm gelirlerinin dış ticaret açığını karşılama oranının son üç yılda sırasıyla %54,5, %63,9 ve %53,2 düzeylerinde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Net turizm gelirlerinin gayri safi yurt içi hasıla içerisindeki payı incelendiğinde, bir önceki yıl %30,7 seviyesinde gerçekleşen oranın 2023 yılında %25,1'e gerilediği görülmektedir.

5.1.7 Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projeleri

Devlet Planlama Örgütü tarafından teşvik belgesi verilen turizm yatırım projelerinin bölgelere ve yıllara göre dağılımı Tablo 2.5.11'de sunulmaktadır. Ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlayacak yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin yatırımlarının ve ihracat faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla, Devlet Planlama Örgütü tarafından uygun bulunan projelere Teşvik Belgesi düzenlenmektedir.

Bu kapsamda, 2024 yılında Girne ve İskele bölgelerinde yer alan toplam 9 adet turizm yatırım projesine Teşvik Belgesi verildiği görülmektedir. 2022, 2023 ve 2024 yılları itibarıyla teşvik belgesi düzenlenen turizm yatırım projeleri arasında, toplam sabit yatırım tutarı bakımından Girne Bölgesi'nin ilk sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Teşvik Belgesi düzenlenen turizm yatırım projelerinin toplam sabit yatırım tutarları incelendiğinde, 2023 yılında bir önceki yıla kıyasla %25,8 oranında artış gerçekleştiği; 2024 yılında ise toplam sabit yatırım tutarının 2023 yılına göre %192,0 ve 2022 yılına göre %267,4 oranında arttığı belirlenmiştir.

Tablo 2.5.11: Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşvik Belgesi Verilen Turizm Projelerinin Bölgelere ve Yıllara Göre Dağılımı

	2022			2023			2024		
	Sabit Yatırım ₺	Proje Sayısı	Yatak Sayısı	Sabit Yatırım ₺	Proje Sayısı	Yatak Sayısı	Sabit Yatırım ₺	Proje Sayısı	Yatak Sayısı
Girne Bölgesi	142.635.884	2	276	3.814.078.002	4	653	6.382.279.104	6	1.792
Gazimağusa Bölgesi	101.875.418	1	174	-		-			
Lefkoşa Bölgesi	-		-	30.327.551	1	72			
İskele Bölgesi	2.782.370.227	4	2.260	-		-	4.844.712.112	3	1.734
Güzelyurt Bölgesi	-		-	-		-			
Lefke Bölgesi	28.559.718	1	98	-		-			
Toplam	**3.055.441.247**	**8**	**2.808**	**3.844.405.553**	**5**	**725**	**11.226.991.216**	**9**	**3.526**

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

5.2 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde turizm sektörü, ülke ekonomisinin temel bileşenlerinden biri olmasına rağmen, çeşitli yapısal ve sektörel sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Söz konusu sorunlar, sektörün mevcut potansiyelinin tam anlamıyla değerlendirilmesini ve sürdürülebilir bir büyüme ivmesi yakalanmasını sınırlandırmaktadır.

Uluslararası alanda tanınmaya ilişkin kısıtlar, turizm sektörünün gelişimini olumsuz etkileyen temel yapısal faktörlerin başında gelmektedir. Doğrudan uçuşların bulunmaması, ülkeye erişimi zorlaştırmakta ve uluslararası turist sayısının artışını sınırlamaktadır. Dolaylı uçuşlarda son yıllarda belirli ölçüde ilerleme kaydedilmiş olmakla birlikte, alternatif ulaşım seçeneklerinin yetersizliği turistlerin ülkeye hızlı ve kolay erişimini engellemektedir. Bu durum, turizm sektörünün sürdürülebilir büyümesi önündeki en önemli yapısal engellerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Ülkenin uluslararası pazarlarda yeterli düzeyde tanıtılamaması da turizm potansiyelinin etkin biçimde kullanılmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle dijital pazarlama ve sosyal medya temelli tanıtım stratejilerindeki eksiklikler, genç turist kitlelerine ulaşılmasını güçleştirmektedir. Oysa dijital pazarlama araçlarının etkin kullanımı, sosyal medya içerik üreticileriyle kurulacak iş birlikleri, hedef pazarlara yönelik kampanyalar, halkla ilişkiler faaliyetleri ve tur operatörleriyle geliştirilecek stratejik ortaklıklar, ülkenin turizm alanındaki görünürlüğünü artırabilecek önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Turizm işletmelerinde yaşanan finansman yetersizlikleri, tesislerin çağdaş standartlara uygun şekilde yenilenmesini ve yeni yatırımların hayata geçirilmesini sınırlamaktadır. Bu durum, özellikle konaklama, eğlence ve ulaşım altyapısında kalite sorunlarına yol açmakta ve sektörün rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Altyapı eksiklikleri ve mevcut tesislerin modernizasyonunda yaşanan güçlükler, ziyaretçi memnuniyetini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bölgesel siyasi gelişmeler ve coğrafi konumdan kaynaklanan riskler de turizm sektörü üzerinde dolaylı baskılar oluşturmaktadır. Bu tür dışsal faktörler, turizm talebinde dalgalanmalara yol açarak sektörde belirsizlik yaratabilmektedir.

Turizm ürününün yeterince çeşitlendirilememesi, sektörün sürdürülebilir gelişimini sınırlandıran bir diğer önemli unsurdur. Niş pazarlar ve özel ilgi gruplarına yönelik turizm türlerinin geliştirilmesine yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel etkinliklerin yeterince desteklenmemesi, büyüme potansiyelinin tam olarak kullanılmasını engellemektedir. Yıl

boyunca talep görebilecek alternatif turizm modellerinin sınırlı düzeyde kalması ve ağırlıklı olarak sezonluk kitle turizmine dayalı bir yapının devam etmesi, sektörün arzu edilen düzeye ulaşmasını zorlaştırmaktadır.

Turizm faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkileri açısından bakıldığında, çevre bilincinin yeterince yaygınlaşmamış olması ve bazı bölgelerde altyapı eksikliklerinin bulunması, çevresel sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Doğal çevre ve tarihî mirasın yeterince korunamaması, turistik tesislerin çevresel ve mimari bütünlük gözetilmeden inşa edilmesi, özel koruma alanları ile kıyı bölgelerinde etkin koruma politikalarının geliştirilememesi ve paydaşlar arasındaki koordinasyon eksikliği, sektör açısından önemli yapısal sorunlar arasında yer almaktadır.

Turizm sektöründe nitelikli insan kaynağı eksikliği de hizmet kalitesini olumsuz etkileyen temel unsurlardan biridir. Mesleki yeterliliğe sahip personel eksikliği, sektörün uluslararası standartlara ulaşmasını güçleştirmekte; bu durum turist memnuniyetini azaltarak rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Nitelikli insan kaynağının yetiştirilmesi ve sektöre kazandırılması, turizmin uzun vadeli ve sürdürülebilir gelişimi açısından kritik bir öncelik olarak değerlendirilmektedir.

6. Ulaştırma-Haberleşme

6.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Ulaştırma-haberleşme sektörü, ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel altyapılarından birini oluşturmakta; diğer sektörlerin karşılıklı uyum içinde ve etkin biçimde faaliyet gösterebilmesi açısından stratejik önem taşımaktadır. Başta turizm sektörü olmak üzere ticaret, sanayi ve tarım sektörlerine dışsal ekonomiler sağlayarak üretim ve hizmet faaliyetlerini harekete geçirmekte, sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkı sunmakta ve belirlenen ekonomik ile sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesini desteklemektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ulaştırma-haberleşme sektörü; karayolu ulaştırması, havayolu ulaştırması, denizyolu ulaştırması, telekomünikasyon hizmetleri, posta hizmetleri ile radyo-televizyon hizmetleri olmak üzere altı alt sektörden oluşmaktadır. Ada ülkesi olmanın getirdiği coğrafi koşullar, sınırlı yüzölçümü ve mevcut siyasi durum, sektörün gelişimini belirleyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Ülkede ulaştırma sistemi ağırlıklı olarak kara yolu, hava yolu ve deniz yolu taşımacılığına dayanmaktadır.

Karayolu taşımacılığı, ülke içi ulaşımın ana unsuru olup, kısa mesafeler ve yaygın karayolu ağı ile karakterize edilmektedir. Otobüsler, taksiler ve özel araçlar en yaygın kullanılan ulaşım türleridir. Karayolu taşımacılığı, yerel nüfusun günlük hareketliliğinin yanı sıra turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından da kritik bir role sahiptir.

Havayolu taşımacılığı bakımından Ercan Havalimanı, ülkenin tek havalimanı konumundadır ve Türkiye ile gerçekleştirilen uçuşlar için ana giriş kapısıdır. Uluslararası tanınmaya ilişkin kısıtlar nedeniyle diğer ülkelerden doğrudan uçuşlar bulunmamakta; havayolu ulaşımı Türkiye üzerinden gerçekleştirilmektedir.

Denizyolu taşımacılığı, hem yük hem de yolcu taşımacılığı açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda Girne Limanı ve Gazimağusa Limanı, ülkenin başlıca deniz giriş kapıları olarak faaliyet göstermektedir. Denizyolu, özellikle Türkiye ile olan ticari ve yolcu bağlantılarında tamamlayıcı bir ulaşım türü niteliği taşımaktadır.

Haberleşme sektörü ise modern telekomünikasyon altyapısı ile desteklenmekte olup sabit hatlar, mobil iletişim, internet hizmetleri ve uydu haberleşmesini kapsamaktadır. Sabit hat telekomünikasyon hizmetleri Telekomünikasyon Dairesi tarafından sunulmaktadır. Mobil iletişim hizmetleri ise birden fazla operatör tarafından sağlanmakta; bu çerçevede Turkcell ve Vodafone ülke genelinde hizmet vermektedir.

Genişbant internet erişimi yaygın olmakla birlikte, fiber optik altyapının geliştirilmesiyle internet hızları ve hizmet kalitesinde artış sağlanmıştır. Bununla birlikte, pazarın görece küçük ölçekli olması nedeniyle internet hizmetlerinin maliyetleri uluslararası ölçekte nispeten yüksek seyretmektedir. Uydu haberleşmesi ve yayıncılık hizmetleri ise büyük ölçüde Türkiye üzerinden sağlanmakta; özellikle kırsal ve erişimi güç bölgelerde iletişim altyapısının tamamlayıcı bir unsuru olarak önem arz etmektedir.

Bu çerçevede ulaştırma-haberleşme sektörü, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısının bütüncül biçimde gelişmesi açısından temel bir altyapı alanı olmayı sürdürmektedir. Sektörde erişilebilirlik, hizmet kalitesi ve entegrasyonun güçlendirilmesine yönelik yatırımlar, başta turizm olmak üzere tüm üretim ve hizmet sektörlerinin rekabet gücünü artıracaktır.

6.2 Ulaştırma

6.2.1 Karayolu Ulaştırması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde karayolu ulaştırması, ülkenin başlıca ulaşım türlerinden biri olup hem yerel nüfus hem de ziyaretçiler tarafından yoğun biçimde kullanılmaktadır. Adanın sınırlı yüzölçümü ve yerleşimlerin birbirine görece yakın konumlanması, karayolu ağının ülke genelinde gelişmiş ve yaygın bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

KKTC genelinde toplam karayolu uzunluğu yaklaşık 2.500 kilometre olup, bunun yaklaşık 1.650 kilometresi asfalt kaplamalı, 850 kilometresi ise stabilize yollardan oluşmaktadır. Köy yollarının bir kısmı stabilize nitelikte olmakla birlikte, her köyün şehir ve kasabalarla bağlantısını sağlayan en az bir asfalt yolunun bulunması, ülke genelinde erişilebilirliğin sağlanması açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır.

Yol ağının yüzölçümüne oranı incelendiğinde, kilometrekare başına düşen yol uzunluğunun yaklaşık 750 metre olduğu görülmektedir. Bu değer, dünya standartlarıyla karşılaştırıldığında KKTC'nin görece iyi gelişmiş bir karayolu altyapısına sahip olduğunu göstermektedir.

Kentler arası yolların bakım, onarım ve yenileme çalışmaları Karayolları Dairesi tarafından yürütülürken, kent içi yol hizmetleri belediyelerin sorumluluğunda gerçekleştirilmektedir. KKTC sınırları içerisinde yer alan ve toplam uzunluğu yaklaşık 1.668 kilometreye ulaşan yol ağının bakım, onarım ve trafik güvenliği hizmetleri Karayolları Dairesi tarafından sağlanmaktadır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar, Daire tarafından doğrudan emanet usulüyle veya ihale yoluyla müteahhit firmalara yaptırılmaktadır.

Ayrıca, KKTC'de üçüncü sınıf yol olarak tanımlanan ve bu yolların geçtiği güzergâhlar üzerindeki yerleşim alanlarında ihtiyaç duyulan iç ulaşım yollarının yapım ve onarım çalışmalarının etkin biçimde yürütülmesi amacıyla, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı arasında imzalanan Karayolu Master Planı 2021–2022 Uygulama Protokolü (Onay) Yasası Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme, karayolu altyapısının planlı ve sürdürülebilir biçimde geliştirilmesine yönelik önemli bir adım niteliği taşımaktadır.

6.2.2 Havayolu Ulaştırması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde havayolu ulaştırması, ülkenin dış dünya ile bağlantısını sağlayan en önemli ulaşım türlerinden biri olup, coğrafi konumu ve mevcut siyasi koşulları nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Havayolu ulaştırması, ülkenin uluslararası erişilebilirliğinin sağlanmasında, turizm ve ticaret başta olmak üzere birçok sektörün sürdürülebilir şekilde gelişmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir.

Havayolu ulaştırması, ülke ekonomisi içerisinde özel bir konuma sahip olup; havayolu işletmeciliği, havalimanı işletmeciliği, hava trafik kontrol hizmetleri, yer hizmetleri ve ikram hizmetleri, eğitim ve bakım faaliyetleri ile diğer havacılık hizmetlerini kapsamaktadır. Ayrıca bu faaliyetlerin, uluslararası yükümlülükler çerçevesinde koordinasyonu, izlenmesi ve denetimi de sektörün temel unsurları arasında yer almaktadır.

Hızla gelişen ve sürekli yenilenen bir alan olan sivil havacılık sektöründe rekabet gücünün sürdürülebilmesi için teknik altyapının güçlendirilmesi, nitelikli personel yetiştirilmesi, yabancı dil yeterliliğinin artırılması, uluslararası sivil havacılık standartlarına uyumun sağlanması ve ulusal mevzuatın güncel tutulması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, International Civil Aviation Organization tarafından belirlenen standart ve uygulamaların eksiksiz şekilde hayata geçirilmesi, havayolu ulaştırmasının güvenli ve sürdürülebilir biçimde yürütülmesi açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Ülkenin ana havalimanı olan Ercan Havalimanı, 10 milyon yolcu kapasiteli terminal binası, iki pist, sekiz körük ve otuz uçak park pozisyonu ile 20 Temmuz 2023 tarihinde hizmete açılmıştır. Yeni terminal altyapısı ile birlikte, yolcu konforu ve operasyonel kapasite önemli ölçüde artırılmıştır.

Ercan Havalimanı'nda güvenlik standartlarının yükseltilmesi ve uluslararası sivil havacılık kurallarına tam uyum sağlanması amacıyla hazırlanan Sivil Havacılık Güvenlik

Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, tüm güvenlik uygulamaları yasal bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Bu gelişme, ilerleyen dönemlerde planlanan yeni uçuşların hayata geçirilmesine yönelik altyapıyı güçlendirmiştir. Ayrıca Ercan Havalimanı bünyesinde yer alan SMART bina uygulamasının geliştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Havayolu taşımacılığının toplam yurt dışı yolcu taşımacılığı içerisindeki payı incelendiğinde, bu oranın 2023 yılında %91,44 seviyesinde gerçekleştiği, 2024 yılında ise %92,74'e yükseldiği görülmektedir. Bu durum, havayolu ulaşımının ülkenin dış bağlantılarındaki belirleyici konumunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Yük taşımacılığı açısından değerlendirildiğinde, havayolu ile taşınan yük miktarının 2023 yılında 1.105 ton iken, 2024 yılında 1.177 tona yükseldiği tespit edilmiştir. Aynı dönemde yolcu taşımacılığında ise 2023 yılında 3.990.324 olan yolcu sayısının, 2024 yılında artış göstererek 4.842.120 seviyesine ulaştığı görülmektedir. Öte yandan, hava sahasından geçen uçak sayısının 2023 yılında 184.401 iken, 2024 yılında 174.019 olarak gerçekleştiği belirlenmiştir.

Tablo 2.6.1: Yurtdışı Yük ve Yolcu Taşımacılığı

				A: Yolcu (Kişi Sayısı) B: Yük (Ton)
		2022	**2023**	**2024**
1. Toplam Taşıma	A	3.383.990	4.363.909	5.221.229
	B	2.638.713	3.149.109	3.521.907
1.1. Hava Yolu	A	3.048.395	3.990.324	4.842.120
	B	959	1.105	1.177
1.2. Deniz Yolu	A	335.595	372.800	379.109
	B	2.637.754	3.168.841	3.520.730
2. Oransal Dağılım Toplam (%)	A	100	100	100
	B	100	100	100
2.1. Hava Yolu	A	90,08	91,44	%92,74
	B	0,04	0,04	%0,03
2.2. Deniz Yolu	A	9,92	8,56	%7,26
	B	99,96	99,96	%99,97

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi ve Limanlar Dairesi Müdürlükleri

Tablo 2.6.2: Havayolu Yük, Yolcu ve Sefer Sayıları

	2022	2023	2024
Sefer Sayısı	22.508	26.697	30.937
Yolcu Sayısı	3.048.395	3.990.324	4.842.120
Kargo (Ton)	959	1.105	1.177
Hava Sahamızdan Geçen Uçak Sayısı	161.865	184.401	174.019

Kaynak: Sivil Havacılık Dairesi Müdürlüğü

6.2.3 Denizyolu Ulaştırması

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde denizyolu ulaştırması, özellikle Türkiye ile bağlantının sağlanması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Ada ülkesi olmanın doğal bir sonucu olarak, KKTC'nin dış ticaretinin ve yolcu taşımacılığının önemli bir bölümü denizyolu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Denizyolu ulaştırması; hem yük taşımacılığı hem de yolcu taşımacılığı bakımından kritik bir rol üstlenmekte, hizmet ve ürünlerin üretim merkezlerinden tüketim merkezlerine taşınmasının yanı sıra limanlar arası taşıma ve dağıtım hizmetlerinin tamamını kapsamaktadır.

Denizyolu ulaştırması kapsamında yürütülen faaliyetler; liman hizmetleri, gemi, yük ve yolcu taşımacılığı, tersanecilik, yük ve gemi acenteliği ile brokerlik hizmetlerinden oluşmaktadır. KKTC'de denizyolu ulaştırmasına ilişkin faaliyetler ağırlıklı olarak aşağıda belirtilen kurum ve kuruluşlar aracılığıyla yürütülmektedir:

- Limanlar Dairesi Müdürlüğü
- Serbest Liman ve Bölge Müdürlüğü
- K.T. Denizcilik Ltd. Şti.
- K.T. Liman İşçileri Şti.
- Gemi ve yük acenteleri

KKTC'nin başlıca limanları arasında Gazimağusa Limanı, Girne Turizm Limanı ve Gemikonağı Limanı yer almaktadır.

KKTC'nin doğu kıyısında bulunan Gazimağusa Limanı, ağırlıklı olarak ticari yük taşımacılığı amacıyla kullanılmakta olup, Türkiye'den ve diğer ülkelerden gelen malların ithalatı ve ihracatı büyük ölçüde bu liman üzerinden gerçekleştirilmektedir. Gazimağusa Limanı, yük elleçleme kapasitesi ve lojistik işlevi bakımından KKTC denizyolu taşımacılığının merkezini oluşturmaktadır.

KKTC'nin kuzey kıyısında yer alan Girne Limanı ise yolcu taşımacılığı açısından ülkenin en önemli limanlarından biridir. Özellikle Türkiye ile gerçekleştirilen feribot seferleri bakımından stratejik öneme sahip olan bu liman, aynı zamanda yat limanı olarak da hizmet vermekte ve turizm faaliyetlerine önemli katkı sağlamaktadır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, KKTC'de yük taşımacılığında Gazimağusa Limanı, yolcu taşımacılığında ise Girne Limanı temel limanlar olarak öne çıkmaktadır.

Denetim ve teknik hizmetler yönünden Gazimağusa Limanı'na bağlı olarak faaliyet gösteren tesisler arasında Kalecik Akaryakıt Dolum Tesisleri ile Kalecik Alçı ve Çimento İskelesi bulunmaktadır. Girne Limanı'na bağlı tesisler arasında ise Teknecik Elektrik Santrali Akaryakıt Dolum Tesisi ile Girne Yat Limanı yer almaktadır.

Bunlara ek olarak, Limanlar Dairesi Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren 12 adet balıkçı barınağı bulunmaktadır. Denetim ve teknik hizmetler bakımından Limanlar Dairesi'ne bağlı olan İskele Yat Limanı ve diğer bazı tesisler ise işletmecilik açısından kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından işletilmektedir.

Denizyolu taşımacılığına ilişkin istatistikler incelendiğinde, 2023 yılında denizyolu ile toplam 3.168.841 ton yük ve 372.800 yolcu taşındığı; 2024 yılında ise taşınan yük miktarının 3.520.730 tona, yolcu sayısının ise 379.109 kişiye yükseldiği görülmektedir. Bu artış, denizyolu ulaştırmasının KKTC için taşıdığı ekonomik ve lojistik önemin devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2.6.3: Denizyolu Yük ve Yolcu Taşıması

(Yük: Ton; Yolcu: Kişi Sayısı)

	2022		2023		2024	
	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu	Yük	Yolcu
1. Gazimağusa Limanı	1.372.424	56.883	1.707.747	70.628	1.944.602	57.288
2. Kalecik Akaryakıt Tesisleri	479.496	-	589.750	-	635.489	-
3. Kalecik Alçı-Çimento Tesisleri	254.600	-	321.300	-	397.200	-
4. Girne Turizm Limanı	303.537	278.712	314.146	302.172	296.991	321.821
5. Teknecik Santralı	227.697	-	235.898	-	246.448	-
6. Girne Yat Limanı	-	-	-	-	-	-
7. Gem-Yat Delta Marina	-	-	-	-	-	-
8. Gemikonağı Limanı	-	-	-	-	-	-
9. Karpaz Yat Limanı *	-	-	-	-	-	-
10. Çetin Kürşat Dev. Ltd. Yat Limanı	-	-	-		-	-
Toplam	**2.637.754**	**335.595**	**3.168.841**	**372.800**	**3.520.730**	**379.109**

**Haziran 2011 yılında hizmete girmiştir.*
Kaynak: Limanlar Dairesi Müdürlüğü

2024 yılı itibarıyla Gazimağusa Limanı'nda gerçekleşen yük taşımacılığı incelendiğinde; limana gelen yükün %74,4'ünün ve limandan giden yükün %89,8'inin KKTC bandıralı gemilerle taşındığı görülmektedir. Aynı dönemde, gelen yükün %2'si ve giden yükün %2,7'si Türkiye bandıralı gemilerle taşınırken, gelen yükün %23,6'sı ve giden yükün %7,5'i üçüncü ülke bandıralı gemiler aracılığıyla taşınmıştır (Tablo 2.6.4).

Tablo 2.6.4: Gazimağusa Limanına Taşınan Yük Miktarları ve Taşıyan Gemilerin Milliyetleri

(TON)

	2022		**2023**		**2024**	
Milliyeti	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden
1. KKTC	915.474	193.716	1.069.116	219.572	1.309.696	164.913
2. TC	23.829	3.141	97.177	8.014	35.216	4.990
3. Yabancı	230.801	5.463	302.182	11.686	416.044	13.743
Toplam	**1.170.104**	**202.320**	**1.468.475**	**239.272**	**1.760.956**	**183.646**

Kaynak : Limanlar Dairesi Müdürlüğü

6.3 Haberleşme

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti haberleşme hizmetleri sektörü; telekomünikasyon, internet hizmetleri, posta hizmetleri ile radyo ve televizyon yayıncılığı gibi çeşitli iletişim faaliyetlerini kapsayan stratejik bir sektördür. Söz konusu sektör, hem ekonomik faaliyetlerin sürekliliği hem de toplumsal iletişimin sağlıklı biçimde yürütülmesi açısından önemli bir altyapı alanı olarak değerlendirilmektedir.

Telekomünikasyon hizmetleri; mobil ve sabit hat iletişimi ile internet hizmetlerinden oluşmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde mobil haberleşme hizmetleri, KKTCELL ve Telsim olmak üzere iki ana operatör tarafından sunulmakta olup, bu operatörler mobil ses, kısa mesaj ve veri iletişimi alanlarında faaliyet göstermektedir. Sabit hat telekomünikasyon hizmetleri ise ilgili yetkili kuruluşlar aracılığıyla sağlanmaktadır. İnternet hizmetleri kapsamında ise fiber optik, ADSL ve mobil geniş bant teknolojileri kullanılmakta; hem sabit internet servis sağlayıcıları hem de mobil operatörler aracılığıyla hizmet sunulmaktadır.

Posta hizmetleri, devlet kontrolünde faaliyet gösteren Posta Dairesi tarafından yürütülmekte olup, ülke genelinde iç posta hizmetlerinin yanı sıra uluslararası posta hizmetleri de sağlanmaktadır. Radyo ve televizyon yayıncılığı alanında ise Bayrak Radyo Televizyon Kurumu, ülkenin resmî yayın kuruluşu olarak faaliyet göstermekte; bunun yanında çeşitli özel radyo ve televizyon kanalları da yayın hayatını sürdürmektedir.

Haberleşme hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi görevi Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Kurumu tarafından yürütülmektedir. Kurum; frekans tahsisi, lisanslama, hizmet kalitesinin izlenmesi ve sektörün teknik düzenlemelerinin yapılması gibi görevleri üstlenmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti haberleşme hizmetleri sektörü, teknolojik gelişmelere uyum sağlama ve hizmet kalitesini artırma yönünde ilerleme kaydetmektedir. Özellikle fiber optik altyapının yaygınlaştırılması ve yeni nesil haberleşme teknolojilerine geçiş süreci, sektörün gelişiminde öncelikli alanlar arasında yer almaktadır. Siyasi ve coğrafi kısıtlamalara rağmen, haberleşme altyapısının güçlendirilmesine yönelik çalışmalar devam etmekte olup sektör, ülkenin dijital dönüşüm sürecine önemli katkılar sağlamaktadır.

6.3.1 Telekomünikasyon Hizmetleri

Hızla ilerleyen teknolojik gelişmeler ve artan küreselleşme eğilimi, telekomünikasyon sektörünü yalnızca bireysel haberleşmenin sağlandığı bir alan olmaktan çıkararak, bilgi toplumunun temel altyapısını oluşturan stratejik bir sektör konumuna taşımıştır. Bu bağlamda telekomünikasyon sektörü; ekonomik faaliyetlerin dijitalleşmesi, kamu hizmetlerinin etkin sunumu ve toplumsal iletişimin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol üstlenmektedir.

KKTC'de telekomünikasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar, her yıl gerçekleştirilen yeni yatırımlarla kesintisiz biçimde sürdürülmektedir. 2023 ve 2024 yılı sonu itibarıyla Lefkoşa, Gazimağusa, Girne ve Güzelyurt bölgelerinde toplam 142.753 adet abone kapasitesine ulaşıldığı görülmektedir (Tablo 2.6.5).

2023 yılı itibarıyla, KKTC'de dijital dönüşüm sürecinin önemli bileşenlerinden biri olan sabit geniş bant altyapı çalışmaları kapsamında bina ve hanelere yönelik fiber optik altyapı yatırımları devam etmiş; buna paralel olarak mobil geniş bant teknolojileri geliştirilerek 4.5 ve 5 altyapısı ülkeye kazandırılmıştır.

GSM mobil telekomünikasyon hizmetleri, Vodafone Mobile Operations Ltd. (Telsim) ile Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd. (KKTCELL) tarafından sunulmaktadır. Aralık 2023 sonu itibarıyla Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd.'nin 590.120, Vodafone Mobile Operations Ltd.'nin ise 430.331 kayıtlı mobil abonesi bulunmaktadır. Aralık 2024 sonu itibarıyla ise Kıbrıs Mobile Telekomünikasyon Ltd.'nin aktif mobil abone sayısı 601.259'a, Vodafone Mobile Operations Ltd.'nin aktif mobil abone sayısı ise 461.432'ye yükselmiştir.

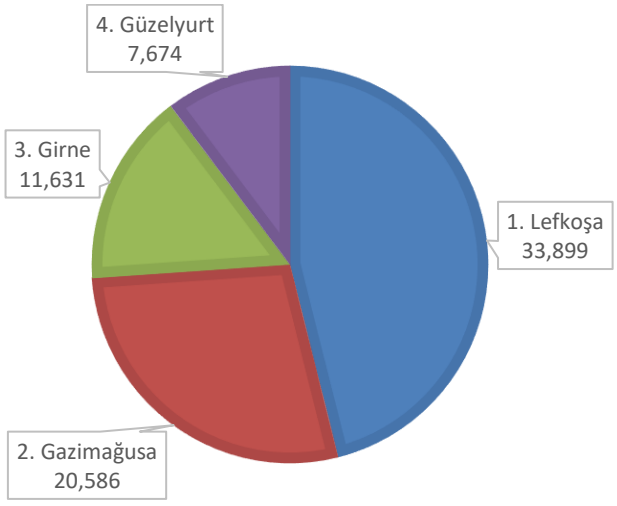
Sabit şebeke hizmetleri incelendiğinde, Aralık 2023 sonu itibarıyla KKTC genelinde toplam 75.066 kayıtlı sabit hat bulunduğu, Aralık 2024 sonu itibarıyla ise bu sayının 73.790 olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.6.5: Bölge Santralları ve Hat Kapasiteleri

Bölgeler	2022	2023	2024
1. Lefkoşa	56.288	56.288	56.288
2. Gazimağusa	46.026	46.026	46.026
3. Girne	22.928	22.928	22.928
4. Güzelyurt	17.511	17.511	17.511
Toplam	**142.753**	**142.753**	**142.753**

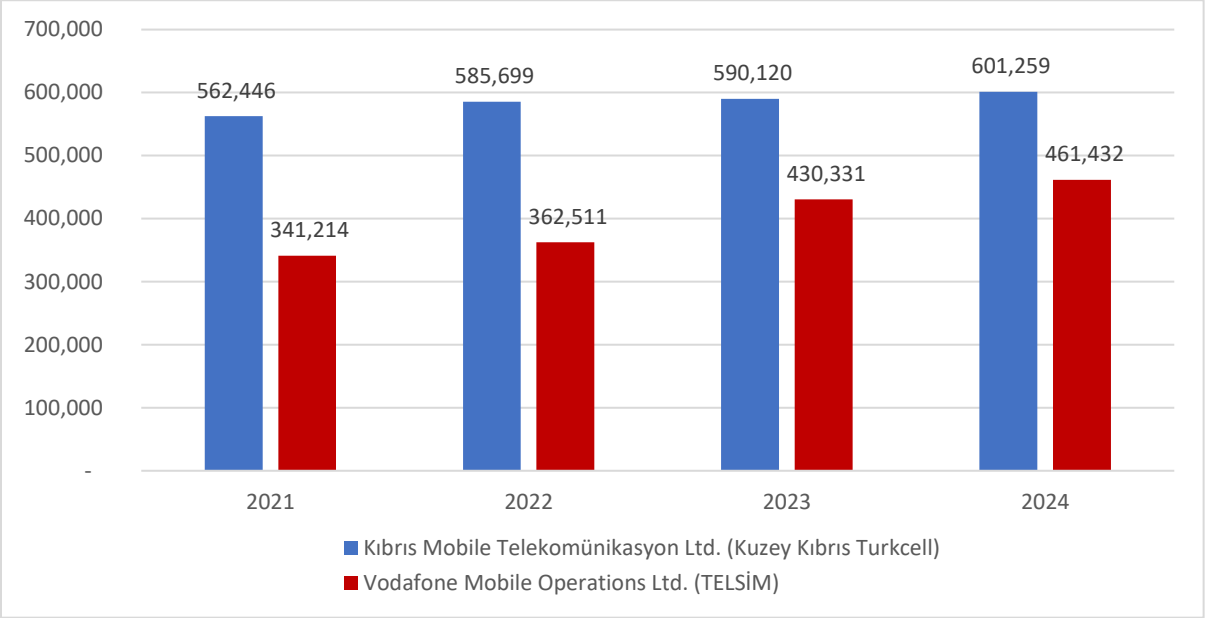
Kaynak: Telekomünikasyon Dairesi

Şekil 2.6.1: Sabit Telefon Abonelerinin 2024 Yıl Sonu İtibarıyla Santrallere Göre Dağılımı

Kaynak: Telekomünikasyon Dairesi

Şekil 2.6.2: Cep Telefonu Abonelerinin Yıl Sonu itibarıyla Şirketlere Göre Dağılımı

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve Haberleşme Kurumu

6.3.2 Posta Hizmetleri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde posta hizmetleri; posta gönderimi, alımı, dağıtımı ve diğer ilgili faaliyetleri kapsayan önemli bir kamu hizmeti niteliği taşımaktadır. Bu hizmetler, hem bireysel kullanıcıların hem de işletmelerin posta ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlamakta olup devlet tarafından yürütülmektedir.

Yurt içi ve yurt dışı posta gönderilerinin sevki kara, hava ve deniz yolu ile gerçekleştirilmekte; gelen postaların dağıtımı ise süratli ve düzenli bir şekilde yapılmaktadır. Acele Posta Servisi etkin bir biçimde sürdürülmekte olup, bu hizmetlere ek olarak yurt içi ve Türkiye ile karşılıklı posta havalesi kabul ve ödeme işlemleri gerçekleştirilmektedir. Uluslararası posta havaleleri ise tek taraflı olarak Türkiye kanalıyla alınmakta ve alıcılara ödenmektedir. Posta hizmetleri alanında yürütülen bu etkin faaliyetler sayesinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin posta yoluyla haberleşmesi dünyanın her yeriyle sorunsuz bir şekilde sağlanabilmektedir.

2024 yılı itibarıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti genelinde 36 adet posta şubesi, bu şubelere bağlı 118 adet posta acentesi ve 15 adet pul bayisi faaliyet göstermektedir.

6.4 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ulaştırma ve haberleşme sektörleri; ülkenin coğrafi konumu, siyasi durumu, ekonomik kısıtlamalar ve teknolojik altyapı yetersizlikleri gibi nedenlerle çeşitli yapısal sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sektörlerde yaşanan temel sorunlar aşağıda özetlenmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanınmaması, ulaştırma alanında ciddi sınırlamalara yol açmaktadır. Özellikle hava ve deniz ulaşımında uluslararası uçuşların ve limanlara doğrudan erişimin mümkün olmaması, turizm, ticaret ve lojistik faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Ercan Havalimanı'ndan yapılan uçuşların yalnızca Türkiye üzerinden gerçekleştirilebilmesi, ülkeye erişimi kısıtlamakta ve ulaşım maliyetlerini artırmaktadır. Benzer şekilde, ülke siciline kayıtlı gemilerin büyük ölçüde Türkiye–Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti hattında faaliyet göstermesi ve tarifeli uluslararası gemi seferlerinin yapılamaması, denizyolu taşımacılığında maliyet artışına ve gelir kaybına neden olmaktadır.

Karayolu altyapısı, özellikle kırsal bölgelerde geliştirilmesi gereken alanlar arasında yer almaktadır. Yol bakım, onarım ve yenileme çalışmalarının sınırlı mali kaynaklarla yürütülmesi, yol kalitesinin düşmesine ve ulaşım güvenliğinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra, büyük yerleşim merkezleri dışında toplu taşıma hizmetlerinin yetersiz olması, özel araç kullanımını artırmakta ve buna bağlı olarak trafik yoğunluğu ile çevresel baskılar artmaktadır.

Trafik kazaları, yetersiz altyapı, dar yol kesitleri ve trafik denetimlerinin sınırlı olması nedeniyle önemli bir sorun teşkil etmektedir. Trafik eğitiminin yetersizliği ve denetim mekanizmalarının etkin işletilememesi, sürücü hatalarına bağlı kazaların artmasına neden olmaktadır. Özellikle Lefkoşa ve Girne gibi yoğun nüfuslu kent merkezlerinde park alanlarının yetersizliği ve artan araç sayısı, trafik sıkışıklığını kronik bir sorun haline getirmektedir.

Yol yapımı ve genişletme projelerinin çevresel etkileri de dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Plansız yapılaşma ve yeterli çevresel etki değerlendirmesi yapılmadan gerçekleştirilen yol projeleri, doğal çevre üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmekte ve ekolojik dengeyi zedeleyebilmektedir.

Haberleşme sektöründe ise özellikle internet altyapısının kırsal bölgelerde yetersiz olması, fiber optik ağların ülke geneline tam olarak yaygınlaştırılamaması ve mobil kapsama alanındaki eksiklikler, hizmet kalitesini sınırlayan başlıca unsurlar arasında yer almaktadır.

Dağlık ve kırsal bölgelerde yaşanan zayıf sinyal sorunları, mobil iletişim hizmetlerinin sürekliliğini olumsuz etkilemektedir.

Telekomünikasyon hizmetlerinin maliyetlerinin yüksek olması, kullanıcıların sınırlı veri paketleri ve düşük hızlarda hizmet almak zorunda kalmasına yol açmaktadır. Uluslararası arama ve dolaşım (roaming) hizmetlerinin diğer ülkelere kıyasla daha pahalı olması da kullanıcılar açısından önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Dijitalleşme sürecinin istenilen hızda ilerlememesi, e-devlet hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını güçleştirmektedir. Dijital altyapının geliştirilmesine yönelik yatırımların yetersizliği, teknolojik yeniliklerin entegrasyonunu ve dijital ekonominin gelişimini sınırlamaktadır.

Haberleşme sektöründe düzenleme ve denetim mekanizmalarının yeterince etkin olmaması, hizmet kalitesinde düşüşlere yol açabilmektedir. Telekomünikasyon alanında rekabetin sınırlı olması, tüketiciler açısından seçeneklerin azalmasına ve hizmet maliyetlerinin yüksek seyretmesine neden olmaktadır. Ayrıca, siber güvenlik altyapısındaki eksiklikler, veri güvenliği ve kişisel bilgilerin korunması konusunda riskler oluşturmaktadır.

Uluslararası tanınma sorunu, medya ve yayıncılık alanında da etkisini göstermekte; televizyon ve radyo yayınlarının uluslararası platformlarda yeterli görünürlük kazanamaması, ülkenin dış dünyadaki tanıtımını sınırlamaktadır.

7. Eğitim

Eğitim, bireyin bilişsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki yönlerden bütüncül gelişimini hedefleyen planlı ve sistematik bir süreçtir. Bu süreç, bireyin öz farkındalık kazanmasını, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmesini, etik değerlerle donanmasını ve toplumsal sorumluluk bilinci edinmesini desteklemektedir. Eğitim, yalnızca bilgi aktarımına indirgenemeyen; bireyin içinde yaşadığı toplumla uyumlu, üretken ve sorumlu bir birey olarak yetişmesini sağlayan temel bir sosyal mekanizmadır.

Günümüzde eğitimin temel amacı, bilgi toplumunun değişen ve gelişen dinamiklerine uyum sağlayabilen, yenilikçi, girişimci ve yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip bireyler yetiştirmektir. Bu doğrultuda oluşturulan çağdaş eğitim politikaları, öğrenci merkezli yaklaşımları esas almakta; öğretmenler, okul yöneticileri, ebeveynler ve sivil toplum kuruluşlarının eğitim sürecine etkin katılımını teşvik etmektedir. Eğitimde başarı, yalnızca akademik performansla sınırlı tutulmamakta; bireyin sosyal ve duygusal gelişimi, etik tutumları ve topluma sağladığı katkılar da değerlendirme sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmaktadır.

Ulusal eğitim sistemleri, ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları, kültürel özellikleri ve kalkınma hedefleri doğrultusunda farklılık göstermektedir. Eğitime ayrılan kamu kaynakları, okullaşma oranları, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, okur-yazarlık düzeyi ve dijital altyapı kapasitesi gibi göstergeler, bir ülkenin eğitim seviyesini ve genel kalkınma düzeyini ortaya koyan temel ölçütler arasında yer almaktadır. Eğitim alanında yapılan stratejik ve sürdürülebilir yatırımlar, uzun vadede bireysel refahın artırılmasının yanı sıra toplumsal gelişme ve ekonomik büyümenin sağlanmasında da kritik bir rol üstlenmektedir.

7.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti genelinde okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde faaliyet gösteren toplam 273 eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu okulların 115'i, Millî Eğitim Bakanlığı'nın izni ve denetimi altında faaliyet gösteren özel okullar, 158'i ise devlet okullarıdır.

Eğitim sistemi, örgün eğitim kapsamında beş temel okul kademesi üzerinden yapılandırılmıştır. Bu kademeler; okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul, genel lise ve mesleki-

teknik lise düzeylerinden oluşmakta olup, her bir kademe öğrencilerin yaş, gelişim özellikleri ve eğitim hedefleri doğrultusunda farklı öğrenme çıktıları sağlamayı amaçlamaktadır.

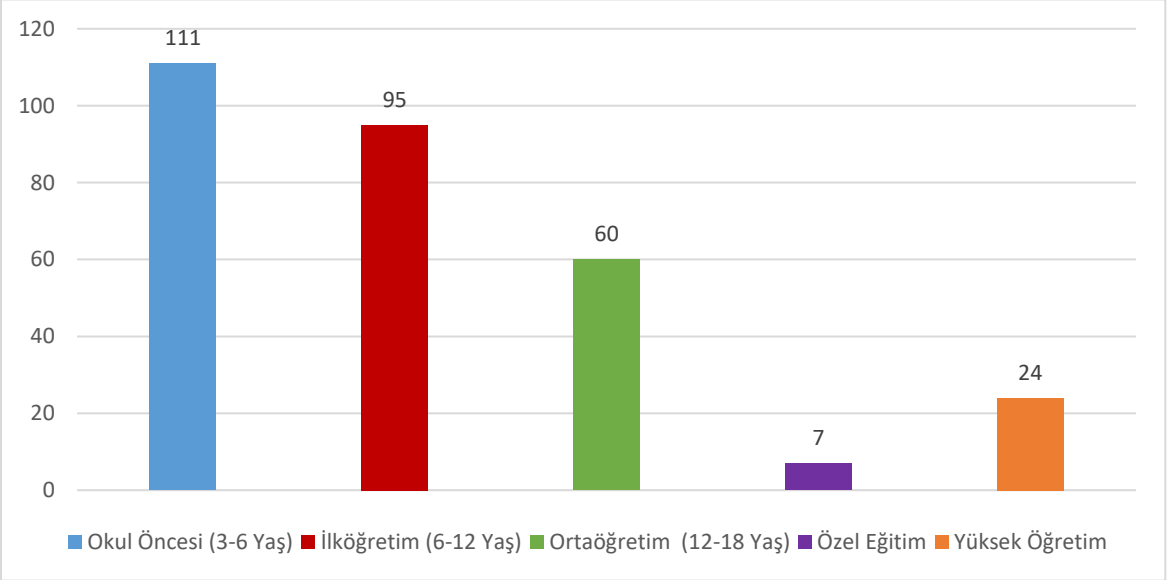
Bu yapı, eğitim hizmetlerinin ülke genelinde yaygınlaştırılmasını, eğitimde erişilebilirliğin artırılmasını ve kamu–özel eğitim kurumları arasında tamamlayıcı bir denge kurulmasını hedeflemektedir.

- Özel Eğitim
- Okul öncesi eğitim (3-6 yaş),
- İlköğretim (6-12 yaş),
- Ortaöğretim (12-18 yaş) ve
- Yükseköğretim (18 yaş ve üzeri)

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eğitim, 5 ile 15 yaşları arasındaki tüm çocuklar için zorunludur. Eğitim, devlet okullarında ücretsiz olarak sağlanmakta olup, haftanın iki günü tam gün eğitim programı uygulanmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi okul sayıları aşağıdaki şekilde verilmektedir:

Şekil 2.7.1: Milli Eğitim Bakanlığı 2024-2025 Öğretim Yılı KKTC Genel Toplam Okul Sayıları

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.1.1 Okullarda Yapılan Eğitimler ve Projeler

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı meslek okullarında 2024 yılı içerisinde Eğitimler ve Projeler yıl içerisinde devam etmiştir.

- Çevre ve Ekoloji bilinci üzerine okullarımız tarafından fidan ekimi, atık malzeme toplama, geri dönüşüm, yeşil şirketlerle işbirliği kapsamında çevresel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, SİTA İklim Zirvesi ve Yeşil Okul Projesine okullarımızın katılımı sağlanmıştır.
- 7. si KKTC'de gerçekleştirilen, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Günü dolayısıyla, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) ve Kıbrıs Türk Girişimci Kadınlar Derneği (GİKAD) işbirliği ile düzenlenen Türk Dünyası Etno-Moda Buluşması'nda mankenlerin saç ve makyajları Taner Akcan Çıraklık ve Yetişkin Eğitim Merkezi öğretmen ve öğrencilerimiz tarafından yapılmıştır.
- GİKAD (Girişimci Kadınlar Derneği), Karpaz Meslek Lisesi Uygulama Oteli'nin aktif hale getirilmesine yönelik projelerin hazırlanmasında ortak hareket etmek, bütçe ve kaynak yaratılması ve bunun sonrasında yapılacak çalışmalarla ilgili işbirliği protokolü imzalamışlardır.
- Sosyal Sorumluluk Projelerine duyarlı meslek liselerimiz çocuk, engelliler ve yaşlılar haftası, hayvan hakları vs. pek çok konuda farkındalık artırma ve katkı koyma amacıyla hizmetler vermişlerdir.
- "Gençlere Yatırım Geleceğe Yatırım" projesi kapsamında Mobilya alanında ihtiyaç duyulan teknik elemanları karşılamak amacıyla bu alanda eğitim görmek isteyen Meslek Lisesi öğrencilerimizin eğitimlerine katkıda bulunmak amacıyla Kıbrıs Türk Mobilya Sanayicileri Derneği arasında protokol imzalanmıştır.
- 2024-2025 Öğretim yılı için 20 alanda ve 36 dalda program geliştirme çalışmaları öğrenim kazanımlarına göre tamamlanmış ve Talim Terbiye Dairesinin onayına sunulmuştur. İş Sağlığı ve Güvenliği, Girişimcilik, İş Organizasyonu ve Kalite Güvence ve Mesleki Yabancı Dil derslerine yönelik öğretmen kılavuzları hazırlanmıştır. Tüm alanlarda mesleki yabancı dil kılavuz kitapları AB Dil yeterliliğine göre hazırlanmıştır.

7.2 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim Sistemi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

7.2.1 Örgün Eğitim

Toplumlarda yaygın olarak görülen, devlet veya özel kurumlar tarafından belirli yaş gruplarına, yaşlarına uygun olan temel bilgi ve becerilerin yanında sosyal, kültürel ve iletişim becerileri gibi alanlarda, belirli süreç içerisinde ve belirli bir müfredat uygulanarak bilgileri kazandırmayı amaçlayan eğitim sürecidir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde örgün eğitim;

1. Okul Öncesi Eğitim,
2. İlköğretim,
3. Ortaöğretim,
4. Yükseköğrenimi kapsar.

7.2.1.1 Okul Öncesi Eğitim

İlköğretim yaşına gelmemiş çocukların okul ile ilk tanışmaları okul öncesi eğitim kurumlarında gerçekleşmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim Yasası gereği ilgili öğretim yılının 31 Aralık gününden önce dört ve beş yaşını tamamlayan grubu kapsayan dönem, Okul Öncesi Eğitim dönemidir. Devlet eliyle yürütüldüğü gibi özel eğitim kurumları da bulunmaktadır. Çağ nüfusunun tamamını kapsayacak şekilde bir programa bağlı olarak yaygınlaştırılan okul öncesi eğitim, bir veya iki yıl sürelidir.

OECD (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü) üyesi ülkelerde okul öncesi eğitim zorunlu olmamasına rağmen, okul öncesi eğitimdeki okullaşma oranı oldukça yüksektir.

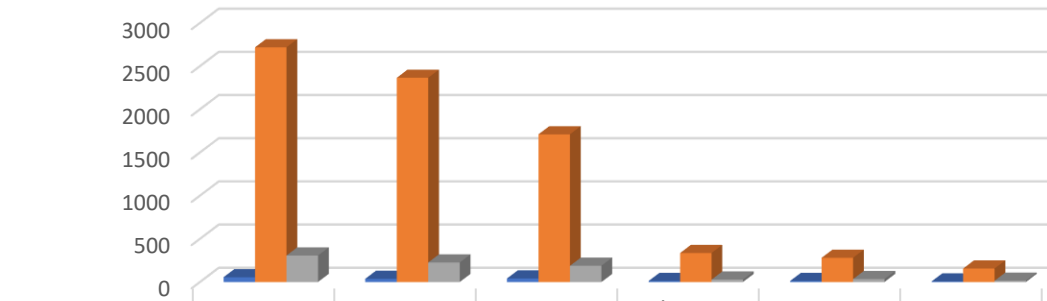
Tablo 2.7.1.'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesinde devlet ve özel okul sayıları, okul öncesine eğitim gören öğrenci sayıları, okul öncesi öğretmen sayıları, şube sayıları, öğrenci/öğretmen oranları ve okullaşma oranları verilmiştir.

Tablo 2.7.1: Okul Öncesi Eğitim (2022/2023- 2023/2024 - 2024/2025)

	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Devlet Okul Öncesi			
Okul Sayısı	25	23	23
Öğretmen Sayısı	286	286	286
3 Yaş	36	36	54
4 Yaş	927	1052	749
5 Yaş	2.673	2.477	2.498
Toplam Öğrenci Sayısı	3.636	3.565	3.301
Devlet Okulu Öğrenci/Öğretmen Oranı	13,00	12,47	11,54
Özel Okul Öncesi			
Okul Sayısı	88	88	115
3 Yaş	1.287	1.339	1.332
4 Yaş	1.463	1.605	1.491
5 Yaş	1.392	1.490	1.441
Toplam Öğrenci Sayısı	4.142	4.434	4.264
Özel Okul Öğrenci/Öğretmen Oranı	10,0	9,0	8,3
Öğretmen Sayısı			
3 Yaş	133	182	178
4 Yaş	229	247	242
5 Yaş	365	375	378
Öğretmen Sayısı Toplam	727	804	798
Şube Sayısı			
3 Yaş	107	111	111
4 Yaş	177	193	181
5 Yaş	252	254	261
Şube Sayısı Toplam	536	558	553
Okul Öncesi			
Toplam Öğretmen Sayısı	727	804	798
Toplam Öğrenci Sayısı	7.778	7999	7565
Okul Öncesi Toplam, Öğrenci/ Öğretmen Oranı	11	9,9	9,48
Okullaşma Oranı (%)	72,72%	75,70%	

Kaynak: Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı

Şekil 2.7.2: 2024-2025 Eğitim Yılı Okul Öncesi Okulların Bölgelere Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

	Lefkoşa	Girne	Gazimağusa	İskele	Güzelyurt	Lefke
okul sayısı	55	37	41	12	12	7
öğrenci sayısı	2718	2365	1710	336	280	156
öğretmen sayısı	307	226	188	28	34	15

Kaynak: İstatistik Kurumu, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı

Şekil 2.7.2'de 2024-2025 Eğitim yılında okul öncesi okulların bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre, okul, öğrenci ve öğretmen sayısında en fazla yoğunluğun Lefkoşa bölgesinde, en az yoğunluğun ise Lefke bölgesinde olduğu görülmektedir.

7.2.1.2 İlköğretim

Ülkelerin kalkınmışlık düzeylerini belirleyen en önemli faktör eğitimdir. Bu sebeple, ilköğretim dünyada ve KKTC'de de oldukça önem taşımaktadır. Geleceğimiz olan çocuklarımızın araştıran, sorgulayan, bilgiye nasıl ulaşacağını bilen, problem çözme becerisini bilimsel yöntemlerle geliştirip çözebilen, yeniliklere açık, kendini bilen ve doğru bir şekilde ifade edebilen, kendine güvenen, sorumluluklarını yerine getiren, empati duygusu gelişmiş, güvenilir ve dürüst bireyler olarak yetiştirilmeleri ilköğretimin temel hedefidir.

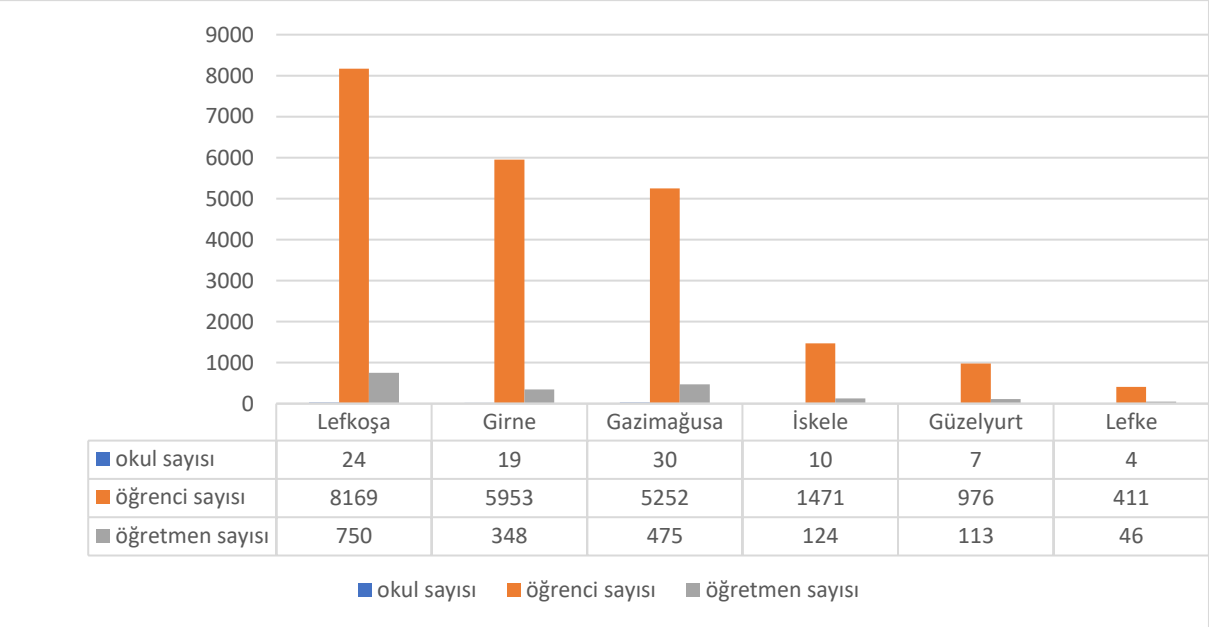
KKTC'de 17/1986 sayılı Milli Eğitim Yasası'na göre ilköğretim zorunlu olup, ilgili öğretim yılının 31 Aralık gününden önce altı yaşını tamamlayan çocukların beş yıllık eğitim süresini tamamlayıncaya kadar süren eğitim ve öğrenimlerini kapsamaktadır.

Tablo 2.7.2: İlkokullar (Özel ve Devlet) (2022/2023- 2024/2025)

Ders Yılları	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Okul Sayısı	97	95	94
Öğrenci Sayısı	21.569	22.681	22.232
Öğretmen Sayısı	1.663	1.835	1.856
Öğrenci/Öğretmen	13	12	12
Okullaşma Oranı (%)	100	100	100

Kaynak: Miili Eğitim Bakanlığı

Şekil 2.7.3: 2024-2025 Eğitim Yılı İlkokul Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları

	Lefkoşa	Girne	Gazimağusa	İskele	Güzelyurt	Lefke
okul sayısı	24	19	30	10	7	4
öğrenci sayısı	8169	5953	5252	1471	976	411
öğretmen sayısı	750	348	475	124	113	46

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Şekil 2.7.3'de ilkokullarda, 2024-2025 Eğitim yılında bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre, okul, öğrenci ve öğretmen sayısında en fazla yoğunluğun Lefkoşa bölgesinde, en az yoğunluğun ise Lefke bölgesinde olduğu görülmektedir.

7.2.1.3 Ortaöğretim

Ortaöğretim, ilköğretimini tamamlayan öğrencilerin sonraki yedi yılını kapsayan ve öğrenimlerini sürdürmek için, ulusal eğitimin amaçlarına uygun bir biçimde, daha üst öğrenim olan üniversiteye, yüksekokullara ya da teknik ve meslek liselerine hazırlayan öğretim

dönemini kapsamaktadır. İlköğretimini tamamlayan her öğrenci, ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim olanaklarından ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahiptir.

Öğrencileri sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştirerek, demokrasiye ve insan haklarına saygılı bireyler olarak yetiştirmek, çağın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatıp geleceğe hazırlamak, orta öğretim düzeyinde ortak bir genel kültür vererek, öğrencilerin özgüven ve sorumluluk duygularına katkı sağlayarak yüksek öğretime, hayata ve iş alanlarına hazırlanabilmeleri amaçlanmaktadır.

Tablo 2.7.3: Ortaöğretimde Okul ve Öğretmen Sayıları (Devlet- Özel)

	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Toplam Okul Sayısı *	60	60	61
Devlet Okul Sayısı *	48	48	49
Özel Okul Sayısı	12	12	12
Öğretmen Sayısı**	2.572	3.359	3.513
Devlet Öğretmen Sayısı	2.069	2.873	3.023
Özel Okul Öğretmen Sayısı	503	486	490

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı
**Genel Orta Öğretim ve Meslek liseleri dahil*
***Aktif öğretmen kadrosu verilmektedir.*

7.2.1.4 Ortaokullar

Ortaokul öğrenimi, Milli Eğitim Yasası uyarınca, kız ve erkek ayırımı yapılmaksızın her yurttaş için bir hak ve ödev olup zorunludur. Ortaokullar, ayrı okullar halinde kurulabilecekleri gibi, bir liseye bağlı olarak da kurulabilirler. Süreleri ise üç yıldır. Bu eğitim kademesinde belirlenen genel amaç ve ilkeler doğrultusunda öğrenciler, bir üst öğretim kurumu olan Genel Lise veya Meslek Liseleri'ne hazırlanmaktadır.

Ortaöğretim kurumları, 3 yıllık ortaokullar ile ortaokul üstü çeşitli programlar uygulayan ve ağırlık verdikleri program uyarınca adlandırılan genel liseler, meslek liseleri, teknik liseler ve diğer liselerden oluşmaktadır. Ortaokullar, ayrı okullar halinde kurulabilecekleri gibi, bir liseye bağlı olarak da kurulabilirler ve eğitim süresi üç yıldır. Ortaokulu bitirenlere ortaokul diploması, liseyi bitirenlere de bitirdikleri lisenin türüne uygun diploma verilmektedir.

Tablo 2.7.4: Ortaokullar (Özel ve Devlet) 2022/2023-2024/2025

Ders Yılları	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Öğrenci Sayısı	12.178	12.992	13.059
Okullaşma Oranı (%)	100	100	100

Kaynak: İstatistik Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı

7.2.1.5 Liseler

Liseler, ortaokul üstü dört yıllık çeşitli programlar uygulayan ve ağırlık verdikleri program uyarınca adlandırılan genel liseler ile meslek liselerinden oluşurlar.

Ortaokul eğitimini tamamlayanları kapsayan ve dört yıl süreli bu eğitim kademesinde amaç, Milli Eğitim Yasası'nda yer alan "Genel Amaç ve Temel İlkeler" doğrultusunda, öğrencileri toplum ekonomisinin gereklerini de gözeten çeşitli programlar çerçevesinde ilgi ve yeteneklerine göre geliştirerek yüksek öğretime veya hem mesleğe hem yüksek öğretime veya toplumsal yaşama ve iş olanaklarına hazırlamaktır.

7.2.1.6 Genel Liseler

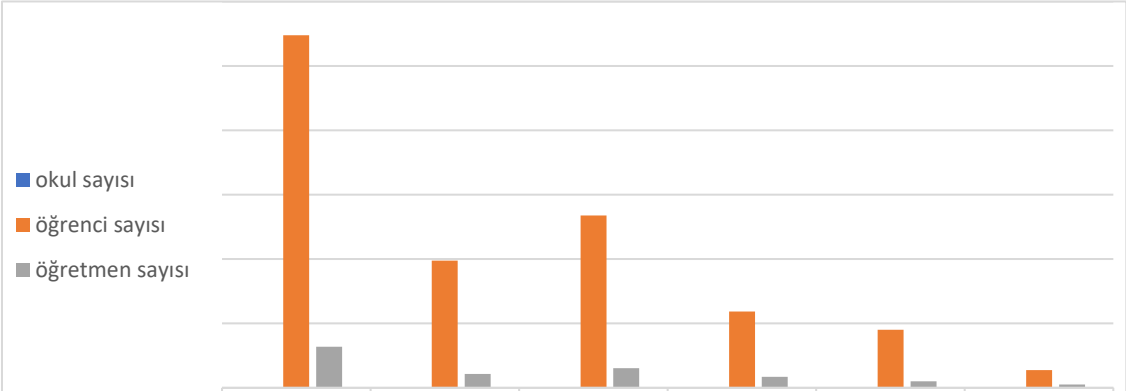
Türk Eğitim Sistemine göre 14-18 yaş ortaokulu tamamlayan öğrencileri kapsayan ve en az dört yıllık bir eğitimle yükseköğrenime hazırlayan ortaöğretim kurumudur. Çocukların kendilerine uygun meslek dalına yönlendirilmeleri, ortaokulda başlayıp, lisede yoğunluk kazanır. Yanılmaları önlemek ve muhtemel gelişmelere göre yeniden yöneltmeyi sağlamak için, yöneltme, liselerde de devam eder.

Tablo 2.7.6: Genel Liseler (Özel ve Devlet) 2022/2023-2024/2025

Ders Yılları	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Öğrenci Sayısı	11.621	15.981	15.920

Kaynak: İstatistik Kurumu, Devlet Planlama Örgütü

Şekil 2.7.4: 2023-2024 Eğitim Yılı Genel Ortaokul ve Genel Liselerde Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları

	Lefkoşa	Girne	Gazimağusa	İskele	Güzelyurt	Lefke
okul sayısı	22	9	13	10	5	3
öğrenci sayısı	10954	3948	5351	2367	1800	547
öğretmen sayısı	1274	429	609	345	205	105

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, İstatistik Kurumu

Şekil 2.7.4'de genel ortaokul ve genel liselerde, 2024-2025 Eğitim yılında bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre, okul öncesi okullarda ve ilkokullarda da olduğu gibi okul, öğrenci ve öğretmen sayısında en fazla yoğunluğun Lefkoşa bölgesinde, en az yoğunluğun ise Lefke bölgesinde olduğu görülmektedir.

7.2.1.7 Mesleki ve Teknik Öğretim

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni, Kıbrıs Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına uygun, her bireyin öğrenmesine ve gelişmesine yardımcı olan, paylaşımcı, dinamik ve üretken kalite seviyesi yüksek bireylerin yetiştiği bir eğitim adası haline getirmek Mesleki ve Teknik Öğretim Dairesi'nin vizyonudur. Ekonominin gelişmesine katkı sağlayan bir mesleki eğitim sistemi sağlamayı amaçlayan, istihdama geçişte eğitim alan bireylerin iş hayatına geçişlerinde desteklenmelerini sağlamak, bireylerin gereksinimlerini karşılayan, nitelikli insan yetiştirmek ve örgün eğitimi yaşam boyu eğitim ile ilişkilendirmek adına programlar geliştiren bu sistem, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

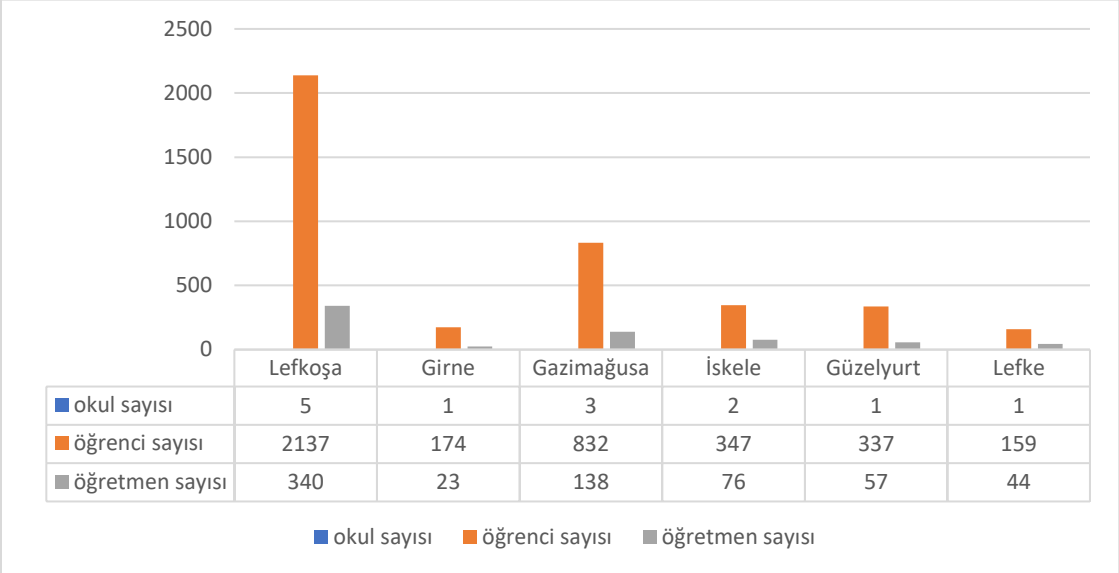
Mesleki ve Teknik Eğitim, örgün eğitim yanında, yaygın ve çıraklık eğitimi olarak da işlevlerini sürdürmektedir. Ortaokul üstü dört yıllık programları uygulayan bu eğitim kademesinde, 2023-2024 eğitim yılında 3 endüstri meslek lisesi, 3 ticaret lisesi ve 7 meslek lisesi faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 2.7.7: Mesleki Teknik Liseler (2022/2023- 2024/2025)

Ders Yılları	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Okul Sayısı	12	12	13
Öğrenci Sayısı	3.865	3.894	3.986
Öğretmen Sayısı	636	660	678
Öğrenci/Öğretmen	6,1	5,9	5,87

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Şekil 2.7.5: 2023-2024 Eğitim Yılı Meslek Liselerinde Bölgelere Göre Öğrenci, Öğretmen ve Okul Sayıları

	Lefkoşa	Girne	Gazimağusa	İskele	Güzelyurt	Lefke
okul sayısı	5	1	3	2	1	1
öğrenci sayısı	2137	174	832	347	337	159
öğretmen sayısı	340	23	138	76	57	44

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Şekil 2.7.5'de meslek liselerinde, 2024-2025 eğitim yılında bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının dağılımları verilmektedir. Buna göre şekile baktığımızda en fazla okul, öğrenci ve öğretmen sayısında yoğunluğun olduğu bölge Lefkoşa olduğu gözlemlenmektedir. Bölgelere göre okul, öğrenci ve öğretmen dağılımlarına baktığımızda en az yoğunluğun olduğu bölge ise Lefke bölgesi olarak gösterilmektedir.

7.2.1.8 Yüksek Öğretim

Milli Eğitim Yasası'na göre yüksek öğretim, orta öğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğretim veren eğitimin tümünü kapsamaktadır. Liselerden herhangi birini başarı ile

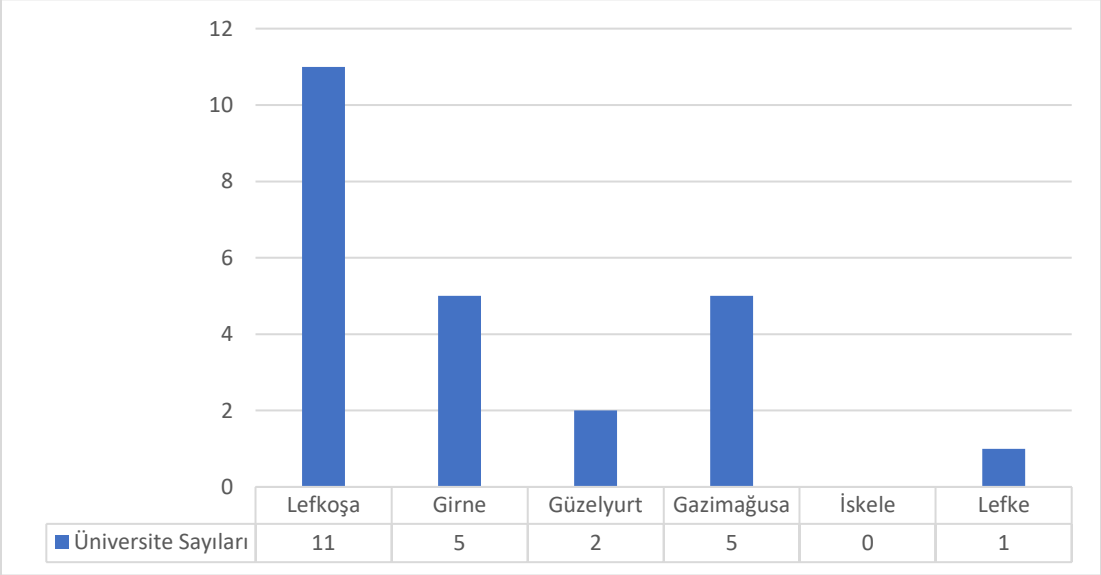
tamamlayan öğrenciler, yüksek öğrenim kurumlarının koşullarına bağlı olmak kaydıyla bu kurumlardan yararlanma hakkına sahiptir.

Yüksek öğretim kurumlarının kuruluşu, açılışı, özel amaçları, çalışmaları ve öğretim üyeleri ile ilgili esaslar ve yükseköğretim kurumlarına ilişkin diğer hususlar, bu kurumların özel yasalarında belirlenmektedir.

KKTC'de yükseköğretim ücretlidir. Ancak, maddi olanakları elverişli olmayan, başarılı öğrenciler ile özürlü öğrencilerin her türlü öğrenim giderleri, olanaklar ölçüsünde burs, kredi, parasız yatılı ve benzeri yollarla Devlet tarafından karşılanmaktadır.

KKTC'de yükseköğretim alanında; 23 üniversite, 1 Anadolu Üniversitesine bağlı Açık Öğretim Fakültesi ve Atatürk Öğretmen Akademişsi olmak üzere toplam 25 yüksek öğretim kuruımu bulunmaktadır. Ayrıca, ÖSYM ve diğer sınavlarda yüksek öğrenim hakkı kazanan öğrenciler Türkiye'de öğretim görmektedirler. Bunların yanında üçüncü ülkelerde de öğrenim gören öğrenciler bulunmaktadır.

Şekil 2.7.6: Bölgelere Göre Yükseköğrenim Kurumlarının Dağılımı

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Atatürk Öğretmen Akademisi (AÖA), öğretmen yetiştirmeye odaklanan Kıbrıs Türk halkının en eski yükseköğretim kurumlarından biridir. 1937-1938 öğretim yılında Güzelyurt'ta "Omorfo Öğretmen Koleji" adıyla açılmış, zamanla gelişerek bugünkü yapısına kavuşmuştur. AÖA, öğretmen yetiştirmede uzmanlaşmış bir kurum olarak Sınıf Öğretmenliği ve Okul Öncesi

Öğretmenliği Lisans Programlarını yürütmektedir. Her iki programda da öğrenci iş yüküne dayalı Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS) esas alınmakta ve çağdaş öğretmen eğitimi yaklaşımı benimsenmektedir. Atatürk Öğretmen Akademisi'ne başvurular ve öğrenci kabul süreçleri *Atatürk Öğretmen Akademisi Öğrenci Kabulü ve Mülakat Tüzüğü'nde* belirtilen şekilde gerçekleşir. Bunun yanında, akademide programların süresi 8 yarı yıldır. Programlar 4 akademik yılda tamamlanmaktadır. Ayrıca, AÖA ile Doğu Akdeniz Üniversitesi iş birliğiyle yürütülen Sınıf Eğitimi Yüksek Lisans Programıyla lisansüstü eğitim imkanı sağlanmaktadır.

Aynı zamanda Akademi, Öğrenci Bilgi Sistemi ve Moodle üzerinden dijital eğitim ve takip hizmetleri, akademik danışmanlık hizmetleri, kampüs içinde spor, sanat ve kültür etkinlikleri, eğitim uygulama sahaları ve alan gezileri, kütüphane ve bilgisayar laboratuvarı erişimi gibi olanakları öğrencilerin hizmetine sunmaktadır.

Doğu Akdeniz Üniversitesi, 18/1981 sayılı yasa ile oluşturulan ve 1979-1980 eğitim yılında faaliyete geçen Yüksek Teknoloji Enstitüsü 1986-1987 öğretim yılında Doğu Akdeniz Üniversitesi'ne (DAÜ) dönüştürülmüştür. DAÜ eğitim dili İngilizce olan ve yurt dışından gelen öğrencilere de hizmet veren bir yüksek öğretim kurumudur. Dünyanın en yaygın referans gösterilen üniversite sıralamaları arasında bulunan İngiltere merkezli Times Higher Education (THE), 2024 yılı için dünyada eğitime son 50 yıl içerisinde başlamış en iyi genç üniversiteler sıralamasında Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)'ni 2024'te dünyanın en iyi 151'inci üniversitesi olarak belirlemiştir. Aynı zamanda Doğu Akdeniz Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti üniversiteleri arasında da 4'üncü sırayı elde etmiştir. Yarı yıl esasına dayalı öğretim vermekte olan Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde halen 12 Fakülte ve 4 yüksek okul çatısı altında eğitim öğretim hizmeti sunulmaktadır.

Lefke Avrupa Üniversitesi, Kıbrıs Bilim Vakfı tarafından kurulan ve 1990 yılında faaliyete geçen bir devlet vakıf üniversitesidir. İngilizce dilinde eğitim yapmakta olan üniversitede, ön lisans, lisans ve lisans üstü eğitim programları uygulanmaktadır. Lefke Avrupa Üniversitesi bünyesinde, 12 fakülte, 1 İngilizce Hazırlık okulu, 6 Meslek Yüksek Okulu ve 1 Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır.

Girne Amerikan Üniversitesi, University College of Northern Cyprus (UCNC) adı ile 1985 yılında İşletme ve Ticaret alanında kursların verilmeye başlanması ile eğitime açılmış ve Eylül

1986'da İşletme alanında lisans eğitimi vermeye başlamıştır.1990-1991 Öğretim Yılında Girne Amerikan Üniversitesi olarak adını değiştirmiştir. Girne Amerikan Üniversitesi bünyesinde 13 fakülte, 8 Meslek Yüksek Okulu, 1 Hazırlık Okulu ve 1 de Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. İngilizce ve Türkçe dillerinde eğitim yapan Üniversitede iki yıllık ön lisans ve dört yıllık lisans programları uygulanmaktadır.

Yakın Doğu Üniversitesi, 1988 yılında KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'nın 17/1986 sayılı Milli Eğitim Yasası çerçevesinde ve Bakanlar Kurulu'nun onayıyla Lefkoşa'da kurulmuştur. Yakın Doğu Üniversitesi (YDÜ) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) yüksek düzeyde eğitim olanakları ve yetkin öğretim kadrosuyla uluslararası bir kimlikte etkinlik gösteren bir yükseköğretim kurumudur.

Çağdaş bir kampüs alanı içerisinde yapılandırılmış olan üniversite; fakülteleri, yüksekokulları, enstitüleri, hastaneleri, laboratuvarları, atölyeleri, bilgisayar merkezleri, kültür merkezleri, kütüphanesi, yurtları, olimpik kapalı yüzme havuzu, onlarca sosyal ve sportif tesisleri, Yakın Doğu Kreşi, Yakın Doğu Okul Öncesi, Yakın Doğu İlkokulu ve Yakın Doğu Koleji ile bir bütün oluşturmaktadır.

Üniversite, yüksek kaliteli eğitim olanakları ve yetkin öğretim kadrosuyla uluslararası düzeyde tanınan bir yükseköğretim kurumudur. Yakın Doğu Üniversitesi, Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA), UNESCO bünyesindeki Dünya Üniversiteler Birliği (IAU), İslam Dünyası Üniversiteler Federasyonu (FUIW), Uluslararası Mühendislik Eğitimi Topluluğu (IGIP), Uluslararası Saygın Medikal Akreditasyon Sistemi (JCI) ve toplamda 118 ulusal ve uluslararası kuruluşa tam üyedir. Yakın Doğu Üniversitesi, İngilizce dilinde de eğitim yapan özel bir yüksek öğrenim kurumudur. Yakın Doğu Üniversitesi'nde toplamda, 21 Fakülte, 1 Enstitü, 1 Yüksekokul, 3 Meslek Yüksekokulu, 220 Lisans ve Önlisans, 224 Yüksek Lisans ve Doktora programı bulunmaktadır.

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, yüksek öğretim yaşamına '1997-1998' öğretim yılında başlamış, İngilizce dilinde de eğitim yapan özel bir yüksek öğretim kurumudur. Üniversite'de, 12 fakülte ve dört yıllık eğitim veren 8 yüksek okul ve 12 araştırma merkezi bulunmaktadır. UKÜ kampüsünde 20.000'den fazla öğrenci bulunmaktadır. 54 lisans ve 60 lisansüstü programlarda eğitim vermektedir. Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi (UKÜ), 1997 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) başkenti Lefkoşa'da kurulan bir kampüs üniversitesidir.

Eğitim ve araştırma kalitesini artırmak ve dünya ile rekabet edebilecek bir üniversite olmayı hedeflemiştir. Üniversite, öğretim, araştırma ve gerçek yaşam deneyimlerini sürekli geliştirerek, mezunlarına eğitimli, katılımcı nitelikler kazandırmayı da amaçlamaktadır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Kuzey Kıbrıs Kampüsü, 2003 yılında Cumhuriyet Meclisi tarafından çıkartılan yasa ile özel tüzel kişilik kazanmıştır. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü, akademik ve idari bakımdan bütünüyle ODTÜ Senatosu, ODTÜ Yönetim Kurulu ve ODTÜ Rektörlüğü'ne bağlı bir yapı içinde faaliyet göstermektedir. ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü'nde eğitim dili İngilizcedir. Üniversitede halen toplam 16 bölüm ve 12 de yan dal bölümü bulunmaktadır.

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kuzey Kıbrıs Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri (İTÜ-KKTC) kurmasına ilişkin "Çerçeve Protokolü", 19.01.2008 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) ve KKTC Devletleri arasında imzalanmıştır. Üniversite, 2011-2012 Akademik Yılında ilk öğrenci alımını gerçekleştirilmiştir.

Üniversitenin Yabancı Diller Hazırlık Okulu'ndaki ingilizce hazırlık eğitimlerini İTÜ-KKTC Gazimağusa Yerleşkesi'nde tamamlayan öğrenciler, lisans eğitimlerine geçici olarak İTÜ Tuzla ve Ayazağa Yerleşkelerinde devam etmektedir. İTÜ-KKTC Eğitim-Araştırma Yerleşkeleri'nin kalite politikası; eğitim ve öğretim süreçlerini destekleyen faaliyetleri sistematik olarak sürekli iyileştirecek ve doğrulayacak çalışmaları sağlamaktır.

Üniversitenin değerleri arasında; çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek becerilerle donanmış, başarılı ve lider öğrenciler yetiştirmek, KKTC'de üniversiteler arası işbirliği ve koordinasyonu geliştirerek rol model olmak ile bölgesel ve global düzeyde rekabet edilebilirliğe, nitelikli ve sürdürülebilir destek sağlamak bulunmaktadır.

Akdeniz Karpaz Üniversitesi, Akdeniz Karpaz Üniversitesi (AKÜN), 2012 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) başkenti Lefkoşa'da kurulmuş, genç ve dinamik bir yükseköğretim kurumudur. Üniversite, eğitim-öğretim, araştırma ve toplumsal katkı alanlarında nitelikli ve sürdürülebilir gelişimi hedefleyen bir yapıya sahiptir. Kuruluşundan bu yana küresel ölçekte eğitim vizyonunu benimseyen üniversite, hem yerel hem de uluslararası öğrenciler için

kaliteli, çağdaş ve yenilikçi bir akademik ortam sunmaktadır. AKÜN'de toplam 5 Fakülte, 5 Meslek Yüksekokulu ve 1 Sosyal Bilimler Enstitüsü bulunmaktadır.

Kıbrıs Aydın Üniversitesi (Kıbrıs İlim Üniversitesi), Kıbrıs Aydın Üniversitesi (KAÜN), 2013 yılında kurulmuş, hızla büyüme sürecine girmiş ve 2014 yılında öğrenci kabul etmeye başlayarak kısa sürede Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) ve üçüncü ülkelerden gelen öğrenciler tarafından tanınan ve tercih edilen bir yükseköğretim kurumu haline gelmiştir. KAÜN, çatısı altında bulunan akademik programlar, T.C. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ve KKTC Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK) tarafından akredite edilmiştir. Girne'de limana ve şehir merkezine yakın ve modern bir kampüse sahip olan üniversitede, Türkçe ve İngilizce dillerinde çağdaş bir eğitim müfredatı sunulmaktadır. Üniversite, teorik eğitimin yanı sıra, her bir bölümün ihtiyaçlarına yönelik kurulmuş olan laboratuvarlar ve yerinde uygulamalar ile uygulamalı çalışmalara da büyük önem vermektedir. Üniversitede, 7 Fakülte, 6 Meslek Yüksekokulu, 1 Enstitü, 1 Hazırlık Okulu ve toplamda 51 program bulunmaktadır.

Girne Üniversitesi , Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Milli Eğitim Bakanlığı "Açma Ön İzni" ve KKTC Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu'nun (YÖDAK) 19 Mart 2013 tarihli "Öğretime Başlama İzni" ile Girne şehrinde resmen kurulmuştur. Bunu takiben, Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından 28 Ocak 2014 tarihli yazı ile kuruluş sürecini tamamlamıştır. Üniversite, akademik faaliyetlerine denizcilik alanındaki 10 programla başlamıştır

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, Kıbrıs Amerikan Üniversitesi (KAÜ), 2014-2015 Akademik Yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK) ve Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından akredite edilmiş, 2015-2016 yılında ise eğitim-öğretime başlamıştır. Kuruluş tarihinden bugüne öğrenci sayısını her yıl artıran KAÜ, alanında uzman ve donanımlı akademik kadrosu ve idari personeliyle eğitimde kaliteyi ön plana çıkarmıştır.

Üniversite, fiziki ve akademik altyapısını güçlendirerek, eğitimde kaliteye önem vermiş, büyümeyi ve gelişmeyi hedeflemiş, Arabahmet Kampüsü'nde tarihsel-kültürel dokuyu

koruyarak sanatsal eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Alayköy Kampüsü'nde ise, modern kampüs anlayışı ile geçmiş ve gelecek arasında bir köprü görevi görecek atılımlar yaparak, ulusal ve uluslararası alanda gelişime katkıda bulunmaktadır. Üniversitede, 7 Fakülte, 2 Meslek Yüksekokulu, 1 Enstitü ile 1 Hazırlık Okulu ve bunlara bağlı toplamda 40 program bulunmaktadır.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi, 'Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi (ASBÜ-KKY) Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) arasında imzalanan protokol çerçevesinde, 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılından itibaren faaliyet göstermeye başlamıştır.

23 öğrenci kulübüyle gelişen, genç ve dinamik bir üniversite hedefiyle yıl içerisinde birçok faaliyete imza atan ASBÜ-KKY, KKTC'nin en sosyal üniversitelerinden birisi konumundadır. Bu bağlamda üniversite, sosyal bilimler alanında dünyada bir marka olmayı hedeflemektedir.

Yerleşke içerisinde spor alanları, kütüphane, okuma salonu, konferans salonu, kantin hizmetleri ve aktivite merkezleri yer almaktadır. Üç farklı dilde eğitim vermekte olan üniversitede öğrenciler, Değişim Programı ile ASBU Merkez Kampüsü'nün değişim programına başvurarak, eş-değer programların eğitim imkanından da faydalanmaktadır. Bu bağlamda üniversite, öğrencilerine yüksek kaliteli bir eğitim sunmakta ve mezunlarının uluslararası düzeyde rekabet edebilir bireyler olarak yetişmesini sağlamaktadır.

Uluslararası Final Üniversitesi (UFÜ), 2015 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin (T.C.) eğitim markası Final Eğitim Kurumları ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) turizm sektörünün önderlerinden DMG-Akgünler Grubu işbirliği ile KKTC'nin Girne ilçesinde kurulmuştur.

Üniversite, sosyal sorumluluk araştırma ve uygulama projeleri ile paydaşlarına, topluma ve çevreye de katkı sağlamaktadır. Üniversitede toplam, 9 Fakülte ve 3 Yüksekokul, 3 Meslek Yüksekokulu ve 1 Enstitü bulunmaktadır.

Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi (KSTU), 2016 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Güzelyurt kentinde kurulmuştur.

Üniversite, zengin altyapısı, ingilizce eğitim veren programları, spor, sosyal ve kültürel etkinlik olanaklarına sahip, uluslararası işbirlikleri, uluslararası öğretim ortamı, kozmopolit sosyal yapısı ile öğrencilerini ingilizce'yi iyi bilen, gelişime ve değişime açık, global düzeyde rekabete

hazır gençler olarak yetiştirmekte ve onları uluslararası kariyer için eğitmektedir. Üniversitede 6 Fakülte, 1 Meslek Yüksekokulu, 1 Enstitü ile İngilizce ve Türkçe Hazırlık Okulu ve toplamda 37 program bulunmaktadır.

Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi (BAÜ), Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi (BAÜ), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Milli Eğitim Bakanlığı'nın 8 Ocak 2016 tarihli "Açma Ön İzni" ve KKTC Yükseköğretim Planlama, Denetleme ve Akreditasyon Kurulu'nun (YÖDAK) 16 Şubat 2017 tarihli kararı ile "Öğretime Başlama İzni" almış, BAU Global ailesinin bir üyesi olarak çağdaş, dinamik ve yenilikçi bir yükseköğretim kurumu olarak kurulmuştur.

Üniversite, akademik-bilimsel dünyadaki tüm gelişmeleri yakından takip etmekte ve en çağdaş yükseköğrenim kurumları arasına girmeyi hedeflemektedir. Üniversite, misyon ve vizyonunda belirtilen hedeflere ulaşmak ve dünya üniversiteleri arasında saygın bir yer edinmek için çalışmalarına aralıksız olarak devam etmektedir. Üniversitede, 7 Fakülte, 1 Yabancı Diller Yüksekokulu, 3 Meslek Yüksekokulu, 1 Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü bulunmaktadır. Genel toplamda 60 program öğrencilere sunulmaktadır.

Ada Kent Üniversitesi, 1986 yılından bugüne bir eğitim geçmişine sahip olan ve uluslararası vizyonuyla merkezi İstanbul'da bulunan Avrupa Eğitim Grubu'nun 2015 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) kurduğu eğitim yatırımıdır. KKTC'nin ekonomik, bilimsel, sosyal ve kültürel gelişmesine önemli katkılar sağlayan Kıbrıs Ada Kent Üniversitesi, yerleşkesinin bulunduğu Gazimağusa'da sivil toplum kuruluşları, özel ve resmi kurumlarla güçlü bir iş birliği içine girerek kısa zamanda kentin eğitim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Üniversite bünyesinde toplam 7 Fakülte ve 1 Enstitü bulunmaktadır.

Rauf Denktaş Üniversitesi (RDÜ), adını Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) kurucu ve uzun süreli Cumhurbaşkanı Sn. Rauf Raif Denktaş'tan almıştır. RDÜ, Sayın Rauf Raif Denktaş'ın ekonomik, sosyal, eğitsel, dini ve kültürel haklar, azınlık hakları, insan onuru, farklı halkların kendi kaderini tayin etme hakkı ve barış içinde bir arada yaşama fikirlerini ve mirasını genç nesillere aktarmak amacıyla kurulmuştur.

Bu doğrultuda RDÜ, kaliteli eğitim ve donanım sunarak tercih edilen bir üniversite olmayı hedeflemektedir.

Üniversite, mezunlarının istihdam edilebilirliğini artıracak yüksek kaliteli eğitim sağlamayı amaçlamakta, araştırmalar yoluyla yerel ve uluslararası problemlerin tanımlanmasına ve çözüm önerileri sunulmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Üniversitede, 3 Fakülte, 1 Meslek Yüksekokulu, 1 Enstitü ile 1 Yabancı Diller ve İngilizce Hazırlık Okulu, toplamda 17 program bulunmaktadır.

Kıbrıs Batı Üniversitesi (KIBÜ), her gün gelişen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) yükseköğretim ekosisteminin iddialı ve saygın bir üyesi olmayı hedefleyerek, KKTC Millî Eğitim Bakanlığı'nın 8 Aralık 2015 tarihli onayı ile "Yüksek Bilim Üniversitesi" adıyla kurulmuştur. 30 Mart 2017 tarihinde üniversitenin adı "Kıbrıs Batı Üniversitesi" olarak değiştirilerek tescil edilmiştir.

KIBÜ'nin kuruluşunun tamamlandığı KKTC Millî Eğitim Bakanlığı'nın 8 Aralık 2017 tarihli yazısıyla onaylanmıştır. Üniversite, 18 Mayıs 2018 tarihinde KKTC Yükseköğretim Planlama, Denetleme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK) tarafından akredite edilmiştir. KIBÜ aktif olarak 2018-2019 Akademik Yılı ile eğitim-öğretime başlamıştır. Üniversite, 29 Mart 2020 tarihinden itibaren Dünya Bilim, Eğitim, Sağlık, Sanat, Tarım ve Turizm Vakfı'na (DBEST) bağlı bir yükseköğretim kurumu haline getirilmiştir. Üniversitede 2 Fakülte, 1 Enstitü ve toplamda 9 program bulunmaktadır.

Arkın Yaratıcı Sanatlar ve Tasarım Üniversitesi (ARUCAD), 2017 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) kurulmuş sanat, tasarım ve iletişim alanlarını bir arada bulunduran sanat odaklı tematik bir üniversitedir. KKTC Milli Eğitim Bakanlığı'ndan aldığı resmi açma ön izni ile 30 Mart 2018 tarihi itibarıyla KKTC Yükseköğretim Planlama, Değerlendirme, Akreditasyon ve Koordinasyon Kurulu (YÖDAK) tarafından akredite edilmiş ve 8 Temmuz 2020 tarihi itibarıyla ise, Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından tanınarak yükseköğretim sistemine dahil edilmiştir.

Üniversite, sanat ve tasarım alanında bölgede lider bir eğitim kurumu olmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, akademik mükemmellik, yaratıcılık ve eleştirel düşünce, sürdürülebilirlik, çeşitlilik, eşitlik ile katılımcılık, toplumsal etkileşim ve araştırma üniversitenin değerlerini oluşturmaktadır. Üniversitede toplamda 4 Fakülte, 1 Enstitü bünyesinde 17 Lisans, 1 Önlisans, 3 Yüksek Lisans ve 4 Doktora programı ile İngilizce Hazırlık Okulu bulunmaktadır.

Avrupa Liderlik Üniversitesi(ALÜ), dijital ekonomi için kurulmuş yeni nesil bir üniversitedir. Amacı, teknoloji alanındaki yetkinlik açığını kapatmak ve öğrencileri en çok talep gören, iş hayatına hazır becerilerle donatmaktır. Üniversite, farklı geçmişlerden gelen öğrencilere yüksek kaliteli eğitim sunmaktadır. ALÜ, öğrencilere iş başında deneyim kazandırmakta ve uzun vadeli, verimli istihdam fırsatları yaratmanın yanı sıra şirketler ve piyasalar için ekonomik değer sağlamaktadır. Üniversitede 3 Meslek Yüksekokulu, 5 Fakülte ve 2 Enstitüye bağlı toplamda 29 program bulunmaktadır.

On Beş Kasım Üniversitesi (OKKÜ), çağdaş eğitim anlayışı ve yenilikçi yaklaşımlarıyla Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) önde gelen yükseköğretim kurumlarından biri olmayı hedeflemektedir. Öğrencilere, alanında uzman akademik kadro ile en güncel bilgi ve teknolojiler sunup, onların kişisel ve akademik gelişimlerini desteklemeyi amaçlamaktadır.

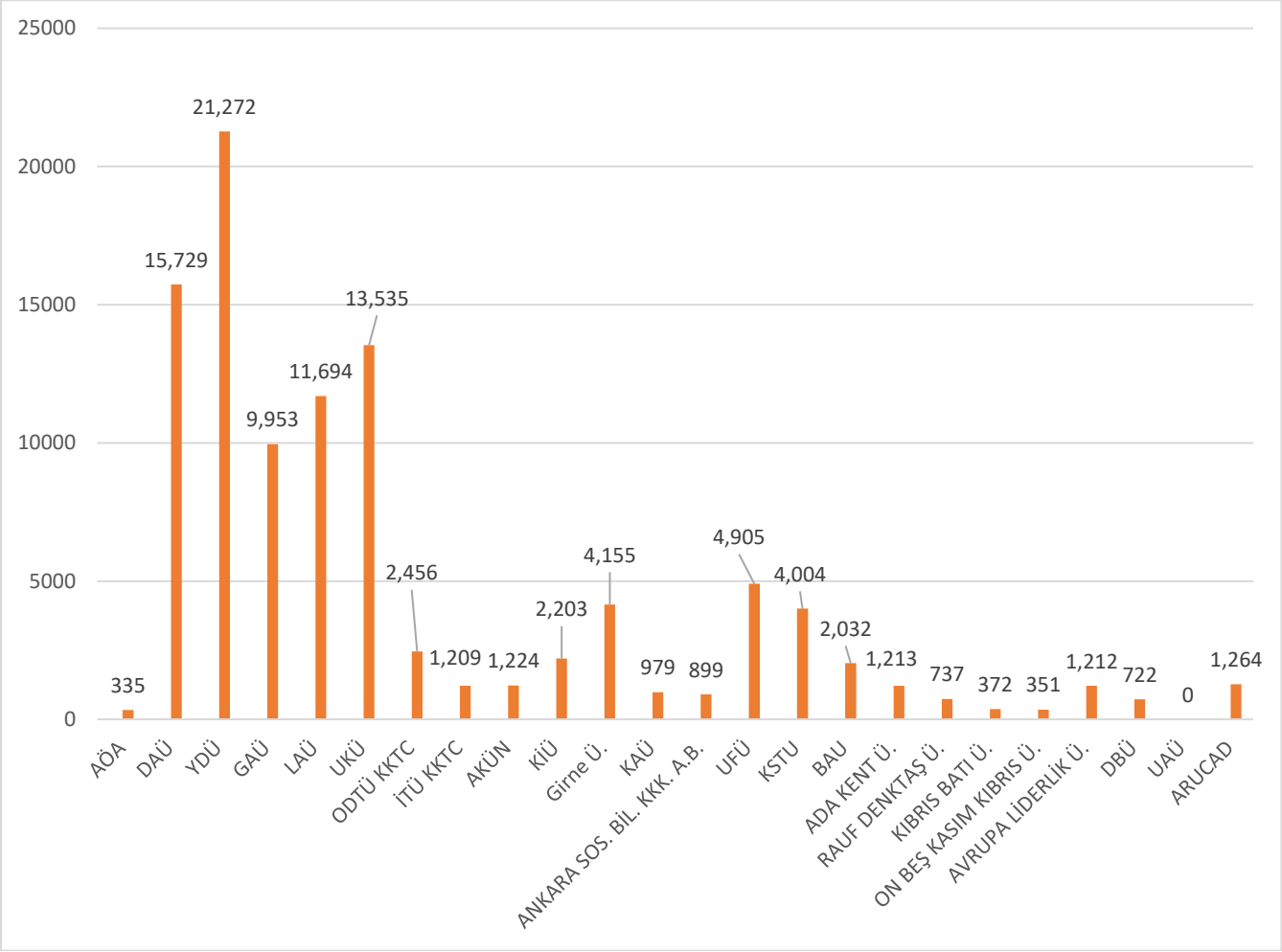
Üniversitenin eğitim anlayışı, yalnızca akademik başarıya odaklanmakla kalmayıp, öğrencilerin sosyal, kültürel ve profesyonel yönlerini de geliştirmeye dayanmaktadır. Üniversite, kampüs olanakları, sosyal etkinlik alanları ve güçlü sanayi iş birlikleri ile öğrencilerini, hem ülke çapında hem de uluslararası alanda donanımlı bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Üniversitede 7 Önlisans, 13 Lisans ve 7 Yüksek Lisans programı bulunmaktadır.

Tablo 2.7.8: Yüksek Öğretimde Öğrenci Dağılımları (2022/2023- 2024/2025)

	Yükseköğretim Kurumları	Uyruklara Göre Öğrenci Sayıları											
		2022-2023				2023-2024				2024-2025			
		KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam	KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam	KKTC	TC	III. Ülkeler	Toplam
1	Doğu Akdeniz Üniversitesi	4.266	7.079	4.722	16.067	4.347	8.151	3.791	16.289	4.336	8.259	3.134	15.729
2	Yakın Doğu Üniversitesi	3.609	10.649	12.271	26.529	3.620	11.706	10.608	25.934	3.022	9.326	8.924	21.272
3	Girne Amerikan Üniversitesi	1.406	5.218	8.243	14.867	1.005	5.188	6.185	12.378	854	5.203	3.896	9.953
4	Lefke Avrupa Üniversitesi	901	7.433	2.902	11.236	966	7.759	3.469	12.194	818	8.270	2.606	11.694
5	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	1.012	3.218	9.238	13.468	999	3.356	9.615	13.970	980	3.288	9.267	13.535
6	ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü	160	2.141	401	2.702	147	2.138	327	2.612	110	2.081	265	2.456
7	İTÜ Kuzey Kıbrıs Yerleşkesi	0	930	7	937	0	1.230	7	1.237	0	1.202	7	1.209
8	Akdeniz Karpaz Üniversitesi	299	32	920	1.251	369	42	773	1.184	382	58	784	1.224
9	Kıbrıs Aydın Üniversitesi (Kıbrıs İlim Üniversitesi)	366	1.321	1.317	3.004	426	1.564	519	2.509	220	1.100	883	2.203
10	Girne Üniversitesi	207	2.302	2.047	4.556	184	2.330	1.250	3.764	222	2.615	1.318	4.155
11	Kıbrıs Amerikan Üniversitesi	220	198	90	508	176	300	48	524	214	354	411	979
12	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi	95	601	15	711	64	677	25	766	105	781	13	899
13	Uluslararası Final Üniversitesi	320	1.488	2.809	4.617	353	1.679	2.845	4.877	394	1.773	2.738	4.905
14	Kıbrıs Sağlık ve Toplum Bilimleri Üniversitesi	790	1.031	1.423	3.244	936	1.583	1.651	4.170	661	1.595	1.748	4.004
15	Bahçeşehir Kıbrıs Üniversitesi	52	101	2.167	2.320	102	189	1.013	1.304	111	251	1.670	2.032
16	Ada Kent Ümiversitesi	49	398	63	510	86	541	331	958	132	615	466	1.213
17	Rauf Denktaş Üniversitesi	95	35	753	883	105	20	522	647	55	40	642	737
18	Kıbrıs Batı Üniversitesi	22	91	376	489	23	89	377	489	12	125	235	372
19	On Beş Kasım Kıbrıs Üniversitesi	25	0	933	958	28	3	392	423	12	0	339	351
20	Avrupa Liderlik Üniversitesi	9	1	263	273	4	0	176	180	2	0	1.210	1.212
21	Altınbaş Kıbrıs Üniversitesi (Dünya Barış Üniversitesi)	-	-	-	-	7	0	271	278	25	0	697	722
22	Uluslararası Alasia Üniversitesi	-	-	-	-	3	2	0	5	0	0	0	0
23	Arkın Yaratıcı Sanatlar ve Yasarım Üniversitesi	249	295	245	789	306	502	344	1.152	315	606	343	1.264
24	Anadolu Üniversitesi (AÖF) LK*	-	-	-	1.950	-	-	-	2.420	870	2.698	14	3.582
25	Atatürk Öğretmen Akademisi	336	-	-	336	341	-	-	341	335	-	-	335
	Toplam				**112.205**				**110.605**				**106.037**

** Anadolu Üniversitesi (AÖF) LK'ye kayıtlı öğrencilerin uyruklarının sınıflandırılması yapılmadığı için toplama ilave edilmiştir.*
NOT: Tabloda yer alan öğrenci rakamları lisans üstü eğitimi de kapsamaktadır.
2024-2025 aktif pasif öğrenci sayısı toplamı 106,037'dir.

Şekil 2.7.7: 2024-2025 KKTC Yükseköğrenim Kurumları Öğrenci Sayıları (2024/2025)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.2.1.9 Türkiye ve Üçüncü Ülkelerde Okuyanlar

ÖSYM tarafından hazırlanan sınavlarda başarılı olan KKTC uyruklu öğrenciler Türkiye'deki üniversitelere bağlı fakülte, akademi ve meslek yüksek okullarında öğrenim görmektedirler.

Tablo 2.7.9: Yurt Dışında Yüksek Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı

	2022-2023	2023-2024	2024-2025
Türkiye'de Öğrenim Görenler	637	648	1.115
III. Ülkelerde Öğrenim Görenler	288	299	525

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.2.1.10 Özel Eğitim

Özel eğitim, fiziksel, zihinsel, duygusal ya da gelişimsel farklılıkları olan çocukların ihtiyaçlarına göre hazırlanan eğitim sürecidir.

Devlet, özel eğitim ihtiyacı olan her çocuğa zorunlu eğitim süresi boyunca ücretsiz ve gerektiğinde yatılı eğitim hakkı tanır. Bu çocuklar için bağımsız özel eğitim okulları açılabildiği gibi, diğer okullarda özel sınıflar da oluşturulabilir. Ayrıca, bu öğrenciler yaşıtlarıyla aynı sınıfta eğitim alabilir ve ihtiyaçlarına göre destek alabilirler. Bu uygulamaya "kaynaştırma eğitimi" denir. Engelli çocukların engel durumu, gereksinimi ve yeteneklerine göre bir plan ve program dahilinde, kullanılacak en uygun yöntemleri saptayarak, en başarılı olacağı eğitim ortamına yerleştirilmesini amaçlayan entegrasyon çalışmaları başlatılmış olup, buna bağlı olarak da Bakanlıkça "Özel Eğitim Birimi" kurularak kaynak sınıflar oluşturuldu.

Tablo 2.7.10: Özel Eğitimdeki Öğrenci Sayıları

	2021-2022	2022-2023	2023-2024
Kaynak Oda Öğrenci Sayısı	439	645	978
Özel Eğitim Öğrenci Sayısı	255	322	375
Toplam Öğrenci Sayısı	694	967	1.353

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

2023-2024 Eğitim ve Öğretim yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İlköğretim Dairesi Müdürlüğü özel eğitim okullarında ve kaynak odalarda toplam 165 özel eğitim öğretmeni, 18 teknoloji tasarım öğretmeni ve 56 rehber öğretmen olmak üzere toplam 239 öğretmen hizmet vermektedir.

2007-2008 öğretim yılında kurulan Lefkoşa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında 21 öğretmeniyle, 82 öğrenciye eğitim olanağı sağlamıştır.

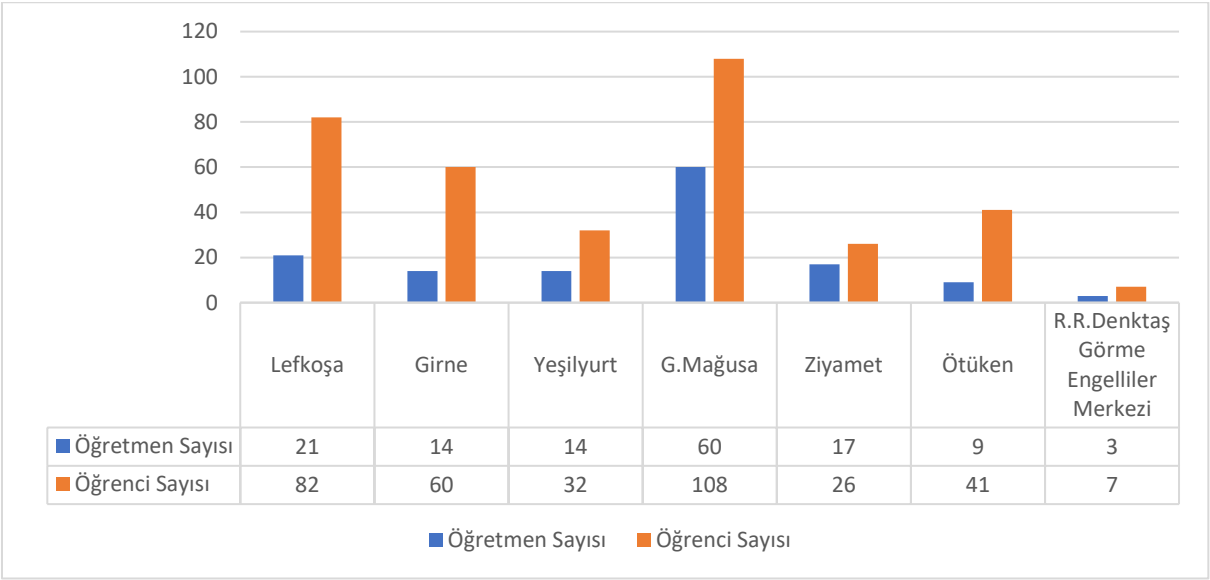
Girne'de yatılı olarak eğitilebilir ve öğretilebilir 6-18 yaş grubundaki öğrencilere hizmet veren Girne Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında, 14 öğretmeniyle, 60 öğrenciye eğitim olanağı sağlamıştır.

2007-2008 öğretim yılında kurulan Yeşilyurt Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi bölgede önemli bir eksikliği kapatma açısından yararlı olmuştur. 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Yeşilyurt Özel Eğitim ve İş Merkezinde 14 öğretmen ile 32 öğrenciye eğitim olanağı sağlamıştır.

2006-2007 öğretim yılında eğitime başlayan Gazimağusa Özel Eğitim ve İş Eğitim Merkezi 2024-2025 öğretim yılında toplam 60 öğretmen ile, 108 öğrenciye eğitim vermiştir.

Rauf Raif Denktaş Görme Engelliler Özel Eğitim Merkezi, 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ve Kıbrıs Türk Görmezler Derneği arasında imzalanan protokolle Kıbrıs Türk Görmezler Derneği'ne ait binada eğitim vermeye başlamıştır. 2024-2025 eğitim-öğretim yılında ise Rauf Raif Denktaş Görme Engelliler Özel Eğitim Okulu'nda toplam 3 öğretmen ile, 7 öğrenciye eğitim vermiştir.

Şekil 2.7.10: Özel Eğitim ve İş Merkezleri 2024/2025 Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.3 Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, toplumun ihtiyaçları, bireylerin ilgi ve istekleri ile hizmet anlayışlarına göre insanları çeşitli yönlerden geliştirmek amacıyla belirli programlar kapsamında gerçekleştirilen eğitim faaliyetleridir.

Yaygın eğitimin özel amacı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim'in genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitimin herhangi bir kademesinden yararlanamamış veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış veya herhangi bir kademesinde bulunan yurttaşlara, örgün eğitim yanında veya dışında eğitim hizmeti vermektedir.

Yaygın eğitimin genel amacı ise örgün eğitim yanında veya dışında verilen ve endüstrimizin ihtiyaç duyacağı becerikli ve nitelikli ara insan gücünü yaratma veya günlük yaşantıda gereksinime duyulan becerileri kazandırma veya mevcut bilgi ve becerilerin arttırılmasına yöneliktir. Zorunlu eğitim yaşını tamamlayan bireyler için sürdürülen bu eğitim uygulamaları, Pratik Sanat Okullarında, Köy Kadın Kurslarında ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinde yürütülmektedir.

Köy Kadın Kursları ise, küçük yerleşim merkezlerinde yürütülen çalışmalarla kursiyerlerin becerilerini geliştirmek ve aile bütçesine katkıda bulunmak amacı ile giyim nakış, el sanatları, ev ekonomisi ve beslenme konularında eğitim veren 2 yıl süreli kurslardır. Yaygın eğitimdeki kurum ve kursiyer sayıları Tablo 2.7.10'de verilmiştir.

Köy Kadın Kurs merkezlerinin daha etkili olabilmesi, ihtiyaçların temini için toplantılar yapılmış ve merkezlere ziyaretler gerçekleştirilmiştir. 74 Köyde Köy Kadın Kursu merkezleri faaliyet göstermektedir. Yıl sonu Köy Kadın kurs merkezi kursiyerleri tarafından gerçekleştirilen sergi açılışları yapılmıştır. Köy Kadın kursu merkezlerinin Yaşam Boyu Eğitim Merkezleri haline gelebilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

Tablo 2.7.11: Yaygın Eğitim (2022/2023- 2024/2025)

Eğitim Kurumu	**2022-2023**		**2023-2024**		**2024-2025**	
	Kurum Sayısı	**Kursiyer Sayısı**	**Kurum Sayısı**	**Kursiyer Sayısı**	**Kurum Sayısı**	**Kursiyer Sayısı**
Köy Kadın Kursları	62	1.215	62	1.236	62	1.768
Çıraklık Eğitimi	1	232	1	404	2	543
Toplam	63	1.447	63	1.640	64	2.311

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

7.4 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti eğitim sistemi, yapısal ve işlevsel nitelikte çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, öğretim kalitesinin yükseltilmesi ve çağdaş eğitim gerekliliklerine uyum sağlanabilmesi amacıyla kapsamlı ve bütüncül reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu reform sürecinin temel bileşenleri arasında eğitim altyapısının güçlendirilmesi, öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin süreklilik arz edecek biçimde desteklenmesi ve eğitim kaynaklarının okullar arasında adil ve etkin bir şekilde dağıtılması yer almaktadır.

Ülke genelinde birçok okulda fiziksel altyapı eksiklikleri devam etmektedir. Bazı okul binalarının eski ve bakımsız olması, sınıf düzenlemelerinin çağdaş eğitim anlayışına uygun olmaması ve öğrenci sayısının yüksek olduğu okullarda sınıf mevcutlarının kalabalık olması, eğitim-öğretim süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında laboratuvar, spor salonu, çok amaçlı salon ve teknoloji sınıfları gibi eğitim ortamlarını destekleyici donanımların birçok okulda ya bulunmadığı ya da yetersiz düzeyde olduğu tespit edilmektedir.

Dijital eğitim altyapısı da eğitim sisteminin zayıf alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bilgisayar, akıllı tahta ve nitelikli internet erişimi gibi dijital araçlara erişimde yaşanan sınırlılıklar, öğrencilerin teknoloji temelli öğrenme becerilerini geliştirmelerini zorlaştırmakta ve dijital okuryazarlık alanında eşitsizliklere yol açmaktadır.

Son dönemde uygulamaya konulan haftanın iki günü tam gün eğitim modeli, eğitimin niteliğini artırmaya yönelik önemli bir adım olmakla birlikte, uygulama sürecinde çeşitli aksaklıklarla karşılaşılmaktadır. Özellikle öğrenci taşıma hizmetleri ve öğle yemeği gibi destekleyici hizmetlerde yaşanan yetersizlikler, sistemin etkinliğini sınırlandırmaktadır. Bu alanlarda yapılacak planlı ve sürdürülebilir iyileştirmelerin, tam gün eğitimin beklenen faydayı sağlamasına katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Eğitim sisteminin kalitesinin artırılması, yalnızca fiziksel altyapının iyileştirilmesiyle sınırlı değildir. Öğretim programlarının çağın gereklilikleri doğrultusunda güncellenmesi, öğretmenlerin sürekli mesleki gelişimle desteklenmesi ve öğrenci merkezli, kapsayıcı eğitim yaklaşımlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, uzun vadeli, planlı ve eşgüdümlü politikalar temelinde yürütülecek reformların sürdürülebilir başarı için belirleyici olduğu değerlendirilmektedir.

KKTC eğitim sistemi, küresel ölçekteki gelişmelere ve çağdaş eğitim eğilimlerine uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Özellikle teknoloji kullanımı, dijital okuryazarlık, çevre bilinci ve sosyal beceriler gibi alanların müfredatta yeterli düzeyde yer almaması, öğrencilerin 21. yüzyıl becerileri olarak tanımlanan yaratıcı düşünme, problem çözme ve eleştirel analiz yetkinliklerini geliştirmelerini sınırlandırmaktadır. Müfredat içeriğinin yanı sıra öğretim yöntemlerinin de yeniden yapılandırılması, düşünsel ve duygusal gelişimi destekleyen bir eğitim ortamı oluşturulması açısından önem arz etmektedir.

Özel okullar ile devlet okulları arasında eğitim olanakları bakımından belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Özel okulların genellikle daha düşük sınıf mevcutları, daha güçlü altyapı ve daha fazla kaynak sunduğu; devlet okullarında ise kalabalık sınıflar, altyapı eksiklikleri ve kaynak yetersizliklerinin eğitim kalitesini olumsuz etkilediği gözlemlenmektedir. Bu durum, eğitimde fırsat eşitliğini zedeleyen önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bazı bölgelerde öğretmen sayısının yetersizliği, sınıf mevcutlarının artmasına neden olmakta ve öğretmenlerin öğrencilere bireysel destek sunma kapasitesini sınırlamaktadır. Kalabalık sınıflar, akademik başarı üzerinde olumsuz etki yaratmakta ve sınıf içi disiplin sorunlarının artmasına yol açabilmektedir.

Okullarda psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yetersizliği de dikkat çeken bir diğer sorundur. Akademik, sosyal ya da ailevi sorunlar yaşayan öğrenciler için gerekli psikososyal destek mekanizmalarının eksikliği, öğrencilerin hem akademik hem de duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Akran zorbalığı ise okul ortamlarında sık karşılaşılan ve öğrencilerin psikolojik iyilik hâlini zedeleyen önemli bir risk alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, rehberlik hizmetlerinin güçlendirilmesi ve okul temelli farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır.

Özel eğitim gereksinimi olan bireylere yönelik hizmetlerde de ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Yeterli sayıda uzman öğretmen, destek personeli, materyal ve uygun eğitim programlarının bulunmaması, bu öğrencilerin öğrenme süreçlerinde aksamalara neden olmaktadır. Özel eğitim alanındaki insan kaynağının artırılması ve politikaların güçlendirilmesi öncelikli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmektedir.

Eğitim sistemi, okul içi dinamiklerin yanı sıra aile yapısı, sosyo-kültürel çevre, ekonomik koşullar ve altyapı gibi dış etkenlerden de etkilenmektedir. Ailelerin eğitim sürecine katılım düzeyi, öğrencilerin akademik ve sosyal başarılarını doğrudan etkilemektedir. Ancak ekonomik zorluklar ve bilinç eksikliği nedeniyle bazı ailelerin eğitim sürecine yeterince dâhil olamadığı ve bu durumun öğrenciler açısından dezavantaj yarattığı görülmektedir.

Son yıllarda öğrenci profilinin çeşitlenmesi, özellikle devlet okullarında sosyal uyum sorunlarını beraberinde getirmekte ve bu durum zaman zaman akademik performansa da yansımaktadır. Eğitim sisteminin sınav odaklı yapısı ise öğrencilerin yaratıcılık, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmesini sınırlamakta; öğrenme süreçlerini test başarısına indirgemektedir. Bu durum, eğitimin bütüncül niteliğini zayıflatmaktadır.

İki dilli eğitim yapısına rağmen, özellikle İngilizce yeterliliği öğrenciler açısından sorunlu bir alan olarak öne çıkmaktadır. İngilizcenin ikinci dil olarak öğretildiği birçok okulda, öğrencilerin uluslararası düzeyde yeterli dil becerilerine ulaşamadığı gözlemlenmektedir. Öğretmenlerin dijital okuryazarlık becerilerinin artırılması ve hizmet içi eğitim programlarının yaygınlaştırılması, bu alandaki eksikliklerin giderilmesine katkı sağlayacaktır.

Meslek liselerinde teknolojik donanım eksiklikleri, uygulamalı eğitimin etkinliğini sınırlamaktadır. Atölyelerde kullanılan araç ve gereçlerin güncel ihtiyaçları karşılamaktan uzak olması ve döner sermaye uygulamalarının yeterince etkin kullanılmaması, bu okulların temel sorunları arasında yer almaktadır. Köy kadın kursları ise kadro ve merkez yetersizliği nedeniyle beklenen yaygınlığa ulaşamamaktadır.

Yükseköğretim alanında, uluslararası tanınma sorunları nedeniyle iş birlikleri ve öğrenci değişim programları sınırlı kalmaktadır. Ayrıca stratejik planlama eksikliği, kalite güvencesi sistemlerinin gelişimini zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda, yükseköğretime yönelik bütüncül bir strateji planının hazırlanması ve bu sürece üniversiteler, YÖDAK, kamu kurumları ve sivil toplumun dâhil edilmesi gerekmektedir.

YÖDAK'ın kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi, etkin denetim ve uluslararası akreditasyon süreçlerinin yürütülebilmesi açısından önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra üniversitelerin yerel yönetimlerle ulaşım, kültür, sanat ve spor alanlarında daha güçlü iş birlikleri geliştirmesi gerekmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, yükseköğretimin uluslararası tanınırlığını ve marka değerini artırmaya yönelik bir Eğitim Tanıtım Ajansı kurulması ihtiyacı öne çıkmaktadır. Ayrıca üniversitelerin mezun ilişkileri konusunda kurumsal yapılarını güçlendirmeleri, mezun deneyimlerinden yararlanılması ve yükseköğretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

8. Kültür

Kültür, bir toplumun geçmişten günümüze taşıdığı, ortak değerler, inançlar, gelenekler, sanat, dil ve yaşam tarzlarının bir bütünüdür. Kültür; UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'nde yer alan tanımına göre en geniş anlamıyla kültür: "Bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgudur" (UNESCO, 1982).

Kültür, bireylerin ve toplumların kimliklerini oluşturan, anlam dünyalarını zenginleştiren canlı bir organizma gibidir. Bugün, kültürü yalnızca geçmişten gelen miraslar bütünü olarak görmek yerine, bireylerin gündelik yaşamlarında deneyimledikleri, hissettikleri ve paylaştıkları değerler, inançlar ve pratikler üzerinden incelemek daha anlamlıdır. Bu yaklaşımla kültür, statik bir olgu olmaktan çıkar, dinamik bir süreç olarak ele alınır ve böylece daha derinlemesine anlaşılma imkânı sunar. İngiliz antropolog E. B. Tylor'a göre: "Kültür ya da uygarlık, toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek, görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür".

8.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kültürü, zengin tarihi ve coğrafi konumu sayesinde farklı unsurların birleşiminden oluşmaktadır. KKTC kültürünün bazı önemli bileşenleri aşağıda verilmektedir.

Tarih ve tarihi miras; KKTC, Roma, Bizans, Osmanlı ve İngiliz gibi birçok medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve bu tarih, mimari yapılar, kalıntılar ve gelenekler aracılığıyla günümüze ulaşmıştır.

Geleneksel sanatlar KKTC'de kültürümüze önemli katkılar sağlamaktadır. Halı dokumacılığı, seramik yapımı ve el işleri gibi geleneksel sanatlar oldukça yaygındır. Yerel sanatçılar, bu el sanatlarını yaşatmaya devam etmektedir.

Müzik ve dans; Halk müziği, Türk, Yunan ve Arap melodilerinin bir sentezini barındırmaktadır. Dini ve geleneksel bayramlar: Ramazan, Kurban Bayramı gibi İslam

bayramları, yerel kültürle bütünleşmiştir. Bunun yanı sıra, özel günler ve geleneksel kutlamalar da kültürel yaşamda önemli bir yer tutmaktadır.

Mutfak kültürü, KKTC mutfağı, Akdeniz ve Orta Doğu lezzetlerini bir araya getirmektedir. Ülkede, kebaplar, mezeler, dolmalar ve tatlılar gibi zengin bir yemek kültürü bulunmaktadır.

Edebiyat ve Dil; Türkçe, KKTC'deki ana dildir ve yerel yazarlar, şairler eserlerinde günlük yaşamı ve kültürel değerleri yansıtmaktadır.

Modern Kültürel Etkiler; Günümüzde globalleşme ile birlikte modern müzik, sinema ve sanat etkinlikleri de kültürel yaşamda yer almaktadır.

KKTC kültürü, geleneksel değerleri modern unsurlarla harmanlayarak zengin bir mozaik oluşturmaktadır. Bu çeşitlilik, adanın kültürel kimliğini şekillendiren önemli bir faktördür.

Bilindiği üzere kültürel miras, bir ulusun kimliğini oluşturan, geçmiş ile gelecek arasında bağ kuran ve uluslararası alanda itibarını yükselten eşsiz bir zenginliktir. Kültürel mirasımızı gelecek kuşaklara aktarırken, onu bugünün ihtiyaçlarına göre zenginleştirmek ve geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, kültürel değerlerimizi çağdaş yöntemlerle yorumlayarak, yenilikçi yaklaşımlarla zenginleştirerek ve evrensel değerlerle birleştirerek geleceğe taşınması önemlidir. Böylece kültürel mirasımız hem köklerimize bağlı kalmamızı hem de çağın gerektirdiği dinamizmle ilerlememizi sağlayacaktır.

Bir yandan, kültürel varlık ve mirasımızın tespit edilip gün yüzüne çıkarılması, özenle korunarak sahiplenilmesi, öz değerlerimizle geliştirilerek benimsetilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için çaba sarf edilirken, diğer yandan da kültürümüzün dünyaya tanıtılması, dünya kültürüne katkıda bulunması ve dünya kültürü ile etkileşiminin sağlanması hedeflenmektedir.

Kültürel değerlerin araştırılması, geliştirilmesi, yaygınlaşması ve bu alanlarda eserler üretilmesi, eserler icra edilmesi, sergiler, sunumlar, çalıştaylar KKTC'de Kültür Dairesi aracılığı ile yapılmaktadır. Daire'nin kültür icraatlarını yapma ve yönetme bağlamında kendi bünyesinde bulunan Atatürk Kültür Merkezi ve İsmet Vehit Güney Sanat Merkezi'nden yararlanma yanında özel ve kamu/özel salon, atölye vb. alanları da kullanmaktadır. Daire ayrıca birer sanat merkezi gibi kullanılan, ilçelere ve bölgelere dağılmış 9 adet kütüphane ile de hizmet vermektedir. Daire bu imkanları kendi ajandası yanında toplum kültürünü artırıcı etkinliklerde de kullandırmaktadır. Böylece ülkemizin kültür dağarcığının gelişmesine katkı koymaktadır. Daire, yine kültür ve sanat derneklerini ve kişileri de maddi ve manevi olarak destekleyerek bu alanda öncü bir rol oynamaktadır.

Sanat, insanın yaratıcı dürtüsünün en temel ifadelerinden biridir. Tarih boyunca farklı kültürlerde ve toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkmış ve evrimleşmiştir. Sanatın ne olduğu sorusuna tek bir doğru cevap vermek mümkün olmasa da genel olarak insanın duygularını, düşüncelerini, hayallerini ve deneyimlerini estetik bir biçimde ifade etme çabası olarak tanımlanabilir.

Sanat, toplum ve kültür arasındaki dinamik etkileşim, insanlık tarihinin en temel ve dönüştürücü güçlerinden biri olmuştur. Sanat eserleri, bir toplumun değerlerini, inançlarını, tarihini ve sosyal yapısını yansıtan aynalar gibi işlev görürken, aynı zamanda bu değerleri sorgulayarak ve yeniden yorumlayarak toplumsal gelişme de öncülük edebilir. Sanat, bireylerin kendilerini ifade etme, duygusal deneyimlerini paylaşma ve dünyayı farklı perspektiflerden görmelerine olanak tanıyarak, toplumsal bağları güçlendirir ve kültürel çeşitliliği zenginleştirir. Ayrıca, sanatsal etkinlikler ve mekanlar, toplumsal etkileşimi teşvik ederek, sosyal uyumu ve kültürel kimliğin oluşumunu destekler. Sanatın ekonomik etkisi de göz ardı edilemez; sanat endüstrisi, istihdam yaratma ve turizmi canlandırma potansiyeliyle toplumların ekonomik kalkınmasına katkıda bulunur.

KKTC’de sanat dünyası henüz tam anlamıyla profesyonelleşemediği için devlet desteği ve eş güdümüne daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda, "Güzel Sanatlarla İlgili Derneklere Yardım Tüzüğü" kapsamında, halk bilimi çalışmalarının yanı sıra sanatsal projelere de finansal destek sağlanmaktadır. Başarılı bireysel sanatçılar ise Kültür Dairesi Müdürlüğü'nün kendi bütçesinden desteklenmeye çalışılmaktadır. Kültür Dairesi Müdürlüğü, kültür şemsiyesi altında, sanat ve halk bilimi alanlarını içine alan geniş bir yelpazede faaliyet göstermektedir.

Yeni yayınları izleyebilmek için aylık olarak kitabevleri ve yayınevleri izlenmekte, olanaklar çerçevesinde yeni yayınlar kütüphane kullanıcılarının istekleri göz önünde bulundurularak satın alınmaktadır. Ulusal yayınları eksiksiz olarak sağlayabilmek için büyük özen gösterilmektedir.

Kültürel varlıklarımızı korumak, yaşatmak adına Kültür Dairesi önderliğinde 2024 yılında; Atatürk Kültür Merkezi ve Kültür Dairesi bünyesindeki tüm kütüphaneleri birer halk eğitim merkezi olarak değerlendirmiş; buralara psikologlar, doktorlar, yazarlar davet edilerek güncel konularda halkımızı aydınlatmaları sağlanmıştır. Yurtdışı etkinliklerinde Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSOY’un kültür sanat etkinliklerinin yurtdışındaki bölümlerine özellikle sanatçıları ve yazarları göndererek bilgi ve deneyimlerini artırmaları ve çeşitli bağlantılar kurmalarını sağlamıştır. Ülkemiz içerisinde gezici sergilerle ve bu sergilerin adanın tüm

ilçelerini dolaşıp halkımızın bu sanat faaliyetlerinden faydalanmasını sağlamıştır. Kütüphanelere en güncel yayınlar/eserler düzenli olarak temin edilmektedir.

Tiyatro, insanlık deneyimini sahnede canlandıran, yazılı metin (oyun), oyuncuların performansı, sahne tasarımı, kostüm, ışık, müzik ve diğer unsurların etkileşimli bir şekilde bir araya geldiği çok katmanlı bir sanat formudur. Tiyatro, bireysel ve toplumsal konuları ele alarak izleyiciyi düşündürmeyi, duygusal tepkiler uyandırmayı ve estetik bir deneyim yaşatmayı amaçlar. Aynı zamanda kültürel mirasın korunması, sosyal eleştiri, eğitim ve eğlence gibi farklı işlevleri de yerine getirir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde tiyatro, köklü bir geçmişe sahip canlı bir sanat dalı olarak kültürel yaşamın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Kıbrıs Türk Devlet Tiyatroları gibi kurumsal yapılar, Lefkoşa Belediye Tiyatrosu gibi yerel inisiyatifler ve çeşitli özel tiyatroların yanı sıra üniversite toplulukları ve amatör grupların katkılarıyla zenginleşen tiyatro sahnesi, geniş bir yelpazede oyunları izleyiciyle buluşturmaktadır.

Uluslararası tiyatro festivallerine ev sahipliği yaparak sanatsal etkileşimi artıran KKTC, genç tiyatrocuların yetiştirilmesi ve çocuklara yönelik tiyatro çalışmalarına verdiği önemle geleceğe yatırım yapmaktadır. Bu sayede, tiyatro sanatı hem kültürel mirasın korunmasında hem de toplumun sanatsal gelişiminde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Kıbrıs Türk Tiyatrosunun daha çağdaş bir düzeye ulaştırılması ve hizmet etkinliğinin artırılması için yasal ve idari düzenlemeler yapılması zorunluluğu vardır. 27 Mart ve 6 Nisan tarihleri arasında Beşparmaklar Tiyatro Festivali düzenlenmiş olup 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü etkinliklerle kutlanmıştır. Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrosu 27 her yıl olduğu gibi temsiller ve turneler düzenlemiş ‘Grönhölm Metodu’ isimli oyunu Dünya Tiyatrolar Günü’ne özel olarak sahnelemiştir. Bununla beraber belediye tiyatroları ve özel tiyatroların temsilleri de sahnelenmiştir. 2023-2024 sezonunda İlk olarak Kasım 2023’de İskele Bölgesi ilkokullarının 1., 2. ve 3’üncü sınıf öğrencilerine ücretsiz sahnelenmeye başlanan “Gizli Dünya” adlı çocuk oyunu, devam eden süreçte tüm ada geneli okullar için sergilenmiştir. 2023-2024 tiyatro sezonunun II. tur oyunu olan “Grönholm Metodu” adlı oyunun okuma provaları, dekor, kostüm ve aksesuar çalışmalarına Ekim 2023’de başlanmış olup oyun 2 Şubat 2024 tarihinde galasını yaparak seyirci ile buluşmuştur.

Vakıf hizmetleri, toplumun refahını artırmak ve kültürel mirası korumak amacıyla vakıflar tarafından sunulan çeşitli hizmetleri kapsar. Bu hizmetler, eğitim, sağlık, sosyal yardım, sanat, kültür ve çevre gibi alanlarda yapılmaktadır. 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun

Kıbrıs'ı fethi ile birlikte Kıbrıs'ta vakıf medeniyetinin temelleri atılmış, gelir getirici mallar vakfedilerek birçok sahalarda vakıfların oluşumu sağlanmış ve vakıflar büyük gelir potansiyeline sahip olmuştu. Bu potansiyel geliştirilerek bir yandan Kıbrıs Türk halkının ekonomik gelişmesine yardımcı olunmuş bir yandan da Vakıflar İdaresinin temel fonksiyonları olan dini, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin finansmanlarını sağlamıştır. Kıbrıs Vakıflar İdaresi, bu bağlamda, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde vakıfların yönetimi, denetimi ve geliştirilmesinden sorumlu resmi kurumdur. İdare, evrensel değerleri ve vakıf ruhunu taşıyan öncü bir kurum olarak insanlığa hizmet vermeyi kendisine misyon, aynı zamanda atalarımızdan kalan vakıfları kuruldukları amaçları doğrultusunda yaşatmayı ve medeniyetini çağdaş bir anlayışla gelecek nesillere aktarmayı kendisine vizyon edinerek faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Kuzey Kıbrıs Vakıflar İdaresi, bu misyon ve vizyon doğrultusunda, toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına, kültürel zenginliğinin korunmasına ve sürdürülebilir bir geleceğin inşasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Kıbrıs Vakıflar İdaresi'nin 2024 takvim yılı içerisinde evkaf hizmetleri kapsamındaki faaliyetleri başlıca şunlardır; İdare Merkez Binası, Eski Cemaat Meclisi Bodrumu, Halı Müzesi, Bedesten ve Sultan Mahmut Kütüphanesi'nin polis alarm sistemleri bakımı yapılmış, arızalar tamir edilmiştir. Bedesten Binası, Ermeni Kilisesi ve Manastırı Binasına özel güvenlik hizmeti alarak ilgili binaların güvenliği sağlanmıştır. Aynı zamanda ilgili yerlerde bulunan tarihi değeri olan eşya ve belgelerin korunması sağlanmıştır. Hz. Ömer Türbesi Binası ve çevresindeki sosyal tesis alanına özel güvenlik hizmeti alarak ilgili yerlerin güvenliği sağlanmıştır. Vakıflar İdaresi aylık gazetesi düzenli olarak hazırlanmış ve basılıp dağıtımı yapılmış ayrıca Aralık ayında takvim ve ajanda yaptırılarak dağıtımı yapılmıştır. Vakıflar İdaresi arşivinin dijital ortama aktarılması çalışmalarında tarama ve niteleme işleri yapılmıştır. Vakıflar İdaresi'nin çeşitli alanlarda hizmet alımı yaptığı mevcut kişilerin sözleşmeleri uzatılmış ve yeni hizmet alımları yapılarak işler bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. Yurtdışından gelen ve Vakıflar İdaresine hizmet eden görevliler için konaklama ve ulaşım hizmetleri alınmıştır. Vakıflar İdaresince yapılan tanıtım, toplantı ve tören organizasyonları yapılmıştır. Bayram ve Kandillerde halka dağıtılmak üzere cezerye lokumu temini yapılmış ve dağıtımları yapılmıştır. Vakıflar İdaresi'ne ait Toplu işyerleri, Türbe ve İdare binalarının temizlik ve bahçe bakım işleri yapılmıştır. Ramazan etkinlikleri çerçevesinde ve Ramazan ayı boyunca muhtelif yerlerde iftar yemekleri verilmiştir. Etkinliklerde Vakıflar İdaresi'ne ait plastik masa ve sandalyelerin kullanılması sağlanmıştır. T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Ramazan ayı boyunca ihtiyaç sahibi ailelere dağıtılmak üzere gönderilen kuru gıda paketleri T.C. Lefkoşa Büyükelçiliği ile Kıbrıs

Vakıflar İdaresi iş birliğiyle tespit edilen ihtiyaçlı kişilere dağıtılmıştır. 15 Nisan etkinlikleri çerçevesinde tören düzenlenmiştir. Mevlevi Tekkesi önünde halka çorba ikramı yapılmıştır. Şehitlerimizi ve 6 Şubat depreminde hayatını kaybeden vatandaşlarımızı anmak amacıyla mevlit programları düzenlenmiştir. Vakıflar İdaresince Kadınlar Gününde Gerçekleştirilen Cezaevi Ziyareti, Anneler Günü Etkinliği, Öğretmenler Günü Etkinliği, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü Etkinliği, 1 Mayıs İşçi ve Emekçi Bayramı, Kurban Bayramı'nda Çocuklara Kıyafet Alınması ve 3 Aralık Engelliler Günü gibi özel günler kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler, toplumsal duyarlılığı artırmak ve çeşitli gruplara destek olmak amacıyla düzenlenmiştir. Vakıflar İdaresi bünyesindeki İyilik Gönüllülerinin 2024 yılında yaptığı başlıca faaliyetler şöyledir: Gazze'de yaşanan faciaya destek olmak amacıyla farkındalık yürüyüşleri düzenlenmiş, kermes etkinliklerine yer verilmiştir. İhtiyaç sahiplerine sıcak yemek hizmeti sunan aşevi projeleri gerçekleştirilmiştir. Çocukların eğitim becerilerine destekleyecek faaliyetlere yer verilirken aynı zamanda okuma yazma kursları da ücretsiz bir şekilde öğrencilere verilmiştir. Çocukların motivasyonunu arttırmak gayesiyle düzenli olarak hem eğitici hem de eğlenceli faaliyetlere yer verilmektedir. 1 Haziran Dünya Çocuk Günü çocukların haklarını ve mutluluğunu kutlamak için özel etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak amacıyla bakımevlerine ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Gençlerin bir araya gelerek yeni yerler görmesi gerçekleştirilen kamp ile sağlanmıştır. Çocuklarımızın tarihi yerinde gezip öğrenmesi maksadıyla Kapalı Maraş bölgesine gezi gerçekleştirilmiştir. SOS Çocuk Köyü'ndeki çocuklara destek olmak amacıyla çeşitli sosyal etkinliklere yer verilmiştir.

KKTC'nin anıtsal değerdeki en önemli tarihi eserlerinden olan Selimiye Camisi, T.C Vakıflar Genel Müdürlüğü ile yapılan iş birliği protokolü ile restorasyon işlemlerinde devam edilmektedir. 2019 yılında yapılan ihale ile başlayan restorasyon süreci, oluşturulan Bilim Kurulunun ve teknik heyetin denetiminde devam etmektedir.

KKTC'de düzenlenen müzik festivalleri, konserler de önemli kültürel etkinlikler olarak takvimlerde yerini almaktadır.

Uluslararası Bellapais İlkbahar Müzik Festivali, Bellapais Manastırı'nda her yıl düzenlenen saygın bir etkinliktir. 1997 yılında kurulan festival, bölgedeki en önemli kültürel etkinliklerden biri haline gelmiş olup hem yerel hem de uluslararası müzisyenler ve izleyiciler için büyük bir çekim noktası olmuştur. Festival genellikle Nisan ortasından Mayıs ortasına kadar ilkbahar aylarında gerçekleştirilir ve çok çeşitli klasik müzik performanslarına ev sahipliği yapar. 13. yüzyıldan kalma Gotik bir manastır olan Bellapais Manastırı, büyüleyici mimarisi ve mükemmel akustiğiyle bu konserler için eşsiz ve samimi bir mekân sunar. Her yıl,

dünya çapında tanınmış sanatçılar ve topluluklar festivale katılır, bu da etkinliğin prestijli bir kültürel etkinlik olarak tanınmasına katkıda bulunur.

Kuzey Kıbrıs Müzik Derneği tarafından düzenlenen 19. Uluslararası Bellapais İlkbahar Müzik Festivali bu yıl da görkemli şekilde düzenlenmiş olup ziyaretçilerine keyifli anlar yaşatmıştır.

Kütüphanecilik, bilgi kaynaklarının toplanması, düzenlenmesi, korunması, erişime açılması ve kullanıcıların ihtiyaçlarına göre sunulmasını amaçlayan disiplinler arası bir alandır. Bilgi ve belge yönetimi, eğitim bilimleri, bilişim teknolojileri ve iletişim gibi çeşitli alanlardan beslenen kütüphanecilik, bilginin demokratikleşmesine ve evrensel erişime katkıda bulunur. Kütüphaneciler, bilgi kaynaklarını sınıflandırma, kataloglama ve indeksleme gibi teknik süreçlerin yanı sıra kullanıcı eğitimi, bilgi okuryazarlığı ve araştırma becerileri geliştirme gibi hizmetler sunarak bilginin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlarlar. Bu bağlamda, kütüphanecilik, toplumların bilgiye dayalı kalkınmasında önemli bir rol oynayan dinamik ve sürekli gelişen bir meslek alanıdır.

Milli Kütüphane, ülkenin ulusal bilgi mirasını koruma, geliştirme ve erişilebilir kılma misyonunu üstlenen önemli bir kurumdur. Kütüphane, ülkemizin yazılı ve görsel-işitsel materyallerini toplayarak, gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, kullanıcıların bilgiye erişimini kolaylaştırmak amacıyla modern kütüphanecilik hizmetleri sunmaktadır. Ülkemizin kültürel kimliğinin korunması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynayan Milli Kütüphane, araştırmacılar, öğrenciler ve genel okuyucu kitlesi için önemli bir bilgi kaynağıdır.

Milli Kütüphaneye bağış yoluyla gelip demirbaş fazlası olan kitaplar ihtiyacı olan kurum ve kuruluş kütüphanelerine gönderilmekte ve böylece daha çok okurun kitapla buluşması sağlanmaktadır.

Milli Kütüphanenin ana görevi; ulusal ve yurt dışında ülkemiz ile ilgili yayınlanan yayınları sağlamak ve hizmete sunmaktır. Bu bağlamda Milli Kütüphane'de Kıbrıs konulu eserlerden veya Kıbrıslı yazarların, araştırmacıların yazdığı ve kaydettiği eserlerden oluşan bir koleksiyon oluşturulmuştur. KKTC'de yayınlanan tüm eserler hangi konuda olursa olsun hızla sağlanıp hizmete sunulmaktadır. Bugün KKTC'de hizmet veren kütüphanelerden en zengin Kıbrıs konulu koleksiyon, Milli Kütüphanede bulunmaktadır.

Kıbrıs Türk Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki kitaplar yenileriyle takviye edilerek artırılmış 2024 yılı sonunda toplam kitap sayısı 304.083 olmuştur.

Tablo 2.8.1: Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Kitap Sayıları (2022-2024)

Kütüphanenin Adı	Kitap Sayısı		
	2022	2023	2024
1. KT Milli Kütüphanesi	113.399	114.658	115.613
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	28.081	28.285	28.442
3. Girne Halk Kütüphanesi	37.582	39.062	40.020
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	34.626	35.136	35.585
5. İskele Halk Kütüphanesi	24.597	24.817	24.971
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	22.901	23.108	23.415
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	9.628	9.689	9.790
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	17.652	18.007	18.110
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	8.137	8.137	8.137
Toplam	296.603	300.899	304.083

Kaynak: Kültür Dairesi

KKTC'de Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki kitap sayılarının 2024 yılında 2023 yılına göre %1 civarında artarak 300.899'dan 304.083'e yükselmesi, kütüphane koleksiyonlarının sürekli olarak geliştirildiğini ve bilgi kaynaklarına erişimin artırılması yönünde olumlu bir adım atıldığını göstermektedir. Bu artış, kütüphanelerin bilgi ve kültür merkezleri olarak toplumdaki rollerini güçlendirme çabalarının bir yansıması olarak da değerlendirilmektedir. Ayrıca, kitap sayısındaki bu artışın, üye sayısındaki artışla birlikte değerlendirildiğinde, kütüphane hizmetlerine olan talebin ve ilginin arttığını da gösterdiği söylenebilir.

Lefkoşa'daki Atatürk Kültür Merkezi ve Milli Kütüphane ile Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, İskele, Akdoğan, Değirmenlik, Yeni Erenköy ve Mehmetçik'teki Halk Kütüphaneleri yeni kitaplarla takviye edilerek hizmet sunmaya devam etmektedirler.

Tablo 2.8.2: Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki Üye Sayıları (2022-2024)

Kütüphanenin Adı	Üye Sayısı		
	2022	2023	2024
1. KT Milli Kütüphanesi	1.104	1.132	790
2. Gazimağusa Halk Kütüphanesi	426	435	458
3. Girne Halk Kütüphanesi	626	672	705
4. Güzelyurt Halk Kütüphanesi	532	559	427
5. Yeni İskele Halk Kütüphanesi	202	210	224
6. Akdoğan Halk Kütüphanesi	142	170	158
7. Mehmetçik Halk Kütüphanesi	123	181	134
8. Değirmenlik Halk Kütüphanesi	183	195	211
9. Yeni Erenköy Halk Kütüphanesi	38	35	22
Toplam	3.376	3.589	3.129

Kaynak: Kültür Dairesi

Milli Kütüphane ile Halk Kütüphanelerindeki üye sayılarının 2023'ten 2024'e %13 azalarak 3.589'dan 3.129'a düşmesi, bilgiye ve kültüre erişim talebindeki konjonktürün kütüphanelerden ziyade dijital ortamlara kaydığına dair bir çıkarıma bizi itebilir. Bu durum, KKTC'de dijitalleşmenin gerektiğini göstermektedir. Kütüphanelere toplam üye sayısı 3.129 olarak belirlenmiş olup, bu rakam, aktif kullanıcıların önemli bir kısmının kütüphane üyelikleri dışında kütüphane hizmetlerinden yararlandığını da düşündürmektedir.

Kitap alımına ayrılan bütçenin sınırlı olması kitap sayısı artış hızını da yavaşlatmaktadır. Mevcut bütçenin daha da artırılarak, okuyuculara daha fazla kitap sunulabilmesi için, kaynak yaratma çalışmaları devam etmektedir.

Milli Kütüphane ve Halk Kütüphanelerinin hizmetlerinin gelişmesi, artması ve çeşitlenmesi, ayrıca kullanıcılarının bilinçlendirilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Üniversite Kütüphaneleri, Kütüphanecilik Kürsüleri ve Türk Kütüphaneciler Derneği ile iş birlikleri devam etmiştir.

Geçmiş yıllarda olduğu gibi 2024 yılında da yerli yazarlarımızın yayınladıkları tüm eserler kütüphane amaçları için satın alınarak Halk Kütüphanelerine dağıtım için Atatürk Kültür Merkezi'ne gönderilmiştir.

Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi 2023 yılında kütüphanelerimizde bulunan kitap toplamı 300.899 iken 2024 yılında 304.083 olarak gerçekleşmiştir. Bu dağılımda en çok %34.7 payla ve 105.606 kitap sayısıyla edebiyat alanındaki kitapların ve en az %1,4 payla ve 4.300 kitap sayısıyla nazari ilimler konularındaki kitapların yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2.8.3: Milli Kütüphane ile Kütüphanelerdeki Kitapların Konularına Göre Dağılımı (2022-2024)

Konu Adı	2022		2023		2024	
	Kitap Sayısı	Pay %	Kitap Sayısı	Pay %	Kitap Sayısı	Pay %
Genel Konular	6.643	2,2	6.680	2,3	6.706	2,2
Müracaat Eseri	7.199	2,5	7.203	2,5	7.214	2,4
Çocuk Eserleri	79.256	26,8	80.458	26,8	81.329	26,7
Felsefe	6.044	2	6.200	2	6.336	2,1
Din	5.442	1,8	5.506	1,8	5.545	1,8
Sosyal Konular	37.793	12,8	38.453	12,7	38.825	12,8
Dil Bilimleri	6.268	2,1	6.319	2,1	6.355	2,1
Nazari İlimleri	4.240	1,4	4.274	1,4	4.300	1,4
Teknoloji	7.971	2,7	8.077	2,7	8.148	2,7
Güzel Sanatlar	9.508	3,2	9.654	3,2	9.739	3,2
Edebiyat	102.700	34,6	104.270	34,6	105.606	34,7
Tarih-Coğrafya	23.559	7,9	23.805	7,9	23.980	7,9
Toplam	296.623	100	300.899	100	304.083	100,0

Kaynak: Kültür Dairesi

Yeni yayınları izleyebilmek için aylık olarak kitabevleri ve yayınevleri izlenmekte, olanaklar çerçevesinde yeni yayınlar kütüphane kullanıcılarının istekleri göz önünde bulundurularak satın alınmaktadır. Ulusal yayınları eksiksiz olarak sağlayabilmek için büyük özen gösterilmektedir.

Her yıl Mart ayının son Pazartesi günü ile başlayan hafta olarak kutlanan Kütüphaneler Haftasında konferanslar, yarışmalar, sergiler ve benzeri çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bu yıl 25 Mart ile 31 Mart tarihleri arasında kutlanması planlanan 60. Kütüphane Haftası çeşitli etkinliklerle kutlandı.

Arşivcilik, toplumların kültürel mirasını oluşturan belgelerin sistematik bir şekilde toplanması, değerlendirilmesi, düzenlenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan disiplinler arası bir alandır. Tarih, hukuk, bilgi ve belge yönetimi gibi farklı disiplinlerle etkileşim içinde olan arşivcilik, toplumların geçmişini anlamalarına, haklarını

korumalarına ve geleceğe dair bilinçli kararlar almalarına yardımcı olur. Arşivciler, belge seçiminden tasnife, kataloglamadan dijitalleştirmeye kadar çeşitli süreçlerde uzmanlık gerektiren bilgi ve becerilere sahiptir. Bu bağlamda arşivcilik, kültürel belleği yaşatan ve bilginin demokratikleşmesine katkı sağlayan önemli bir meslek alanıdır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşivi ve Araştırma Dairesi, ülkenin yazılı belgesel mirasının korunması, araştırılması ve gelecek nesillere aktarılması görevini üstlenmektedir. Daire, Osmanlı döneminden günümüze kadar Kıbrıs Türk tarihine ışık tutan resmî belgeler, fotoğraflar, haritalar, gazeteler ve kişisel arşivler gibi geniş bir yelpazede materyali barındırmaktadır. Araştırmacılara kaynak sağlamanın yanı sıra, sergiler, konferanslar ve yayınlar aracılığıyla toplumun tarih bilincini geliştirmeye katkıda bulunmaktadır.

Yeni bir arşiv sitesinin yapılması için yoğun çabalar saf edilmekte ve projeler üretilip finans kaynakları bulunmaya çalışılmaktadır. Bunun yanında milli arşiv malzemelerinin taranıp stoklanması için gayret gösterilmekte ve çalışmalar yapılmaktadır. Osmanlıca, Rumca ve İngilizce belgelerin kataloglama çalışmaları ve arşiv kutularına yerleştirilme işlemleri, yıpranmış kitapların dijitale alınarak duplikasyonu ve mevzuat çalışmaları sürdürülmektedir. Elektronik ortamlarda oluşturulan ve oluşturulacak olan arşiv malzemelerinin standartlarının belirlenmesi ve Elektronik Belge Rehberi'nin hazırlanması çalışmaları yapılmıştır.

Ayrıca, Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi arşivcilik hizmetleri kapsamında 2024 yılında 1878 – 1975 dönemi Kıbrıs Tarihine ışık tutan, çeşitli kurumların resmi yazışmalarının yanı sıra, meydana gelen birçok siyasi, sosyal ve ekonomik olaylarla ilgili bilgileri içeren İngiliz arşiv belgelerini düzenleyip kısım kısım araştırmacı hizmetine sunulmasını sağlamıştır.

Kamu Kayıtları ve Arşivler Yasası hazırlığı ve Teşkilat Yasası'nın revize edilerek daha çağdaş hizmet verme konusundaki çalışmalar sürdürülmektedir. Dijitalleşme konusunda önemli bir adım olarak nitelendirilen 'Dijitalleşme Laboratuvarı' Eylül 2024'te faaliyetlerine başlamıştır.

2024 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'ndeki kitap, dergi ve benzeri dokümanların yıllık kullanımları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2.8.4: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesinin Yıllık Kaynaklarının Kullanımı (2022-2024)

YIL	Kitap	Dergi	Gazete	Defter	Belge	Yazma	Dosya
2022	184	21	252	47	24	11	52
2023	132	9	269	49	13	5	28
2024	161	20	163	64	84	11	16

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

2024 yılı Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'ndeki kitap, belge ve benzeri dokümanları kullanan ziyaretçilerin milliyet, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre dağılımları aşağıdaki tabloda yer almıştır.

Tablo 2.8.5: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Ziyaretçilerinin Cinsiyet, Yurttaşlık ve Eğitim Durumuna Göre Yılık Dağılımı (2022 – 2024)

YIL	Toplam Ziyaretçi	Erkek	Kadın	KKTC	TC	Diğer	Lisans Altı	Lisans	Lisans Üstü
2022	222	124	98	134	72	16	27	47	148
2023	188	131	57	131	47	10	25	57	106
2024	118	65	53	74	38	6	15	46	57

Kaynak: Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

2024 yılında Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi ziyaretçilerinin eğitim düzeylerini göz önünde bulundurduğumuzda en çok lisans üstü düzeyinde eğitim almakta olan kişiler kaynaklardan yararlanmıştır. Yine yukarıdaki tabloyu baz aldığımızda arşivcilik hizmetlerine başvurunun azaldığı gözlenmektedir. Burada djitalleşmenin önemi daha da belirgin gözükmektedir. Bu doğrultuda Dijitalleşme Laboratuvarı'nın faaliyete başlamasının ne kadar isabetli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi kitap koleksiyonunun bilgisayar ortamında tasnif etmeye devam etmiş ve internette http://arsiv.gov.ct.tr adresinde hizmete sunmuştur.

Eski eserler, insanlığın geçmişine ışık tutan, kültürel mirası oluşturan ve gelecek nesillere aktarılması gereken maddi ve manevi değerlerdir. Bu eserlerin korunması, onarılarak orijinal hallerine en yakın şekilde muhafaza edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için bilimsel yöntemlerle yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Müzecilik ise, eski eserlerin toplanması, sınıflandırılması, sergilenmesi, araştırılması ve eğitim amaçlı kullanılması gibi süreçleri içeren, kültürel mirası koruma ve topluma sunma misyonunu üstlenen disiplinler arası bir alandır. Müzeler, eski eserlerin korunması, sergilenmesi ve yorumlanması yoluyla toplumun kültürel

kimliğini güçlendirmekte, tarih bilincini geliştirmekte ve estetik duyarlılığı artırmaktadır. Bu bağlamda, eski eserlerin korunması ve müzecilik, insanlığın ortak mirasını geleceğe taşımak için vazgeçilmez öneme sahiptir.

Özelleştirme, kamusal hizmetlerin veya varlıkların özel sektöre devredilmesi sürecidir. Bu yaklaşım, piyasa mekanizmalarının verimliliği ve yenilikçiliği teşvik etme potansiyeli taşıdığı düşüncesiyle, kaynakların daha etkin bir şekilde tahsis edilmesini ve yönetilmesini amaçlar. Özelleştirme, rekabetin artması, hizmet kalitesinin yükselmesi, maliyetlerin düşmesi ve kamu borcunun azalması gibi ekonomik faydalar sağlayabilir. Ayrıca, özel sektörün uzmanlığı ve dinamizmi, kamu kurumlarının hantallığından kurtulup daha çevik ve yenilikçi bir yapıya kavuşmalarına yardımcı olabilir. Bu sayede, toplumun ihtiyaçlarına daha hızlı ve etkili bir şekilde cevap verebilirler.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesi dünya insanlığının ortak kültür mirası olan eski eserleri ve bunların içinde bulunduğu alanlar ile müzeleri en geniş anlamda korumak, yaşatmak, tanıtmak, geliştirmek, yaygınlaştırmak ve restore etmek için gerekli olan saptama, belgeleme, kazılarla açığa çıkartma, değerlendirme, fonksiyon verip kullanma ve yeni müzeler kurmakla ilgili iş ve işlemleri gerçekleştirmek amacı ile kurulmuştur.

Tarihi miras ve antik değerlerimizin korunması, aslına uygun olarak restore edilmesi, kurtarma kazıları yapılarak tarihi eserlerimize sahip çıkılması çalışmalarına devam edilmiş ve elde edilen tarihi eserler envantere kaydedilmiştir.

Bu bağlamda 2024 yılında; Selimiye Camii güçlendirme kapsamında yapılan çatı güçlendirme çalışması ve karbon fiber uygulaması Daire personelince yerinde incelenmiş olup restorasyon çalışmaları düzenli olarak takip edilmiştir. Lefke Maden Müzesi (Vasıf Palace binası) iç tamiratı ve iç düzenlemesi işleri yerinde düzenli kontrol edilerek geçici kabulü yapılmıştır. Yüksek Mahkeme ve Lefkoşa Kaza Mahkemesi bloklarının 4. ve 6. bloklarının tamir ve tadilat işleri yerinde düzenli kontrol edilerek geçici kabulü yapılmıştır. 2025 AB Mali Yardım Programı'na yönelik projeler hazırlanmıştır. Girne Kaza Mahkemelerine Engelli Asansörü yapılabilmesi için yerinde inceleme yapılmıştır. Ay Trias Bazilikası (Sipahi) ve Kantara Kalesi ziyaretçi tuvaletlerinin yenilenmesi için fiyat teklifleri alınarak imal süreci takip edilmiş ve konteyner tuvaletler temin edilmiştir. Ulukışla'da ortaya çıkan Arkaik Dönem'e ait olan heykelle ilgili yerinde çalışmalar yapılmıştır. Barbarlık Müzesi'ne İstanbul Harbiye Askeri Müzesi'nden gelen etnografik nitelikli giysiler için sergileme alanı oluşturularak vitrinlere yerleştirilmesi yapılmıştır. Bufavento Kalesi zirvesinde bulunan kapalı alan, Girne Feneri, Girne Kapısı surlar üzerine sprey boya ile yapılan grafiti, kimyasal ve mekanik yöntemler ile

temizlenmiştir. Lüzinyan Evi bahçesinde hasar görmüş olan taş malzemelerin bakım ve onarımı yapılmıştır.

2023 yılında çalışmalarına başlanan Mevlevi Müzesi restorasyonu tamamlanmış olup bahçe düzenleme çalışmalarına başlanan Lefkoşa Mevlevi Müzesi'nde, TİKA'da görevli personel eşliğinde yapılan incelemede alınan kararlar doğrultusunda, müze avlusunda yer alan mezar taşları için kaide yapıldı. Bahçe içerisinde sergilenen mezar taşları bakım onarım kapsamında temizlenerek, taşların kırık ve çok parçalı olan kısımlarının tümlemesi yapılarak yeni platformlara yerleştirilmiştir. İç düzenleme çalışmaları kapsamında perdelerinin değişimi için perde kumaş örnekleri ile fiyat araştırması yapılmış ve yeni perde yaptırılmıştır. Sergileme alanlarına eserler yerleştirilmiştir. Türbe bölümündeki mezar örtüleri Türkiye'den gelen ekip tarafından takılmıştır. Müzelere konulmak üzere broşür bilgilerini içeren Qr kodların çalışmalarına devam edilmektedir. Derviş Paşa Konağı, yapılacak olan tamir ve tadilat işleri sebebiyle kısa süreli ziyarete kapatılmıştır. Çanakkale esirlerinin bulunduğu kampta hayatını kaybeden şehitlerin isim listelerinin ve İngiliz askeri belgelerinin bulunduğu sandık, Enkomi'deki depodan alınarak Gazimağusa Bölge Şube Amirliği binasına getirildi. "Sandıktan Çıkan Tarih: Kıbrıs'ta Çanakkale Esirleri" konulu belgesel film çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren YABA Film ekibi tarafından, Gazimağusa Şube Amirliği binasında görüntülendi. Salamis Antik Kenti'nin gişe bölümü yanında çöken alana Yeniboğaziçi Belediyesi tarafından dolgu yapıldı. Bu çalışmalarda Gazimağusa Bölge Şube Amirliği'nin görevlendirdiği işçiler de yer aldı. St.Barnabas Manastırı yakınında gerçekleşen çökme, toprakla doldurularak kapatıldı.

Tablo 2.8.6'da görüldüğü gibi arkeolojik, etnografik ve ikon eserler 2024 yılında, 2023 yılına göre artmıştır. Envanteri yapılan eski eserlerin dökümü aşağıdaki tabloda verilmiştir.

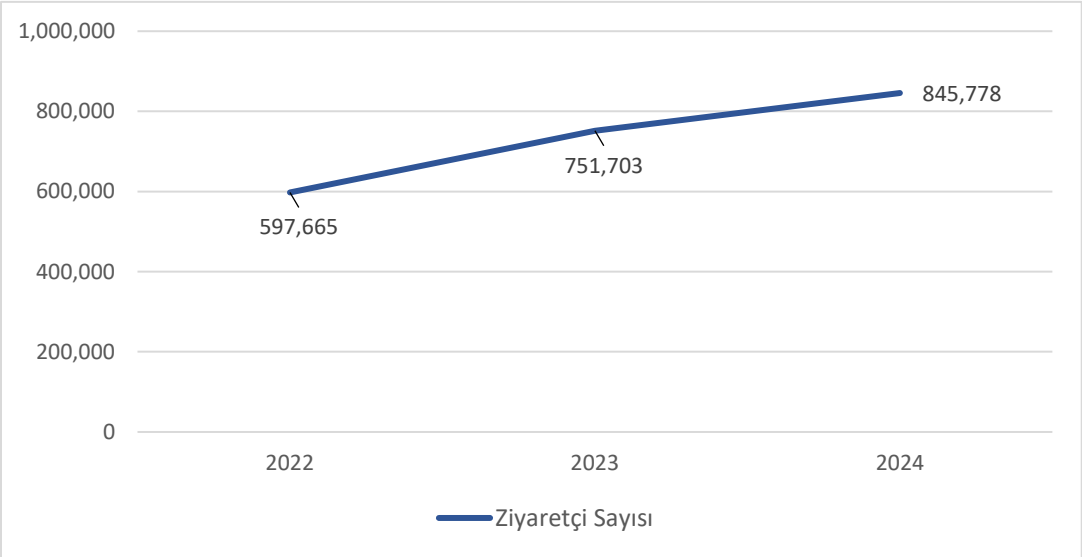
Tablo 2.8.6: Envanteri Yapılan Eski Eserlerin Dökümü

Eser Türleri	2022 Sayı	2023 Sayı	2024 Sayı
Arkeolojik	30.428	30.691	31.528
Etnografik	6.240	6.242	5.657
Kilise Malzemesi	7.961	7.976	7.977
Toplam	44.629	44.909	45.162

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi 2022'de 597.665 olan ören yeri ve müze ziyaretçi sayıları pandemi etkisinin iyice bittiği dönemle birlikte 2023 yılında 751.703 kişiye ulaşmış ve artarak devam ederek 2024 yılında ciddi bir artış ile 845.778 kişiye ulaşmıştır.

Şekil 2.8.1: Ören ve Müze Yerleri Ziyaretçi Sayıları

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Tarihî ve kültürel mirasın korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve kamuoyuna sunulması açısından önemli işlevler üstlenen müzeler, eski eserlerin muhafazası ve teşhiri bakımından temel kurumsal yapılardır. Bu kapsamda, müze altyapısında zaman içerisinde çeşitli düzenlemeler ve yapısal değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

Bu çerçevede, 2018 yılında Gazimağusa'da faaliyet gösteren Ay. Yuannis İkon Müzesi geçici olarak ziyarete kapatılmış, aynı yıl içerisinde İskele Arkeoloji Müzesi hizmete açılmıştır. Söz konusu gelişmeler, müzecilik faaliyetlerinin bölgesel ihtiyaçlar ve eser yoğunluğu dikkate alınarak yeniden yapılandırıldığını göstermektedir.

Müzeler, barındırdıkları koleksiyonların niteliği ve sergileme temalarına göre farklı türlerde sınıflandırılmakta olup, müzelerin türlerine göre dağılımı aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 2.8.7: Müzelerin Türlerine Göre Dağılımı

Müze Çeşitleri	2022 Sayı	2023 Sayı	2024 Sayı
Milli Müzeler	4	4	4
Etnografya Müzesi	7	7	7
Arkeolojik Müze	9	9	9
İkon Müzesi	6	6	6
Taş Eserler (Ortaçağ)	6	6	6
Kilise Manastır	1	1	1
Güzel Sanatlar	1	1	1
Toplam	34	34	34

Kaynak: Eski Eserler ve Müzeler Dairesi

Büyük bir bölümü Eski Eserler ve Müzeler Dairesi Müdürlüğü'nün denetim, gözetim ve kontrolünde 34 müze, 2 Han, 5 Kale, 1 Kule, 11 Harabe-Ören yeri, 1 Kültür Sanat Merkezi ve 1 Müze Ev olmak üzere 54 adet müze ve ören yeri bulunmaktadır. Bunların ilçelere göre dağılımı Lefkoşa'da 11 tane, Gazimağusa'da 16 tane, Girne'de 21 tane ve Güzelyurt ise 6 tanedir. 2024 yılı içerisinde de restorasyon, bakım, onarım, temizlik, araştırma, kazı belgeleme, envanter ve değerlendirme, yayın, tanıtma, sergileme çalışmalarına devam edilmiştir.

Devlet Senfoni Orkestra ve Korosu 1981 yılında yürürlüğe giren Genel Kadro Yasası altında oluşturulan çok sınırlı bir kadro ile faaliyetlerini sürdürürken bugün faaliyet gösteremez duruma gelmiştir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanlığına bağlı bir Senfoni Orkestrası oluşturmak amacıyla 41/2014 sayılı Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası yürürlüğe konmuştur. KKTC Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 19-20-21 Ekim 2015 tarihlerinde yapılan sınavlar sonucunda oluşturularak çalışmalara başlamış ve ilk konserini 28 Kasım 2015 tarihinde Lefkoşa'da vermiştir. 21 kişiden oluşan Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası 2015 yılından bu yana çeşitli etkinliklere katılım sağlamaktadır. KKTC Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, 2024 yılında da müzikseverlere unutulmaz anlar yaşatmaya ve yıl boyunca çeşitli konserler ve etkinliklere katılarak KKTC'nin kültürel hayatına önemli katkılar sağlamaya devam etmiştir.

8.2 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kültür sektöründe bazı önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar genel olarak şunları içermektedir:

Kültürel etkinlikler ve projeler için yeterli bütçe ayrılmaması, sanatçıların ve kültürel kuruluşların faaliyetlerini kısıtlamaktadır.

Kültürel etkinliklerin düzenlenmesi için gerekli olan mekanların eksikliği, sanatsal üretimin ve organizasyonların önünde bir engel teşkil etmektedir.

Sanat ve kültür alanında yeterli eğitim ve kurs imkânı olmaması, genç yeteneklerin gelişimini engellemektedir.

Kültürel projelere destek verecek kurumların sayısı ve etkisi sınırlıdır, bu da sanatçılar için fırsatları azaltmaktadır.

Tarihi ve kültürel mirasın korunması konusunda yeterli önlemlerin alınmaması, yerel değerlerin kaybolma riski taşımaktadır.

Yerel sanat eserlerinin ve ürünlerin yeterince tanıtılmaması, pazarlanmasında zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır.

Toplumda kültürel etkinliklere olan ilgi ve katılımın düşük olması, kültürel yaşamın zenginleşmesini engellemektedir.

Siyasi belirsizlikler ve ekonomik sıkıntılar, kültürel faaliyetlerin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Dernekler, kültür, sanat ve folklor etkinliklerinin kitlelere yayılmasında önemli bir yere sahip olmasına karşın dergi, kitap basımı, ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılar, araştırma ve arşiv çalışmalarında maddi sorunlar yaşamakta ve yeterince üretken olamamaktadırlar.

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte bilgiye erişim kolaylaşırken, geleneksel kütüphane kullanımı azalmıştır. Bu durum, kütüphaneleri dijital dönüşüme yönlendirerek dijital kütüphaneciliğin önemini artırmıştır. Dijital kütüphaneler, e-kitaplar, online veri tabanları ve uzaktan erişim gibi hizmetlerle bilgiye erişimi kolaylaştırırken, bilgi okuryazarlığı ve araştırma becerilerini destekleme gibi rolleri de üstlenmektedir. Bu sayede kütüphaneler, fiziksel sınırlamaların ötesine geçerek topluma açık öğrenme merkezleri olarak işlevlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda KKTC'de de dijital kütüphaneciliğin öneminin kavranması ve bu konuda gelişmeler kaydedilmesi gerekmektedir.

Okullarda eğitim programlarını destekleyici kütüphaneler olmadığından Milli Kütüphane daha çok okul kütüphanesi görevi görmektedir. Bu yüzden asli görevi olan ulusal araştırmalara kaynak teşkil edebilmek veya koleksiyon ile ilgili araştırmalar yapabilmek görevlerini aksatmakta, personel ve bütçenin büyük çoğunluğunu orta öğrenim öğrencilerine yönlendirmektedir. Bu sebeplerden dolayı dijital kütüphanelerin oluşturulması şiddetli bir ihtiyaçtır.

Eski Eserler ve Müzeler Dairesinin Kuruluş Yasasında arkeologların dışında etnograf, topoğraf, kemik uzmanı, konservatör, restorasyon uzmanı, epigraf ve kütüphaneci olmaması Dairenin atılım yapmasını ve bilimsel bir kuruluş haline gelmesini olanaksız hale getirmektedir.

Bugüne kadar müzelere mal edilen eski eserlerin konservasyonları çok kısıtlı bir şekilde ve tam anlamı ile bilimsel olarak yapılamamaktadır.

Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi'nde bulunan malzemenin ayıklama ve düzenlemeye ihtiyacı olması tüm personelin bu çalışmaya girmesine neden olmakta ve bu nedenle Daire asli görevlerinden olan araştırma ve yayın görevlerini yerine getirememektedir.

KKTC'de bir "Milli Arşiv Yasası'na" ivedilikle ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yasa yürürlüğe girmeden yapılan çalışmalardan istenilen sonucu almak mümkün olamamaktadır.

Arşiv malzemesinin uygun koşullar ve yerlerde muhafaza edilmesi gerekmektedir. Mevcut binalar arşiv malzemesinin korunmasını sağlayacak özelliklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

KKTC'de bilimsel anlamda eğitim görmüş derlemeci, araştırmacı, yorumculara ihtiyaç bulunmaktadır. Folklor konusunda eğitim görmüş yeni mezun gençler ise kadro sorunları yüzünden istihdam edilememektedir.

27 Şubat 1999'da çıkan yangın sonucunda tamamen zarar gören tiyatro binasının yerine henüz bir yeni bina yapılamamış olması, tiyatro topluluğunu ve seyircilerini uzun yıllardır olumsuz etkilemektedir. 2020 yılında başlanan ancak henüz bitmeyen revize çalışmalarından dolayı Kıbrıs Türk Devlet Tiyatroları işlemlerini yerine getirmekte zorluklarla karşılaşmaktadır. İnşaat çalışmalarının tamamlanması için gerekli olan ihale hazırlık süreci devam etmektedir. 2024 yılında ihaleye çıkılması planlanmaktadır. Amatör ve özel tiyatrolar maddi bakımdan zorluk çekmekte ve kısıtlı imkanlara rağmen ayakta kalmaya çalışmaktadırlar.

9. Gençlik

Gençlik, sadece bireysel bir gelişim dönemi değil, aynı zamanda toplumsal bir kavramdır ve sosyal bilimlerde önemli bir yere sahiptir. Sosyal bir kavram olarak gençlik, bir toplumun belirli bir dönemiyle ilişkilendirilmiş genç bireylerin yaşam tarzlarını, beklentilerini, rollerini ve toplumsal işlevlerini kapsamaktadır. Gençlik, toplumun dinamik, değişimci ve yenilikçi unsuru olarak görülür ve farklı toplumsal yapıların içinde farklı anlamlar kazanabilmektedir.

Gençler, genellikle toplumsal yeniliklerin ve değişimlerin öncüsü olarak görülmektedir. Kültürel normlar, teknoloji, moda, müzik ve sanat gibi alanlardaki değişimlerin büyük bir kısmı, gençlik tarafından yönlendirilmektedir.

Gençlik, kimlik inşasının en önemli evrelerinden biridir ve bu süreç, sosyal bir bağlam içinde gerçekleşmektedir. Genç bireyler, toplumun sunduğu rolleri benimserken bir yandan da bu rolleri yeniden tanımlayarak kendi kimliklerini oluşturmaktadırlar. Gençlik döneminde insanlar, aile, eğitim kurumları, iş hayatı, arkadaş çevresi gibi sosyal kurumlarla etkileşim içinde kimliklerini geliştirirler.

Günümüzde küreselleşme, gençlik kavramını yeniden şekillendiren önemli bir faktördür. Küresel medya, sosyal medya platformları ve internet, gençler arasındaki etkileşimi artırmakta ve global bir gençlik kültürü oluşturmaktadır. Bu durum, yerel kültürler ile küresel etkiler arasında bir çatışma yaratabilmektedir. Gençler, bir yandan yerel kimliklerini korurken, diğer yandan küresel trendlere uyum sağlamaya çalışmaktadırlar.

Gençlik, sosyal katılım ve aktif vatandaşlık açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle günümüzde gençler, çevre sorunları, insan hakları ve sosyal adalet gibi konularda daha fazla duyarlılık göstermekte ve bu konularda toplumsal bilinci artırmak için çaba harcamaktadırlar.

Son yıllarda yaygınlaşan sosyal medya, gençlerin sosyal kimliklerini oluşturmalarında ve ifade etmelerinde büyük bir rol oynamaktadır. Gençler, çevrimiçi platformlar aracılığıyla kendilerini ifade etmekte, sosyal gruplara katılmakta ve dünya ile etkileşime girmektedirler. Dijital dünyanın getirdiği bu yeni sosyal alan, gençlerin iletişim ve sosyalleşme biçimlerini değiştirmiştir. Ancak bu, aynı zamanda siber zorbalık, mahremiyet sorunları ve benlik algısında bozulmalar gibi riskleri de beraberinde getirmektedir.

Gençlik, toplumun geleceğini şekillendiren en önemli güçlerden biridir. Eğitim sistemleri, iş dünyası ve hükümetler, gençlerin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmeli ve onlara uygun fırsatlar sunulmalıdır. Gençlerin yeteneklerini geliştirmelerine, özgüven kazanmalarına ve topluma

katkıda bulunmalarına olanak sağlayan politikalar, daha sürdürülebilir ve adil bir dünya yaratmada kritik rol oynamaktadır.

9.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Toplumda 15-24 yaş arasındaki nüfus grubunu belirtmek için kullanılan ve çocukluk ile orta yaş arasındaki dönemi kapsayan gençlik, toplum içinde gelişim ve değişime en açık, en enerjik ve en dinamik kesimdir. Bu nedenle gençliğin toplum sorunlarına duyarlılığının artırılması, inisiyatif almalarını teşvik etmek ve demokratik süreçlere etkin biçimde katılmalarının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Gençliğin kötü alışkanlıklardan korunması polisiye tedbirler ve yasal önlemler dışında sosyal, psikolojik yanları ile de ele alınarak değerlendirilmesi hayati öneme haizdir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gençliği, birçok farklı alanda aktif ve dinamik bir profil sergilemektedir. Gençler, tanınmamış bir ülkenin genç bireyleri olarak hem yerel hem de uluslararası platformlarda seslerini duyurmak ve olarak için sosyal medyayı etkili bir şekilde kullanmaktadırlar. Eğitim, kültür, spor ve sanat gibi alanlarda çeşitli etkinlikler düzenlemektedirler.

Aynı zamanda, KKTC gençliği arasında toplumsal konulara duyarlılık da giderek artmaktadır. Gençler, çevre sorunları, insan hakları ve toplumsal adalet gibi konularda projeler geliştirmekte ve farkındalık yaratmaya çalışmaktadırlar. Özellikle üniversite öğrencileri, akademik ve sosyal alanlarda etkinlikler düzenleyerek hem kendilerini geliştirmekte hem de toplumlarına katkı sağlamaya çalışmaktadırlar.

Ancak her platformda olduğu gibi KKTC'nin uluslararası tanınma durumu ve siyasi meseleler, gençlerin kariyer planlarını da etkilemektedir. Bu belirsizlik, gençlerin ülkelerine olan bağlılıklarını sorgulamalarına yol açabilmektedir. Bizim gibi sınırlı kaynaklarla gelişmek zorunda olan ve hızlı bir kalkınma süreci içerisine girmek isteyen ülkelerin genç nüfusunun aktif, dinamik ve sürükleyici gücü büyük bir değer taşımaktadır.

Tablo 2.9.1: 15- 24 Yaş Grubu Genç Nüfusun Yıllara Göre Dağılımı (2022-2024)

	2022	2023	2024
Toplam Nüfus	462.747	476.214	489.308
15-24 Yaş Grubu	112.344	115.994	119.100
Genç Nüfus (%)	24,3	24,4	24,3

Kaynak: İstatistik Kurumu

2024 yılı için 489.308 kişi olarak tahmin edilen toplam nüfusumuzun 24,3'ü (119.100 kişi) 15-24 yaş grubundaki kişilerden oluşmaktadır. Gençliğin bu kadar yüksek bir orana ulaşması, toplumumuzun geleceğine yönelik etkinliğini ve beklentilerini daha da artırmaktadır. Ülkemize eğitim amacıyla gelen öğrencilerin de katkısıyla genç nüfus oranı yüksek olmaktadır. KKTC'deki genç nüfusun yıllara göre dağılımı Tablo 2.9.1'de gösterilmektedir.

Gençliği, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan destekleyici faaliyetlerin ve eğitici ve geleneksel değerlerimiz çevresinde yönlendirici önlemlerin, teknolojik gelişmelerle birlikte ele alınması önemlidir. Gençlerin gereksinim duyduğu maddi ve manevi imkanların sağlanması ve ülkeye olan bağımlılıklarının artırılması Devletin temel bir görevi olarak ortaya çıkmaktadır.

KKTC'deki gençlerin sorunlarının tespit edilmesi, çözümlerine yardımcı olunması, gençlerin boş zamanlarını çeşitli etkinliklerle iyi bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı olunması ve gençlerimizin duyarlı ve iyi bir şekilde yetişmelerine katkıda bulunmak amacıyla faaliyet gösteren Gençlik Dairesi, gençlere yönelik çalışmalarını bu yönde sürdürmektedir.

Dairenin iki ana şubesinden biri olan Eğitim Araştırma Şubesi gençlik sorunlarının tespiti için çalışmalar yapmakta, gençliğe rehberlik etmektedir. Diğer şubesi ise Gençlik Merkezleri, Gençlik Kampları ve İzcilik Şubesidir.

Gençlik Dairesi gençlerin daha sosyal daha yaratıcı ve daha aktif olmalarını sağlamak amacı ile yıl içerisinde gençlere yönelik proje, etkinlik ve kurslar da düzenlemiştir. Çalışmalarla ilgili istatistiki bilgiler aşağıda verilmektedir (Tablo 2.9.2).

Tablo 2.9.2: 2024 yılı Gençlik Dairesinin Düzenlediği Proje, Kurs ve Etkinlikler

		2024
Projeler	Genç Enerji	40
	İnsan Olmak	0
	Yüzme Bilmeyen Kalmasın	260
	Ülkemi Tanıyorum	100
	Gelecek Bensem Umut Benim	9.000 Öğrenci
		3.000 veli
Etkinlik, Kurs vb.	Oryantiring	0
	Gitar Kursları	3
	Yaratıcı Drama Kursları	48
	Kıbrıs Çocuk Oyunları	300
	Duyrulara Yolculuk Atölyesi	28
	Eğlenceli Matematik Atölyesi	12
	Yunan Dansları	52
	Psikolog Desteği	3
	Basket Kursu	19
	Lise Öğrenci Konseyi Buluşması	162
	Özel Gereksinimli ve İhtiyaç Sahibi Çocuklara Yönelik Eğlence Etkinliği	100

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik Dairesi'ne bağlı Gençlik Merkezleri, gençlerin boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmeleri ve grup çalışmaları yaparak sosyalleşmelerine katkı sağlamak için etkinlikler düzenlemektedirler. KKTC'de, Paşaköy, Vadili, Akdoğan, Dipkarpaz, Mağusa ve Bostancı gibi yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren Gençlik Merkezlerinde sosyal, kültürel, sportif ve izcilik konularında etkinliklerde bulunulmaktadır. Merkezler ilgili istatistiki bilgiler aşağıda verilmektedir (Tablo 2.9.3).

Tablo 2.9.3: 2024 Yılı Gençlik Merkezlerinin Görünümü

Kategori	İsim	Ekipler	Aktif Üye Sayısı	Festivale Gidilen Ülkeler
Gençlik Dairesi Gençlik Merkezleri	Paşaköy Gençlik Merkezi Halk Dansları Topluluğu	Büyük Ekip	18	
		Küçük Ekip	18	
	Akdoğan Gençlik Merkezi Halk Dansları Topluluğu	Büyük Ekip	24	Esenyurt Festivali -Türkiye
		Genç Ekip	28	
		Anneler Ekibi	12	
		Küçük Ekip	13	
	Vadili Gençlik Merkezi Halk Dansları Topluluğu	Minik Ekip	8	
		Küçük Ekip	13	
		Orta Ekip	16	
		Genç Ekip	20	
		Master Ekip	25	Nazilli Festivali
	Dipkarpaz Gençlik Merkezi		Merkezlerimizde faaliyetlerimiz devam etmekte ve proje bazında bireylere hizmet sunulmaktadır.	Bu merkezlerimiz yurt dışı festivallere katılım sağlamamıştır.
	Bostancı Gençlik Merkezi			
	Mağusa Gençlik Merkezi			

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik kampları, gençlerin kişisel gelişimlerini desteklemek, sosyal becerilerini artırmak ve liderlik yeteneklerini geliştirmek amacıyla düzenlenmektedir. Ayrıca, katılımcılar arasında dostluk ve dayanışma duygusu oluşturmak, farklı kültürlerle etkileşim sağlamak ve takım çalışması gibi becerileri pekiştirmek gibi önemli hedefler de yer almaktadır.

KKTC'de gençlik kampları, Lapta ve Kantara olmak üzere iki bölgede sürdürülmektedir. Kantara Gençlik Kampı, kış ve yaz mevsimlerinde çeşitli devreler halinde ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik olarak düzenlenmektedir. Kantara Gençlik Kampındaki faaliyetler ise, liderler tarafından gönüllülük ilkesi çerçevesinde yürütülmektedir. Lapta Gençlik Kampında ise faaliyetler gruplar tarafından oluşturulmakta, yatı ve yemek temini Gençlik Dairesi tarafından karşılanmaktadır. Kamplar ayrıca talebe göre TC ve üçüncü ülkelerden gelen (gençlik, spor, folklor, kültür kafileleri) gençlere, üniversiteler, spor kulüpleri ve sivil toplum örgütlerine yemek ve yatak için ödenen küçük bir ücret karşılığında Gençlik Dairesi tarafından tesis

edilmektedir. Gençlerimiz KKTC Kampları yanında Türkiye'deki kamplara da gönderilmektedirler.

Tablo 2.9.4:2024 Yılı Gençlik Kampları ile İlgili Bilgiler

			2024
Kantara Gençlik Kampı	**Yaz Kampı**	**Kış Kampı**	**Diğer Konaklamalar**
	1.170	400	1.170
Lapta Gençlik Kampı	4.280		

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik Dairesi halk dansları ile ilgili faaliyetlerde Halk Dansları Federasyonu aracılığı ile de çalışmalar yürütmektedir. KKTC'de üç kategoride (küçükler, orta ve büyük gruplar) faaliyet gösteren Halk Dansları Topluluğumuz, her yıl yurt içi ve yurt dışındaki etkinliklere ve festivallere katılmaktadırlar. Ayrıca ülkemizin tanınmasına katkıda bulunması açısından büyük öneme haiz olan yerel ve uluslararası şölenlere dünya gençliği ile kültür sanat alanında bütünleşmek gayesi ile katılım sağlanmaktadır.

Tablo 2.9.5: Gençlik Dairesine Bağlı Kıbrıs Türk Halk Dansları Federasyonu ile ilgili İstatistiki Bilgiler

DERNEK İSMİ	AKTİF ÜYE SAYISI	FESTİVALE GİDİLEN ŞEHİR/ÜLKE
Alaniçi Kadınlar Derneği	55 Dansçı, 60 Üye	
Alayköy Folklor Derneği	50	Hollanda
Alayköy Kültür ve Sanat Derneği	60 Dansçı, 50 Üye	
Akçay Kültür ve Sanat Derneği	25 Dansçı, 80 Üye	
Değirmenlik Sanat Derneği (DESDER)	30 Dansçı, 20 Üye	Tayland
Dikmen Gençlik Merkezi (DİGEM)	80	Kosova
Gazimağusa Halk Dansları Derneği	115	Ankara, Denizli, Kuzey Makedonya
Gençlik Merkezi Birliği	80	Bosna Hersek
Girne Gençlik Merkezi Derneği	25	Romanya
Göçmenköy, Taşkınköy Kültür Derneği (GÖÇ-TAŞ)	60 Dansçı, 100 Üye	Tuzla
Güzelyurt Sanat Derneği (GÜSAD)	60	
Halk Sanatları Derneği (HASDER)	25 Üye, 250 Hizmet Verilen Kişi	İstanbul, Arnavutluk
İskele Kültür ve Sanat Derneği (İSDER)	35 Dansçı, 60 Üye	Kosova
İnönü Gençlik Merkezi Kültür Sanat ve Spor Der.	60 Dansçı, 50 Üye	Çanakkale
Karşıyaka Kültür ve Sanat Derneği	35 Dansçı, 80 Üye	

		(Tablo 2.9.5 Devamı)
Kıbrıs Halk Dansları ve Sanat Merkezi Derneği	30 Dansçı	Bursa
Lefkoşa Folklor Derneği (FOLKDER)	150 Dansçı, 98 Üye	Yalova, Finike, Macaristan
Lefkoşa Folklor ve Gençlik Merkezi (FOGEM)	150 Dansçı, 40 Üye	Sivrihisar, Bulgaristan
Mehmetçik Kültür ve Dayanışma Derneği	80 Dansçı, 120 Üye	Konya Akşehir, Montenegro
Mormenekşe Kültür Sanat ve Spor Derneği	70 Dansçı, 25 Üye	Antalya
Sevgi Çiçekleri Derneği (SEÇDER)	30	
Turizm ve Folklor Araştırmaları Derneği (TUFAD)	80	Yalova
Yenierenköy Kültür ve Sanat Derneği (YENDER)	60	Kapadokya

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik Dairesine bağlı İzcilik Birimi, izciliğin KKTC gençliğine benimsetilmesini sağlayıp bu yolla milli varlığımızın ve bilincimizin korunmasını, güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Gençlik Dairesi izcilikle ilgili faaliyetlerde İzcilik Federasyonu aracılığı ile çalışmalar yürütmektedir. Yurt içinde ve yurt dışında kamplar düzenlenmekte ve izci grupları birçok etkinliğe katılım sağlamaktadırlar (Yardım kampanyaları, fidan dikimi, temizlik kampanyaları gibi).

Tablo 2.9.6: Gençlik Dairesi'ne Bağlı Faaliyet Gösteren Kıbrıs Türk İzcilik Federasyonu

DERNEK İSMİ	AKTİF ÜYE SAYISI 2024
Zirve İzcilik Derneği	365
Beşparmak İzcilik Derneği	132
Ada İzcilik Derneği	78
Üş Şehitler İzcilik Derneği	86
Değirmenlik İzcilik Derneği	80
Dünya Spor Kulübü İzcilik Derneği	40

Kaynak: Gençlik Dairesi

Gençlik Dairesi tarafından özellikle yaz aylarında gençlik kamplarında, izcilik faaliyetlerinde ve gençlik merkezlerinde bulunan gençlerle birlikte gönüllü gençlik hizmetleri de yürütülmektedir. Bu hizmetler, çevre ve sahil temizlikleri, ağaçlandırma faaliyetleri ve farklı yardım kampanyaları içermektedirler.

9.2 Bağımlılık

Bağımlılık, bireyin belirli bir maddeye veya davranışa yönelik kontrolünü kaybetmesi ve bu madde ya da davranışı sürdürme yönünde yoğun ve sürekli bir ihtiyaç hissetmesi durumudur. Bu durum; alkol, uyuşturucu gibi maddelere yönelik bağımlılıklar ile internet, dijital oyun ve benzeri davranışsal bağımlılıkları kapsamaktadır. Bağımlılık, bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal işlevselliğini olumsuz yönde etkilemekte; yaşam kalitesinde belirgin düşüşe yol açmaktadır. Fiziksel ve psikolojik etmenlerin etkileşimi sonucu gelişen bağımlılık, çoğu durumda profesyonel destek ve tedavi gerektirmekte olup, madde ya da davranıştan belirli bir süre uzak kalınmasına rağmen tekrar etme riski yüksek bir sağlık ve sosyal sorun alanı olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle gençler arasında alkol, uyuşturucu ve dijital ortam kaynaklı bağımlılık türlerinin yaygınlık kazandığı gözlemlenmektedir. Günümüz ekonomik koşullarında geçim kaygısının artması ve aile bireylerinin uzun süreli çalışma yaşamı içerisinde yer alması, çocuk ve gençlere ayrılan zamanın azalmasına yol açabilmektedir. Bu durum, gençlerin kimlik gelişim süreçlerinde aile denetiminin zayıflamasına, sosyal çevre, akran grupları, medya ve dijital platformların etkisinin artmasına neden olmakta; bazı durumlarda gençlerin aile kontrolü dışında riskli ilişki ve davranışlara yönelmesine zemin hazırlamaktadır.

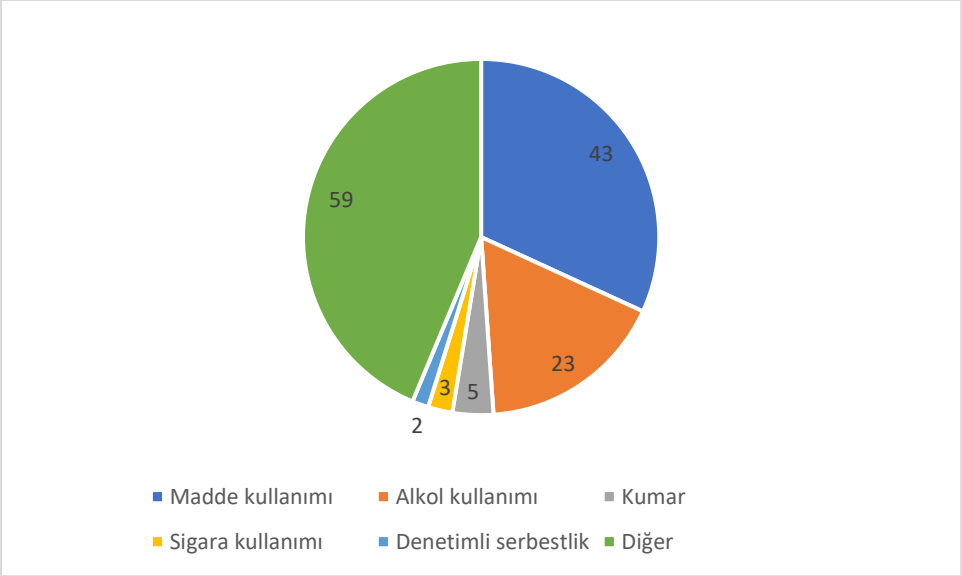
Suç, şiddet, intihar, madde bağımlılığı ve sapkın gruplara yönelim gibi risklerle karşı karşıya kalabilen gençlerin korunması, sosyal politika açısından öncelikli alanlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, okullarda gelişimsel rehberlik ve psikososyal destek çalışmalarının yürütülmesi büyük önem taşımakta olup, bunun yanı sıra devlet kurumlarına da gençleri koruyucu, önleyici ve yönlendirici politikalar geliştirme sorumluluğu düşmektedir.

Bu çerçevede, gençlerin bilinçlendirilmesi, korunması ve topluma sağlıklı bireyler olarak kazandırılması amacıyla Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu, Bakanlar Kurulu'nun 3 Eylül 2014 tarihli kararı doğrultusunda oluşturulmuş ve 18 Kasım 2014 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Komisyon, bünyesinde yürütülen Psikososyal Destek Programı aracılığıyla bağımlı bireylere ve ailelerine destek sağlamayı; Sosyal Uyum Merkezi yoluyla ise bağımlı bireylerin çok yönlü gelişimini destekleyerek topluma yeniden kazandırılmasını hedeflemektedir.

Komisyon tarafından, uyuşturucu kullanımıyla mücadele kapsamında önleyici nitelikte sosyal, kültürel ve eğitsel faaliyetler hayata geçirilmiş; ayrıca ülkede madde kullanımıyla ilgili güncel ve güvenilir veriler elde edilebilmesi amacıyla kapsamlı bilimsel araştırmaların

yapılması sağlanmıştır. Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu verilerine göre 2024 yılında 1191 Danışma Hattı'na toplam 135 başvuru yapılmıştır. Başvuruların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde; 47'sinin kadınlar, 49'unun erkekler tarafından gerçekleştirildiği, 36 başvuruda cinsiyet bilgisinin paylaşılmadığı, 2 başvurunun isimsiz olduğu ve 1 başvurunun yanlış arama niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu dağılım, başvuruda bulunan bireylerin kimlik bilgilerini paylaşma konusunda çekingen davranabildiğini ve anonimlik talebinin belirgin bir eğilim olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 2.9.1: 1191 Danışma Hattına Yapılan Başvuruların Nedenlerine Göre Dağılımı

Kaynak: Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu

Arama nedenlerine göre dağılım değerlendirildiğinde, madde kullanımı (43 başvuru) ve alkol kullanımı (23 başvuru) en sık başvuru nedenleri olarak öne çıkmaktadır. Kumar (5), sigara (3) ve denetimli serbestlik (2) başvurularının ise daha düşük oranlarda gerçekleştiği tespit edilmiştir. "Diğer" kategorisinin 59 başvuru ile yüksek bir paya sahip olması, madde kullanımı dışında kalan psikososyal sorunların da danışma hattına yönelimin önemli bir bölümünü oluşturduğunu göstermektedir (Şekil 2.9.1).

Başvuruların niteliği incelendiğinde, aramaların 43'ünün bireyin kendisi için yapıldığı, 16'sının başka bir kişi adına gerçekleştirildiği, kalan başvuruların ise yönlendirme, bilgi alma veya anonim bildirim amacı taşıdığı belirlenmiştir. Kendi adına yapılan başvuruların sayısal olarak öne çıkması, bireylerin özellikle kriz ve risk durumlarında doğrudan destek arama eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Son yıllarda içerisinde uyuşturucuya ilişkin olay ve sanık sayıları ile ele geçirilen yasa dışı madde miktarlarında artış yaşandığını göstermektedir. Bu durum, uyuşturucuyla mücadelede yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi, denetim mekanizmalarının etkinleştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılmasının önemini açıkça ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, cezaevlerinde, devlet kurumlarında, üniversitelerde ve sivil toplum örgütleri bünyesinde "Bağımlılıklarda Farkındalık Eğitimi" programları düzenlenerek toplumun farklı kesimlerinde bilinç düzeyinin artırılması hedeflenmiştir.

Uyuşturucu ile mücadele kapsamında ayrıca; Başbakanlık Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu, İlaç ve Eczacılık Dairesi, Gümrük Dairesi Müdürlüğü, Eczacılar Birliği, Kıbrıs Türk Tabipleri Birliği, Serbest Çalışan Hekimler Birliği, tedavi merkezleri yetkilileri ve üniversitelerin Eczacılık Fakülteleri dekanlarının katılımıyla oluşturulan "Uyuşturucu Nitelikli İlaçların Kötüye Kullanımını Önleme Komisyonu" tarafından koordineli çalışmalar yürütülmektedir.

9.3 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gençliğinin bazı önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar genel olarak şunları içermektedir:

KKTC'nin uluslararası tanınmaması ve siyasi durumu, gençlerin gelecek kaygılarını artırmaktadır. Daha iyi bir yaşam ve kariyer fırsatları arayışı, gençlerin yurt dışına göç etme isteğini artırmaktadır. Böylelikle her yıl onlarca gencimiz eğitimini tamamladıktan sonra ülkeye geri dönmemekte ve beyin göçü gerçekleşmektedir.

KKTC'de gençler, eğitimlerini tamamladıktan sonra iş bulma fırsatlarının kısıtlı olması nedeniyle iş bulmakta zorluk çekmektedirler. Bu da gençlerin mezuniyet sonrası kaygılarını artırmaktadır.

Gençler arasında oluşan sosyal ve ekonomik eşitsizlikler, özellikle kırsal alanlarda yaşayanlar için daha belirgin olmakta bu durum fırsat eşitsizliği, eğitim ve kariyer olanaklarını sınırlamaktadır.

Stres, kaygı ve depresyon gibi mental sağlık sorunları, işsizlik ve eğitim baskısı nedeniyle artış göstermekte ve destek sistemlerinin yetersizliği bu durumu zorlaştırmaktadır.

Gençler, sosyal ve kültürel etkinliklere katılmakta zorluk yaşayabilmektedir. Bu durum, sosyalleşme ve kişisel gelişim fırsatlarını sınırlamaktadır.

Ana görevi gençliğe hizmet vermek olan Gençlik Dairesi'nin yetersiz kadrosu ve altyapısı sebebi ile gençlere etkili ve verimli hizmet sunması güçleşmektedir. Özellikle bazı büyük yerleşim yerlerinde bu hizmetleri eksikliği daha fazla hissedilmektedir. Bunun yanı sıra, mali kaynak sıkıntısı nedeni ile Dairenin planladığı aktif etkinlikler sınırlı şekilde yapılabilmektedir.

KKTC'deki okullardaki müfredatın yoğun olması ve özel derslerin maddi ve manevi zorlukları nedeni ile gençlerin yeterli sosyal, sportif ve kültürel faaliyetlere katılması güçleşmektedir. Ayrıca, yeterince spor tesisinin olmaması sosyal ve sportif aktivitelere katılımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Kardeş okul ve kulüplerin bulunmaması ise paylaşımı ve sosyal ve kültürel ilişkilerin gelişmesini önlemektedir.

Spor, gençlerin zararlı alışkanlıklardan uzak kalmasını sağlamak açısından bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda okullardaki spor faaliyetlerinin geliştirilmesi ve spor yönetimlerinin modernizasyonu elzemdir.

Gençlerin meslek edinmede belirli alanları tercih etmeleri ve iş piyasasının çalışma şartları ile ücret politikası gençlerin iş edinme ve iş güvenceleri konusunda sorunlar yaratmaktadır.

10. Spor

10.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Spor; bireylerin fiziksel kapasitelerini geliştirmek, sağlıklarını korumak, eğlenmek ve yarışma ortamında rekabet edebilmek amacıyla bireysel veya takım halinde icra edilen fiziksel faaliyetler bütünüdür. Bunun ötesinde, spor toplumun en önemli eğitim araçlarından biri olarak, bireylerin fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyal gelişimlerini destekleyen; etik ve estetik değerleri besleyen; bireysel ve toplumsal barışı, dayanışmayı ve iş birliğini güçlendiren çok yönlü bir faaliyettir. Spor, aynı zamanda kurallara bağlı mücadele anlayışını pekiştirmekte, toplumsal değerlerin aktarımına katkı sağlamakta ve ülke kültürünün uluslararası düzeyde tanıtımına aracılık etmektedir.

Sporun yalnızca bireysel sağlık ve mutluluk için değil, toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarında da önemli etkileri bulunmaktadır. Spor, uluslararası alanda birleştirici, barış ve dayanışmayı teşvik eden bir unsur olarak öne çıkmakta; kültürel etkileşimi artırmakta ve küresel ölçekte toplumları daha sağlıklı, barışçıl ve güçlü bir yapıya taşımaktadır.

Sporun kökeni çok eski çağlara uzanmakla birlikte, modern anlamda doğuşu 19. yüzyıla dayanmaktadır. 20. yüzyılın başlarından itibaren ise spor, toplumsal bir kimlik kazanmış ve yaygınlaşmıştır. Spor, genel olarak iki kategori altında değerlendirilmektedir:

- **Yarışma Sporu:** Daha sınırlı bir sporcu kitlesi tarafından profesyonel düzeyde icra edilmektedir.
- **Kitle Sporu:** Geniş halk kitlelerinin katılımıyla, daha yaygın şekilde gerçekleştirilmektedir.

Basının etkisiyle tüm dünyada olduğu gibi KKTC'de de spora yönelik ilgi artmış; bu durum spor altyapısına duyulan talebi yoğunlaştırmıştır. KKTC'de faaliyet gösteren ilgili kurum ve kuruluşlar, hem yarışma hem de kitle sporunun geliştirilmesine yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde spor sektörü, ülkenin siyasi ve ekonomik koşullarına rağmen kayda değer bir gelişim göstermektedir. KKTC'de spor, hem amatör hem de profesyonel düzeyde çeşitli branşlarda yaygın olarak icra edilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası tanınma sorunu nedeniyle sporcular ve kulüpler uluslararası organizasyonlara

katılımda kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ile iş birlikleri ve ülke içi organizasyonlar sayesinde sporun gelişimi devam etmektedir.

Ülkede en popüler spor dalları arasında futbol, basketbol, voleybol, atletizm, tenis ve su sporları öne çıkmaktadır.

- **Futbol:** Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF) tarafından düzenlenen Süper Lig, 1. Lig gibi yerel ligler spor gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak KTFF'nin uluslararası tanınmaması nedeniyle futbolcular uluslararası turnuvalara katılamamaktadır.
- **Basketbol:** KKTC Basketbol Federasyonu tarafından organize edilen ligler, gençlerin bu spor dalına ilgisini artırmaktadır.
- **Voleybol:** Hem erkekler hem de kadınlar için liglerin bulunduğu, özellikle gençler arasında yaygın bir spor dalıdır.
- **Atletizm:** Genç sporcuların gelişimini destekleyen ve Türkiye'deki turnuvalar aracılığıyla uluslararası deneyim kazanmalarını sağlayan önemli bir branştır.
- **Tenis ve Su Sporları:** Özellikle turizm sezonunda ilgi gören branşlar olup, yüzme, dalış ve yelken gibi sporlar yaygın olarak yapılmaktadır.

Bu çerçevede, KKTC'de spor hem bireysel hem de toplumsal gelişimi destekleyen, ulusal kimliğin güçlendirilmesine katkı sağlayan ve uluslararası düzeyde iş birliklerine imkân veren stratejik bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde spor faaliyetleri, yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılanma çerçevesinde yürütülmektedir. KKTC'de toplam **32 spor federasyonu** faaliyet göstermektedir. Bu federasyonlar arasında, lisanslı sporcu sayısı bakımından **Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu (KTFF)** ile **Taekwondo-Karate-Judo-Aikido Federasyonu** ön plana çıkmaktadır.

KKTC'de sporun geliştirilmesi, spor politikalarının belirlenmesi ve uygulanması ile ülke genelindeki spor faaliyetlerinin düzenlenmesinden sorumlu ana kamu kurumu **Spor Dairesi Müdürlüğü**dür. Spor Dairesi, **Başbakan Yardımcılığı ve Turizm, Kültür, Gençlik ve Çevre Bakanlığı**'na bağlı olarak çalışmalarını yürütmektedir.

Spor kulüpleri, Spor Dairesi'nin koordinasyonunda düzenlenen ulusal spor etkinliklerinde başarı elde eden sporcuları ile birlikte ülkemizin bayrağını uluslararası

organizasyonlarda temsil etmektedir. Bu durum, yalnızca sporcuların kişisel başarıları açısından değil, aynı zamanda ülkemizin tanıtımı ve görünürlüğü bakımından da stratejik önem arz etmektedir. Düzenlenen organizasyonların yüksek kalite standartlarında gerçekleştirilmesi, ülkenin imajına doğrudan katkı sağlamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı iş birliğiyle, Spor Dairesi Müdürlüğü tarafından **18 branşta okul sporları faaliyetleri** düzenlenmektedir. Bu faaliyetler, genç nesillerin spora yönlendirilmesi, disiplin ve takım ruhu kazanmaları açısından önem taşımaktadır.

Bunun yanında, **Üniversiteler Spor Federasyonu**, Spor Dairesi'ne bağlı olarak, yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen tüm spor organizasyonlarını organize etmekte ve düzenlemektedir. Böylelikle üniversite öğrencilerinin ulusal ve uluslararası müsabakalara hazırlanması sağlanmakta, genç sporcuların gelişimine katkıda bulunulmaktadır.

Beş yıl aradan sonra 2023 yılında yapılan spor şurasında ülkenin spor politikasının belirlenmesi ana başlığı altında, spor alanındaki yol haritamızın belirlenmesi için sporun tüm paydaşları ile çalışmalar yapılarak ülkenin spor politikasını belirmesi açısından son derece önemli kararlar alınmıştır.

2023 yılında bireysel branşlarda ve takım sporlarında bütçe imkanları çerçevesinde mali destekte bulunulmuştur. Ülkemizi yurtdışında temsil eden Milli Takımlara, federasyon karmalarına, bireysel organizasyonlara, teşvik, ödül ve katkıda bulunulmuştur.

Beden Eğitimi ve Spor Yasasının günümüz şartlarına ve uluslararası kurallara uygun olması için revize edilmiş olup, spor alanında yaşanan birçok engeli ortadan kaldırması beklenmektedir.

Yürürlükte bulunan Ödül Tüzüğü'nün günümüz başarı grafiklerine ve standartlarına uygun olarak revize edilmesi ile bireysel ve takım sporlarındaki başarının ödüllendirilmesi, altyapı programlarına teşviklerin "Sporcu Takip Programı" ile yapılması sağlanacaktır. Bu sayede yıllık başarı, ödül istatistikleri, takip ve teşvik işlemleri bir sisteme göre yapılacak ve değerlendirilecektir.

2024 yılı içerisinde, KKTC'deki spor tesislerinin altyapısının yenilenmesi ve yeni spor tesislerinin inşası amacıyla önemli miktarda kaynak aktarımı gerçekleştirilmiştir. Ancak, aktarılan bu meblağ mevcut ihtiyaçları karşılamada halen yetersiz kalmaktadır.

Bunun yanı sıra, sporun ve sporcuların daha üst seviyelere taşınabilmesi amacıyla oluşturulan "Spor Fonu"nun daha etkin ve verimli kullanılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Söz konusu fonun etkin yönetimi, hem tesisleşmenin hızlandırılması hem de sporcuların gelişim süreçlerinin desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Tablo 2.10.1: Federasyonların Sayısal Durumları (2024)

No	Federasyonlar	Kulüp Sayısı	Antrenör Sayısı	Hakem Sayısı	Sporcu Sayısı
1	Atıcılık Federasyonu	92	2	15	200
2	Atletizm Federasyonu	5	113	65	210
3	Avcılık Federasyonu	23	-	6	3.365
4	Badminton Federasyonu	10	48	40	410
5	Basketbol Federasyonu	14	56	62	648
6	Bilardo Federasyonu	11	15	18	244
7	Binicilik Federasyonu	13	2	4	82
8	Bisiklet Federasyonu	8	10	16	103
9	Boks Federasyonu	5	29	10	150
10	Cimnastik Federasyonu	16	148	18	1.577
11	Darts Federasyonu	24	-	12	137
12	Engelliler Spor Fed.	2	2	1	13
13	Eskrim Federasyonu	7	14	7	153
14	Futbol Federasyonu	185	266	122	4.053
15	Futbol Tenisi Fed	7	5	6	75
16	Golf Federasyonu	5	2	8	233
17	Güreş Federasyonu	7	9	13	286
18	Halter Ve Vucut Geliştirme Fed	14	348	22	320
19	Hava Sporları Fed.	8	-	25	41
20	Hentbol Federasyonu	13	58	26	632
21	Herkes İçin Spor Fed.	9	10	-	60
22	Kıckboks Fed	25	40	64	346
23	Masa Tenisi Federasyonu	14	25	32	700
24	Okçuluk Federasyonu	9	17	5	158
25	Satranç Federasyonu	27	99	129	4.057
26	Su Sporları Fed.	15	83	45	404
27	Taekwondo Karate Judo Aikido Fed.	23	253	195	8.728
28	Tenis Federasyonu	12	23	70	1.197
29	Triatlon Federasyonu	3	15	28	69
30	Üniversiteler Spor Fed	13	60	-	1.563
31	Voleybol Federasyonu	9	61	29	312
32	Yelken Motor Kürek Fed.	10	18	23	65
	TOPLAM:	**638**	**1.826**	**1.116**	**30.591**

Kaynak: Spor Dairesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde spor faaliyetleri, Spor Dairesi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren 32 spor federasyonu aracılığıyla yürütülmektedir. Sporun tabana yayılması, bireylerin fiziksel ve ruhsal gelişiminin desteklenmesi ile toplumsal sağlığın güçlendirilmesi açısından federasyonlar ve spor kulüpleri önemli bir rol üstlenmektedir.

2024 yılı itibarıyla, ülke genelinde 32 spor federasyonuna bağlı toplam 638 spor kulübünde lisanslı olarak 30.591 sporcu faaliyet göstermektedir. Aynı dönemde spor faaliyetlerinin sağlıklı ve düzenli biçimde yürütülmesini teminen 1.116 hakem ve 1.826 antrenör görev yapmaktadır (Tablo 2.10.1). Bu veriler, sporun ülke genelinde yaygın bir katılım alanına sahip olduğunu ve insan kaynağı açısından önemli bir kapasiteye ulaşıldığını göstermektedir.

Spor altyapısı açısından değerlendirildiğinde, 2024 yılı itibarıyla Spor Dairesi'ne bağlı tesislerin sayısı ve çeşitliliği dikkat çekmektedir. Bu kapsamda ülkede; 16 spor salonu, 62'si çim, 40'ı toprak ve 15'i sentetik olmak üzere toplam 117 futbol sahası, 7 atletizm pisti, 21'i açık ve 1'i kapalı olmak üzere toplam 22 tenis kortu, 4 atış poligonu, 1 sporcu kamp ve eğitim merkezi, 1 plaj voleybolu tesisi, 1 kapalı yüzme havuzu, 3 bocce sahası ve 1 okçuluk sahası bulunmaktadır (Tablo 2.10.2).

Mevcut spor tesisleri, lisanslı sporcuların ve kulüplerin faaliyetlerini sürdürebilmesi açısından önemli bir altyapı oluşturmakla birlikte, sporun toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılması, gençlerin spora yönlendirilmesi ve uluslararası rekabet gücünün artırılması açısından altyapı yatırımlarının nitelik ve nicelik bakımından geliştirilmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

Tablo 2.10.2: Mevcut Spor Tesisleri

Tesisler	2022	2023	2024
1. Spor Salonu	16	16	16
2. Futbol Sahası	111	111	117
2.1 Çim Saha	57	57	62
2.2. Toprak Saha	40	40	40
2.3. Sentetik Saha	14	14	15
3. Atletizm Pisti	5	5	7
4. Tenis Kortu	21	21	22
5. Atış Poligonu	4	4	4
6. Sporcu Kamp ve Eğitim Merkezi	1	1	1
7. Beach Voley Tesisi	1	1	1
8. Kapalı Yüzme Havuzu	1	1	1
9. Bocce Sahası	3	3	3
10. Okçuluk Sahası	1	1	1

Kaynak: Spor Dairesi

2024 yılı itibarıyla Spor Dairesi'ne bağlı spor tesislerinin bölgelere göre dağılımı incelendiğinde, ülke genelinde toplam 16 spor salonunun bulunduğu görülmektedir. Bu

salonların 7'si Lefkoşa, 3'ü Girne, 2'şer adedi ise Gazimağusa, Güzelyurt ve İskele bölgelerinde yer almaktadır.

Futbol sahaları açısından değerlendirildiğinde, 62 çim sahanın bölgesel dağılımı; 11'i Lefkoşa, 15'i Girne, 17'si Gazimağusa, 14'ü Güzelyurt, 4'ü İskele ve 1'i Lefke bölgesi şeklindedir. 40 toprak sahanın ise 3'ü Lefkoşa, 9'u Girne, 16'sı Gazimağusa, 6'sı Güzelyurt ve 6'sı İskele bölgesinde bulunmaktadır. 15 sentetik futbol sahasının 5'i Lefkoşa, 1'i Girne, 7'si Gazimağusa, 1'i Güzelyurt ve 1'i İskele bölgesinde yer almaktadır.

Atletizm altyapısı incelendiğinde, 3 tartan atletizm pistinin Lefkoşa, Gazimağusa ve Güzelyurt bölgelerinde birer adet olacak şekilde konumlandığı görülmektedir. 4 kiremit tozu atletizm pistinin ise 1'i Lefkoşa, 1'i Girne ve 2'si Gazimağusa bölgesinde bulunmaktadır.

Tenis tesisleri açısından, toplam 22 tenis kortunun 17'si Lefkoşa, 4'ü Girne ve 1'i Güzelyurt bölgesinde yer almaktadır. Atış sporlarına yönelik olarak 4 atış poligonu bulunmakta olup, bunların 2'si Lefkoşa, 1'i Girne ve 1'i Güzelyurt bölgesindedir.

Diğer spor tesisleri incelendiğinde; 1 sporcu kamp ve eğitim merkezi, 1 plaj voleybolu tesisi, 1 kapalı yüzme havuzu, 3 bocce sahası ve 1 okçuluk sahasının tamamının Lefkoşa bölgesinde yer aldığı tespit edilmiştir (Tablo 2.10.3).

Tablo 2.10.3: Bölgelere Göre Mevcut Spor Tesislerimiz (2024)

Tesisler	Toplam	Lefkoşa	Gazimağusa	Girne	Güzelyurt	İskele	Lefke
1. Spor Salonu	**16**	7	2	3	2	2	-
2. Futbol Sahası	**117**	19	40	25	21	11	1
2.1 Çim Saha	**62**	11	17	15	14	4	1
2.1.1 Çim Maç Sahası	**45**	8	15	9	9	3	1
2.1.2 Çim Antrenman Sahası	**17**	3	2	6	5	1	-
2.2. Toprak Maç Sahası	**40**	3	16	9	6	6	-
2.3. Sentetik Çim Saha	**15**	5	7	1	1	1	-
3. Atletizm Pisti	**7**	2	3	1	1	-	-
3.1 Tartan Atletizm Pisti	**3**	1	1	-	1	-	-
3.2 Kiremit Tozu Atletizm Pisti	**4**	1	2	1	-	-	-
4. Tenis Kortu	**22**	17		4	1	-	-
4.1 Açık Tenis Kortu	**21**	16	-	4	1	-	-
4.2 Kapalı Tenis Kortu	**1**	1	-	-	-	-	-
5. Atış Poligonu	**4**	2	-	1	1	-	-
6. Sporcu Kamp ve Eğitim Merkezi	**1**	1	-	-	-	-	-
7. Plaj Voleybolu Tesisi	**1**	1	-	-	-	-	-
8. Kapalı Yüzme Havuzu	**1**	1	-	-	-	-	-
9. Bocce Sahası	**3**	3	-	-	-	-	-
10. Okçuluk Sahası	**1**	1	-	-	-	-	-

Kaynak: Spor Dairesi

10.2 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde spor sektörü, önemli bir gelişim potansiyeline sahip olmasına rağmen çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, ülkenin siyasi durumu, altyapı eksiklikleri, finansal zorluklar ve uluslararası izolasyon gibi birçok farklı faktörden kaynaklanmaktadır.

KKTC'nin uluslararası alanda tanınmaması nedeniyle sporcular ve takımlar, birçok uluslararası organizasyona katılımda kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Futbol kulüplerinin UEFA ve FIFA üyeliklerinden mahrum kalması, sporcuların kariyer gelişimini engelleyen önemli bir faktördür.

Spor sektöründe tesisleşme, sporculara destek ve uluslararası organizasyonlara katılım için gerekli finansman sınırlıdır. Ekonomik kaynakların kısıtlılığı, federasyonlar ve kulüpler için ayrılan bütçe payının yetersiz kalmasına ve yerel kulüplerin profesyonel düzeyde rekabet edebilme gücünün zayıflamasına yol açmaktadır.

Spor kulüpleri ve federasyonlar yeterli sponsorluk desteği bulmakta zorlanmaktadır. Uluslararası tanınmama sorunu, büyük firmaların sponsorluk ilgisini azaltmakta ve bu durum sporun finansal açıdan gelişimini kısıtlamaktadır.

Ülkedeki spor tesislerinin sayısı ve kalitesi modern standartların altında kalmaktadır. Birçok kulüp, antrenman ve müsabakalar için uygun sahalar bulmakta güçlük çekmektedir. Bu durum hem amatör hem de profesyonel sporcuların performanslarını olumsuz etkilemektedir.

Mevcut spor tesislerinin düzenli bakım ve onarımının yapılmaması, modernizasyon çalışmalarının sınırlı olması sporcuların çalışma koşullarını zorlaştırmaktadır.

Sporcuların profesyonel seviyede yetiştirilebilmesi için yeterli sayıda uzman antrenör bulunmamaktadır. Ayrıca mevcut antrenörlerin mesleki gelişimlerine yönelik programların yetersizliği, sporun gelişimini sınırlamaktadır.

Okul ve üniversitelerde spor eğitim programları yetersizdir. Gençlerin erken yaşta sporla tanışması ve yeteneklerini geliştirmesi için daha kapsamlı altyapı ve kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır.

Genç sporcuların uluslararası organizasyonlarda kendilerini gösterme imkânları sınırlıdır. Türkiye ile yapılan iş birlikleri olmakla birlikte, bu iş birlikleri yeterli düzeyde değildir. Bu durum, genç yeteneklerin gelişimini kısıtlamaktadır.

Kariyer olanaklarının sınırlı olması nedeniyle yetenekli sporcular, daha iyi eğitim ve gelişim fırsatları için yurt dışına yönelmektedir. Bu durum, ülkenin sporcu potansiyelini kaybetmesine neden olmaktadır.

KKTC'nin doğal güzellikleri ve iklimi spor turizmi açısından büyük bir avantaj sağlamasına rağmen, tesis eksiklikleri, uluslararası izolasyon ve ulaşım kısıtlamaları nedeniyle bu potansiyel yeterince değerlendirilememektedir.

Spor federasyonları ve kulüplerin organizasyon yapıları ve yönetim stratejileri yeterince güçlü değildir. Spor yönetiminde profesyonel yaklaşımların ve uzun vadeli planlamaların yetersizliği, faaliyetlerin verimliliğini azaltmaktadır.

Sporun geniş kitlelere yayılması ve uluslararası başarıların elde edilebilmesi için uzun vadeli stratejik planlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak mevcut durumda spor sektöründe bu tür kapsamlı planlama ve uygulamalar sınırlı kalmaktadır.

11. Sağlık

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlık kavramını, ruhsal, bedensel ve sosyal bakımdan tam bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır. Alternatif bir tanıma göre ise sağlık, kişinin fiziksel ve toplumsal çevresine ilişkin olarak beden ve zihnin düzenli biçimde çalışmasıdır. Kişi ve toplumun sağlığı, çevresel, davranışsal ve tıbbi olmak üzere üç ana unsurla ilişkilendirilir. Sağlığın korunup geliştirilmesi, ekonomik, sosyal, biyolojik ve fiziksel çevre şartlarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasıyla mümkündür. Ayrıca, toplum üyelerinin davranış ve yaşam tarzında gerekli değişikliklerin yapılması ve gerekli tıbbi yöntemlerin uygulanması sağlığın korunması ve iyileştirilmesi için kritik öneme sahiptir.

11.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sağlık sektöründe hem kamu hem de özel sağlık hizmetleri sunulmaktadır. Kamu Sağlık Hizmetleri, Devlet Hastaneleri ve Sağlık Merkezleri tarafından yürütülmektedir. Kamu sağlık kurumlarında KKTC vatandaşlarına genellikle ücretsiz ya da düşük ücretle hizmet verilmektedir.

KKTC'de sağlık hizmeti sunan birçok özel hastane ve klinik de mevcuttur ve bu kuruluşlarda sunulan özel sağlık hizmetleri ücrete tabidir.

KKTC’de, son yıllarda özel sağlık hizmetleri kapsamında sunulan diş tedavisi, estetik cerrahi ve tüp bebek gibi alanlarda sağlık turizmi için de tercih edilen bir destinasyon haline gelmiştir.

Sağlık sektöründe yer alan tüm sağlık hizmetlerinin yasal zemine oturtulması, hizmet kalitesinin artırılması ve güncel ihtiyaçlara cevap verilebilmesi amacı ile yeni hazırlanan veya güncellenen birçok yasal mevzuat çalışması Sağlık Bakanlığı bünyesinde sürdürülmektedir.

Bu bağlamda, KKTC Cumhuriyet Meclisi'nde görüşülmekte olan yasa tasarıları arasında Sağlık Hizmetleri Dairesi'nin (kuruluş görev ve çalışma esasları) Yasa Tasarısı, 112 Acil Sağlık ve Ambulans Hizmetleri Yasa Tasarısı ve Kimyasallar Yasa Tasarısı yer almaktadır. Ayrıca, Sağlık Bakanlığı’na bağlı daireler tarafından hazırlanan Doğal Mineralli Sular Hakkında Yasa Tasarısı da Meclis'e sunulma aşamasındadır.

Revize çalışmaları devam eden değişiklik yasa tasarıları arasında ise İlaç ve Eczacılık Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) (Değişiklik) Yasa Tasarısı, Tıp ve Kimya Laboratuvarları (Değişiklik) Yasa Tasarısı, Kronik Hastalıklar Hastanesi ve Özel Dal

Hastaneleri (Değişiklik) Yasası ve Temel Sağlık Hizmetleri Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası bulunmaktadır.

Girne Bölgesi'nde artan nüfus nedeniyle 60 yataklı Girne Dr. Akçiçek Hastanesi'nin yetersiz kalması nedeniyle, 114 yatak kapasiteli Yeni Girne Hastanesi inşa edilmeye başlanmıştır. Yüksek risk taşıdığı gerekçesiyle Değirmenlik Sağlık Merkezi yıkılmış ve yeni binasının inşasına 2024 yılında başlanmıştır.

Güzelyurt bölgesinde eksikliği hissedilen yeni ve modern bir hastaneye kavuşmak amacı ile inşası başlayan Güzelyurt Hastanesi Projesi'nde 4. Etap tamamlama Projesi evresine geçilmiştir.

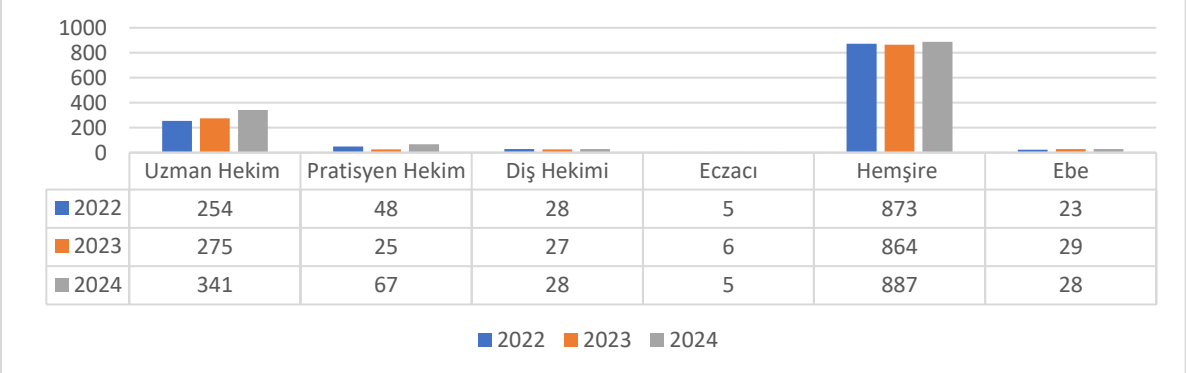
2016 yılında çıkan yangın sonrası kullanılmaz hale gelmiş olan Devlet Laboratuvarı eski binasının yerine yapılacak olan yeni binasının ihale süreci tamamlanmıştır.

Sağlık Bakanlığı tarafından 2024 yılında, sağlık hizmetlerinin kalitesini ve güvenliğini arttırmak, sağlık personelinin yeni teknolojiler ve güncel uygulamalara entegrasyonunu sağlamak amacıyla çeşitli hizmet içi eğitimler sunulmuştur.

11.2 Kamu Tarafından Yürütülen Sağlık Hizmetleri

KKTC'de, ihtisas eğitimi veren 1 eğitim hastanesi, 2 genel hastane, 2 bölge hastanesi, 5 özel dal hastanesi, kalabalık nüfuslu bölgelerde 13'ü kırsal 2'si kentsel olmak üzere 16 sağlık merkezi ve 3 sağlık ocağı sağlık hizmeti vermektedir. Hastane ve sağlık merkezlerinde uzman hekim, pratisyen hekim, diş hekimi, eczacı, hemşire, ebe ve çok sayıda yardımcı personel görev yapmaktadır (Şekil 2.11.1 ve Tablo 2.11.1).

Şekil 2.11.1: Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personel Sayısı

	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Hemşire	Ebe
2022	254	48	28	5	873	23
2023	275	25	27	6	864	29
2024	341	67	28	5	887	28

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Tablo 2.11.1: Kamu Sağlık Servislerinde Çalışan Personelin Bölgelere Göre Dağılımı

Yıl ve Personel / Kuruluş	Uzman Hekim			Pratisyen Hekim			Diş Hekim			Eczacı			Hemşire			Ebe		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi	151	168	207	15	13	18	4	4	5	2	3	3	500	496	511	10	17	14
Gazimağusa Devlet Hastanesi	39	42	54	6	6	7	2	2	1	1	1	1	132	134	139	5	5	7
Girne Dr. Akçiçek Hastanesi	24	25	35	6	4	9	3	3	4				70	65	65	6	6	6
Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları	7	10	18							1	1	1	28	29	35			
Cengiz Topel Hastanesi	18	18	14	2	2	4	2	2	1	1	1		32	33	33	1	1	1
Bülent Ecevit Rehabilitasyon Merkezi													10	10	10			
Kalkanlı Yaşam Evi													6					
Güzelyurt Sağlık Merkezi	3	2	2	1		3	2	2	2				9	8	7			
Lapta Sağlık Merkezi	2	1	1	1		1	3	1	3				7	8	7			
Ayşe Çoban Belet Serdarlı Sağlık Merkezi				1		2	1						3	4	3			
Akdoğan Sağlık Merkezi				1		2	1	1	1				8	8	8			
Geçitkale Sağlık Merkezi		1	1	1		1	1	1	1				7	8	8	1		
Dr. Orhan Müderrisoğlu İskele Sağlık Merkezi	2	1	2	2		1	1	1					9	10	8			
Havva Yekta Kurteli Mehmetçik Sağlık Merkezi			1	1		1							7	6	6			
Yeni Erenköy Sağlık Merkezi				2		2	1	1	1				8	9	9			
Esentepe Sağlık Merkezi				1		1	1	1	1				3	3	3			
İnönü Sağlık Merkezi													1	1	1			
Cesim Duran Dipkarpaz Sağlık Merkezi	1					2							5	6	5			
Lefkoşa Trenyolu Polikliniği	5	5	4	4		6	4	5	5				13	14	14			
Dr. Engin Arkan Değirmenlik Sağlık Merkezi				1									3					
Maraş Semt Polikliniği	1	1	1	1		2	1	1	1				6	5	6			
Lefke Sağlık Kliniği	1	1	1				1	1	1				2	2	2			
Dr Halil Onalt Dikmen Sağlık Merkezi				1		2			1				1	1	1			
Çamlıbel Sağlık Merkezi				1				1					3	4	3			
Akıncılar Sağlık Ocağı																		
Vadili Sağlık Ocağı																		
Beyarmudu Sağlık Ocağı						1												
Merkez Bina + Kamu Dispanseri						2									3			
Toplam	254	275	341	48	25	67	28	27	28	5	6	5	873	864	887	23	29	28

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Kamu tarafından yürütülen sağlık hizmetleri Temel Sağlık Hizmetleri, Yataklı Tedavi Hizmetleri, İlaç ve Ecza Hizmetleri ve Laboratuvar Hizmetleri olarak dört ana başlıkta değerlendirilmektedir.

11.2.1 Temel Sağlık Hizmetleri (Koruyucu Hekimlik Hizmetleri)

Temel Sağlık Hizmetleri Dairesi, 2023 yılında kanser tarama programlarını genişleterek sekiz sağlık merkezinde kanser tarama programı başlatmış olup erken tanı hizmetleri düzenli olarak yapılmaktadır.

Sıtma hastalığı ile savaşma çalışmaları kapsamında sivrisinekle mücadele için belediyeler ve diğer paydaşlarla iş birliği yapılmış, Birleşmiş Milletler ara bölgesi içinde ilaçlamalar düzenli olarak yapılmıştır.

Çocukluk çağı aşı kampanyaları kapsamında ilkokul öğrencilerine gerekli aşılar yapılmış, HPV aşısı konusunda bilgilendirmeler gerçekleştirilmiştir. HPV aşılarının 2025 yılından itibaren tüm okullarda ailesi tarafından onam formu alınan 13 yaşındaki gençlere yapılması planlanmaktadır. Göz ve Diş sağlığı taramaları ve hijyen eğitimleri ilköğretim öğrencilerine verilmiş, ayrıca okul sağlığı eğitimleri düzenlenmiştir. Denetim faaliyetlerinde ise ambalajlanmış su, gıda işletmeleri, plaj ve havuz suları ve Legionella kontrolleri yapılmıştır. Kimyasallar Birimi ithal edilen ürünlerin kimyasal içeriklerini kontrol etmiş ve uygunsuz ürünlerin ithalatına izin vermemiştir. Kimyasallar Yasa Tasarısı, Meclis Alt Komitesinde görüşülmekte olup, ilgili paydaşlara yeni sistem hakkında bilgilendirme toplantıları yapılmaktadır.

KKTC'de koruyucu hekimliğin geliştirmesi, halkın kendi yerinde sağlık hizmetlerine erişebilmesi ve birinci basamak sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Halk Sağlığı kapsamında T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü ile yapılan çevirim içi (online) eğitimler ile Aile Hekimliği, Aile Sağlığı Merkezleri, Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Gezici ve Yerinde Sağlık Hizmetleri, Aile Hekimliği Bilgi Sistemi konularında bilgi edinilmiş, görüşler paylaşılmıştır.

11.2.2 Yataklı Tedavi Hizmetleri

KKTC'deki hastaneler, ayakta ve yatılı olarak II. ve III. Basamak hekimliği hizmetleri sunan kurumlardır. Bu hastaneler 24 saat hizmet vermekte ve uzmanlık gerektiren hastalara yönelik poliklinikler ve yataklı servisler bulundurmaktadır. KKTC'de kamu ve özel sağlık

kuruluşlarında 1,584 yatak mevcut olup, yatak sayılarının ilçelere göre dağılımı şekil 2.11.2 ve 2.11.3'de verilmektedir. Lefkoşa Dr. Burhan Nalbantoğlu Devlet Hastanesi, Gazimağusa Hastanesi, Dr. Akçiçek Hastanesi ve Cengiz Topel Hastanesi genel hastaneler olup, Barış Ruh ve Sinir Hastanesi, Kronik Hastalıklar Hastanesi, Thalassemia Merkezi ve Radyasyon Onkoloji Merkezi vb. özel dal hastaneleri olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca, çeşitli uzmanlık alanlarında poliklinikler, laboratuvarlar, fizik tedavi merkezleri ve ameliyathaneler gibi hizmetler sunulmaktadır. Röntgen hizmetleri ve acil servis laboratuvar hizmetleri 24 saat kesintisiz hale getirildi.

Acil servislerde görev yapan çocuk hekimleri, pratisyen hekimler, hemşireler ve ambulanslarda acil hastaların bakım ve transferlerinde görev alan acil tıp teknikerleri gibi sağlık personelinin katıldığı "Çocuklarda İleri Yaşam Desteği" kursu Sağlık Bakanlığı himayelerinde Türk Çocuk Acil Tıp ve Yoğun Bakım Derneği, Kıbrıs Türk Pediatri Kurumu ve Kıbrıs Türk Tabip Odası iş birliğinde gerçekleştirilmiştir.

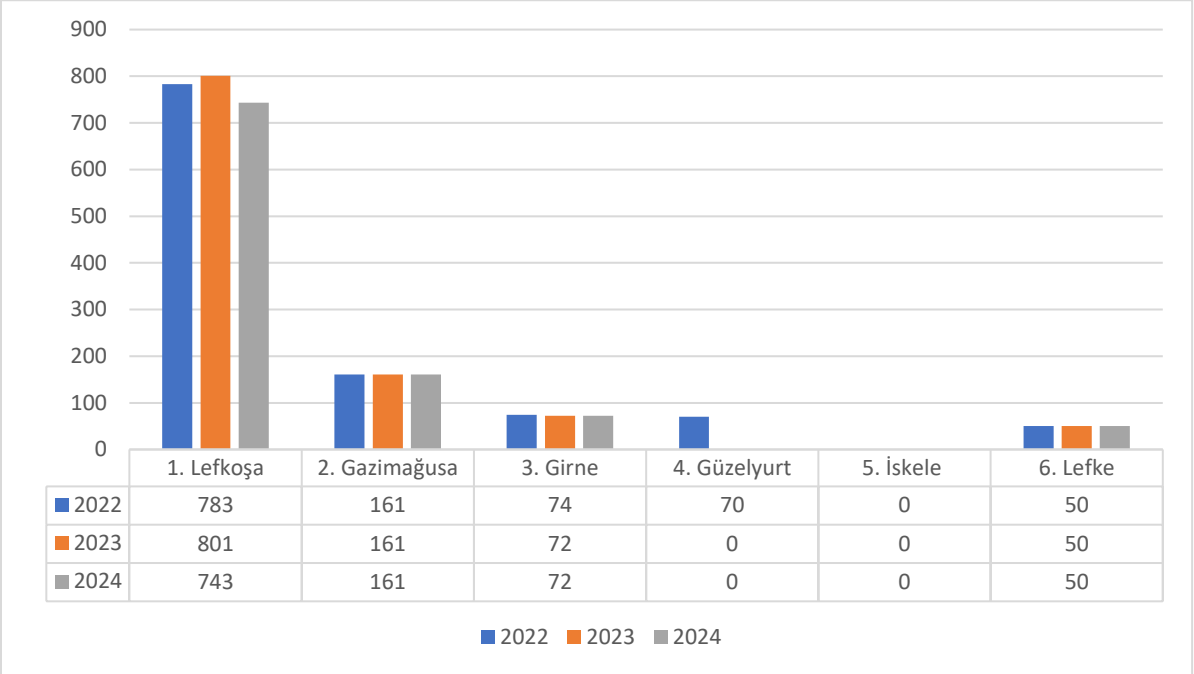
Devlet hastanesi bünyesinde görev yapacak olan toplamda 114 Yüksek Hemşire ve 12 Yüksek Ebenin oryantasyon eğitimlerini tamamlanmıştır.

Sağlık Bakanlığı'nın afete müdahale ve afetlerde sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde sunabilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, Bakanlığın uhdesinde ada genelinde doktor, hemşire, acil tıp teknisyeni gibi sağlık çalışanlarından oluşturulan 25 kişilik Ulusal Medikal Kurtarma Ekibimiz (UMKE) afet ve acil durumlarda müdahale ve çalışma yöntemleri konusunda, T.C. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen ''Temel UMKE Eğitimi'' Programına katılmışlardır.

Sağlık Bakanlığı Yataklı Tedavi Kurumları Dairesi Hemşirelik Şube Amirliği ve Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği iş birliğinde 'Yoğun Bakım Hemşireliği Kursu' gerçekleştirmiştir.

Yıl içerisinde, hemşirelik hizmetleri faaliyetleri ile ilgili yoğun bakım, onkoloji ve acil servislerinde çalışan hemşirelere yönelik İstinye Üniversitesi katkılarıyla "Hemşireliğin Güçlendirilmesi Merhamet Yorgunluğu" konulu online konferans düzenlenmiş ve Kalkanlı Yaşamevi, Bülent Ecevit Rehabilitasyon Merkezi ve Barış Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ndeki hastalara bakım verecek hasta ara bakım elemanlarına eğitimler devam etmiştir.

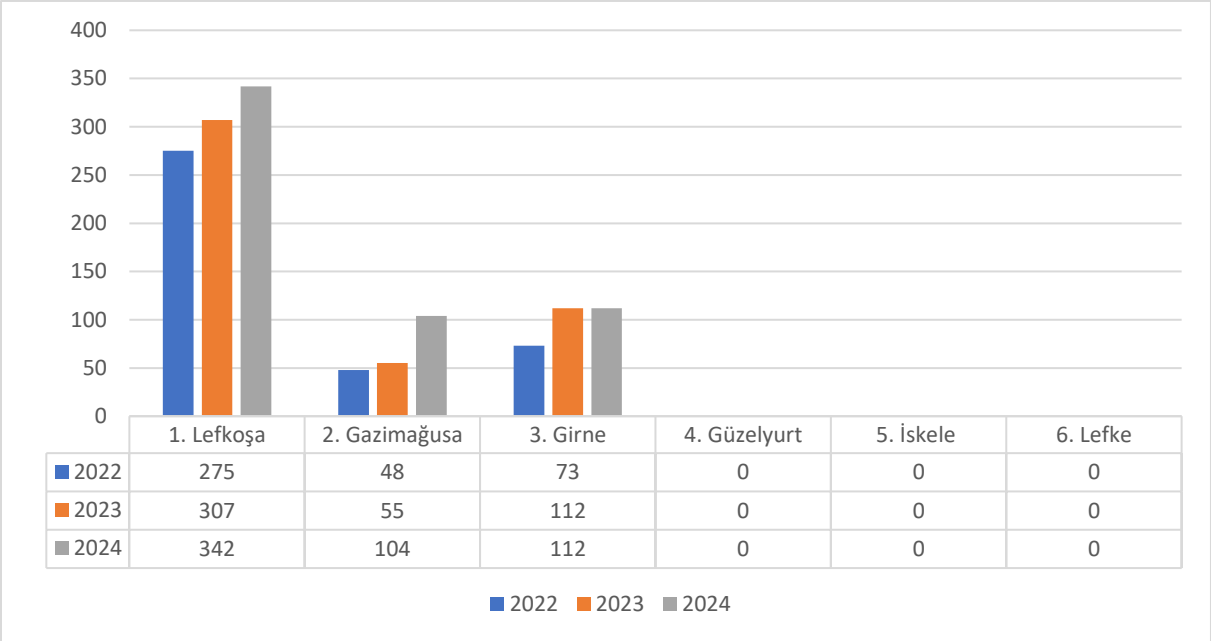
Şekil 2.11.2: Kamu Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı

	1. Lefkoşa	2. Gazimağusa	3. Girne	4. Güzelyurt	5. İskele	6. Lefke
2022	783	161	74	70	0	50
2023	801	161	72	0	0	50
2024	743	161	72	0	0	50

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Şekil 2.12.3: Özel Sağlık Kuruluşlarının Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı

	1. Lefkoşa	2. Gazimağusa	3. Girne	4. Güzelyurt	5. İskele	6. Lefke
2022	275	48	73	0	0	0
2023	307	55	112	0	0	0
2024	342	104	112	0	0	0

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.2.3 İlaç ve Eczacılık Hizmetleri

İlaç ve Eczacılık Dairesi Yasası'nın günümüz koşullarına göre revize edilme çalışmaları devam etmektedir. Dijitalleşme ve yeniden yapılandırma çalışmaları kapsamında E-Sağlık, E-Eczane ve İlaç Takip sistemi için çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu çalışmalar, stok takiplerinin etkin yapılması, ilaç israfının önlenmesi ve veri düzenlemesi gibi hedefleri içermektedir. Diş ve Laboratuvar Malzemesi ve Kozmetik Bilgi bankası Modülü, İlaç Takip Modülü, E-Reçete Modülü, E-Eczane Modülü eğitimleri tamamlanmıştır. Modüller test aşamasında olup gerekli güncellemeler yapılmaktadır. Aşıların yapılmadan önce soğuk zinciri korumak, aşı yapılan çocukların takibini yapmak, bu aşıların ücretsiz olarak yapıldığından emin olmak, istatistiki verileri tutmak, özetle çocuklara güvenli aşı ulaştırmak için Aşı Takip Sistemi sistem çalışmaları başlatılmıştır. KKTC Sağlık Bakanlığı ilaç deposunda kullanılacak RFID İlaç Depo Takip Sistemi; depo giriş çıkışlarında ve arama/bulma/sayım ile mal izleme operasyonlarında kullanılacaktır.

11.2.4 Laboratuvar Hizmetleri

Devlet Laboratuvarı Dairesi, 2024 yılı itibarıyla toplam 34 personelle hizmet vermektedir. Yıl boyunca 17.290 başvuru kapsamında 20.454 örnek üzerinde çeşitli kimyasal, mikrobiyolojik, fiziksel analizler ve miktar tayinleri yapılmıştır. Laboratuvar, ilaç ve kimyasal analizler, pestisit kalıntı analizleri, adli kimya, besin analizleri, mikrobiyoloji ve radyobiyoloji-çevre analizleri olmak üzere altı şubede faaliyet göstermektedir.

11.3 Özel Kesimde Yürütülen Sağlık Hizmetleri

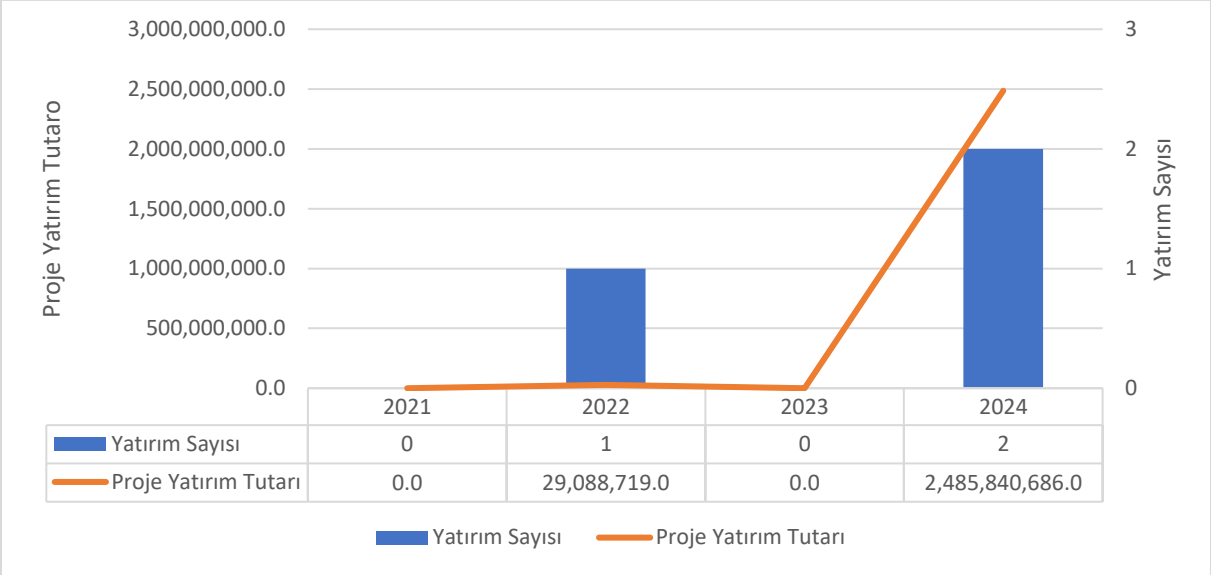
Özel kesim sağlık hizmetleri, Sağlık Bakanlığı denetimindeki özel hastane, klinik, eczane ve laboratuvarlarda verilmektedir. Özel sağlık kuruluşları 37/2012 sayılı Özel Hastane, Özel Dal Hastanesi, Özel Klinik, Özel Dispanser ve Özel Muayenehaneler (Denetim) Yasası uyarınca denetlenmektedir.

Özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi amacıyla, özel sağlık yatırımları dahil, değiştirilmiş şekliyle 47/2000 sayılı Teşvik Yasası uyarınca, 2001 yılından beri yatırım projelerine Teşvik Belgesi verilmektedir.

2021–2024 yılları arasında, Devlet Planlama Örgütü tarafından teşviklendirilen özel sağlık kuruluşu sağlık yatırım projesinin 3 adet olup ve toplam sabit yatırım tutarı

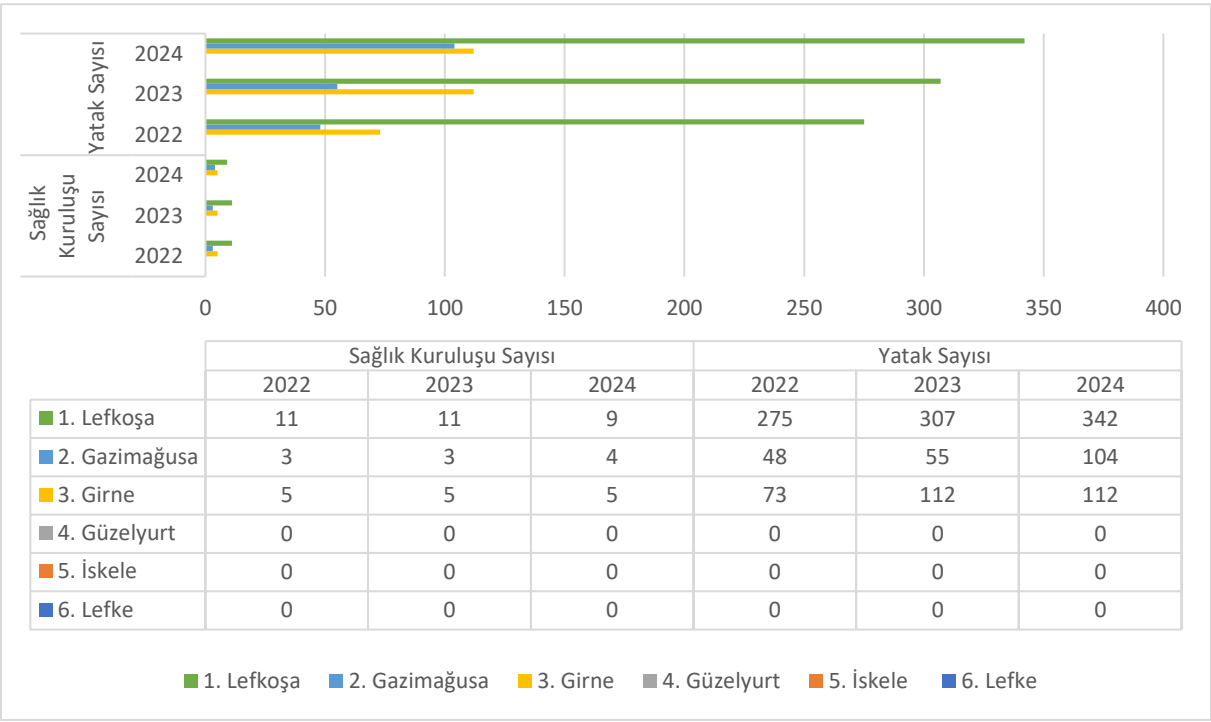
2.514.929.405 TL'dir. Şekil 2.11.4'ye göre 2021 ve 2023'te proje yoktur; 2022'de 1 proje için 29.088.719 TL, 2024'te ise 2 proje için 2.485.840.686 TL sabit yatırım tutarı gerçekleşmiştir.

Şekil 2.11.4: Devlet Planlama Örgütü Tarafından Teşviklendirilen Özel Sağlık Yatırım Projelerinin Sayısı ve Yatırım Tutarı (Milyon TL)

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şekil 2.11.5: Özel Sağlık Kuruluşlarının ve Bu Kuruluşlara Bağlı Yatak Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı

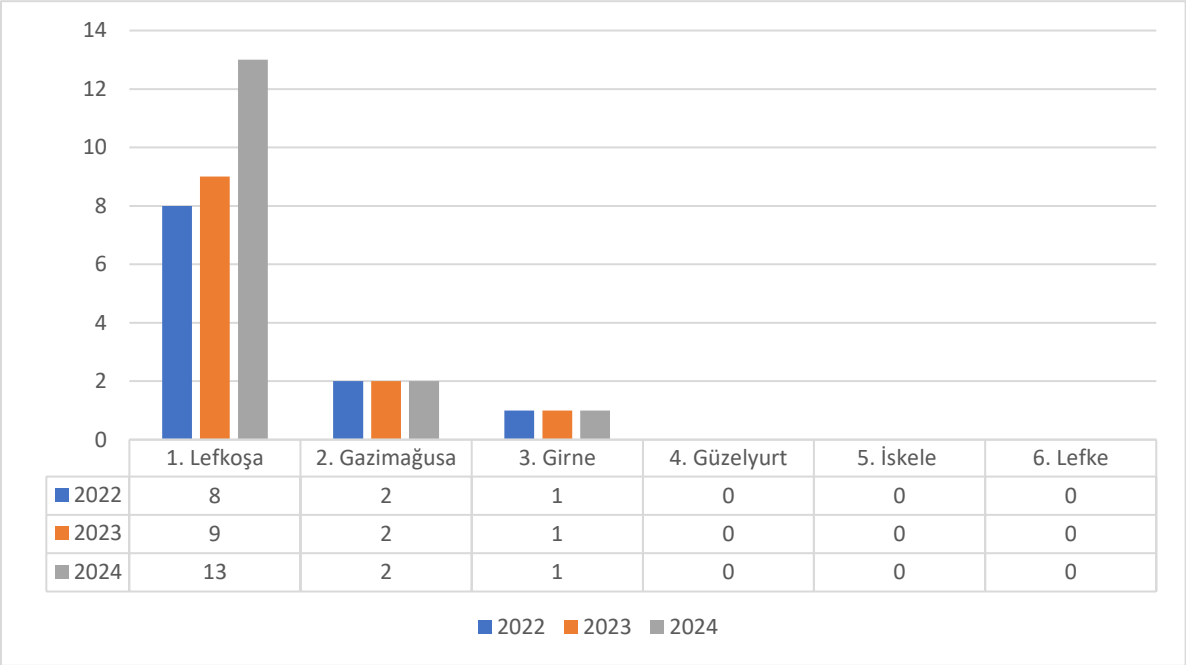

	Sağlık Kuruluşu Sayısı			Yatak Sayısı		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024
1. Lefkoşa	11	11	9	275	307	342
2. Gazimağusa	3	3	4	48	55	104
3. Girne	5	5	5	73	112	112
4. Güzelyurt	0	0	0	0	0	0
5. İskele	0	0	0	0	0	0
6. Lefke	0	0	0	0	0	0

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Son yıllarda KKTC'de sağlık hizmeti sunan özel sağlık kuruluşları ile tüp bebek merkezlerinin sayısı giderek artmaktadır. Son üç yıla ait özel sağlık kuruluşlarının ve bu kuruluşların yatak sayılarının ilçelere göre dağılımları şekil 2.11.5'de verilmektedir. Buna göre 2024 yılında Lefkoşa'da 9, Gazimağusa'da 4, Girne'de 5 olmak üzere toplam 18 özel sağlık kuruluşu mevcuttur. Bu kuruluşların 2024 yılı yatak sayısı toplamı ise 558'dir.

2022-2024 yılları arasında KKTC'de faaliyet gösteren tüp bebek merkezlerinin ilçelere göre dağılımı şekil 2.11.6'de verilmektedir. 2024 yılında Lefkoşa'da 13, Gazimağusa'da 2 ve Girne'de 1 olmak üzere toplam 16 tüp bebek merkezi faaliyet göstermektedir.

Şekil 2.11.6: Tüp Bebek Merkezi Sayısının İlçelere Göre Dağılımı

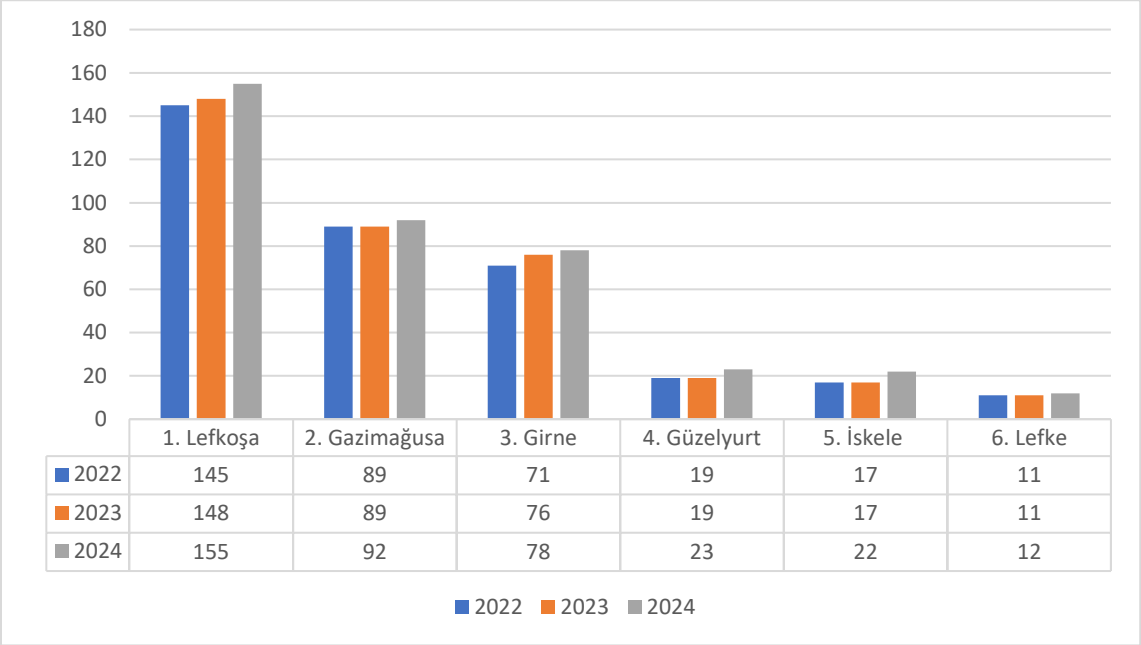

	1. Lefkoşa	2. Gazimağusa	3. Girne	4. Güzelyurt	5. İskele	6. Lefke
2022	8	2	1	0	0	0
2023	9	2	1	0	0	0
2024	13	2	1	0	0	0

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

KKTC'de faaliyet gösteren eczanelerin ilçelere göre dağılımı şekil 2.11.7'de verilmektedir. 2024 yılında Lefkoşa'da 155, Gazimağusa'da 92, Girne'de 78, Güzelyurt'ta 23 ve İskele'de 22 ve Lefke'de de 12 olmak üzere toplam 382 eczane faaliyet göstermektedir.

Şekil 2.11.7: Eczanelerin Sayısının İlçelere Göre Dağılımı

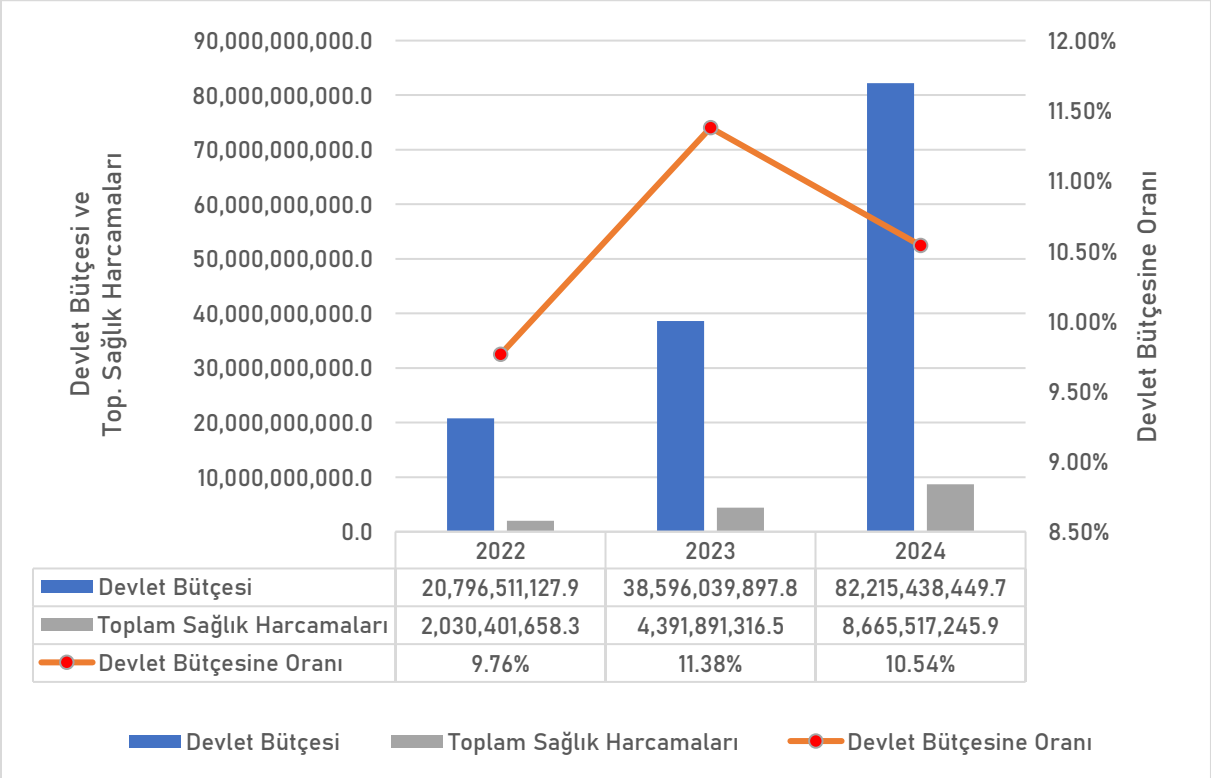

	1. Lefkoşa	2. Gazimağusa	3. Girne	4. Güzelyurt	5. İskele	6. Lefke
2022	145	89	71	19	17	11
2023	148	89	76	19	17	11
2024	155	92	78	23	22	12

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

11.4 Sağlık Harcamaları

KKTC'de kamu sağlık harcamaları, Sağlık Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. 2024 yılı itibarıyla kamu sağlık harcamaları Sağlık Bakanlığı bütçesinden karşılanmaktadır. 2022–2024 döneminde devlet bütçesi 2022'de 20,8 milyar TL, 2023'te 38,6 milyar TL, 2024'te ise yaklaşık 82,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Toplam sağlık harcamaları aynı dönemlerde 2022 yılı, 2,03 milyar TL, 2023 yılı 4,39 milyar TL ve 2024 yılı 8,67 milyar TL seviyelerine çıkmıştır. Sağlık harcamalarının bütçe içindeki payı 2022'de %9,76, 2023'te %11,38 olurken 2024'te %10,54'e sınırlı bir gerileme göstermiştir. Böylece son iki yılda hem bütçe hem de sağlık harcamaları yaklaşık dört katına yaklaşırken, pay 2023'te zirve yapmış, 2024'te ise 2022'nin üzerinde kalmakla birlikte hafifçe düşmüştür.

Şekil 2.11.8: Kamu Sağlık Harcamalarının Devlet Bütçesi'ne Oranı

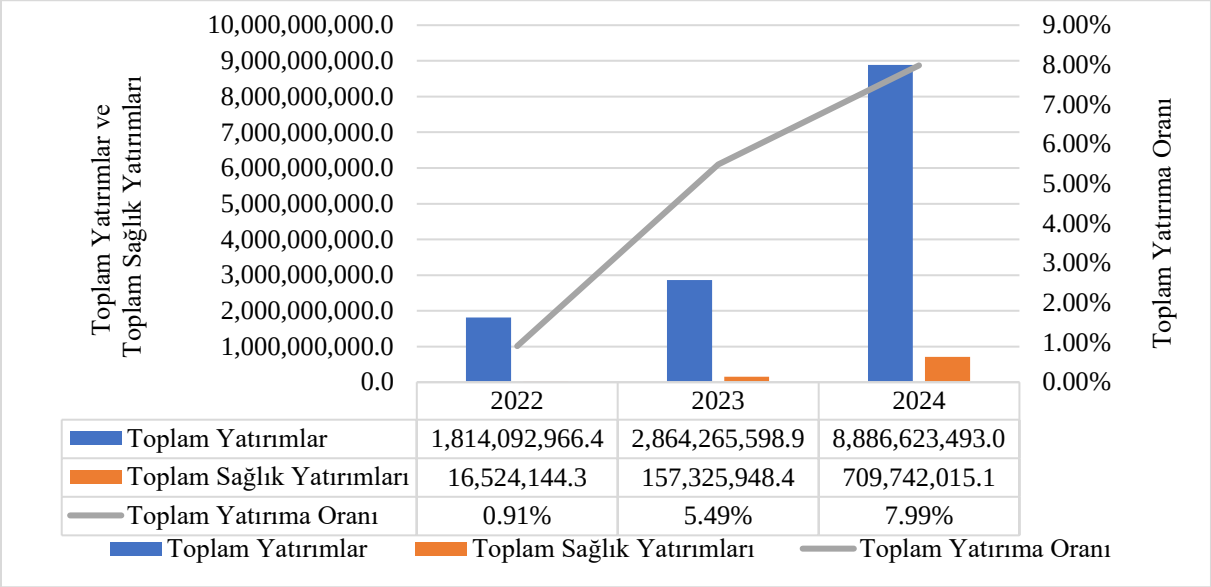

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

11.5 Sağlık Yatırımları

2024 yılında sağlık alanına yönelik yatırımlar, hem mutlak tutar hem de toplam yatırımlar içindeki pay bakımından kayda değer bir artış göstermiştir. Sağlık yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki payı, bir önceki yıla kıyasla belirgin biçimde yükselmiştir. Bu gelişme, 2023 yılında başlayan artış eğiliminin 2024 yılında da devam ettiğini ve sağlık sektörünün yatırım politikaları içerisinde öncelikli bir alan olarak ele alındığını ortaya koymaktadır.

Söz konusu dönemde sağlık yatırımlarının, genel yatırım artış hızının üzerinde bir performans sergilemesi, sektöre yönelik kaynak tahsisinin güçlendirildiğini ve sağlık altyapısının geliştirilmesine yönelik stratejik bir yönelim benimsendiğini göstermektedir. Bu eğilim, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğinin ve niteliğinin artırılmasına yönelik uzun vadeli politika hedefleriyle de uyumlu bir görünüm arz etmektedir (Şekil 2.11.9).

Şekil 2.11.9: Kamu Sağlık Yatırımlarının Toplam Yatırımlar İçindeki Payı

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

11.6 Sorunlar

KKTC Sağlık Bakanlığına bağlı bazı hastaneler ve sağlık merkezlerinde alt yapı sorunları mevcuttur. Mevcut altyapı sorunları ve deprem riskleri hakkında eksiklikler tespit edilmiştir. Bu hususstaki eksikliklerin giderilmesi amacıyla yeni binaların yapılması, mevcut binalarda güçlendirme çalışmaları ve renovasyon çalışmaları yapılmaktadır.

KKTC'de ilaç ve tıbbi malzeme tedariki konusunda küresel çapta yaşanan savaşlar, pandemik hastalıklar, doğal afetler, fiyat dalgalanmaları vb. sebeplerinden ötürü dönemsel sorunlar yaşanabilmektedir. Bununla birlikte İlaç ve Eczacılık Dairesi hizmetlerinde mevzuat güncellenmesi ile yaşanılan sorunlar için Sağlık Bakanlığı çalışmalarını tamamlamış ve KKTC Cumhuriyet Meclisi'ne iletmiştir.

Kamuda yer alan bazı hastane ve sağlık merkezlerinde, sağlık profesyoneli insan kaynağı yetersizliği bulunmaktadır. Bu sorun hizmet alımları, dış kaynak kullanımı (outsourcing), Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC Hükümeti arasında imzalanan "Sağlık alanında İş birliği Protokolü" kapsamında Türkiye'den gelen uzmanlarla giderilmeye çalışılmaktadır.

Hastane Bilgi Yönetim Sistemi ile sağlıkta dijitalleşme çalışmaları mevcut olsa da kapsama alınacak yeni modüller sağlık sisteminin matris yapıda olması ve mevzuat güncelleme çalışmaları sebepleriyle performans beklentisini tam olarak karşılayamamıştır. Belirtildiği üzere çalışmalar devam etmektedir ancak süreç istenilen hızda ilerlememektedir. ,

Halihazırda mevzuat eksiklikleri bulunan sağlıkta kalite yönetimi, sağlık verilerinin yönetimi, sağlık denetimleri, 112 Acil vb. hususlar için Sağlık Hizmeti Dairesi Yasa Tasarısı KKTC Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve KKTC Cumhuriyet Meclisi'ne iletilmiştir.

Çalışmalarına devam edilmekte olan basamak hekimliği sisteminin tam olarak aktifleştirilememesi, temel sağlık hizmetlerinin işlevlerinde eksikliklere ve hastanelerdeki yoğunluğun artmasına neden olmaktadır. Birinci basamak sağlık birimleri geliştirilerek bu birimlere başvuran kişilerin koruyucu, önleyici, tedavi edici sağlık hizmetlerini etkin şekilde alabilmesi, böylece ikinci ve üçüncü basamak sağlık merkezlerine başvuru sayısının azaltılması yönündeki çalışmalara devam edilmektedir.

Koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik çalışmalar yapılmasına rağmen, bu hizmetlerin yaygınlaşması gerektiği gözlemlenmektedir. Kanser taramaları, aşı kampanyaları ve halk sağlığı programları gibi önemli projeler başlatılmış olup bu programların daha geniş kitlelere ulaşması ve toplum sağlığı üzerindeki etkilerinin artırılması yönünde çalışmalar devam etmektedir.

KKTC'de sağlık okuryazarlığının artırılması gerekmektedir. Böylece bireylerin kendi sağlıklarını daha iyi yönetmeleri ve sağlık sisteminin genel verimliliğinin artması beklenmektedir. Sağlık okur yazarlığının artırılması amacıyla basın yayın organlarında sağlık günleri ile ilgili paylaşımlar yapılmaktadır. Bunun yanında diyabet, hipertansiyon ve kronik böbrek hastalıkları ile ilgili kamu spotları bulunsa da bunların daha da yaygınlaştırılıp artırılması yönündeki çalışmalar devam etmektedir.

Tüm reçete ve ilaçların takibi e- sağlık kapsamındaki e-reçete, e-eczane ve İlaç Takip Sistemi (İTS) ile yapılması planlanmaktadır. Bu üç modülün hayata geçmesi planlanmaktadır.

KKTC'de genel sağlık sigortası sistemi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın uhdesindedir. KKTC'de gerek devlet çalışanları gerekse sosyal sigortalılar Sağlık Kurumları Ücretler tarifesi Tüzüğü'ne tabidirler. Tüzük gereği sosyal sigortalılar ilaçları ve tetkik bedellerinin 20%'sini ödemektedirler. KKTC'de yapılamayan hizmetler içinse sevklerin hazırlanması için Sağlık Bakanlığı her türlü hizmeti vermektedir. Genel Sağlık Sigortası'nın hazırlanması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile iş birliği içerisinde çalışmalar sürmekte olup, Sağlık Bakanlığı bilgi ve gerekli katıyı sağlamaya devam etmektedir.

12. Çalışma ve Sosyal Güvenlik

12.1 Çalışma Yaşamı

Çalışma yaşamı, bireylerin iş hayatında geçirdikleri zamanı ve bu süre boyunca içinde bulundukları şartları tanımlayan bir kavramdır. Bu kavram, işçilerin ya da çalışanların mesleki sorumlulukları, hakları, işverenlerle olan ilişkileri, çalışma koşulları ve iş hayatını etkileyen hukuki düzenlemeleri kapsamaktadır.

Çalışma yaşamını işçi ve işveren ilişkileri, çalışma koşulları, işçi hakları, çalışma süreleri, iş güvenliği ve sağlığı, işsizlik ve istihdam politikaları, toplu iş sözleşmeleri ve sendikalar gibi unsurlar oluşturmaktadır.

12.1.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki çalışma yaşamı, kendi özel yasal düzenlemeleri, ekonomik koşulları ve iş piyasası dinamiklerine sahiptir. KKTC'deki çalışma yaşamını etkileyen faktörler arasında sosyal, ekonomik ve politik durumlar, iş gücü yapısı ve yasal düzenlemeler yer almaktadır.

KKTC’de çalışma hayatı, İş Yasası kuralları tahtında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yürütülmekte ve ilgili diğer yasal düzenlemelerle belirlenmektedir. Bu yasalar, çalışanların hakları, işveren sorumlulukları, çalışma koşulları ve iş sağlığı gibi alanları kapsamaktadır.

KKTC’de çalışma saatleri genel olarak haftada 40 saat olarak belirlenmiştir. Fazla mesai, işveren ve işçi arasında anlaşmaya bağlıdır ve genellikle iş yasasında belirtilen şekilde, ek ödeme veya izin karşılığında gerçekleştirilmektedir.

KKTC’de çalışanlar, sosyal güvenlik hakları kapsamında sigortalanmak zorundadır. Sosyal Sigortalar Dairesi, çalışanların emeklilik, iş kazası, hastalık gibi durumlarda güvence altına alınmasını sağlamakta ve ayrıca, işçiler; yıllık izin, resmî tatil, hastalık izni gibi haklara sahiptir. KKTC'de asgari ücret belirli aralıklarla hükümet ve ilgili işçi-işveren sendikaları arasında müzakere edilerek belirlenmektedir. Asgari ücretin belirlenmesi, ülkedeki yaşam standartları ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak yapılmaktadır.

KKTC’de, işçiler işten çıkarılmaya karşı belirli haklarla korunmaktadır. Ayrıca, işten çıkarmalar, yasal dayanaklar olmadan yapılamamaktadır. KKTC'de işçilerin haklarını savunmak ve daha iyi çalışma koşulları elde etmek için sendikalaşma yaygındır. Sendikalar,

toplu iş sözleşmeleri yoluyla çalışanların haklarını ve çıkarlarını korumaktadır. Ülkede hem kamu hem de özel sektörde aktif olan çeşitli sendikalar bulunmaktadır. Bu sendikalar, işçilerin haklarını savunmak ve işverenlerle müzakere etmek için güçlü bir role sahiptir.

KKTC'de çalışmak isteyen yabancılar için çalışma izni zorunludur. Özellikle Türkiye'den gelen işçiler, KKTC iş piyasasında önemli bir yer tutmaktadır. Yabancı işçiler için yapılan yasal düzenlemeler hem işçi haklarını korumak hem de yerel iş gücünü desteklemek amacıyla yürürlüğe konulmuştur.

İş sağlığı ve güvenliği, KKTC'deki çalışma yaşamının önemli bir parçasıdır. İşverenlerin, iş yerinde güvenli bir ortam sağlama yükümlülüğü vardır ve bu konuda işçiler için gerekli tedbirleri almak zorundadır. İş kazalarını önlemek için çeşitli yönetmelikler ve düzenlemeler uygulanmaktadır. KKTC'de işsizlik oranı, ekonomik dalgalanmalara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Ekonomik krizler, pandemi gibi faktörler işsizlik oranlarını artırabilmektedir.

12.1.1.1 Hanehalkı İşgücü Anketi'ne Göre İstihdam

Çalışma, bireylerin üretim sürecine katılımını ifade ederken; istihdam, belirli bir dönem içerisinde bir işi bulunan ve ekonomik faaliyet yürüten nüfusu tanımlamaktadır. İşgücü piyasasına ilişkin bu temel kavramlar, ekonomik ve sosyal politikaların şekillendirilmesinde önemli bir referans çerçevesi oluşturmaktadır.

Hanehalkı İşgücü Anketleri, KKTC'de işgücü piyasasının yapısının izlenmesi ve değerlendirilmesi açısından temel veri kaynaklarından biridir. KKTC'de ilk Hanehalkı İşgücü Anketi Ekim 2004 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu anketlerin temel amacı; işgücünün yapısını ortaya koymak, istihdam edilen nüfusun ekonomik faaliyet kolu, meslek, işteki durumu ve çalışma süresi gibi özelliklerini belirlemek; işsiz nüfusun ise iş arama süresi, iş aradığı meslek ve benzeri niteliklerine ilişkin veriler üretmektir.

Hanehalkı İşgücü Anketi, KKTC'de yaşayan ve kurumsal olmayan sivil nüfus kapsamında yer alan, yabancı uyruklular dâhil olmak üzere hanehalkı özelliği taşıyan tüm yerleşim birimlerinde uygulanmaktadır. İktisadi faaliyet kollarına göre istihdamın dağılımı Tablo 2.12.1'de sunulmaktadır.

Anket sonuçlarına göre, 2023 yılında KKTC'de 15 ve daha yukarı yaştaki kurumsal olmayan sivil nüfus (çalışma çağındaki nüfus) 306.908 kişi olarak tespit edilmiştir. Aynı

dönemde istihdam edilen kişi sayısı 148.211 olup, istihdam oranı çalışma çağındaki nüfusa göre %48,3 olarak gerçekleşmiştir.

2024 yılında ise istihdam edilen nüfus 185.607 kişiye yükselirken, çalışma çağındaki nüfus 367.449 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde istihdam oranı %50,5 olarak gerçekleşmiş, diğer bir ifadeyle çalışma çağındaki nüfusun %49,5'inin istihdam dışında kaldığı görülmüştür. İstihdam dışında kalan bu kesim; ev kadınları, askerlik hizmetini yerine getirenler, öğrenciler, işsizler, çalışamaz durumda olan bireyler ve emeklilerden oluşmaktadır (Tablo 2.12.2).

Tablo 2.12.1: Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre İstihdamın İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı[1] (2022-2024)

	2022	%Pay	2023	%Pay	2024	%Pay
Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	5.797	4,2	4.413	3	9.046	4,9
Madencilik ve Taşocakçılığı	165	0,1	31	0	45	0,0
İmalat Sanayi	10.431	7,5	10.503	7,1	10.744	5,8
Elektrik, Gaz, Su, Kanalizasyon, Atık Su Arıtımı	1.108	0,8	3.524	2,4	2.375	1,3
İnşaat	13.668	9,9	16.973	11,5	17.091	9,2
Toptan ve Perakende Ticaret	25.137	18,1	28.176	19	40.951	22,1
Lokanta ve Oteller	14.171	10,2	16.379	11,1	18.015	9,7
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme ve Yayımcılık, Programcılık	7.276	5,2	8.310	5,6	12.425	6,7
Mali Aracı Kuruluşlar	4.757	3,4	5.005	3,4	6.616	3,6
Gayrimenkul, Kiralama, Teknik ve İdari Hizmet Faaliyetleri	7.439	5,4	10.423	7	11.774	6,3
Kamu Yönetimi	18.242	13,2	15.180	10,2	17.051	9,2
Eğitim Hizmetleri	14.770	10,7	14.631	9,9	14.661	7,9
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	5.571	4	7.374	5	8.812	4,7
Diğer Toplumsal Hizmetler	10.077	7,3	7.291	4,9	16.000	8,6
Toplam	**138.609**	100	**148.213**	100	**185.607**	100

İktisadi faaliyet kodlama sistemi NACE Rev.2 kullanılmaktadır.
[1]Sektörlerin toplamı yuvarlamadan dolayı genel toplamı vermeyebilir.
Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.12.2: Hanehalkı İşgücü Anketlerine Göre Bazı Temel Göstergeler (2022-2024)

	2022	2023	2024
Çalışma Çağındaki Nüfus (ÇÇN)	301.137	306.908	367.449
İşgücü	147.949	156.199	195.159
İşgücüne Katılma Oranı (%)	49,1	50,9	53,1
İstihdam	138.609	148.211	185.607
İşsiz Sayısı	9.340	7.988	9.552
İşsizlik Oranı (%)	6,3	5,1	4,9
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı [1] (%)	19,2	14,9	16,9

[1] *15-24 yaş grubunda olanlar.*
Kaynak: İstatistik Kurumu

12.1.1.2 İstihdam Destek Merkezi (İDM)

Yerli istihdamın desteklenmesine yönelik olarak Şubat 2009 tarihinden itibaren Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı İhtiyat Sandığı Dairesi bünyesinde "Teşvik Prim Sistemi" olarak adlandırılan yeni bir prim uygulaması yürürlüğe konulmuştur. Bu uygulama kapsamında, 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren ilk kez İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı yapılan yabancı uyruklu çalışanlar ile daha önce İhtiyat Sandığı Dairesi'ne kaydı bulunup bulunmadığına bakılmaksızın 1 Şubat 2009 tarihinden sonra yurtdışından çalışma amacıyla gelen yabancı uyruklu çalışanlar için işverenler, söz konusu çalışanların brüt maaş veya ücretlerinin %5'i oranında yerli istihdamına katkı primini İhtiyat Sandığı Dairesi'ne yatırmakla yükümlü kılınmıştır.

Bu düzenleme ile işverenlerin yabancı uyruklu çalışanlar için ödemekle yükümlü olduğu katkı primi, yerli işgücünün istihdamının teşvik edilmesine yönelik bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Yerli istihdamı teşvik uygulaması, işverenler açısından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren ve sosyal güvenlik kuruluşlarına herhangi bir borcu bulunmayan işletmeleri kapsamakta; çalışanlar açısından ise ülke yurttaşı olan üniversite veya yüksekokul mezunlarını, meslek lisesi mezunlarını ve Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından düzenlenen meslek edindirme kurslarından mezun olan bireyleri kapsamına almaktadır. İşkolları bakımından ise uygulama ağırlıklı olarak turizm ile basın-yayın sektörleriyle sınırlandırılmıştır.

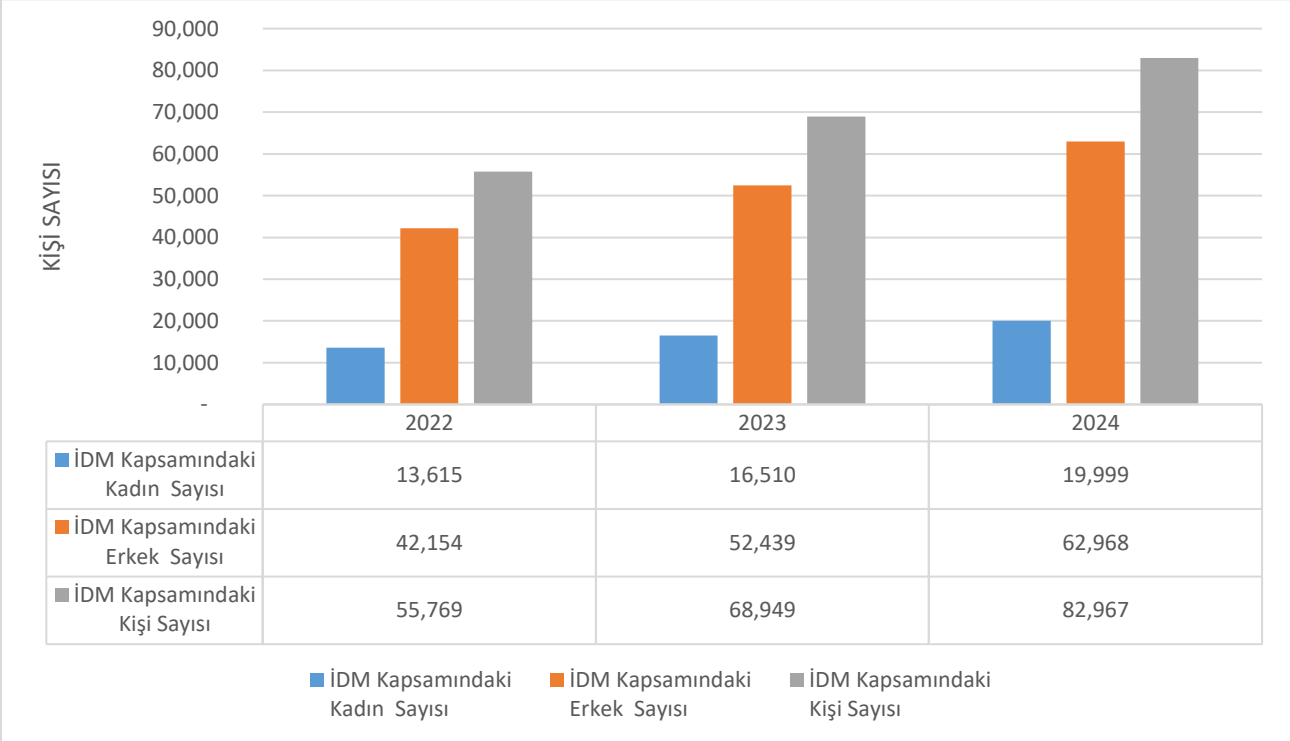
Uygulama sürecinde ortaya çıkan hukuksal durumlar nedeniyle, 49/2009 sayılı yasa ile İhtiyat Sandığı Yasası'nda yapılan düzenlemeler, 6/2010 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik)

Yasası ile iptal edilmiş ve bu çerçevede "Teşvik Prim Sistemi Uygulaması" sonlandırılmıştır. Ancak aynı yasa ile Esas Yasa'da yapılan değişikliklere bağlı olarak, 2013 yılında çıkarılan "Yerel İşgücü İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü" ile birlikte İstihdam Destek Merkezi oluşturulmuş ve yerli istihdamın desteklenmesine yönelik uygulamalar yeniden başlatılmıştır.

5 Aralık 2013 tarihinde yürürlüğe giren "Yerel İşgücü İstihdamının Desteklenmesi Tüzüğü" ile özel sektörde gerçekleştirilecek yeni istihdamlar teşvik kapsamına alınmıştır. Bu düzenleme çerçevesinde, işverenlere yeni istihdam ettikleri çalışanlar için ödedikleri sosyal güvenlik primlerinin işveren payı ile İhtiyat Sandığı depozit tutarları üzerinden, belirlenen süreler boyunca teşvik ödemesi yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, işverenler belirli bir süre için Sosyal Sigortalar Dairesi ve İhtiyat Sandığı Dairesi'ne karşı olan işveren yükümlülüklerinden muaf tutulmaktadır.

İstihdam Destek Merkezi kapsamındaki yabancı uyruklu çalışan sayılarına ilişkin veriler Şekil 2.12.1'de sunulmaktadır.

Şekil 2.12.1: İstihdam Destek Merkezi Kapsamındaki Kişi Sayısı

	2022	2023	2024
İDM Kapsamındaki Kadın Sayısı	13,615	16,510	19,999
İDM Kapsamındaki Erkek Sayısı	42,154	52,439	62,968
İDM Kapsamındaki Kişi Sayısı	55,769	68,949	82,967

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

12.1.1.3 Çalışma Dairesi

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Çalışma Dairesi, Kuzey Kıbrıs'ta çalışma hayatını düzenleyen ve işçi-işveren ilişkilerini denetleyen devlet kurumudur. Çalışma Dairesi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

2023 yılında Çalışma Dairesi'ne 1.344 kişinin iş isteğiyle müracaat ettiği, 2024 yılı Ağustos ayı itibarıyla ise sayının artarak 2.106 kişiye ulaştığı görülmektedir (Tablo 2.12.3).

Tablo 2.12.3: Kayıtlı Tamamen İşsizlerin İstihdamı Genel Görünüm Tablosu (2022-2024)

Yıllar	2022	2023	2024[1]
Yıl İçinde İş İsteğiyle Müracaatlar	930	1.344	2.106
İşe Yerleştirilenler	15	14	21
İşe Yerleştirilenlerin, İş İsteği ile Müracaat Eden Kişilere Oranı (%)	1,6	1,0	1,0

[1]Ağustos sonu itibarıyla
Kaynak: Çalışma Dairesi

Tablo 2.12.3'e bakıldığında 2023 yılında iş isteği ile müracaat eden kişi sayısının 2022 yılına göre arttığı görülmektedir. Müracaat eden kişilerin %1,1'i (14 kişi) işe yerleştirilmiştir. 2024 yılı Ağustos sonu itibarıyla toplam 21 kişi işe yerleştirilmiştir.

2023 yılında 2.511'i iş ve 72'si cihaz olmak üzere toplam 2.583 teftiş yapılmıştır. Aynı dönemde 377 çalışma izni olmayan işçi tespit edilip gerekli işlemler yapılmıştır. Çalışma izni olmayan işçilerin 253'ünün pasaportla, 124'ünün ise kimlikle KKTC'ye giriş yaptığı belirlenmiştir.

2024 yılı Ağustos sonu itibarıyla 2.615 iş ve 204 cihaz olmak üzere toplam 2.819 teftiş yapılmıştır. Bu teftişler neticesinde çalışma izni olmayan 627 işçi tespit edilmiştir. Bu işçilerin 265'i kimlik 362'si ise pasaportla KKTC'ye giriş yapmıştır.

Çalışma hayatında dikkatsizlik, umursamazlık, tedbirsizlik ve beklenmedik nedenlerle ortaya çıkan iş kazaları, bir yandan milli ekonomide kayba yol açarken, diğer yandan çalışanların, güçlerini veya hayatlarını kaybetmelerine neden olmaktadır.

2023 yılında önceki yıla göre iş kazalarında %26 gerileme olmuştur. 2024 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla 341 iş kazası gerçekleşmiştir. Bu dönemde iş kazası kaynaklı ölümlerin iş kazalarına oranı ise %2,1 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2.12.4).

Tablo 2.12.4: İş Kazaları ve Neticeleri

	2022	2023	2024[1]
İş Kazası	308	228	341
Yaralanan Kişi Sayısı	300	218	334
Ölen Kişi Sayısı	8	10	7
Ölümlerin İş Kazalarına Oranı (%)	2,6	4,4	2,1

[1]Ağustos sonu itibarıyla
Not: İş kazaları Çalışma Dairesi'ne bildirilenleri kapsamaktadır
Kaynak: Çalışma Dairesi Aylık ve Yıllık Faaliyet Raporları

12.1.1.4 Asgari Ücret

Çalışma hayatı içerisinde oldukça önemli bir yeri olan ve vasıfsız olarak nitelendirilen bir işçinin ortalama ücretinin ekonomik nedenlerle, sosyal yönden kabul edilmez bir düzeye inmesini önlemek temel amacına yönelik olarak asgari ücret tespit edilmektedir. Uygulanmakta olan asgari ücret miktarı Gelir Vergisi Yasası'ndaki muafiyetlerden dolayı gelir vergisi kapsamı dışında kalmaktadır. Ancak tespit edilen asgari ücret miktarı üzerinden çalışan hissesi olarak, %9 Sosyal Sigorta ve %4 İhtiyat Sandığı kesintisi yapıldıktan sonra çalışanlara ödeme yapılmaktadır. 2022-2024 yılları arsında asgari ücretteki gelişmeler Tablo 2.12.5'de gösterilmektedir.

Tablo 2.12.5: Asgari Ücretteki Gelişmeler (2022-2024)

Uygulama Süresi	Günlük Asgari Ücret	Aylık Asgari Ücret
1 Ocak 2022 - 30 Haziran 2022	323,07	7.000,00
1 Temmuz 2022 - 31 Aralık 2022	456,23	9.885,00
1 Ocak 2023 - 30 Haziran 2023	625,98	13.563,00
1 Temmuz 2023 - 31 Aralık 2023	835,52	18.103,00
1 Ocak 2024 - 30 Nisan 2024	1.273,24	27.587,00
1 Mayıs 2024 - 31 Ağustos 2024	1.565,81	33.926,00
1 Eylül 2024 - 31 Aralık 2024	1.866,27	40.436,00

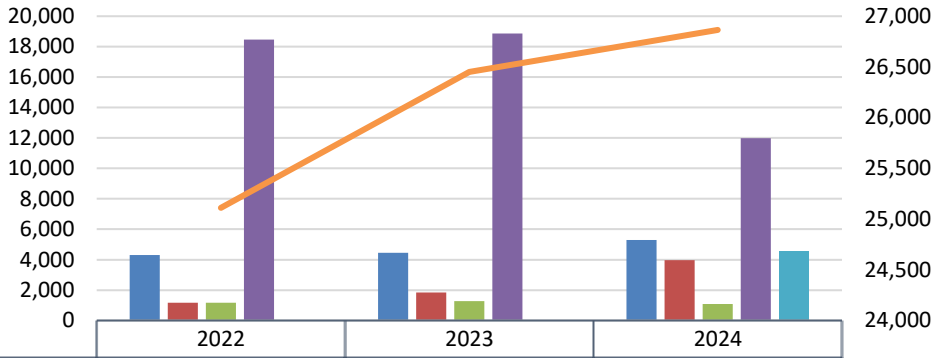
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.1.1.5 Sendikalar Mukayyitliği

Sendikalar Mukayyitliği, 13/1971 sayılı 1971 Sendikalar Yasası'nda kendisine verilen yetki görev ve sorumluluklar çerçevesinde sendikaların, yasada belirtilen yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin takibini yapmaktadır.

Çalışma barışının sağlanmasına ve ülke kalkınmasına katkıda bulunan, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan sendikaların üye sayılarına ilişkin veriler, şekil 2.12.2'de verilmektedir.

Şekil 2.12.2: KKTC'de Faaliyet Gösteren Sendika ve Sendika Federasyonlarının Üye Sayısı

	2022	2023	2024
Hür İşçi Sendikaları Federasyonu (Hür-İş)	4,304	4,460	5,298
KT İşçi Sendikaları Fedarasyonu (Türk-Sen)	1,169	1,850	3,964
Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu (Dev-İş)	1,164	1,282	1,091
Hiçbir Federasyona Bağlı Bulunmayan Sendikalar	18,474	18,858	11,982
Kıbrıs İşçi ve Emekçi Sendikaları Federasyonu (KİEF)			4,530
Toplam	25,111	26,450	26,865

Kaynak: Sendikalar Mukayyitliği

Şekil 2.12.2'de görüldüğü gibi 2024 yılında toplam sendikalı kişi sayısı önceki yıla göre %1,6 oranında artmıştır.

12.1.2 Sorunlar

KKTC'nin uluslararası tanınma sorunu ve ekonomik ambargolar, ekonomiyi ve dolayısıyla çalışma yaşamını olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Bu durum, iş piyasasındaki belirsizlikleri ve işsizlik oranlarını zaman zaman artırabilmektedir.

KKTC işgücü piyasasındaki işgücü ihtiyacının, yerel işgücünden istenilen düzeyde sağlanamaması, ülkemiz açısında bir olumsuzluktur.

KKTC'de kayıt dışı çalışma (enformel ekonomi) da bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Kayıt dışı çalışmanın önlenmesi amacıyla denetimler artırılmıştır, ancak hala bu sorunun devam ettiği bilinmektedir.

42/1996 sayı ile yürürlüğe girmiş olan Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Referandum Yasası'nda öngörülen tüzüklerin hazırlanıp yürürlüğe konamaması önemli bir eksikliktir.

Eğitim-sanayi iş birliğinin tam olarak kurulamamış olması ve eğitim sistemindeki eksiklikler, özellikle genç işgücünün çalışma yaşamına girişini zorlaştırmaktadır.

Özel sektörde işçi ve işveren sendikalarının örgütlenebilmesi için yasal düzenlemelerin yapılmaması, sosyal tarafların oluşumu ve sosyal diyalog mekanizmasının ortaya çıkmasını güçleştirmektedir.

Gençler arasındaki işsizlik oranının, genel işsizlik oranından yüksek seyretmesi önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

12.2 Sosyal Güvenlik

Sosyal güvenlik, bireylerin hastalık, işsizlik, yaşlılık, malullük, iş kazası, meslek hastalığı ve ölüm gibi sosyal risklerle karşılaşmaları durumunda, maddi ve sosyal destek sağlayan temel bir koruma sistemidir. Bu sistemin temel amacı, bireylerin söz konusu riskler karşısında temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlamak, gelir kaybını telafi etmek ve yaşam standartlarının korunmasını güvence altına almaktır.

Sosyal güvenlik, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri ekonomik ve sosyal riskleri azaltan, onların maddi ve sosyal güvencelerini teminat altına alan bir mekanizma niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle yalnızca bireyler açısından değil, aynı zamanda toplumsal bütünlük, ekonomik istikrar ve sosyal barışın sağlanması açısından da büyük önem arz etmektedir.

Dünya genelinde sosyal güvenlik sistemleri ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine, demografik yapılarına ve sosyal politika tercihlerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sistemleri daha kapsamlı ve yaygın bir yapıya sahipken, gelişmekte olan ülkelerde bu sistemlerin kapsamı ve etkinliği zaman zaman sınırlı kalabilmektedir. Bu çerçevede her ülke, kendi sosyo-ekonomik koşullarına uygun sosyal güvenlik düzenlemelerini hayata geçirmektedir.

Bu bağlamda, bireyler açısından temel bir hak olarak kabul edilen sosyal güvenlik anlayışı çerçevesinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde de sosyal risklerle karşı karşıya kalan bireylerin bu risklerin doğurabileceği olumsuz sonuçlardan korunması ve insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam seviyesinin sağlanması temel hedef olarak benimsenmiştir.

12.2.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sosyal güvenlik sistemi, bireylerin karşılaşabilecekleri sosyal risklere karşı korunmasını amaçlayan ve farklı sigorta kolları aracılığıyla hizmet sunan bütüncül bir yapıdan oluşmaktadır. Sosyal güvenlik kapsamında faaliyet gösteren başlıca kurumlar; Sosyal Sigortalar Dairesi, İhtiyat Sandığı Dairesi, Emeklilik Yasası kapsamında hizmet veren emeklilik sistemi ile Sosyal Hizmetler Dairesi'dir. Bu kurumlar aracılığıyla çalışanlara, emeklilere ve ihtiyaç sahibi bireylere sağlık hizmetleri, emeklilik aylıkları, işsizlik ve sosyal yardım destekleri gibi çeşitli sosyal haklar sunulmaktadır.

Mevcut sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti nüfusunun tamamının sosyal güvenlik kapsamı altına alınmış olması, sistemin kapsayıcılığı açısından dikkat çekici bir özelliktir. Sosyal güvenlik sisteminin tüm nüfusu kapsaması, günümüzde birçok ülkede ulaşılması hedeflenen bir düzey olarak kabul edilmekte olup, bu durum sosyal devlet anlayışının somut bir göstergesi niteliğindedir.

Bununla birlikte, sosyal güvenlik uygulamalarının yalnızca kapsayıcı olmakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda çağdaş normlara ve uluslararası standartlara uygun bir nitelik taşıması da önem arz etmektedir. Bu yönüyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde sosyal güvenlik sisteminin, sosyal devlet ilkesine uygun biçimde yapılandırıldığı ve bireylerin temel sosyal riskler karşısında korunmasını hedefleyen bir anlayışla yürütüldüğü görülmektedir.

12.2.1.1 Sosyal Güvenlik Yasası

Sosyal güvenlik alanında gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları ile ilgili yürürlüğe giren 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren uygulanmaktadır. Yasayla çalışanlar arasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması, eşit nimet-eşit külfet ilkesine bağlı olarak, sosyal güvenlikte norm ve standart birliğinin sağlanması, farklı sosyal güvenlik sistemlerine tabi olan kesimlerin ayni sistem ve aynı çatı altında toplanması amaçlanmıştır. Ayrıca, kamu ve özel sektör çalışanları arasında emeklilik hak ve

menfaatleri bakımından farklılıklar ortadan kalktığından kamudan özele, özelden kamuya geçişler daha kolay gerçekleşebilmektedir.

Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihinde yürürlüğe girmesiyle başlayan işyeri ve sigortalı tescillerinin 2024 yılı sonu itibarıyla durumu Tablo 2.12.6 ve 2.12.7'de yer almaktadır. Sosyal Güvenlik Yasası çerçevesinde Daireye bildirilen işsizlik vakaları şekil 2.12.3'de, prim oranları ise Tablo 2.12.10'da gösterilmektedir.

Tablo 2.12.6: İşyeri Tescillerinin Görünümü (2022-2024)

Yıllar	Yıl İçinde		Yıl Sonu İtibarıyla (01.01.2008'den İtibaren)		
	Tescil Edilen İşyerleri	Kapanan İşyerleri	Tescil Edilen İşyerleri	Kapanan İşyerleri	İşyeri Sayısı (01.01.2008'den İtibaren)
2022	2.373	470	34.896	7.710	27.186
2023	2.474	289	37.370	7.999	29.371
2024	2.742	400	40.112	8.399	31.713

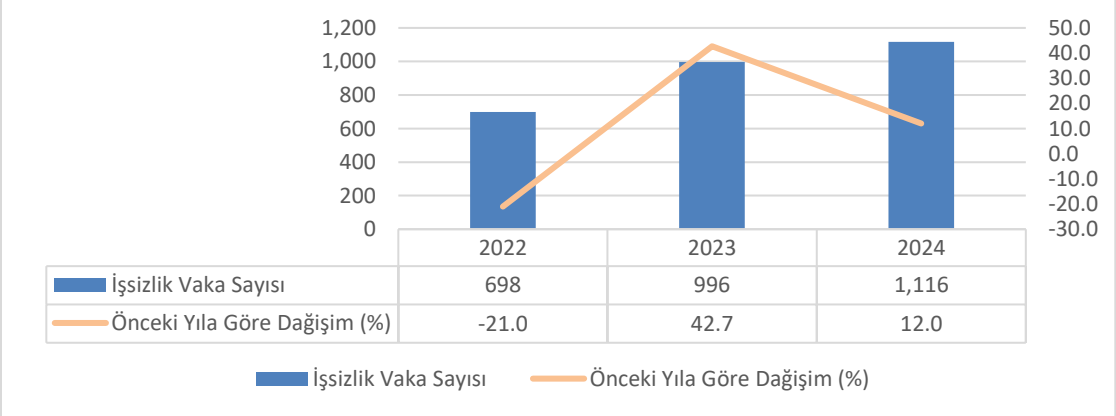
Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.7: Sigortalı Tescillerinin Görünümü (2022-2024)

Yıllar	Yıl İçinde Yapılan			Yıl Sonu İtibarıyla		
	Sigortalı Tescilleri			Sigortalı Tescilleri		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2022	25.727	18.481	7.246	233.443	159.596	73.847
2023	28.784	20.637	8.147	262.227	180.233	81.994
2024	34.671	25.479	9.192	296.898	205.712	91.186

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Şekil 2.12.3: Sosyal Sigortalar Dairesi'ne Sosyal Güvenlik Yasası Çerçevesinde Bildirilen İşsizlik Vakaları (2022-2024)

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girdiği 2008 yılından itibaren çalışma hayatına katılanlar, bu Yasaya tabi olmuşlardır. Böylece Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında yeni aktif iştirakçi kabul edilmesine son verilmiştir.

Sosyal Güvenlik Yasası'na göre malullük, yaşlılık ve ölüm aylığı alan kişi sayıları Tablo 2.12.8'de, bu çerçevede yapılan ödemeler şekil 2.12.4'de gösterilmiştir.

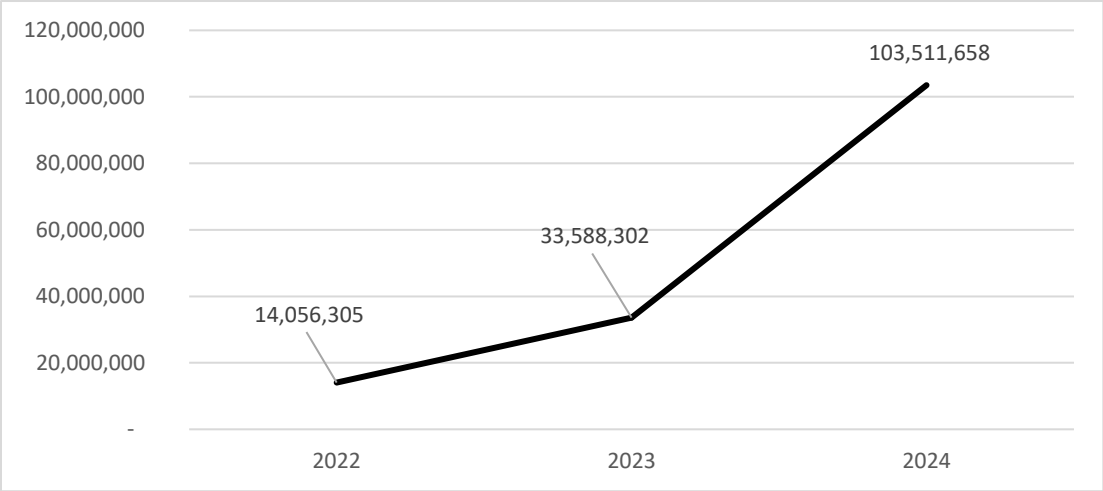
Tablo 2.12.8: Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Malullük Yaşlılık Ölüm Aylığı Alan Kişi Sayısı (2022-2024)

A: Kişi Sayısı, B: Pay %

		2022	2023	2024
Malullük	A	51	71	86
	B	12,8	13,5	13
Yaşlılık	A	138	207	312
	B	34,6	39,5	47
Ölüm	A	210	246	266
	B	52,6	47	40
Toplam	A	399	524	664
	B	100	100	100

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Şekil 2.12.4: Sosyal Güvenlik Yasası Çerçevesinde Malullük Yaşlılık Ölüm Aylığı Alan Kişilere Yapılan Ödemeler (2022-2024)

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Güvenlik Yasası ile Sosyal Sigortalar Yasası'na göre aktif ve pasif sigortalı sayıları Tablo 2.12.9'da gösterilmektedir. Sistemin kendi kendini idame etmesi için en az 4 olması gereken aktif-pasif oranı, 2024 yılında 3,50 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.12.9: Sosyal Güvenlik Yasası ve Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Aktif- Pasif Sigortalı Sayıları (2022-2024)

Yıllar	Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre		Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre		Toplam		
	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı*	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı*	Aktif Sigortalı Sayısı	Pasif Sigortalı Sayısı*	Aktif/Pasif Oranı
2022	90.358	454	45.492	43.156	135.850	43.610	3,12
2023	104.668	590	43.749	44.278	148.417	44.868	3,31
2024	117.503	725	41.563	44.705	159.066	45.430	3,50

**Malullük, Yaşlılık, Ölüm Sigortaları ile İş Kazaları Sigortası'ndan maaş alanları kapsamaktadır.*
Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.10: Sosyal Güvenlik Yasası'na Göre Prim Oranları[1]

	Kamu Görevinde Sürekli Personel Olarak Çalışanlar				Kamu Görevinde Sürekli Personel Haricinde Çalışanlar ile Kamu Görevi Dışında Olup Hizmet veya Çıraklık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar				Kendi nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftiler Dahil) ve İşverenler		
Sigorta Kolu	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	İşveren	Devlet	Toplam
İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0,50 Max. 6,00	-	Min. 0,50 Max. 6,00	-	Min. 0,50 Max. 6,00	-	Min. 0,50 Max. 6,00	Min. 0,50 Max. 6,00	-	Min. 0,50 Max. 6,00
Hastalık Sigortası	2,25	2,25	2	6,5	2,25	2,25	2	6,5	4,5	2	6,5
Analık Sigortası	0,5	0,5	-	1	0,5	0,5	-	1	1	-	1
Malullük, Yaşlılık Ölüm Sigortası	5,5	7	4	16,5	5,5	7	4	16,5	12,5	4	16,5
İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	0,75	0,75	-	1,5	-	-	-
Toplam	8,25	Min. 10,25 Max. 15,75	6	Min. 24,50 Max. 30,00	9	Min. 11,00 Max. 16,50	6	Min. 26,00 Max. 31,50	Min. 18,50 Max. 24,00	6	Min. 24,50 Max. 30,00

[1] *1 Ocak 2008 tarihinden itibaren çalışmaya başlayanlar için*
Kaynak: Sosyal Güvenlik Yasası

Tablo 2.12.10'da gösterilen prim oranları yanında, %4 çalışan ve %4 işveren katkı payı olmak üzere toplam %8 kesinti de İhtiyat Sandığı Fonuna yapılmaktadır.

12.2.1.2 Sosyal Sigortalar Yasası

Sosyal sigorta, kişilere çeşitli sosyal riskler (hastalık, işsizlik, iş kazası, malullük, yaşlılık, ölüm vb.) karşısında ekonomik güvence sağlayan ve prim esasına dayalı bir sistemdir. Kişiler ve işverenler, sosyal sigorta sistemine düzenli prim ödeyerek bu sistemden yararlanma hakkı kazanmaktadır.

KKTC'de Sosyal Sigortalar 16/1976 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası'na bağlı olarak ve sigortalı çalışanları ömür boyu karşılaşacakları mesleki, fiziki, sosyal ve ekonomik risklere karşı koruma ve tazmin etme temel amacına yönelik olarak kurulmuş ve faaliyet gösteren bir müessesedir.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına kamu veya özel tüm ekonomik faaliyet kollarında, gerek bir hizmet veya çıraklık akdine dayanarak, gerekse işveren durumunda veya kendi nam ve hesabına bağımsız çalışan herkes zorunlu olarak girmektedir. Bunun dışında ev kadınları da isteğe bağlı olarak prim yatırmak koşuluyla Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına girebilmektedir. Ancak 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile Sosyal Sigortalar Yasası çerçevesinde yeni aktif iştirakçi kabul edilmemektedir.

Sosyal Sigortalar Yasası'nın amacı; iş kazaları, meslek hastalıkları, hastalık, analık, evlenme, işsizlik, malullük, yaşlılık ve ölüm hallerinde yardım ve hizmet sağlamaktır.

Sosyal Sigortalar Fonu, birikim (kapitalizasyon) sistemi ile çalışan işçi, işveren ve devlet üçlüsünün yatırdığı primler ile prim dışı gelirlerden oluşmaktadır.

Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından, sigortalı çalışanlara uygulanmakta olan prime esas kazançların alt ve üst sınırları asgari ücrette yapılan değişikliklere bağlı olarak artırılarak iştirakçilerin yatırımlarının günün koşullarına uyumu sağlanmakta, buna karşılık emekliye ayrılanların daha yüksek maaş almasına imkân yaratılmaktadır. Tablo 2.12.11'de 2022-2024 yılları arasında Sosyal Sigortalar Dairesi tarafından uygulanan prime esas kazançların alt-üst sınırları gösterilmektedir.

Tablo 2.12.11: Prime Esas Kazançların Alt ve Üst Sınırları (2022-2024)

Uygulandığı Tarih	Alt Sınır		Üst Sınır	
	Günlük	Aylık	Günlük	Aylık
01.01.2022 - 30.06.2022	233,34	7.000,00	1.633,34	49.000,00
01.07.2022 - 31.12.2022	329,5	9.885,00	2.306,50	69.195,00
01.01.2023 - 30.06.2023	452,1	13.563,00	3.164,70	94.941,00
01.07.2023 - 31.12.2023	603,43	18.103,00	4.224,03	126.721,00
01.01.2024 - 30.04.2024	919,57	27.587,00	4.965,63	148.969,00
01.05.2024 - 31.08.2024	1.130,87	33.926,00	6.106,63	183.199,00
01.09.2024 - 31.12.2024	1.347,87	40.436,00	7.278,43	218.353,00

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

2022-2024 yılları arasında Sosyal Sigortalar Dairesi'nden yapılan maaş ödemelerinin alt ve üst sınırları Tablo 2.12.12'de gösterilmektedir.

Tablo 2.12.12: Sosyal Sigortalardan Yapılan Maaş Ödemelerinin Alt ve Üst Sınırları (2022-2024)

(TL)

Geçerli Olduğu Aylar	2022		2023		2024	
	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır	Alt Sınır	Üst Sınır
Ocak-Haziran	5.652,02	11.203,64	12.204,80	24.192,80	-	-
Ocak-Nisan	-	-	-	-	24.457,60	48.480,75
Mayıs-Ağustos	-	-	-	-	30.077,96	59.621,63
Eylül-Aralık	-	-	-	-	35.849,92	71.063,02
Temmuz -Aralık	8.860,11	17.562,83	16.271,44	32.253,84	-	-

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

2008 yılında Sosyal Güvenlik Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle ilk defa çalışmaya başlayanlar ile kamuda daimî kadrolara atananlara bu yasa uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Sosyal Sigortalar Yasasına tabi tescil edilen sigortalı sayısı, sabit kalmıştır.

Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında tescil edilerek fiilen çalışan işyerlerinin bölgelere göre dağılımı, Tablo 2.12.13'de gösterilmektedir.

Tescil edilerek fiilen çalışan işyerlerinin, Lefkoşa bölgesinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Lefkoşa'da tescilli olup fiilen çalışan işyerlerinin toplam işyerleri içerisindeki payı %44 olmuştur. Sosyal Güvenlik Yasası'nın 1 Ocak 2008 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle Sosyal Sigortalar Yasası kapsamındaki yeni tescillerin durmuş olması ve kapanan işyerlerinin olması nedeniyle Sosyal Sigortalar Yasası kapsamında fiilen çalışan işyerlerinin sayısında yıllar itibarıyla azalma yaşanmaktadır (Tablo: 2.12.13).

Tablo 2.12.13: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Tescilli Olup Fiilen Çalışan İşyerlerinin Dağılımı (2022-2024)

Yıllar	2022	2023	2024
Lefkoşa	7.661	7.642	7.631
Girne	2.966	2.954	2.949
Gazimağusa	3.768	3.750	3.737
İskele	969	967	966
Güzelyurt[1]	1.904	1.901	1.895
Toplam	17.268	17.214	17.178

[1] *Lefke dahil*
Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sosyal Sigortalar Fonu'ndan yaşlılık, malullük ve ölüm aylığı alan kişi sayıları yıllar itibarıyla aşağıdaki tabloda görülmektedir. 2023 yılında fondan yaşlılık, malullük ve ölüm aylığı alan kişi sayısı 43.884 iken bu sayı 2024 yılında %1,0 artarak 44.340 kişiye yükselmiştir (Tablo 2.12.14).

Tablo 2.12.14: Sosyal Sigortalar Fonundan Maaş Alanların Kategorilerine Göre Dağılımı (2022-2024)

(A: Kişi Sayısı, B: Pay %)

		2022	2023	2024
Yaşlılık	A	33.269	34.208	34.825
	B	77,8	78,0	78,5
Malullük	A	1.316	1.327	1.321
	B	3,1	3,0	3,0
Ölüm	A	8.173	8.349	8.194
	B	19,1	19,0	18,5
Toplam	A	42.758	43.884	44.340
	B	100	100	100

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Sigortalı olarak özel uygulamalar ve ekli cetvellere göre menfaat alanların sayıları ile toplam içerisindeki yüzde payları sürekli düşmektedir. Özel uygulamalardan menfaat alan sigortalıların sayısının azalması çeşitli nedenlerle (ölüm, ayrılma vb.) kapsam dışı kalmalarından kaynaklanmaktadır. Buna karşılık 1976 Sosyal Sigortalar kalemlerinden menfaat alanların sayısı ve payı artmaktadır. 2022-2024 döneminde özel uygulamalar kaleminden

menfaat alanların sayısı 157'den 126'ya gerilemiştir. Aynı dönemde Sosyal Sigortalar Fonundan maaş alanların sayısı 42.758'den 44.340'a yükselmiştir (Tablo 2.12.15).

Tablo 2.12.15: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre Maaş Alanların Statülerine Göre Dağılımı (2022-2024)

(A: Kişi Sayısı, B: Pay %)

		2022	2023	2024
Özel Uygulamalar ve Ekli Cetvellere Göre Maaş Alanlar[1]	A	157	142	126
	B	0,4	0,3	0,3
Özel Uygulamalar ve KTS Sigortalar Fonundan Maaş Alanlar[2]	A	5.003	4.822	4.573
	B	11,7	11,0	10,3
KT Sosyal Sigortalar Fonundan Maaş Alanlar[3]	A	37.598	38.920	39.641
	B	87,9	88,7	89,4
Toplam	A	42.758	43.884	44.340
	B	100	100	100

[1]Tüm prim kesintileri Rum Sosyal Sigortalarına yatanlar.
[2]Prim kesintilerinin bir kısmı Rum Sosyal Sigortalarına, bir kısmı da KT Sosyal Sigorta Fonu'na yatanlar.
[3]Tüm prim kesintileri KT Sosyal Sigortalar Fonuna yatanlar.
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.12.16: Sosyal Sigortalar Fonundan Yapılan Maaş Ödemelerinin Fon ve Devlet Ayırımı (2022-2024)

(A: Miktar, B: Pay %) (TL)

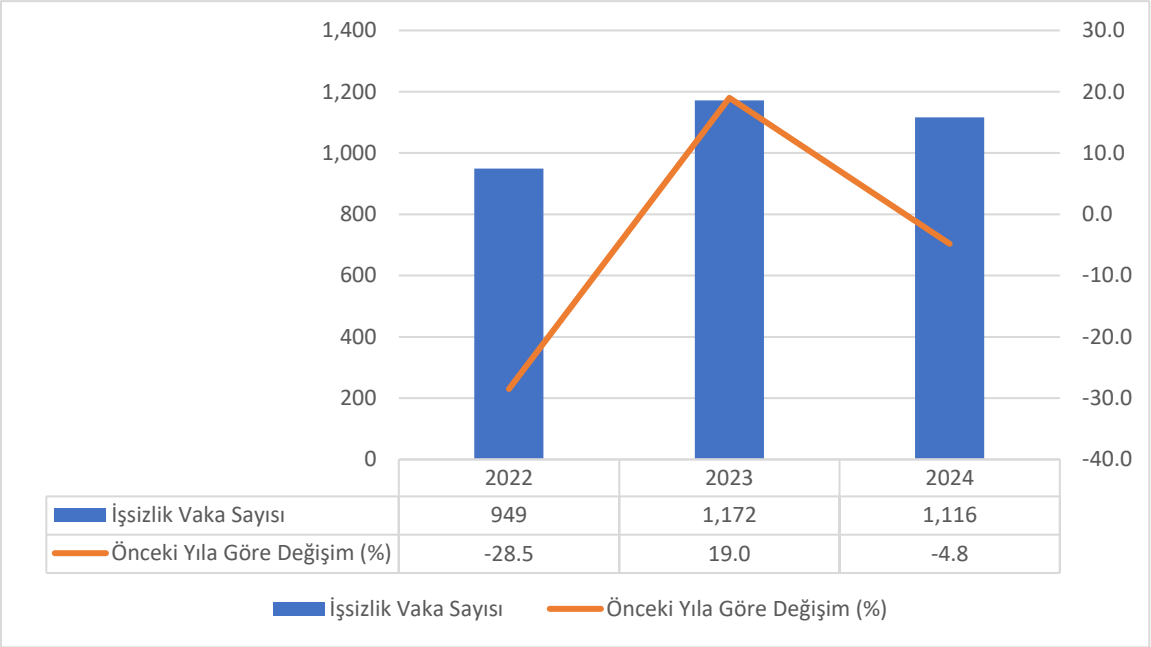
		2022	2023	2024
Fon	A	4.319.316.424	8.668.768.574	18.799.216.094
	B	94,5	94,9	95,3
Devlet	A	252.188.599	465.437.790	938.221.934
	B	5,5	5,1	4,7
Toplam	A	4.571.505.023	9.134.206.364	19.737.438.029
	B	100	100	100

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.16'da görüldüğü gibi yapılan toplam ödemeler içerisinde fonun yüzde payı sürekli artarken, devletin payı sürekli azalmaktadır. Bu durum, KT Sosyal Sigortalar Fonu'ndan menfaat alanların sayısının artmasından, devletten menfaat alanların (SSY'nin XVII. bölümü kuralları çerçevesinde) sayısının ise azalmasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal Sigortalar Dairesine bildirilen işsizlik vaka sayıları incelendiğinde 2024 yılı işsizlik vaka sayılarının, önceki yıla göre %4,8 oranında azaldığı görülmektedir (Şekil 2.12.5).

Şekil 2.12.5: Sosyal Sigortalar Dairesi'ne Sosyal Sigortalar Yasası Çerçevesinde Bildirilen İşsizlik Vakaları (2022-2024)

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

Tablo 2.12.17: Sosyal Sigortalar Yasası'na Göre (1.2.2012 tarihinden itibaren) Prim Oranları

Sigorta Programı	Kamu Görevinde Aday Kadroda Çalışanlar Md.4(1)				Hizmet veya Çıraklık Akdine Dayalı Olarak Çalışanlar Md. 4(2)				Kendi Nam ve Hesabına Çalışanlar (Çiftçiler Dahil) Md. 4(3/4)		
	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	Sigortalı	İşveren	Devlet	Toplam	İşveren	Devlet	Toplam
İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası	-	Min. 0,5 Max. 6	-	Min.0,5 Max. 6	-	Min. 0,5 Max 6	-	Min 0,5 Max 6	Min. 0,5 Max.6	-	Min. 0,5 Max.6
Hastalık Sigortası	-	-	-	-	2	2	2	6	4	2	6
Analık Sigortası	-	0,5	0,5	1	-	0,5	0,5	1	0,5	0,5	1
Malullük, Yaşlılık Ölüm Sigortası	6	7	3	16	6	7	3	16	12	4	16
İşsizlik Sigortası	-	-	-	-	1	1	1	3	-	-	-
Toplam	6	Min.8 Max.13,5	3.5	Min.17,5 Max.23	9	Min. 11 Max.16,5	6.5	Min.26,5 Max.32	Min. 17 Max.22,5	6.5	Min. 23,5 Max.29

Kaynak: Sosyal Sigortalar Dairesi

12.2.1.3 Emeklilik Yasası

26/1977 sayılı yasa ile oluşturulan Emeklilik Yasası, yasada belirlenen koşullar çerçevesinde yasa kapsamına giren kamu görevlilerine emeklilik hakkı vermektedir. Bu hak, emeklilik ve malullük durumlarında kişinin kendisini ve ölüm halinde dul eş ve yetimlerini kapsamaktadır. Birçok kez değişikliğe uğrayan yasa, emeklilik menfaatine hak kazanmak için yaş haddi aranmaksızın, en az fiili hizmet koşullarını içeren iki kategoriye ayrılmıştır. Buna göre;

- 2 Nisan 1985 tarihinden önce göreve atananlar için asgari 10 yıl;
- 2 Nisan 1985 tarihinden 1 Temmuz 1987 tarihine kadar olan dönem içerisinde göreve atananlar için ise, 15 yıl asgari çalışma koşulları getirilmişti.

Bu yasa ile kamu görevine girenlerin mecburi hizmet süresini doldurduktan sonra emekliye ayrılmasına zemin teşkil edilmiş, bu da KKTC'de kısa sürede genç emekliler ordusunun oluşmasına yol açmıştır.

Günden güne büyük sorun haline gelen ve bütçedeki yükü artıran bu uygulamanın yarattığı olumsuzlukların giderilmesi için, 1 Temmuz 1987 tarihinden itibaren kamu hizmetine atananlar için 39/1987 sayılı yasa ile ayrı bir Emekli Sandığı Fonu oluşturulmuştur. Bu fona tabi olanlara asgari 25 yıl fiili hizmet verme ve emekli maaşı almak için asgari 55 yaşını doldurmuş olma koşulu getirilmiştir. Görüldüğü gibi daha önce kamu hizmetinde çalışanlar yaş koşulu aranmaksızın, asgari hizmet koşuluyla (10 veya 15 yıl) emekli olabilirken, yeni yasaya tabi olanlara yaş koşulu getirilip hizmet süreleri artırılmıştır. Getirilen bir diğer değişiklik ise, emeklilik iştirak paylarında yapılan düzenlemelerle ilgilidir. 1 Temmuz 1987'den önce göreve atananlardan emeklilik menfaatleri için asli maaş üzerinden %5,5 kesinti yapılırken (kadınlar için tercihe dayanıyor) 1 Temmuz 1987'den itibaren göreve atananlardan brüt maaş üzerinden toplam %8 zorunlu kesinti yapılmıştır. 1 Eylül 1997 tarihinden geçerli olmak üzere ise bu oran %9'a çıkarılmıştır. 1.1.2002 tarihinden itibaren hayat pahalılığı ödeneği asli maaşlara konsolide edildiğinden asli maaşlar brüt maaşa eşit olmuş ve söz konusu tarihten geçerli olmak üzere kamu hizmetine 1 Temmuz 1987'den önce girenlere uygulanmakta olan emeklilik iştirak payı kesintisi de %12'den %2,5'e düşürülmüştür. Hak sahiplerinden yapılan iştirak payı kesintileri Tablo 2.2.19'da gösterildiği gibidir.

1 Ocak 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasası ile kamu dahil yeni çalışmaya başlayanlar söz konusu yasaya tabi olduklarından emeklilik ile ilgili menfaatleri

de bu yasa kuralları çerçevesinde yürütülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren Emekli Sandığı Fonu'na yeni iştirakçi girişi olmamıştır.

Tablo 2.12.18: Kamu Görevindeki Sürekli Personelin Emeklilik Açısından Zorunlu Olduğu En Az Çalışma Sürelerine Göre Dağılımı* (2022-2024)

	2022			2023			2024		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
10 Yılda Emeklilik Hakkı Olan Çalışan Sayısı	10	5	15	2	1	3	0	0	0
15 Yılda Emeklilik Hakkı Olan Çalışan Sayısı	10	19	29	6	8	14	5	4	9
25 Yılda Emeklilik Hakkı Olan Çalışan Sayısı (Toplam)	6.281	5.817	12.098	6.513	5.763	12.276	6.805	5.801	12.606
Kamu Görevine 01.07.1987'den 31.12.2007 Tarihine Kadar (her iki tarih dahil) Atanan Çalışan Sayısı	3.467	3.646	7.113	3.215	3.329	6.544	2.960	3.002	5.962
Kamu Görevine Sürekli Personel Olarak 1 Ocak 2008 Tarihinden İtibaren Atanan Çalışan Sayısı	2.814	2.171	4.985	3.298	2.434	5.732	3.845	2.799	6.644
GENEL TOPLAM	6.301	5.841	12.142	6.521	5.772	12.293	6.810	5.805	12.615

** Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Belediye Personeli Hariç*
Kaynak: Kamu Yönetimi ve İnsan Kaynakları Başkanlığı

Tablo 2.12.19: Kamu Görevlilerinin Emeklilik İştirak Payı Kesintileri (Maaşın % Payı olarak)

	1 Temmuz 1987 Öncesi Kamu Hizmetine Girenler			1 Temmuz 1987'den İtibaren Kamu Hizmetine Girenler	
	26.04.85-31.08.97 (Asli Maaş Üzerinden)	01.09.97-31.12.2001 (Asli Maaş Üzerinden)	01.01.02'den İtibaren	01.07.87-31.08.97	01.09.97'den itibaren
Evli Erkeklerin Kendileri için	-	-	-	4	5
Evli Erkeklerin Eş ve Çocukları için	5,5	12	2,5	4	4
Bekar Erkeklerin Kendileri için	-	-	-	4	5
Erkeklerin Evlenmeleri Halinde Geriye Dönük Olarak	-	-	-	4	4
Kadınların Kendileri için	-	-	-	4	5
Kadınların Evli Olması Halinde Tercihe Bağlı Olarak Eş ve Çocuklar İçin	5,5	12	2,5	4	4

Not: 1.1.2002 tarihinden itibaren HP ödeneğinin tamamı asli maaşa konsolide edildiğinden asli maaş = maaş olmuştur. Ayrıca 1 Ocak 2008'den itibaren kamu hizmetine girenler 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamına alındığından söz konusu yasaya göre prim ödenmektedirler.
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.1.4 İhtiyat Sandığı Yasası

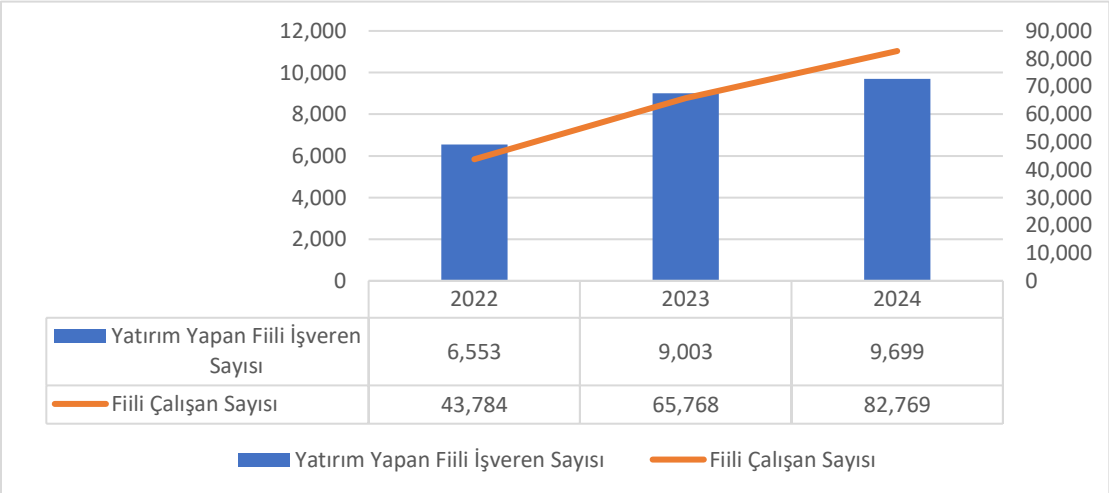
KKTC'de İhtiyat Sandığı, çalışanların sosyal güvenliğini ve gelecekteki mali durumlarını güvence altına almak amacıyla kurulmuş bir fondur. İhtiyat Sandığı, çalışanların iş hayatları boyunca düzenli olarak maaşlarından yapılan kesintilerle oluşturulur ve emekli olduklarında veya belirli koşullar altında işten ayrıldıklarında bu fondan toplu bir ödeme alırlar. Değiştirilmiş şekliyle 34/1993 sayılı İhtiyat Sandığı Yasası'na göre faaliyet gösteren İhtiyat Sandığı bir sosyal güvenlik kurumu şeklinde çalışmaktadır.

Sosyal Sigortalar Yasasına tabi olarak çalışanlardan kesilen asgari %5 prim ile işverenden kesilen asgari %5 depozit çalışanın namına İhtiyat Sandığı Fon hesabına yatırılmaktaydı. Ancak 1 Şubat 2012 tarihinde yürürlüğe giren 4/2012 sayılı İhtiyat Sandığı (Değişiklik) Yasası uyarınca prim ve depozit oranları bu tarih itibarıyla %4'e düşürülmüştür. 73/2007 sayılı Sosyal Güvenlik Yasası kapsamında çalışmaya başlayanlar için ise söz konusu oranlar yasasının yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Ocak 2008'den itibaren %4 prim ve %4 depozit olarak uygulanmaktadır.

İhtiyat Sandığı Fonu'nda biriken paralar, İhtiyat Sandığı Yönetim Kurulunun kararı ve Bakanlar Kurulu'nun onayı ile uygun mali koşullarda değerlendirilmektedir.

İhtiyat Sandığına aylık ortalama yatırım yapan işveren sayısı 2024 yılında önceki yıla göre %7,7 artarak 9.699 kişi olmuştur. Aynı dönemde fiilen çalışıp yatırım yapan kişi sayısı ise 82.769 olmuştur (Şekil 2.12.6).

Şekil 2.12.6: İhtiyat Sandığına Yatırım Yapan Kişi Sayıları

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

İhtiyat Sandığı'nın, yıllar itibarıyla yaptığı tahsilatların türüne göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülmektedir (Tablo 2.12.20).

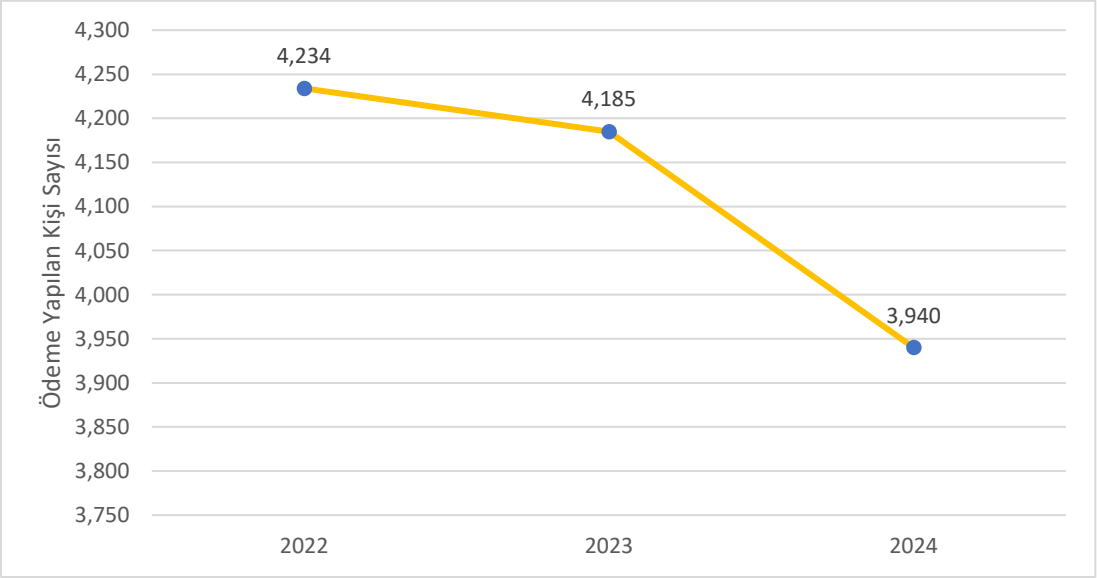
Tablo 2.12.20: İhtiyat Sandığının Yaptığı Tahsilatların Nevine Göre Dağılımı (2022-2024) (TL)

Yıllar	Prim Depozit Tahsilatı	Avans Tahsilatı	Diğer Tahsilatlar	Toplam Tahsilat
2022	932.926.973	153.624.460	63.141.838	1.149.693.271
2023	1.956.842.620	206.366.277	98.939.428	2.262.148.325
2024	4.115.842.109	288.024.499	163.397.150	4.567.263.758

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

İhtiyat Sandığı Fonu'ndan ödenen kişilerin sayısı 2024 yılında %5,9 oranında azalarak 4.185'ten 3.940'a gerilemiştir (Şekil 2.12.7).

Şekil 2.12.7: İhtiyat Sandığından Ödenen Kişi Sayısı

Kaynak: İhtiyat Sandığı Dairesi

12.2.1.5 Sosyal Hizmetler Dairesi

KKTC Sosyal Hizmetler Dairesi, toplumun dezavantajlı kesimlerine sosyal destek sağlamak, refah seviyesini artırmak ve sosyal adaleti temin etmek amacıyla faaliyet gösteren bir devlet kurumudur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olarak sosyal güvenlik sistemimiz içerisinde, diğer sosyal güvenlik kurumlarını tamamlayıcı bir unsur olarak görev

yapan Sosyal Hizmetler Dairesi başta yaşlılar, çocuklar, engelliler, kadınlar, dar gelirli aileler ve korunmaya muhtaç kişiler olmak üzere çeşitli gruplara yönelik hizmetler sunmaktadır.

Yatalak olmayan fakat kendi temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan bakıma muhtaç yaşlıların huzurlu bir ortam içerisinde hayatlarını devam ettirebilmeleri için Lapta Huzurevi ve Kalkanlı Yaşam Evi'nde bakımları yapılmaktadır. Lapta ve Kalkanlı'da 2024 yılında aylık ortalama 34 bakıma muhtaç yaşlı barındırılmıştır.

Sosyal Hizmetler Dairesi kişi veya toplulukların fiziksel veya sosyal problemleri yanında karşılaştıkları psikolojik ve ekonomik sorunlarını çözümlemede yardımcı olmak amacıyla rehabilitasyon ve bakım hizmetlerini de yürütmekte, çalışamayacak durumda olan ve güç duruma düşen vatandaşlar ile dar gelirli ailelere yasa ve tüzükler çerçevesinde nakdi ve ayni olarak yardımda bulunmaktadır.

Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2024 yılında nakdi yardım yaptığı muhtaç ve yoksul sayısı önceki yıla göre %1,5 oranında artarak 4.282 kişi olmuştur. Sosyal Hizmetler Dairesi'nin 2024 yılında çeşitli kategorilerdeki vatandaşlara ödediği toplam miktar ise önceki yıla göre %78,3 oranında artarak 547.336.163 TL'den 975.666.535 TL'ye yükselmiştir (Tablo 2.12.21).

Tablo 2.12.21: Sosyal Hizmetler Dairesi'nce Yapılan Ödemelerin Türüne Göre Dağılımı ve Ödenen Miktarlar (2022-2024)

(A: Kişi Sayısı, B: Miktar TL)

Ödemelerin Türü		2022	2023	2024
Sosyal Yardım (Yoksul) Maaşı	A	4.102	4.219	4.282
	B	196.930.379	368.225.699	659.192.309
Malul Maaşı	A	86	83	82
	B	9.854.956	18.682.120	31.741.509
Şehit Ailesi Maaşı	A	281	267	255
	B	50.670.653	93.573.868	155.915.205
Malul Gazi Maaşı	A	221	218	214
	B	29.360.473	55.977.387	96.209.231
Şehit Ebeveynleri Maaşı	A	56	51	85
	B	4.108.855	7.150.902	25.677.688
Acil Yardımlar	A	29	30	31
	B	20.800	58.300	54.000
Koruyucu Aile Ödemesi	A	22	21	20
	B	1.549.812	3.667.887	6.876.593
Toplam	A	4.797	4.889	4.969
	B	292.495.928	547.336.163	975.666.535

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.12.22: Sosyal Hizmetler Dairesince Yapılan Ödemelerin Çeşitleri ile Miktarları (TL)

	2022	2023	2024
Ödenek Kategorileri	Ocak ayı	Ocak ayı	Ocak ayı
Şehit Eşine	10.764	23.243	46.577
Şehit Ebeveynlerine	3.861	8.338	16.709
I.Derece Malul Gaziler	12.308	26.577	53.259
VI.Derece Malul Gaziler	6.904	14.908	29.875
I.Derece Maluller	11.325	24.455	49.007
VI.Derece Maluller	5.757	12.431	24.911
Yoksul Yardımları (Bir Kişi)	2.754	5.357	11.411
Yoksul Yardımları (Karı-Koca)	3.174	6.174	13.151

Not: Şehit eşine, malul gazi ve malullerin maaşlarına kamu görevlilerinin maaşlarına yapılan konsolide oranında artış yapılmaktadır. Ödemeler kişi başınadır. Maluller ile Malul Gaziler altı derecede mütalaa edildikleri için en düşük olan VI. Derece ile en yüksek olan I. dereceye tabi olanlara tabloda yer verilmiştir.
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

12.2.2 Sorunlar

KKTC'de sosyal güvenlik sistemi, çeşitli hizmetleri ve yardımları kapsayan önemli bir yapı olmasına rağmen, bazı sorunlar ve zorluklar yaşanabilmektedir. Bu sorunlar, hem sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanan bireyler hem de sistemin kendisi açısından çeşitli zorlukları içermektedir.

Primlerin toplanması ile ilgili zorluklar yaşanması, sosyal güvenlik fonlarının yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. İşverenlerin ve çalışanların düzenli prim ödemesi, sistemin sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir.

Ayrıca, Devletin, Sosyal Güvenlik Fonlarına yapması gereken katkıları zamanında yapamaması, bu fonların zora girmesine ve bazı sorunların doğmasına neden olmaktadır. Sosyal Güvenlik Fonları birikimlerinin istenilen düzeyde gelir getirici sahalara kanalize edilememesi fon birikimlerinin de yeterli düzeyde artmasını engellemektedir.

Prim karşılığı olmayan ödemeler sistemde sıkıntı yaşanmasına yol açabilmektedir. Sosyal Sigortalar ve İhtiyat Sandığı primlerinin gerçek kazançlar üzerinden tahsil edilememesi ile ilgili sıkıntılar bahse konu fonların maddi kayıp yaşamasına yol açmaktadır.

Sosyal güvenlik fonlarının mali yönetimi, bütçe açıklarına ve ödeme zorluklarına yol açabilmekte ve sosyal yardımların ve emeklilik maaşlarının zamanında ve yeterli şekilde ödenmesini etkileyebilmektedir.

Tüm çalışanların ve işverenlerin sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi zor olduğu nedeni ile özellikle serbest meslek sahipleri ve kayıt dışı çalışanlar bu sistemin dışında kalabilmektedir.

Sosyal güvenlik hizmetlerinin tüm vatandaşlara eşit ve adil bir şekilde ulaştırılması önemlidir. Ancak, bazı bölgelerde veya gruplarda hizmetlere erişim sorunları yaşanabilmektedir.

Bireylerin sosyal güvenlik hakları ve prosedürleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, hizmetlerden yeterince yararlanamamalarına neden olmaktadır.

Emeklilik yaşının yükselmesi veya prim gün sayısının artırılması gibi değişiklikler, bazı bireyler için emeklilik hakkına erişim konusunda sorunlara yol açabilmektedir.

Sosyal hizmetler alanında yaşlı, korunmaya ve desteklenmeye muhtaç insanlar için istenilen standartta hizmet verilememesi, sorun teşkil etmektedir. Engelli bireyler için yeterli rehabilitasyon ve destek hizmetlerinin sağlanmasındaki zorluklar engellilerin toplumsal hayata entegrasyonunu güçleştirebilmektedir.

Engelli bireylerin erişim ve kullanım ihtiyaçlarına uygun altyapı ve hizmetlerin eksikliği tam olarak giderilememiştir.

13. Çevre

Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Basit anlatımıyla gözümüzün gördüğü her şeydir. Yaşadığımız ortamdır. Etrafımızdaki doğa ve hatta geleceğimizdir çevre. Doğal dengeyi oluşturan zincirin halkalarında meydana gelen kopmalar zincirin tümünü etkileyip, dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Dengenin bozulmasında en önemli faktör ise insandır. İnsanın yaşamını sürdürmesine ve faydalanmaya yönelik yaptığı her davranış ve her yenilik doğal dengeyi etkilemektedir.

Çevrenin önemi hem insan hayatının sürdürülebilirliği hem de diğer tüm canlıların varlığı için hayati bir rol oynamasından kaynaklanmaktadır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler ve tüm ekosistemler, çevreyle karşılıklı bir etkileşim içinde bulunmaktadır. Çevrenin korunması, yalnızca doğal kaynakların tükenmesini engellemekle kalmamakta, aynı zamanda ekosistemlerin dengesini ve canlıların sağlığını da korumaktadır. Çevre konularının bütünlüklü olarak ele alınıp tartışılabilmesi ve etkinlikler düzenlenebilmesi için tüm dünyada "5 Haziran Dünya Çevre Günü" ilan edilmiştir.

Doğal çevreyi tehdit eden başlıca unsurlar çevre kirliliği, ormansızlaşma, iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması olarak sayılabilir. Çevrenin korunması, yalnızca doğayı değil, aynı zamanda insanların yaşam kalitesini, ekonomiyi ve gezegenin geleceğini de güvence altına alınmasını sağlamaktadır. Çevrenin korunması için uluslararası iş birliği, küresel sorunlara etkili çözümler üretmek adına hayati önemdedir. Anlaşmalar ve iş birlikleri sayesinde, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve çevre kirliliği gibi sorunlara karşı önemli adımlar atılmıştır. Ancak bu çabaların sürekli olması ve daha fazla ülkenin aktif katılım göstermesi, çevrenin sürdürülebilir bir şekilde korunması için gereklidir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Paris İklim Anlaşması (2015), Kyoto Protokolü (1997), Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (CBD) Montreal Protokolü (1987), COP Toplantıları (Conference of the Parties) ve Gönüllü Karbon Piyasaları çevreyi korumaya yönelik bazı önemli uluslararası anlaşmalar ve faaliyetler olarak yer almaktadır.

2024 yılında dünya genelinde birçok önemli çevre olayı yaşanmış olup bunlar arasında iklim değişikliği kaynaklı felaketler, yenilenebilir enerji gelişmeleri ve hukuki mücadeleler öne çıkmıştır.

13.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Kıbrıs'ın doğal zenginlikleri, hava, su ve toprak gibi temel unsurların yanı sıra yeraltı kaynakları, sulak alanlar, akarsular, kıyılar, denizler ve kumulları kapsamaktadır. Bu doğal ve ekolojik yapı, bitki örtüsü, ormanlar, makiler, zeytinlikler, harnup ağaçları ve Kıbrıs'a özgü bitki ve çiçeklerle daha da zenginleşmektedir. Dağlar, tarım alanları, hayvanlar, yaban eşekleri, kaplumbağalar ve kuşlar ise biyolojik çeşitliliğimizin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İnsan eliyle şekillenen çevre ise tarih boyunca oluşan yaşam alanları, arkeolojik sitler, eski kent dokuları, mahalleler, sivil mimari örnekleri ve nüfusun kimliği, kültürel yapısı ve yaşam biçimini yansıtmaktadır. Bu zengin miras, Kıbrıs'ın kültürel ve doğal çevre kaynaklarının bir arada var olduğunu göstermektedir.

KKTC'de nüfusun azlığı ve sanayi faaliyetlerinin sınırlı olması nedeni ile hava kirliliğinin genel anlamda ciddi bir tehdit düzeyinde bulunmamaktadır. Ancak, KKTC'deki bazı faaliyetler veya bazı zamanlarda ülkeyi etkisi altına alan ülke dışı meteorolojik hareketler ile bunların etkilerinin, yerel düzeyde kirliliklere veya atmosferik değişiklilere yol açtığını veya tehdit oluşturduğu görülmektedir.

KKTC'de yürürlükte bulunan yasalar çevre korunması, kaynakların dengeli kullanımı, çevre değerlerinin geleceğe taşınmasında ve eski yerleşim dokularının bulunduğu arkeolojik ve kentsel sit alanlarında kültürel özelliklere uygun mimarlık örneklerinin yaratılmasında, çevrenin korunarak kullanımı ve geliştirilmesi için gerekli planlamaların yapılmasını, belirleyici olan yasal çerçeveyi oluşturmaktadır. Bu yasalar farklı kuruluşlara çeşitli yetki ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu kuruluşlar; Çevre Koruma Dairesi, Şehir Planlama Dairesi, Devlet Planlama Örgütü, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Anıtlar Yüksek Kurulu, Meteoroloji Dairesi, Orman Dairesi, Tarım Dairesi, Su İşleri Dairesi, Jeoloji ve Maden Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Vakıflar İdaresi, Belediyeler, Kaymakamlıklar ve Kültür Dairesi'dir. Çevre konularında temel politikaları saptamak ve tüm kuruluşlar arasında koordinasyonu ve iş birliğini sağlamakla görevli Çevre Koruma Dairesi'dir.

Son yıllarda çevre bilincinin gelişmesiyle Sivil Toplum Kuruluşlarının sayıları da artmaktadır. KT Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Yeşil Barış Hareketi, Lefke Çevre ve Tanıtma Derneği, Kuşları ve Doğayı Koruma Derneği, KT Biyologlar Doğayı Araştırma ve Koruma Derneği, Sürdürülebilir Çevre Platformu, Kıbrıs Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı, Sürdürülebilir Gelecek için Profesyonel Yaklaşım Derneği (Pro Action), Çevre ve Enerji Derneği, Ses Kirliliği ile Mücadele Derneği, Hayvanları Koruma

Derneği, Çevre Koruma Vakfı (ÇEKOVA), LAÜ Çevre Araştırmaları ve Eğitim Merkezi, GAÜ Kırsal Gelişim ve Çevre Araştırmaları Merkezi, Zeytin Ağaçlarını Koruma ve Araştırma Derneği (ZAKAD) bunların en başta gelenleridir.

Çevreyle ilgilenen STK'ları; kirlilik, kıyıların kullanımı, taş ocakçılığı, yapılaşma, kuşlar-kaplumbağalar-bitki örtüsü ve diğer biyolojik çeşitlilik, erozyon, ses ve gürültü kirliliği, maden artıkları, tarımsal ilaçların kullanımı, alçak orman arazilerinin kullanımını gündeme getirme açısından başarılı olmuşlardır.

Hava kalitesiyle ilgili olarak Avrupa standartlarına uygunluğun sağlanması yönünde, mevcut durumun bölgesel bazda belirlenmesine yönelik "Hava Kalitesi Ölçüm Projesi" tamamlanmış ve 2022 yılında Çevre Koruma Dairesi bünyesinde Hava ve Yakıt Kalitesi Laboratuvarı kurulmuş olup söz konusu laboratuvar katı ve sıvı yakıt analizleri ile hava kalitesi çevre analizleri yapan KKTC'deki ilk ve tek laboratuvar olma özelliğine sahiptir.

Kıbrıs'ı da içine alan bölgede ozon tabakasının incelmesinden dolayı ultraviole B ışınlarının ülkemize direk geldiği bilinmektedir. KKTC'de iklim değişimleri, ozonda meydana gelen değişimlerin ölçümleri geçmişte yapılamadığından, havayla ilgili dış tehditler ve bunların yarattığı değişimlerle ilgili sağlıklı bilgi verilememekteydi. Hava Kalitesi Ölçüm Projesi'yle yapılan ölçümlerde özellikle yaz aylarında ozon oranının limitlerin üzerinde çıktığı tespit edilmiştir.

Hava kalitesi değerlendirme verileri, belirli bir bölgedeki hava kirliliği seviyelerini izlemek ve bu seviyelerin insan sağlığına olan etkilerini değerlendirmek amacıyla toplanmaktadır. Bu veriler, hava kirletici maddelerin konsantrasyonlarını ölçen cihazlar tarafından kaydedilmektedir.

Tablo 2.13.1: Ocak 2024-Aralık 2024 Dönemi Hava Kalite İstasyonlarında Yapılan Ölçümlerde Elde Edilen Ortalama Veriler

	PARAMETRE												
İstasyon	SO2 µg/m³	NO2 µg/m³	O3 µg/m³	CO mg/ m³	BZN µg/m³	PM10 µg/m³	PM2.5 µg/m³	Rüzgâr Hızı m/s	Rüzgâr Yönü derece	Sıcaklık ®C	Nem %	Basınç mbar	Solar Radyasyon w/m2
Alevkayası	1,6	7,0	83	--	--	17	8	2,6	265	17,1	64	941	205
Gazimağusa	--	22,7	55	--	--	58	19	1,2	182	20,9	68	1.011	206
Girne	--	18,9	52	--	--	39	14	1,3	186	23,1	62	1.007	195
Güzelyurt	--	11,9	--	--	--	27	11	1,3	205	20,7	68	1.011	178
İskele	1,3	8,8	--	0,15	--	26	8	1,9	195	24,4	63	1.007	178
Kalecik	1,8	9,9	--	--	--	26	12	1,6	179	21,6	66	1.012	177
Lefkoşa - K.Kaymaklı	--	15,6	52	--	--	50	19	1,2	238	21,5	61	994	242
Lefkoşa Trafik	--	27,2	--	0,39	--	50	18	1,3	225	21,2	65	1.000	246
Teknecik 1	2,9	5,5	--	--	--	20	9	1,8	198	18,9	64	1.006	207
Teknecik 2	1,6	17,3	--	--	--	29	12	2,9	197	22,9	63	1.008	227

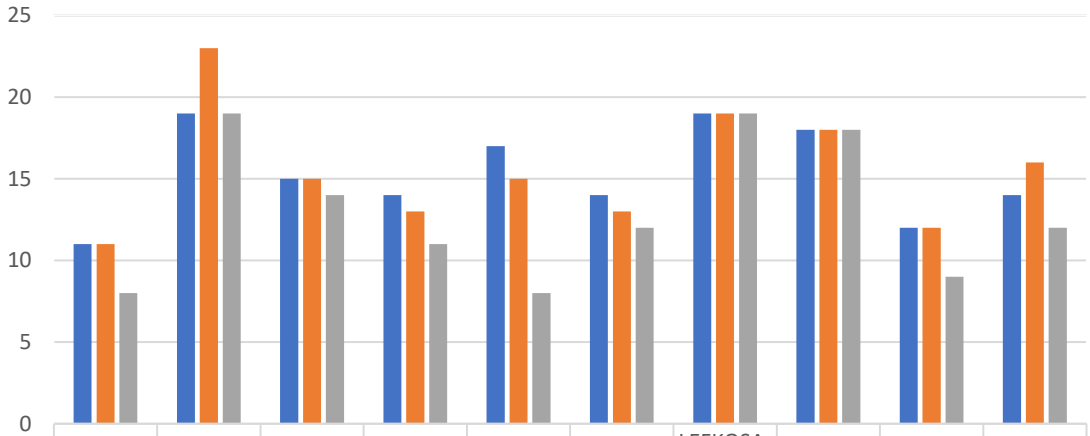
Kaynak: Çevre Dairesi

Söz konusu değerler, Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Tüzüğü ile kıyaslanarak değerlendirildiğinde, 2024 yılında yapılan ölçümlerde toz konsantrasyonunun insan sağlığının korunması için belirlenen yıllık seviyeyi bazı bölgelerde aştığı saptanmıştır. Toz konsantrasyonu için insan sağlığının korunmasına yönelik olarak tespit edilen yıllık ortalama sınır değer olan 40 µg/ m^3 değeri Lefkoşa ve Gazimağusa'da aşılmış olup diğer istasyonlarda yıllık ortalama sınır değeri aşılmamıştır.

Geçmiş yıllarda, Teknecik ve Kalecik Elektrik Santrallerinin bulunduğu bölgelerde Kükürt Dioksit konsantrasyonu zaman zaman hava kalitesi hedeflerini aşmaktaydı. Ancak 2016 yılından itibaren elektrik santrallarında ağırlıkça %1'den fazla kükürt içeren fuel-oil kullanımının yasaklanmasından ötürü, 2024 yılında kükürt dioksit konsantrasyonları hiçbir ölçüm noktasında sınır değerleri aşmamıştır. Azot dioksit, Karbon monoksit ve Benzen kirleticileri yıl boyunca normal seviyede seyrederek Tüzük standartlarını aşmamıştır. Çapı 2.5 mikrometreden küçük olan ince partiküller PM2.5 Partikül Maddelerdir. Solunduğunda akciğerlere ve dolaşım sistemine nüfuz edebilmekte ve yüksek seviyeleri ciddi solunum problemlerine yol açabilmektedir. Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Tüzüğü kapsamında yıllık ortalama sınır değeri 25 µg/m³(mikrogram/metreküp)' dür. 2022-2024

yıllarında hava ölçümleri sonucunda elde edilen verilerden PM2.5 Partikül Maddelerin üç yıllık durumunu gösterilmektedir.

Şekil 2.13.1: Ocak 2024-Aralık 2024 Dönemi Hava Kalite İstasyonlarında Yapılan Ölçümlerde Elde Edilen PM 2.5 Ortalama Verileri

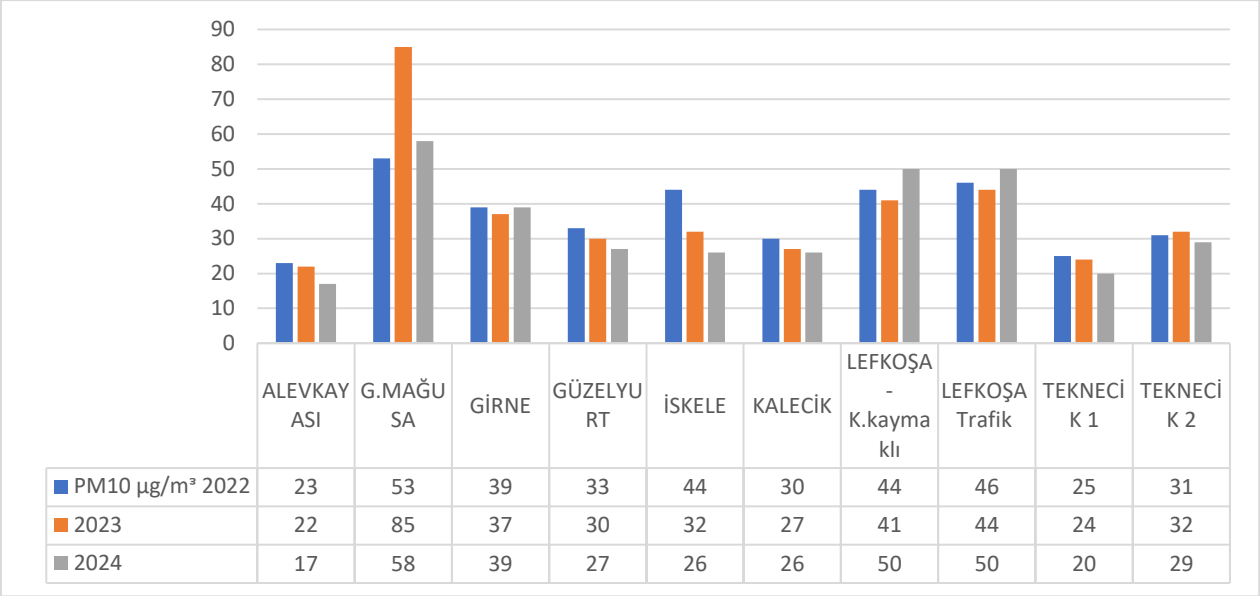

	ALEVKAYASI	G.MAĞUSA	GİRNE	GÜZELYURT	İSKELE	KALECİK	LEFKOŞA-K.Kaymaklı	LEFKOŞA Trafik	TEKNECİK 1	TEKNECİK 2
PM2.5 µg/m³ 2022	11	19	15	14	17	14	19	18	12	14
2023	11	23	15	13	15	13	19	18	12	16
2024	8	19	14	11	8	12	19	18	9	12

Kaynak: Çevre Dairesi

Çapı 10 mikrometreden küçük olan daha büyük partiküller olan PM10- Partikül Maddeleri solunduğunda burun ve boğazda birikebilmektedir. Hava Kalitesinin Değerlendirilmesi ve Yönetimi Tüzüğü kapsamında yıllık ortalama sınır değeri 40 µg/m³ (mikrogram/metreküp)'dür. 2022-2024 yıllarında hava ölçümleri sonucunda elde edilen verilerden PM10 Partikül Maddelerin üç yıllık durumunu gösterilmektedir.

Şekil 2.13.2: PM10 Partikül Maddelerin Üç Yıllık Durumu

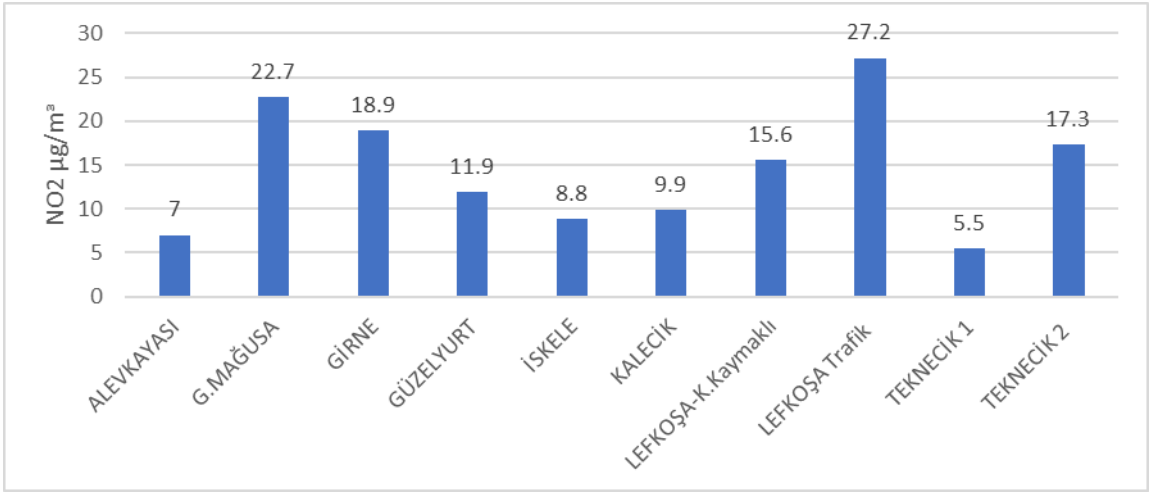

	ALEVKAYASI	G.MAĞUSA	GİRNE	GÜZELYURT	İSKELE	KALECİK	LEFKOŞA - K.kaymaklı	LEFKOŞA Trafik	TEKNECİK 1	TEKNECİK 2
PM10 µg/m³ 2022	23	53	39	33	44	30	44	46	25	31
2023	22	85	37	30	32	27	41	44	24	32
2024	17	58	39	27	26	26	50	50	20	29

Kaynak: Çevre Dairesi

NO_2 (Azot Dioksit); Motorlu araçların egzozlarından ve sanayi faaliyetlerinden kaynaklanan bir gazdır. Yüksek seviyelerde akciğer fonksiyonlarını olumsuz etkileyebilmekte ve astım gibi solunum hastalıklarını kötüleştirebilmektedir.

Şekil 2.13.3: 2024 Yılında KKTC'de Ölçülen Ortalama Azot – Dioksit Değerleri

Kaynak: Çevre Dairesi

NO_2, özellikle trafik kaynaklı kirlilikten kaynaklanan ve solunum yolu hastalıklarına neden olabilecek bir kirletici maddedir. 40 µg/m³ (mikrogram/metreküp) olan sınır değeri insanların uzun süreli NO_2 maruziyetinden korunması için belirlenmiştir.

Elektrik santralleri, dağınık sanayi faaliyetleri, egzoz gazları, çöp yakılması, kömür ocakları, taş ocakları, beton ve asfalt şantiyeleri, yüksek ve yoğun yapılaşma, yerleşim alanlarındaki yapılaşmış alan ve açık alan dengesizliği, Kuzey Afrika üzerinden taşınan toz ve kumun yerel meteorolojik koşullarla birleşmesi havayı tehdit eden en önemli faktörlerdir.

Hava kalitesi verileri, yerel yönetimler, çevre ajansları ve halk sağlığı kuruluşları tarafından hava kirliliği kontrolü ve kamu bilgilendirme çalışmaları için kullanılmaktadır. Hava kalitesini değerlendiren veriler, şehir planlaması, trafik yönetimi, sanayi bölgelerinin düzenlenmesi gibi stratejik karar alma süreçlerinde önemlidir.

13.1.1 İklim Değişikliği ve Çevreye Etkileri

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Akdeniz'in doğusunda yer aldığı için iklim değişikliğinin etkilerine oldukça hassas bir bölgededir. İklim değişikliği, KKTC'de çevre ve toplum üzerinde çeşitli önemli etkiler yaratmaktadır. Akdeniz, iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir.

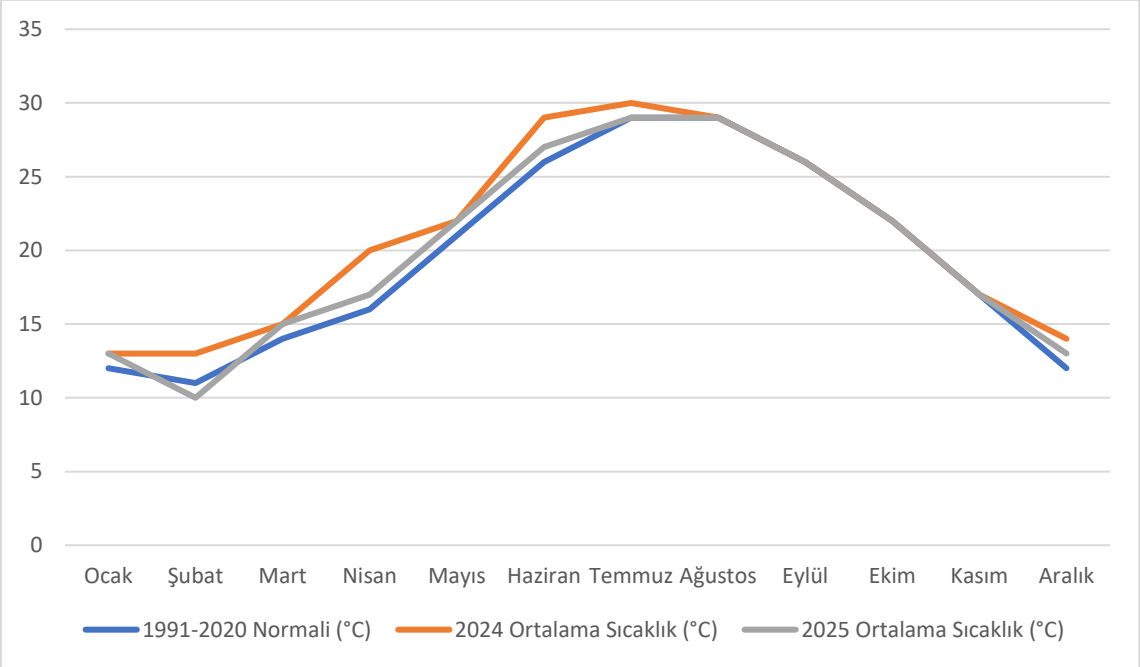
KKTC'de iklim değişikliği, sıcaklıkların artmasına ve su kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır. Bölgede gözlemlenen en önemli etkilerden biri, uzun süreli kuraklık ve sıcak hava dalgalarıdır.

Akdeniz'deki deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı bölgelerinde sel ve erozyon riskini artırmaktadır. KKTC'nin sahil şeridindeki yerleşim yerleri, altyapılar ve doğal alanlar, deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle risk altına girmektedir. Sahil şeridindeki ekosistemler ve turizm altyapıları deniz seviyesinin yükselmesinden etkilenmekte ve ekonomik zararlar doğurabilmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesiyle birlikte tuzlu suyun yer altı tatlı su kaynaklarına karışma riski de artmakta, bu da suyun kalitesini düşürebilmektedir.

KKTC'nin sahip olduğu doğal alanlar ve biyoçeşitlilik de iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Yüksek sıcaklıklar, daha sık görülen aşırı hava olayları ve kuraklık, bölgedeki bitki ve hayvan türlerinin yaşam alanlarını tehdit etmektedir. Ormanlar ve diğer doğal alanlar, artan yangın riski ve kuraklık nedeniyle daralmaktadır. Bu da türlerin göç etmesine veya

yok olmasına neden olmaktadır. Sıcaklık artışı ve denizlerdeki değişiklikler, deniz ekosistemlerini ve balıkçılık faaliyetlerini de etkileyebilmektedir.

Şekil 2.13.4: Ortalama Sıcaklıkların Mukayesesi

Kaynak: Meteoroloji Dairesi

Şekil 2.13.4 KKTC'de, 1991-Ağustos 2025 dönemi ortalama sıcaklık değerlerini ve iklim değişikliği nedeniyle sıcaklık değişimlerinin göstermektedir.

İklim değişikliği, KKTC'de aşırı hava olaylarının (şiddetli yağışlar, seller, sıcak hava dalgaları) sıklığını ve şiddetini artırabileceği gibi bu tür olaylar, altyapıya zarar verebilir ve tarımsal üretimi kesintiye uğratabilmektedir. Ani ve şiddetli yağışlar, şehirlerde ve kırsal alanlarda sel riskini artırmakta, altyapı hasarlarına ve can kayıplarına yol açabilmektedir. Yüksek sıcaklıklar ve kuraklık, orman yangınlarının sıklığını artırması yanında doğal alanlara da zarar verebilmektedir.

KKTC, iklim değişikliğinden ciddi şekilde etkilenmeye başlamış bir bölgedir. Sıcaklık artışı, su kıtlığı, kıyı erozyonu ve biyoçeşitlilik kaybı gibi etkiler, ülkenin çevresel ve ekonomik geleceği üzerinde büyük riskler oluşturmaktadır. İklim değişikliğiyle mücadele için KKTC'de su kaynaklarının korunması, sürdürülebilir tarım uygulamalarının geliştirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması gibi adımlar önemlidir.

Bilindiği üzere KKTC'de Geçitköy göletinin baraja dönüştürülmesi sonrasında 17 adeti sulama maksatlı, 12 adeti ise yeraltı sularını besleme amaçlı 29 adet gölet bulunmakta ve bunların sulama amaçlı olanlarının toplam kapasitesi 14,7 milyon metreküptür. Sulama maksatlı mevcut on yedi göletin büyük bir çoğunluğunda tarım alanlarına dağıtım şebekesi bulunmamaktadır. İklim koşullarının da kolaylaştırması ile buharlaşma meydana gelmekte ve sonuçta göletlerdeki kullanılamayan birikmiş su tuzlanmaktadır.

13.1.2 Atık Su Arıtma Tesisleri ve Çevre

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki atık su arıtma tesisleri, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve doğal kaynakları korumak amacıyla önemli bir altyapı unsurudur. KKTC'deki nüfus artışı, turizm sektöründeki büyüme ve sanayi faaliyetleri, atık su arıtma tesislerine olan ihtiyacı artırmıştır. Bu tesisler, evsel ve endüstriyel atık suların temizlenmesi ve denizlere, yer altı sularına ya da diğer çevreye zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmesini sağlamaktadır.

Ülkede kanalizasyon ve su arıtma tesislerinin yeterli düzeyde olmayışı (Lefkoşa, Gazimağusa ve Güzelyurt arıtma tesisi hariç), çöp ve lağım sularının gelişigüzel yerlere dökülmesi, suni gübrelerin doğaya verdiği zararın hiçbir şekilde ölçülmemesi, yeraltı sularında tarımsal ilaç kaynaklı ve bakteriyolojik kirlenmeler, sorunun insan sağlığını tehdit eder seviyelere gelmesine neden olmaktadır.

KKTC'de, Jeoloji ve Maden Dairesi, içme, kullanma ve sulama suyu ihtiyacına yönelik araştırmaların yapılması ve üretim kuyularının kazılması, yerleşime açılacak alanlarda yapılaşma öncesi zemin parametrelerinin tespitine yönelik çalışmaların yapılmasından sorumlu kurumdur.

13.1.2.1 KKTC'deki Başlıca Atık Su Arıtma Tesisleri

Gazimağusa bölgesinde yer alan bu tesis, bölgenin büyüyen nüfusuna ve sanayi faaliyetlerine hizmet etmektedir. Tesis, evsel ve kısmen endüstriyel atık suların arıtılması amacıyla kurulmuştur.

Girne, KKTC'nin turistik bir şehri olduğu için burada atık su arıtma sistemlerinin önemi büyüktür. Tesis hem yerel halkın hem de turistik işletmelerin atık sularını çevreye zarar vermeden arıtmaktadır.

Lefkoşa (Haspolat), KKTC'nin başkenti ve en büyük şehri olarak büyük miktarda atık su üretmektedir. Şehirde yer alan arıtma tesisi, yoğun nüfusun ve ticari faaliyetlerin sebep olduğu atık suları arıtarak çevre kirliliğini önlemektedir.

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu Güzelyurt bölgesinde, atık suların arıtılması hem çevre sağlığını koruma hem de tarım arazilerinin korunması açısından önemlidir. Bu tesiste arıtılan sular, bazı durumlarda tarımsal sulama için de kullanılmaktadır.

Tablo 2.13.2: KKTC'deki Atık Su Arıtma Tesislerinin Maksimum Kapasiteleri

	Max Kapasite (m^3/gün)
Haspolat	30.000
Güzelyurt	1.350
Mağusa	9.000
Girne	1.800
Bafra	6.000
Lapta	3.000

Kaynak: Çevre Dairesi

KKTC'deki atık su arıtma faaliyetlerinin önemi çevre koruma, su kaynaklarının yeniden kullanımı ve sürdürülebilirlik alanlarında ortaya çıkmaktadır. Arıtma tesisleri, atık suların arıtılmasını sağlayarak denizlerin, yer altı sularının ve toprakların kirlenmesini önlemektedir. Bu, özellikle ada ülkesi olan KKTC'de deniz ekosistemlerinin korunması için önemlidir. KKTC gibi su kaynakları sınırlı olan bir bölgede, arıtılmış suyun tarımsal sulama, park ve bahçe sulama gibi alanlarda kullanımı su kaynaklarını koruma adına büyük avantaj sağlamaktadır. Artan nüfus ve turizmle birlikte atık su miktarı da artmaktadır. Yeni ve modern arıtma tesislerinin kurulması, bu artışı yönetebilmek için kritik öneme sahiptir. Tablo 2.12.2'de KKTC'deki atık su arıtma tesislerinin kapasiteleri verilmektedir.

KKTC'deki atık su arıtma tesislerinin sayısının ve kapasitesinin artırılması hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli bir adım olacaktır. Tesislerin modernizasyonu ve genişletilmesi ile birlikte, arıtma süreçlerinin iyileştirilmesi de bölge halkı için daha sağlıklı bir çevre anlamına gelir.

Tablo 2.13.3: 2024 Yılı KKTC'deki Turistik Tesislerin Atıksu Bertaraf Genel Tablosu

Bölgeler	Emici Kuyu / Kanalizasyonu Kullanan Turistik Tesis Sayısı	Arıtma Tesisi Kullanan Turistik Tesis Sayısı
Gazimağusa	4	2
Girne	70	7
Güzelyurt	1	0
İskele	9	9
Lefkoşa	6	0

Kaynak: Çevre Dairesi

13.1.3 Katı Atık Yönetimi ve Çevre

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti katı atık yönetimi, çevre koruma ve sürdürülebilir gelişim açısından önemli bir konudur. Katı atıklar, günlük yaşamda üretilen ambalaj atıkları, organik atıklar, inşaat atıkları ve diğer türden atıkların tümünü kapsamaktadır. KKTC'de katı atık yönetimi ile ilgili çeşitli uygulamalar ve politikalar geliştirilmiştir.

KKTC'de katı atıklar için çeşitli depolama alanları ve geri dönüşüm tesisleri bulunmaktadır. Depolama alanlarının çevre dostu bir şekilde yönetilmesi ve sızıntı önleyici sistemlerin kullanılması önemlidir. Geri dönüşüm tesisleri ise toplanan atıkları işleyerek yeniden kullanılabilir hale getirmektedir.

KKTC'de katı atık yönetimi, Çevre Koruma Dairesi tarafından denetlenmektedir. KKTC'de katı atık yönetimi ile ilgili çeşitli yasalar ve yönetmelikler bulunmaktadır. Bu mevzuatlar, atıkların yönetimi ve geri dönüşüm süreçlerinin düzenlenmesini içermektedir.

KKTC'de katı atık bertarafı, çevresel sürdürülebilirlik için hayati bir öneme sahiptir. Düzenli depolama, geri dönüşüm, kompostlama ve enerji üretimi gibi çeşitli yöntemlerin entegrasyonu, atık yönetimi süreçlerinin etkinliğini artıracaktır. Altyapı geliştirme, halkın bilinçlendirilmesi ve denetimlerin güçlendirilmesi, katı atık bertarafının başarılı bir şekilde yönetilmesine katkıda bulunacaktır. Bu sayede hem çevre korunacak hem de doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır.

13.1.4 Doğal Hayat ve Çevre

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerinde çalışmaların başladığı 1992 yılından bu yana son yıllarda yapılan araştırmalarda Akdeniz'de yaşadığı kabul edilen Chelonia mydas türü deniz

kaplumbağalarının yaklaşık %25'i ile Caretta Caretta türü deniz kaplumbağasının yaklaşık %10'unun yumurta bırakmak için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sahillerini seçtiğini göstermektedir (Godley and Broderick,1995,1996). Ancak, kaplumbağaların her yıl yuva yaptığı sahillerde insan faaliyetlerinin artması nedeniyle yuva sayısında önemli düşüşler saptandığı yetkililerce ifade edilmektedir.

Karpaz'da (zon 3, zon 2a, zon 2b) 1834 yuva kaydedilmiştir. Yuvaların 1.1726'sı Chelonia mydas, 20'si Caretta caretta, 88 tanesinin hangi türe ait olduğu tespit edilememiştir. Ronnas ve Ayfilon kumsalları en çok yuva yapılan sahiller olmuştur. Kaydedilen yuvaların 413 tanesi kısmen veya tamamen predatasyona uğramıştır. Karşıyaka (Güzelyalı) kumsalında, 77 yuva tespiti yapılmıştır. Bunlardan 18 tanesi yeşil deniz kaplumbağasıdır. Caretta Caretta yuva sayısı 59 olarak gerçekleşmiştir. Akdeniz (zon 5) ve Alagadi (zon 4) kumsallarında, toplam 1585 yuva tespiti yapılmıştır. Zone 2a (Avtepe)'da 54 yuva tespiti yapılmıştır. Alagadi'de ilk yuva 10 Mayıs'ta yeşil kaplumbağa tarafından gerçekleştirilmiştir. Gazimağusa körfezi, (zon 1) 314 Caretta caretta yuvası tespit edilmiştir.

Ülkemiz, kuşların göç yolu üzerinde olması, çok sayıda göçmen kuşu ve türleri tükenmek üzere olan kuşları barındırması sebebiyle uluslararası bir statüye sahiptir. 300 göçmen ve 46 yerleşik tür (2 endemik, 5 endemik alt tür) kuş söz konusudur. Yazın yumurtlamak için gelen 27 türün yanı sıra rastlantısal olarak gelen 51 tür kuşu konuk etmekteyiz, ayrıca göç ederken Kıbrıs'ı kullanan 220 tür kuş her yıl düzenli olarak göçlerini yapmaktadır. Dünyada türleri tükenme tehlikesi altında olan kuş listesinde yer alan 20 kadar kuştan 12'si bizim KKTC'de de yaşamakta, birkaç türü de üreme yapmaktadır. Zengin kuş türlerinin bulunduğu ülkemiz yoğun av baskısı altındadır. Bir yandan yaşam alanlarının daralması bir yandan yoğun av, kuşların sayılarını azaltmakta ve tür kaybına neden olmaktadır. Sulak alanların kirliliği, hava kirliliğinin neden olduğu iklim değişikliği, yoğun ve çarpık yapılaşma, kıyı yağmacılığı, orman kaybı, artan tarımsal ilaç kullanımı, bitki örtüsünün değişmesi diğer olumsuzluklardır.

Su kuşları sulak alanlarımızda, küçük kuşlar ovalık ve orman alanlarımızda, yırtıcı kuşlar orman alanlarımız ve kayalık (tepe ve dağlarda) alanlarımızda yaşarlar ve üreme yaparlar. Karpaz bölgesi, kuş popülasyonumuzun büyük bir kısmını barındırmaktadır. Girne bölgesi dağlık alanlarında özellikle yırtıcı kuşlar çoğunluktadır. Sulak alan ve lagünlerde de su kuşları barınmakta ve kıyılarımızda taşlaşmış kumullarda Arı Kuşlarının ürediği saptanmıştır (Bafra, Altın kum). Ayrıca kıyılarımız Martıların yaşam alanlarıdır. Zafer Burnu açıklarında 9 adacıktan en büyüğü olan Klithes adasında Avrupa'da türü tükenmek üzere olan Ada Martısı ve Karabatak üreme yapmaktadır.

Halkalanan kuşlar; 2024 yılında 72 tür 1485 kuş halkalanmış olup Karabaşlı ötleğen (Sylvia atricapilla) 699 adet ile en fazla halkalanan tür olarak birinci sıradadır. Halkalama; Dipkarpaz, Yenierenköy, Balıkesir (kanlıdere yakınları), Tatlısu, Fener adası, Kayalar ve Yedikonuk lokasyonlarında yapılmıştır.

Karpaz Bölgesi'nde bulunan ve Milli Park içinde yer alan, dünyada benzeri görülmemiş şekilde evcil yaşamdan doğal yaşama geçen hür eşekler, kendine özgü iri yapıları ve genetik özellikleriyle Literatüre "Kıbrıs Eşeği" olarak girmişlerdir. Gerek bölge halkına gerekse ülkeye büyük zenginlikler katabilecek potansiyele sahip bu hayvanlar asırlardır doğa koşullarına göğüs gererek yaşamlarını ve nesillerini sürdürme başarısını göstermişlerdir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Akdeniz'in biyolojik çeşitliliği açısından oldukça zengin bir bölgesidir ve birçok endemik bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Endemik bitkiler, sadece belirli bir coğrafi bölgede doğal olarak yetişen ve o bölgeye özgü olan bitkilerdir. KKTC'nin kendine has iklimi ve coğrafyası, burada endemik bitki türlerinin gelişmesine olanak sağlamaktadır. İşte KKTC'deki bazı önemli endemik bitkiler; Kıbrıs Lalesi (Tulipa cypria), Kıbrıs Akçaağacı (Acer obtusifolium), Kıbrıs Karanfili (Dianthus cyprius), Kıbrıs Süseni (Iris cypriana), Beşparmak Yılanyastığı (Arum cyprium), Kıbrıs Adaçayı (Salvia willeana), Kıbrıs Taş Karanfili (Silene fraudatrix), Kıbrıs Menekşesi (Viola cypria), Kıbrıs Çamı (Pinus brutia var. Cypria), Anacamptis pyramidalis cypria (Kıbrıs Orkidesi)

KKTC'de bu endemik bitkilerin korunması amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle Tehlike Altındaki Türlerin Korunması programları ve yerel üniversitelerin biyoloji bölümleri bu konuda araştırmalar yürütmektedir. Ayrıca, birçok endemik bitki türü, Milli Parklar ve Koruma Alanları içerisinde koruma altına alınmıştır. KKTC'nin bu zengin bitki örtüsü, doğa severler için keşfedilmeyi bekleyen birçok güzellik sunmakta ve doğal yaşamın korunması açısından büyük önem taşımaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, doğal güzellikleri ve biyolojik çeşitliliği korumak amacıyla Özel Çevre Koruma Alanları oluşturmuştur. Bu alanlar, ekosistemleri, endemik türleri ve tarihi-kültürel varlıkları koruma amacıyla ilan edilmiştir. Özel Çevre Koruma Alanları, çeşitli yaban hayatı, bitki örtüsü ve su kaynaklarının korunmasına katkı sağlarken aynı zamanda sürdürülebilir turizm ve çevre dostu ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesini teşvik etmektedir.

13.1.5 KKTC'de Öne Çıkan Bazı Özel Çevre Koruma Alanları

Karpaz Yarımadası (Dipkarpaz); KKTC'nin kuzeydoğu ucunda yer alır ve bölgenin en önemli doğal alanlarından biridir. Zengin biyoçeşitliliği, endemik bitki türleri ve nadir bulunan hayvanlarla tanınmaktadır. Aynı zamanda Altınkum Plajı gibi ünlü sahilleri, deniz kaplumbağalarının (Caretta Caretta ve Chelonia mydas) yuvalama alanıdır.

Alagadi Plajı (Kaplumbağa Plajı), Girne'nin doğusunda yer almakta ve özellikle deniz kaplumbağalarının yumurtlama alanı olarak bilinmektedir. Caretta Caretta ve yeşil deniz kaplumbağaları (Chelonia mydas) bu plajda yuvalarını yaptığı için plaj, Özel Çevre Koruma Alanı olarak ilan edilmiştir.

Gazimağusa Sulak Alanları, özellikle kuş gözlemciliği açısından önemli bir doğal alandır. Göçmen kuşların konaklama alanı olan bu bölge hem yerel hem de uluslararası öneme sahip bir kuş koruma alanıdır.

Avtepe nadir bitki türlerinin bulunduğu ve endemik türlerin yaşam alanı olan bir bölgedir. Bu alan, doğal yaşamın sürdürülebilirliği için korunmaktadır. Bölgede, flora ve fauna açısından zengin bir çeşitlilik söz konusudur. Endemik bitkiler, yaban hayatı ve özellikle kuşlar için önemli bir habitat görevi görür.

Tatlısu özellikle Caretta Caretta ve yeşil deniz kaplumbağalarının (Chelonia mydas) yuvalama alanlarından biridir. Deniz kaplumbağalarının korunması, bölgenin çevresel önemini artırmaktadır. Bölge, zengin deniz ve kara ekosistemlerine sahiptir. Kıyı boyunca hem deniz hem de kara flora ve faunası açısından zengin bir çeşitlilik bulunmaktadır. Endemik bitki türleri, kıyı şeridinde korunması gereken önemli doğal varlıklardır. Aynı zamanda birçok kuş ve diğer yaban hayvanları bu bölgede yaşamaktadır.

Tablo 2.13.4: 2024 Yılı Ekolojik Etki Değerlendirme Çalışmaları

	Olumlu EED Kararı	Olumsuz EED Kararı
Alagadi Özel Çevre Koruma Bölgesi	-	2
Gazimağusa Sulak Alanları Özel Çevre Koruma Bölgesi	2	2
Akdeniz Özel Çevre Koruma Bölgesi	1	4
Tatlısu Kıyı Şeridi Özel Çevre Koruma Bölgesi	-	1
Avtepe Özel Çevre Koruma Bölgesi	-	-
Karpaz Özel Çevre Koruma Bölgesi	1	3

Kaynak: Çevre Dairesi

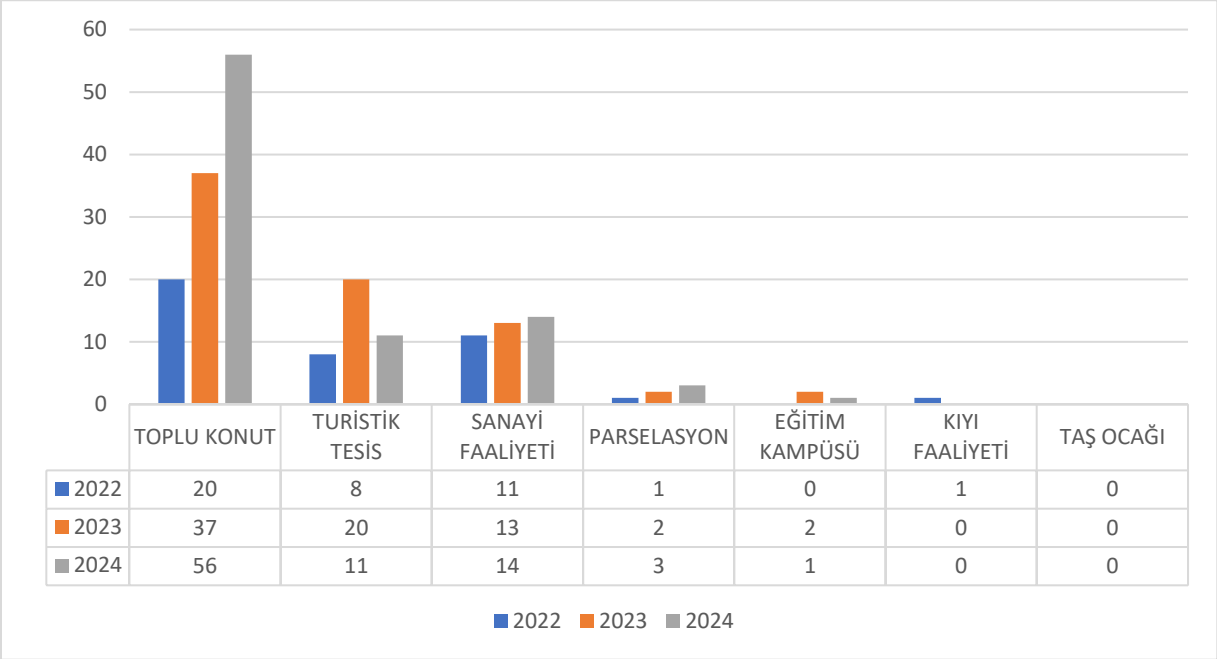
13.1.5.1 Çevresel Etki Çalışmaları

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporu, bir projenin çevre üzerindeki olası etkilerini analiz eden, projeyi hayata geçiren kişi veya kuruluş tarafından hazırlanması gereken kapsamlı bir belgedir. Bu rapor, projenin çevresel etkilerini minimize etmek, çevresel zararları önlemek ve sürdürülebilir bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla düzenlenmektedir. ÇED raporu, çevre mevzuatının bir parçasıdır ve birçok ülkede, büyük projelerin yasal olarak ÇED raporu hazırlamaları zorunludur. ÇED raporu, çevreyi koruma sürecinin temel bir aracıdır. Doğal kaynakların korunması, kirliliğin önlenmesi ve çevreye verilen zararın en aza indirilmesi amacıyla bu rapor büyük bir öneme sahiptir. Projelerin çevresel etkilerinin dikkatlice değerlendirilmesi, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmekte ve gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakılmasını sağlamaktadır. Birçok ülkede ÇED raporu, büyük projeler için yasal bir zorunluluktur. Proje sahipleri, çevre üzerinde ciddi etkiler oluşturabilecek projeleri bu süreçten geçirmeden uygulamaya koyamazlar. ÇED süreci, halkın ve sivil toplum kuruluşlarının projelerle ilgili görüşlerini dile getirmelerine olanak tanımakta ve bu, projelerin daha şeffaf ve katılımcı bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Dünyada çevre yönetimi konusunda başarılı olmuş tüm ülkelerde uygulanmakta olan ve çevresel kalitenin ve değerlerin korunmasında en fazla paya sahip olduğu bilinen ÇED uygulaması 21/1997 sayılı Çevre Yasası'nda hayata geçirilmiştir. Çevreyle ilgili yönetsel bir araç olarak kullanılan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), Çevre Koruma Dairesi tarafından hazırlanıp 872/1997 sayılı tüzükle yürürlüğe girmiştir. ÇED, tüzükte belirtilen ekonomik amaçlı yatırım etkinlikleri için zorunlu tutulmaktadır.

KKTC'de Çevresel Etki Değerlendirme ile istatistiki bilgiler şekil 2.13.5, 2.13.6 ve 2.13.7'de verilmektedir.

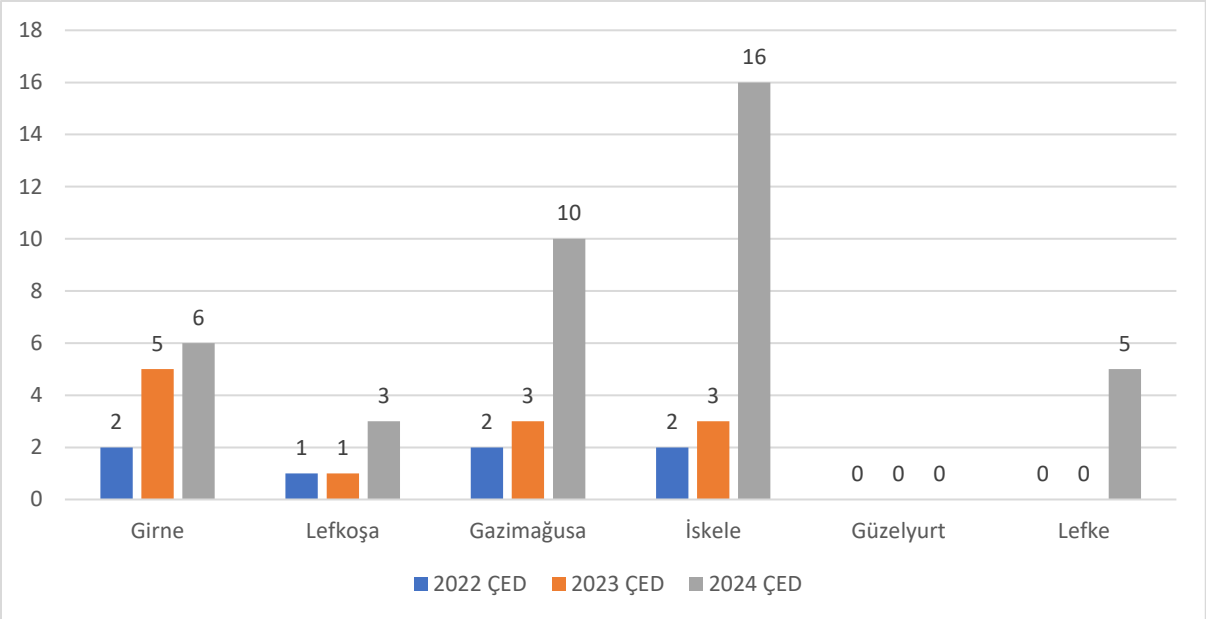
Şekil 2.13.5: 2022-2024 Yılları ÇED-ÖNÇED Raporlarının Faaliyetlere Göre Dağılımı

	TOPLU KONUT	TURİSTİK TESİS	SANAYİ FAALİYETİ	PARSELASYON	EĞİTİM KAMPÜSÜ	KIYI FAALİYETİ	TAŞ OCAĞI
2022	20	8	11	1	0	1	0
2023	37	20	13	2	2	0	0
2024	56	11	14	3	1	0	0

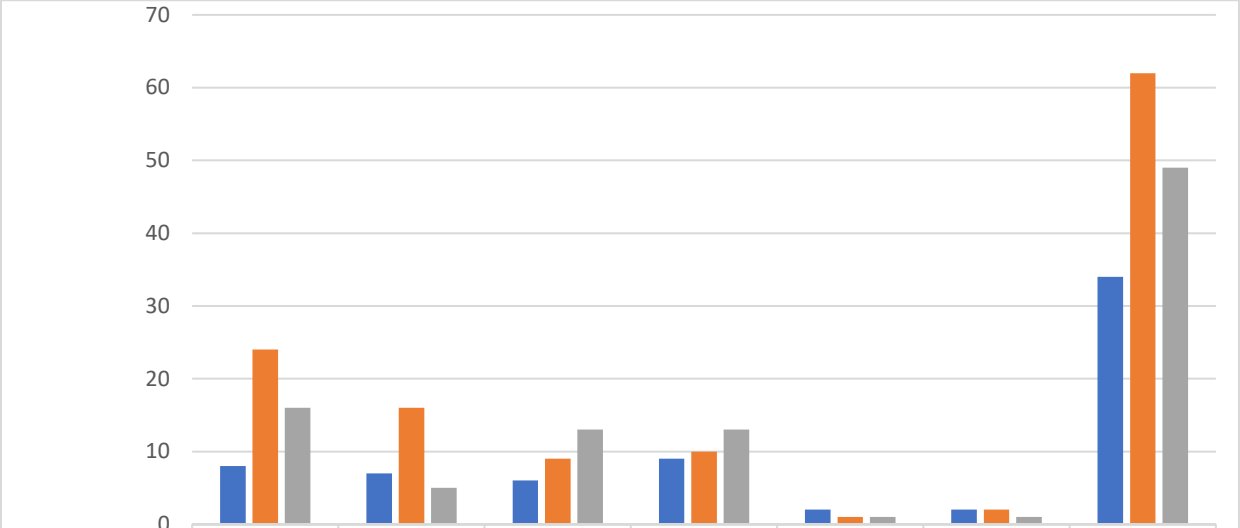
Kaynak: Çevre Dairesi

Şekil 2.13.6: 2022-2024 Yılları ÇED Raporlarının Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: Çevre Dairesi

Şekil 2.13.7: 2022-2024 Yılları ÖNÇED Raporlarının Bölgelere Göre Dağılımı

	GİRNE	LEFKOŞA	GAZİMAĞUSA	İSKELE	GÜZELYURT	LEFKE	TOPLAM
2022 ÖNÇED	8	7	6	9	2	2	34
2023 ÖNÇED	24	16	9	10	1	2	62
2024 ÖNÇED	16	5	13	13	1	1	49

Kaynak: Çevre Dairesi

13.1.6 Kıyı ve Denizlerin Kirliliği

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kıyıları ve denizleri, doğal güzellikleri ve biyoçeşitliliği ile önemli bir ekosistem alanıdır. Ülkemiz, 200 km'yi aşkın kıyı şeridiyle, bu alanda, dünyanın en zengin ve şanslı ülkeleri sınıfına girmektedir. Ancak, kıyı şeridi kirlilikten korumakta yetersiz kalınmakta ve çeşitli kirlilik kaynakları nedeniyle çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bazı bölgelerdeki sanayi ve yerleşim alanlarından kaynaklanan atık sular, deniz ve kıyılara deşarj edilmektedir. Bu atık sular, su kirliliğine neden olarak deniz ekosistemlerini tehdit etmektedir. Atık su arıtma tesislerinin yetersizliği veya eksikliği, bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Kıyılara ve denizlere bırakılan plastik, ambalaj ve diğer katı atıklar, deniz yaşamını tehdit eden ciddi bir kirlilik kaynağıdır. Kıyı boyunca yapılan insan faaliyetleri sonucu, atıkların düzgün bir şekilde bertaraf edilmemesi çevre kirliliğine yol açmaktadır. Tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan pestisitler ve gübreler, yüzey sularına karışarak denizlere ulaşabilmekte ve su kalitesini etkileyerek deniz yaşamına zarar verebilmektedir. Tarım alanlarından kaynaklanan erozyon ve akıntılar, denizlerde besin fazlalığına (eutrofikasyon) yol açabilmektedir. Deniz ve kıyı alanlarında kirliliği önlemek için yeterli önlemler alınmaması,

kirliliği artıran bir diğer faktördür. Çevre bilincinin düşük olması, bu durumu daha da kötüleştirebilmektedir.

KKTC'nin, çevrili olduğu denizlerde genelde yerel kirlilikler yaşanmaktadır. Kirliliğe yol açan dış etkenler ise Ortadoğu'dan gelen tankerlerle, limanlarımıza girip-çıkan gemilerin bıraktıkları tonlarca atık, komşu ülkelerden akıntılar ve rüzgarla gelen atıklardır. Bu durum, özellikle Gazimağusa limanı ve çevresinde deniz dibinde çöp birikmesine neden olmaktadır. Ülkenin kirli bir havzada bulunması denizlerimiz açısından tehdittir. Ancak bu tehditin ne ölçüde etkili olduğu ölçülememektedir. 2024 yılı içerisinde atıksu ve deniz suyu ile ilgili 58 analiz yapılmış ve bu analizlerde yasal standartların üzerinde çıkan herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Çevre kirliliğinin etkileri ise; ekosistem üzerindeki etkileri, insan sağlığı üzerindeki etkiler ve turizm üzerindeki etkiler olarak sınıflandırılmaktadır.

KKTC'deki kıyıların ve denizlerin kirliliği, çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan ciddi tehditler oluşturmaktadır. Atık yönetimi, eğitim ve denetim gibi önlemlerle bu sorunların üstesinden gelinmesi mümkündür. Sürdürülebilir bir çevre yönetimi ile KKTC'nin doğal güzelliklerinin ve ekosistemlerinin korunması sağlanabilir.

13.2 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde çevre kirliliği hem doğal kaynaklar hem de halk sağlığı üzerinde ciddi etkiler yaratan bir sorundur. KKTC'nin çevresel sorunları, küçük bir ada devleti olmanın getirdiği sınırlı doğal kaynaklar, ekonomik gelişme baskıları ve etkili çevre yönetimi konusundaki zorluklarla birleşmektedir.

KKTC'de su kaynakları sınırlıdır ve bu kaynaklar ciddi bir baskı altındadır. Su kıtlığına ek olarak, su kirliliği de KKTC'de önemli bir sorundur. Ülkede sınırlı tatlı su kaynağı bulunmaktadır ve yağışlar düzensizdir. Ayrıca, yeraltı sularının aşırı kullanımı ve kıyı bölgelerinde deniz suyu karışımı, yer altı suyu rezervlerinin tuzlanmasına neden olmaktadır. Bu durum tarım ve içme suyu tedarikini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, KKTC'de su kaynaklarının bilinçsizce kullanılması ve kirletilmesi, çevre sorunlarının başında yer almaktadır.

KKTC'de atıkların düzgün şekilde yönetilmesi önemli bir sorun teşkil etmektedir. Katı atıkların geri dönüştürülmesi ve düzenli depolama sahalarının yetersizliği, çevre kirliliğine yol

açmaktadır. Bunun yanı sıra yasa dışı çöp dökümü de yaygındır. KKTC'de çöplerin toplanması, yok edilmesi ve çöp alanlarının yetersizliği yanında, çöplerin ekonomiye yeniden kazandırılması sorunu ile ilgili teknik ve fiziki çalışmalar henüz tamamlanıp uygulamaya geçilememiştir.

Ülkemizin enerji gereksiniminin kesintisiz karşılanabilmesi için sürdürülebilir enerji politikalarımızın eksikliği yanında, yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarımızın yeterince devreye sokulamayışı, fosil kaynaklı yakıta dayalı enerji santrallerimizin yarattığı hava kirliliği ve yüksek maliyetli enerji kullanımı sorun olmaya devam etmektedir. KKTC'deki fosil yakıt kullanımı ve eski model araçların varlığı hava kirliliğine neden olmaktadır. Özellikle sanayi bölgeleri ve şehirlerde bu sorun daha belirgin hale gelmektedir.

KKTC'de hızlı kentleşme ve plansız yapılaşma, tarım alanlarının ve doğal yaşam alanlarının yok olmasına neden olmaktadır. Bu durum, flora ve fauna üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve biyoçeşitliliğin azalmasına yol açmaktadır. Topraktaki plansız yapılaşma ve erozyon sorunu uzun dönemde verimli tarımsal toprakların ortadan kalkmasına, beslenme yetersizliğine ve gelecekte ülkenin en önemli üretim sektörünün ortadan kalkmasına neden olacaktır.

Ülkede koruma altına alınmış doğal alanların sınırlı olması, türlerin korunmasında yetersiz kalınmasına neden olmaktadır.

KKTC, Akdeniz'de yer aldığı için iklim değişikliğinin etkilerini yoğun bir şekilde hissetmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı erozyonuna ve tarımsal alanların zarar görmesine yol açabilmektedir. İklim değişikliği nedeniyle yaz aylarında aşırı sıcaklar ve su kaynaklarının azalması önemli bir çevre sorunu haline gelmiştir.

KKTC kıyılarında deniz kirliliği ciddi bir sorundur. Özellikle plastik atıklar ve diğer kirleticiler deniz ekosistemini olumsuz etkilemektedir. Kuzey Sahillerimize özellikle gemilerden atılan yabancı ülke kaynaklı katı ve sıvı atıklar birikmektedir. Plastik cisimler, petrol, motor yağları, deterjan ve tıbbi malzemeler bunlar arasındadır.

Kıyılarımızdaki yerleşim birimlerinden ve turistik tesislerden arıtılmamış veya yeterli derecede arıtılmamış kirli suların denize verilmesi gelecekte önemli bir soruna dönüşme eğilimi taşımaktadır. Belediye sınırları içerisinde kalan kıyılarda gelişme ve inşaat faaliyetini kurala bağlayacak olan "Kıyı İmar Yasası", Anayasa'nın emredici gücüne rağmen yıllardır çıkarılmamıştır. Bu yasal boşluk nedeniyle kıyılarda birçok inşaat yapılmış, kıyılar gelişigüzel yapılaşma ile yoğunlaşmış, estetik değerlerin kaybolmasına neden olunmuştur.

Kentleşme ve turizm yatırımlarının kıyı ve ormanlık alanlara kayması sonucu kuşların yaşam alanlarının daralması, erozyon ve çölleşme sonucu yiyecek ve su bulamayan kuş türlerinin tükenmesi (dere kuşu) önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, orman yangınları da zaman zaman doğal habitatların yok olmasına neden olmaktadır.

Tarihi kent ve köy dokuları yeterince korunamamaktadır. Tarihi ve kültürel doku özelliği taşıyan bölgelerin gerçek sahiplerinin çeşitli nedenlerle bu konutlarını ve bölgeyi terk etmeleri, yeni gelen nüfusun demografik yapısının, yerel sosyal ve kültürel yapıdan farklı olması nedeniyle meydana gelen değişim sorunlar yaratmaktadır.

KKTC'de özellikle şehir merkezlerinde gürültü kirliliği de önemli bir çevresel sorundur. Artan motorlu taşıt trafiği, inşaat faaliyetleri ve turistik bölgelerdeki yoğunluk, gürültü seviyelerini yükseltmekte ve özellikle büyük şehirlerde yaşayan insanlar üzerinde sağlık ve yaşam kalitesi açısından olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Bireyler, bireysel hakları etkilenmedikçe çevrelerindeki gelişmelere yeterince ilgi göstermemektedirler. Ortak yaşam alanlarını, sokakları ve mahalleleri kullananlar ve paylaşanlar arasında ortak yaşam bilinci yeterince gelişmemiştir. Sınırsız mülkiyet hakkı anlayışı hala geçerlidir ve geliştirilen planlama kararlarında dirence yol açmaktadır.

Kaçak inşaat ve standartlara uygun olmayan yapılar yapılabilmektedir. Yerel yönetimlerin denetim gücü sınırlıdır, bu da görevlerini yerine getirmede yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Devletin ilgili kuruluşları; kadro, teknik donanım eksiklikleri, örgütlenme ve politik müdahalecilikle uğraşmakta, sorumluluk ve yetki alanlarında yeterince etkili olamamaktadırlar.

Bitki hastalıkları, zararlı böcekler ve yabancı otlar gibi tarımsal ürünlerin azalmasına sebep olabilecek çeşitli etmenlere karşı kullanılan kimyasal bileşikler olan pestisitler, sebze ve meyvelerde kalıntı bırakmak suretiyle insanları ve hayvanları zehirlemekte, birçok hastalıklara zemin hazırlamaktadırlar. AB ülkeleri dahil, tüm gelişmiş ülkelerde tarımsal ürünler üretimden-tüketiciye ulaşana dek her safhada "pestisit kalıntı izleme çalışmaları" adı altında bir program dahilinde sürekli değerlendirilmektedir. KKTC'de bu konuda ciddi ve güvenilir bir sistem henüz kurulamamıştır.

Aşırı ve bilinçsiz avlanma deniz canlılarının sayısında azalmaya yol açmaktadır. Balıkçılık yönetiminde eksiklikler ve deniz koruma alanlarının yetersizliği bu sorunu derinleştirmektedir.

KKTC'de enerji üretimi büyük ölçüde fosil yakıtlara dayalıdır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı sınırlıdır, ancak güneş enerjisi gibi yenilenebilir kaynakların

potansiyeli oldukça yüksektir. Enerji tüketiminde verimsizlik hem ekonomik hem de çevresel sorunlar yaratmaktadır. Yenilenebilir enerji yatırımları bu sorunun çözülmesi açısından önemlidir.

KKTC'deki çevre sorunlarının çözümü, sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasını, daha etkili atık yönetimi ve su kaynaklarının korunmasını gerektirmektedir. Ayrıca, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması ve çevre bilincinin artırılması da uzun vadede çevreyi koruma açısından kritik olacaktır.

14. Fiziki Planlama

Fiziki planlama; ülkesel düzeyde sektörel hedef ve yatırımlar dikkate alınarak, düzenli gelişmeyi özendirmek ve denetlemek, nüfus yerleşimleri, konut alanları ve yoğunluklarını, bina kat sayılarını, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım, altyapı, kamu ve sosyal servisleri, tarımla ilgili genel politikaları, sosyal-kültürel-tarihsel ve mimari önemi olan bölgeleri düzenlemek amacıyla hazırlanan, ayrıca mali plan-program ve politikaları da kapsayan stratejik bir planlama türüdür.

Fiziki planlama, ülke ölçeğinden alt ölçeklere inen planlar sistemi ve küçük ölçeklerden büyük ölçeklere doğru bilgi akımı ile yeniden gözden geçirme ve düzenleme etkinliklerini içeren bir sistem bütünü, yönetim ve işletme sürecidir. Fiziki planlar; Ülkesel Fizik Plan, İmar Planları, Çevre Planları ve Öncelikli Alan Planları olmak üzere isimlendirilirler. Bu planlar kademeli olarak ve birbiriyle bağlantılı olarak çalışırlar.

Fiziki planlama aynı zamanda toprağın akılcı ve amacına uygun olarak kullanılması yanında toplum içinde çeşitli çıkar farklılıkları arasındaki dengeyi kurmakla da doğrudan ilgilidir. Buna ek olarak kıt kaynakların dengeli ve etkin kullanımı, yatırımların dengeli yapılması, ülkede nüfus dağılımının planlı ve akılcı olması, fiziki planların kalkınma planlarıyla eşgüdüm içinde yürütülmesini gerektirmektedir.

14.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

14.1.1 Yasal, Örgütsel Durum ve Planlama Çalışmaları

İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyi düzenleyen yasal çerçeve altı ana başlık altında irdelenebilir:

Koruma ve kontrol ağırlıklı olarak, parçacı yöntemlerle özel sorunlara çözümler getiren İngiliz Sömürge Döneminden itibaren yürürlükte olan yasa ve tüzükler; Sahil şeritlerini fiziki olarak korumaya yönelik Fasıl Sahilleri Koruma Yasası (1934) ile inşaat ve parselasyon ruhsatlarının verilmesini düzenleyen Fasıl 96 Yollar ve Binaları Düzenleme Yasası (1946)

16/1987 sayılı Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası; Turizm hizmeti veren turizm kuruluşlarının ve turizm yatırımlarının teşvik edilmesine, düzenlenmesine ve denetlenmesine ilişkin kuralları kapsayan yasa

55/1989 sayılı İmar Yasası; Ülke düzeyinde kaynakların rasyonel kullanımının sağlanabilmesi için sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, ülke ve kent ölçeğinde veya hızlı bir gelişme, yenileşme içinde olan tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri bulunan

alanların, düzenli gelişmesini sağlamak amacıyla fiziki planların hazırlanıp yürürlüğe konmasına olanak veren yasa

60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası; Taşınır veya taşınmaz eski eserler ile doğal varlıkların korunup yaşatılması için ilke ve koruma esaslarını belirleme ve düzenlemeye yönelik yasa

18/2012 sayılı Çevre Yasası; Ülkede yaşayan tüm yurttaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, su, toprak ve hava kirliliğinin önlenmesi için yapılacak düzenleme ve alınacak önlemleri düzenleyen yasa

47/2000 sayılı Teşvik Yasası; Hazırlanan kalkınma planları ve yıllık programlara uygun, çevre koruma ağırlıklı, yapısal ve bölgelerarası dengesizlikleri giderici özellikleri de içeren ve yatırımlara sağlanacak teşvikleri düzenleyen yasa

Ülke düzeyinde her türlü fiziki plan yapma yetki ve sorumluluğu 55/1989 sayılı İmar Yasası uyarınca, Planlama Makamı olarak görevlendirilmiş bulunan Şehir Planlama Dairesi'ne verilmiştir. Şehir Planlama Dairesi bu yetki ve sorumluluğunu, kalkınma planlarının temel hedef ve amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. İmar faaliyetleri ve fiziki gelişmeyle ilgili izin ve kontrol işlemleri; teknik personel ve donanımı bulunan belediyeler tarafından yürütülmektedir. Fasıl 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası'na göre yol yapımı veya bina inşa edilmesi ile yetkili makam Belediye sınırları içerisinde ilgili Belediye meclisidir. Ancak Bakanlar Kurulu herhangi bir taşra belediyesinde belediye meclisi yerine yetkili makam olarak ilçe Kaymakamını veya Kaymakamın başkanlığında en çok altı kişiden oluşan bir kurul atayabilir. Günümüzde Lefkoşa Türk Belediyesi, Gönyeli Alayköy Belediyesi, Gazimağusa Belediyesi, Girne Belediyesi, Yeni İskele Belediyesi, Güzelyurt Belediyesi ve Lefke Belediyesi hudutları içerisinde yetkili makam Belediyeler, diğer belediyelerinde ise ilçe kaymakamlıklarıdır.

İmar Yasası uyarınca, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi dört tip plan hazırlamakla yükümlüdür. Bu planlar:

Ülkesel Fizik Plan: Ülke kaynaklarının akılcı kullanımını sağlamak üzere, sektörel hedef ve yatırımları dikkate alarak, düzenli gelişmeyi özendirmek ve denetlemek, farklı sektörlerle ilgili genel politikalar ve özel sosyal-kültürel-tarihi-mimari alanları belirlemek amacıyla yapılan ülkesel bir plandır.

İmar Planı: Yerleşim birimlerinin düzenli gelişmesini sağlamak, yörede yaşayanlara sağlık, huzur, sosyal refah içinde yaşanabilir bir çevre oluşturmak; sosyal, tarihi, kültürel ve mimari önemi ve özelliği bulunan yapı ve bölgeleri korumak amacı ile hazırlanan planlardır.

Bu planlar, ülkesel fizik planın olmaması halinde Kalkınma Planı'nın ilke, amaç ve hedefleri doğrultusunda hazırlanırlar.

Çevre Planı: Hızlı bir gelişme/yenileşme içinde olan, tarihi, mimari, turistik, doğal özellikleri bulunan ve sorunların yoğun olduğu alanlar için hazırlanan planlardır.

Öncelikli Alan Planı: İvedilikle çözümlenmesi gereken yoğun sorunları bulunan alanlarda gelişmeleri sınırlandırmak, yönlendirmek, denetim altına almak ve düzenli gelişmeyi sağlamak amacıyla yapılan planlardır.

İmar Yasası altında tanımlanan plan türleri hiyerarşisi içerisinde en üstte yer alan Ülkesel Fizik Planı'nın 2015 yılında yürürlüğe girmiş olması ülke planlaması açısından bir milat teşkil etmektedir. Ülkesel Fizik Planı, Ülkenin tümünü planlı bir gelişme ortamına taşımak için atılan önemli ve kapsamlı adımlardan birisidir. Stratejik nitelikte olan Ülkesel Fizik Plan yerel düzeyde alt ölçek planların (İmar Planı, çevre planı) hazırlanmasında, halihazırda plan olan bölgelerde plan değişikliklerinde ve sektör planlarının hazırlanmasında bir dayanak oluşturmaktadır. Bu bağlamda bir sonuç ürün değil sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için bir başlangıç niteliğindedir.

55/1989 İmar Yasası Gereği Yasanın Üçüncü Kısmında yer alan plan (İmar Planı, Çevre Planı, Öncelikli Alan Planı) ve emirname hudutları içerisinde kalan alanda gelişme olarak tanımlanan her türlü faaliyet Planlama Onayına bağlıdır.

Tablo 2.14.1: İmar Planı, Koruma Çevre Planı ve Emirnamelerin Yıllara ve Yüzölçümüne Göre Sınıflandırılması

55/89 İMAR YASASI ALTINDA HAZIRLANAN ENSTRÜMANLAR		**YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ YILI**	**ALANI (KM^2)**	**KKTC İÇERİSİNDE KAPLADIĞI ALAN**
İMAR PLANI / KORUMA ÇEVRE PLANI	Girne Koruma Çevre Planı	1993	0,735	0.02%
	Alagadi Koruma Çevre Planı	1999	5,2	0.16%
	Başkent Lefkoşa İmar Planı	2001	156,41	4.66%
	Girne Çatalköy İmar Planı	2018	108,3	3.23%
	Beyarmudu İmar Planı	2019	143,7	4.28%
	Mehmetçik İmar Planı	2022	110	3.28%
	Gazimağusa İskele Yeniboğaziçi İmar Planı	2023	436,69	13.02%
	Toplam		**961.04**	28,65%
EMİRNAME	Karpaz Emirnamesi	2004	353,54	10.54%
	Tatlısu Büyükkonuk Emirnamesi	2004	152,33	4.54%
	Girne I. Bölge Emirnamesi	2005	153,34	4.57%
	Girne Boğaz Bölgesi Emirnamesi	2006	115,91	3.46%
	Beşparmak Dağları Akiferi Koruma Geçiş Süreci Emirnamesi	2006	60	1.79%
	Girne II. Bölge Emirnamesi	2007	149,22	4.45%
	Toplam		**984.34**	29,35%
PLANLAMA KONTROLU ALTINDA			**1.945,38**	58,00%

Kaynak: Şehir Planlama Dairesi

14.1.2 Nüfus

KKTC'de sistemli olarak nüfus sayımı 1960 yılına kadar sürdürülmüştür, 1974 sonrası ise Kuzey Kıbrıs'ta belirli dönemlerde yapılan tarım sayımı ve seçmen sayımıyla nüfus hakkında veriler derlenmeye çalışılmıştır.

KKTC'de ilk defa 15 Aralık 1996 tarihinde gerçek anlamda bir Genel Nüfus Sayımı yapılmıştır. Söz konusu sayımda KKTC'de 166 adet yerleşim birimi tespit edilmiştir. Bu yerleşimlerden 6'sı kentsel yerleşim 160'ı ise kırsal yerleşim birimlerinden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5000'in üzerinde olan yerleşim birimleri; Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, Lefke ve Gönyeli olarak belirlenmiştir (Tablo 2.14.2).

30 Nisan 2006 tarihinde KKTC'de ikinci kez "2006 Nüfus ve Konut Sayımı" adı altında Genel Nüfus Sayımı yenilenmiştir. Bu sayımda KKTC 154 yerleşim biriminin 8'i kentsel yerleşim ve 146'sı ise kırsal yerleşim biriminden oluşmuştur. Kentsel anlamda nüfusu 5000'in üzerinde olan kentlere İskele ve Değirmenlik de katılmıştır (Tablo 2.14.2).

2011 yılından sonra nüfus sayımı yapılmamıştır. En güncel nüfus bilgileri projeksiyon ile elde edilmektedir. 2023 yılı sonu itibariyle projeksiyon nüfus 476,214 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2.14.2: Nüfus Sayımına Göre Yerleşim Yeri Büyüklükleri

	1996			2006			2011		
Yerleşim Yeri Büyüklüğü	**Yerleşim Yeri Sayısı**	**Nüfus**	**Oranı**	**Yerleşim Yeri Sayısı**	**Nüfus**	**Oranı**	**Yerleşim Yeri Sayısı**	**Nüfus**	**Oranı**
0-199	44	5.066	2,69%	43	4.926	1,92%	49	5.822	2,03%
200-499	55	17.913	9,49%	48	16.280	6,34%	73	25.320	8,85%
500-999	36	25.103	13,31%	25	17.558	6,84%	56	39.655	13,85%
1.000-1.999	18	24.791	13,14%	15	19.333	7,53%	33	46.317	16,18%
2.000-4.999	7	17.848	9,46%	15	45.508	17,73%	30	91.137	31,84%
5.000-9.999	2	12.385	6,56%	3	19.374	7,55%	6	39.383	13,76%
10.000-24.999	3	48.722	25,83%	3	48.416	18,87%	3	38.623	13,49%
25.000+	1	36.834	19,52%	2	85.249	33,22%	0	0	0,00%
Toplam	**166**	**188.662**	**100,00%**	**154**	**256.644**	**100,00%**	**250**	**286.257**	**100,00%**

Kaynak: Şehir Planlama Dairesi

4 Aralık 2011 tarihinde üçüncü kez yapılan Genel Nüfus Sayımı ile KKTC nüfusu ile ilgili bilgiler güncellenmiştir. Ancak 14/2008 sayılı Belediyeler (Değişiklik) Yasası uyarınca Bakanlar Kurulu kararı ile köylerin belediyelere bağlanması sonucunda kent-kır tanımındaki nüfus kriteri bir anlamda geçerliliğini yitirmiştir. Konuya ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus yönünden bakacak olursak 1996 yılında %46,8 olan ilçe merkezindeki nüfus oranı sırasıyla 2006 yılı için %48,8 ve 2011 yılı için %56,8'e yükseldiği görülmektedir (Tablo 2.14.3).

Tablo 2.14.3: Nüfus Sayımına Göre İlçe Merkezleri ve Diğer Bölge Nüfuslarının Dağılımı[1]

	1996		2006		2011	
İlçe Merkezi	**Nüfus**	**Oran**	**Nüfus**	**Oran**	**Nüfus**	**Oran**
Lefkoşa	36.834	19,52%	49.868	19,43%	94.824	33,13%
Gazimağusa	23.295	12,35%	35.381	13,79%	69.741	24,36%
Girne	12.917	6,85%	23.839	9,29%	69.163	24,16%
Güzelyurt[2]	12.510	6,63%	12.391	4,83%	30.037	10,49%
İskele[2]	2.729	1,45%	3.657	1,42%	22.492	7,86%
Toplam	88.285	46,80%	125.136	48,76%	286.257	100,00%

[1]*De jure Nüfus*
Kaynak: Şehir Planlama Dairesi

14.1.3 Konut ve Fiziki Planlama

Ülkesel fiziki planlamanın hedeflerinden biri de ülkedeki konut ihtiyacını karşılayacak konut alanlarını ve konut politikalarını saptamaktır. Konut politikaları ülkesel kalkınma planlarında belirtilen ve kentsel/bölgesel planlama ile uyum içinde yürütülen amaç, kural ve önlemleri içerir. Konut politikalarının, konut ihtiyacını karşılayacak çözümlerin yanı sıra konut çevresinin sorunları ile burada yaşayanların sosyo-ekonomik durumlarına yönelik çözüm önerilerini de kapsaması gerekmektedir.

Konut alanındaki plansız büyümenin yanı sıra ülkede artan eğitim faaliyetleri de plansız büyümeden payını almaktadır. Yeni kurulan üniversite ve kolejler, çevrelerinde konut, ticaret ve rekreasyon ihtiyacı yaratmaktadırlar. Konut politikası ve bunun bir parçasını oluşturan kentsel ve kırsal alanlarda konut alanlarının planlanması, ülkesel ve kentsel düzeyde toprağın akılcı ve dengeli kullanılmasıyla doğrudan ilgilidir.

Konutla ilgili mevcut mevzuattaki boşluklar ve imar planlarının tamamen yürürlüğe girmeyişi, kentlerde politikasız ve hedefsiz, dağınık ve çarpık gelişmelere neden olmaktadır. İhtiyacın üzerinde parsel açılması ve dağınık konut yerleşmeleri oluşması ile belediye sınırları delinmektedir.

14.1.4 Uygulama ve İmar Denetimi

Planlama onayı ile İmar Yasası'nda tanımlandığı şekliyle taşınmaz mal üzerindeki her türlü gelişme, inşaat, mühendislik, madencilik, tarım faaliyetleri veya üzerindeki binada yapılan herhangi bir nitelik ve kullanım değişikliği, yıkım, Planlama Makamı olarak Şehir Planlama Dairesi tarafından verilecek izne bağlanmıştır. Ancak, uygulamada yaşanan sıkıntı ve gelişen ihtiyaçlara bağlı olarak Şehir Planlama Dairesi'nin çıkardığı bazı emirnamelerde değişiklik yapan İçişleri Bakanlığı 2007 yılında belediye ve kaymakamlıklara yetki devri verilerek Şehir Planlama Dairesi'nin yükünün bir nebze azaltılması öngörülmüştür. Böylece telleme, boyama ve benzeri küçük tadilatlar için belediye ve kaymakamlıklardan alınan planlama onayı yeterli olmaktadır.

55/1989 İmar Yasası altında plan ve emirname olmayan yerleşim yerlerinde gelişmelerin denetimi Fasıl 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası ve ilgili diğer yasalara bağlı olarak sonuçlandırılmaktadır. Şehir Planlama Dairesi bu türden yerleşim yerlerinde inşaat ruhsatı öncesinde görüş makamı olarak görev yapmaktadır. Bu türden yerleşim yerlerinde uygulama projesi hazırlanıp vize alınmadan önce gerek Şehir Planlama Dairesi'nden gerekse ilgili Belediye veya ilgili Kaymakamlıktan görüş alınması hem zaman ve hem de maddi kayıpları azaltacaktır.

14.2 Güncel Çalışmalar

Girne Koruma Çevre Planı Değişiklik Karar Raporu uyarınca, Şehir Planlama Dairesi koordinasyonunda; Girne Belediyesi, Anıtlar Yüksek Kurulu ve ilgili koruma birimlerinin katılımıyla yürütülen süreçte, tarihsel ve kentsel dokusu korumaya değer olarak kabul edilen Aşağı-Girne / Yukarı-Girne'deki "Eski Liman, Kale ve Türk Mahallesi" gibi alanlarda plan sınırları yeniden tanımlanmış; bu alanlarda koruma-kullanım dengesi gözetilerek tampon bölge (buffer zone) oluşturulması, yoğun yapılaşmanın önlenmesi, kültürel ve tarihi mirasın korunması amacıyla arazi kullanım kararları güncellenmiş; askıya çıkarılan taslak halkın görüşüne sunulmuş, gelen itiraz ve öneriler dikkate alınarak nihai değişiklikler onaylanmış ve 4 Eylül 2024 itibarıyla resmî olarak yürürlüğe girmiştir.

Fiziki planlama alanında plan üretilmesi ve yönetilmesi bakımından yetkili kurum olan Şehir Planlama Dairesi'nin teknik kapasitesinin artırılması için Dairede hizmet veren şehir plancısı, mimar ve harita teknikerlerine bilgisayar destekli harita çizim programı olan Netcad eğitimi verilmiştir.

14.3 Sorunlar

İmar Yasası uyarınca Planlama Makamı olarak görevlendirilen Şehir Planlama Dairesi'nin, temel misyonu olan plan yapma işlevini etkin biçimde yerine getirecek bir biçimde (nitelik ve nicelik açısından) örgütlenmesine, teknik donanımının sağlanmasına ve güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

60/1994 sayılı Eski Eserler Yasası ile gerek oluşum gerekse kapsam açısından oldukça yetkili ve etkili duruma getirilmiş bulunan Anıtlar Yüksek Kurulu tamamıyla Eski Eserler ve Müzeler Dairesi'nin olanakları ile çalıştığından ötürü, yasa ve tüzüklerin kendine yüklediği görev ve yetkileri yerine getirmekte zorluk çekmektedir. Fiziki planlarla yakinen ilgili olan Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi ve Yerel Yönetimler kadrolarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Planlama çalışmalarında kullanılması gereken sosyo-ekonomik yapıya ilişkin içerikli verilere ulaşma imkânı şehir plancıları açısından istenilen düzeyde olmamıştır. Bu eksiklik yeni vatandaşlık ve nüfus hareketlerindeki yoğunluk da dikkate alındığında, her düzeyde planlama çalışmalarının yürütülmesinde zorluklara neden olmaktadır.

Planlamayla ilgili olarak sosyal, ekonomik ve fiziki planlama anlayışıyla bütünlüklü ve entegre bir planlama şarttır. Her sektörde ayrı ayrı yapılan sektörel planlar, bütünlüklü bir anlayışı yansıtmamakta ve birleştirilememektedir. Mekânsal Planlama konularında Şehir Planlama Dairesi dışındaki kurumların sorumluluğunda olan sektörel planların hazırlanması veya mevcut ise Ülkesel Fizik Plan ile uyumlaştırılması gerekmektedir.

Tarım Dairesi tarafından çalışmaları devam eden Toprak Koruma Yasası'nın yasallaştırılması böylelikle verimli ve kıymetli tarım topraklarının koruma altına alınması gerekmektedir.

İmar Yasası altında henüz planlama kontrolu altında olmayan alanlar nedeniyle, saçaklanma (yaygın ve parçacıl gelişme) ve kontrolsüz gelişme devam etmektedir.

Sağlıklı yaşam alanları için gereksinim duyulan eğitim, sağlık, yeşil alan, arıtma tesisi ve benzeri sosyal ve teknik altyapı alanları için yeterli kamu arazisi bulunamaması bu yatırımların yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bu eksikliklere rağmen bazı kamu mülklerinin kamusal maksatlar dışında özel ve tüzel kişilerin kullanımına verilmesi sorun teşkil etmektedir.

Halkın katılımına açılan plan tasarısı veya değişiklik önerilerinde, tasarı yürürlüğe girene kadar geçen süre içerisinde yapılan gelişme başvurularının tasarıya bakılmadan yürürlükteki mevzuata göre yapılıp sonlandırılması spekülasyona neden olmaktadır.

Kent Planlaması sürecinde afet risklerine yönelik yeterli çalışma olmaması, (taşkın riski olan bölgelerin belirlenmemiş olması, KKTC için bütünleşik bir afet riski haritası hazırlanmamış olması gibi) planlama çalışmalarını yavaşlatmaktadır.

Engelli bireylerin sosyal, ekonomik, politik ve toplumsal hayata katılmalarına engel teşkil eden alt ve üst yapıların planlanmasında, fiziki ve mimari engeller kaldırılarak, ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik yeterince dikkate alınmalıdır.

Fiziki gelişme ve imar faaliyetlerini genel olarak veya kendi özel ilgi alanları açısından yönlendiren, denetleyen yasalar (İmar Yasası, Eski Eserler Yasası, Çevre Yasası, Turizm Endüstrisi Teşvik Yasası, Teşvik Yasası, Belediyeler Yasası, Fasıl 96 Yollar ve Binalar Düzenleme Yasası ve bu yasaları tamamlayan tüzükler) arasında zaman zaman yetki çatışması ve karmaşası yaşanmaktadır.

Fiziki gelişmeyi yönlendirme ve denetlemeye yönelik kurumlar (Belediyeler, Şehir Planlama Dairesi, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi, Çevre Koruma Dairesi, Turizm Planlama Dairesi, Karayolları Dairesi, Polis, Savcılık, v.b.) arasında yeterli iletişim ve iş birliği bulunmamaktadır.

Hazırlanan planların eylem planlarında belirtilen plan ve projelere ait görev ve sorumlulukların ilgili kurumlar tarafından zamanında veya hiç yapılmaması plan amacının tam olarak gerçekleşmesini engellemektedir.

İmar planı hazırlama ve yürürlüğe girme süreçlerinin uzun soluklu (yaklaşık 2 yıl) olması, gelişmelerin yaygın ve hızlı olduğu yerleşim birimlerinde, gelişmelerin kontrol altına alınabilmesi ve ileride yapılacak imar planına sağlıklı bir zemin hazırlanması amacı ile 55/1989 İmar Yasası'nın 11(4) maddesi altında Emirnameler hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Özellikle Annan Planı sonrası yaşanan hızlı ve sağlıksız yapılaşmanın bir an önce kontrol altına alınabilmesi için Emirnameler çok önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Hazırlanan Emirnamelerle verimli tarım topraklarının, vadilerin, kıyıların, tarihi kültürel miras alanlarımızın ve benzeri hassas alanların korunması ve gelişmelerin sınırlarının belirlenerek yaygın ve parçacıl gelişmenin önüne geçilmesi hedeflenmiş ve bunda büyük ölçüde bir başarı sağlanmıştır. Ancak artık söz konusu emirnamelerin yerine Ülkesel Fizik Plan hedef ve

ilkelerine uygun olarak imar planları hazırlanması ve sürdürülebilir kalkınmaya zemin hazırlanması gerekmektedir.

Şehirlerarası Trafik Master Plan'ı yanında, şehir içi trafik master planının olmayışı büyük bir eksikliktir. Nüfusun yoğun olduğu ilçe merkezlerimizde trafik yoğunluğu devam etmektedir.

Düzensiz ve dağınık gelişme sonucunda, tarımsal araziler yapılaşmaya açılmakta, tarihi ve doğal çevre bozulmakta ve kentler önemli bir kimlik sorunu yaşamaktadır.

Tarihi kentsel alanlar, özellikle Lefkoşa sur içi ve Gazimağusa sur içi yeterince korunmamaktadır. Tarihi ve kültürel mirasın korunması, yalnızca anıtsal binalarla sınırlı veya bina ölçeğindeki koruma faaliyetlerinden oluşmamalıdır. Günümüzdeki koruma ile ilgili planlama anlayışı, yalnızca korunacak alanla sınırlı olmadığından kent bütünü içinde ele alınıp planlanması gerekmektedir.

Fiziki Planların büyük yatırım gerektiren kararlarının fiiliyata dönüştürülmesi, büyük ölçüde dış kaynaklı yatırımlara bağlıdır. Özel sektörün mali gücünü, plan kararlarının uygulanmasını sağlayacak doğrultuda kullanmasını özendirecek yasal ve örgütsel çerçeve yeterince bulunmadığı için, plan kararlarının hayata geçirilmesi tamamen kamu sektörünün yatırım karar ve olanaklarıyla sınırlı kalmaktadır.

Dış kaynaklı (USAID, UNDP, UNOPS ve AB Komisyonu'nun yapısal fonlarıyla ilgili) yardımlar Rum tarafının engellemeleri ve KKTC'nin tanınmamasından dolayı yeterince alınamamaktadır. Büyük ölçüde dış kaynaklara bağımlı olma, plan ve programlarda sapmalara neden olmaktadır.

15. İskân ve Rehabilitasyon, Konut Edindirme

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde iskân ve rehabilitasyon uygulamaları, hem yerleşim düzeni hem de sosyal ve ekonomik gelişmeler açısından önemli bir yere sahiptir. Bu tür uygulamalar, özellikle tarihsel bağlamda 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrasında yerinden edilen kişilerin yerleştirilmesi ve toplumsal düzenin yeniden sağlanması amacıyla gündeme gelmiştir.

Söz konusu uygulamalar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti denetim ve yönetimindeki bölgede yabancılara ait terkedilmiş konut, küçük işyeri, tarımsal kaynak, arsa ve benzeri taşınmaz malların; mülkiyet, tasarruf, işletme şekli ve işletmelerle ilgili yapının verimlilik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak düzenlenmesidir. Kısacası bu uygulamalarla göçmen, şehit ve hadise kurbanı kişilerin en yakınları, malul gazi ve iktisaden güçlendirilecekler tanımına giren ailelerin sağlık koşullarına uygun birer konuta sahip kılınmaları, çiftçi tanımına giren topraksız ve az topraklı hak sahibi ailelerin topraklandırılarak üretici duruma getirilmeleri ve küçük esnaf, sanatkâr ve benzeri meslek sahiplerinin mesleklerini icra edebilecekleri birer küçük işyerine kavuşturulmaları amaçlanmıştır.

KKTC Devleti, 1980'lerden itibaren belirli bir plan çerçevesinde konut politikalarını ve iskân uygulamalarını düzenlemektedir. Ancak mülkiyet hakları konusundaki uluslararası anlaşmazlıklar ve Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğü, bu politikaların uygulanmasında çeşitli sorunlar doğurmaktadır. Genel olarak iskân ve rehabilitasyon uygulamaları, KKTC'deki sosyo-ekonomik gelişim için kritik öneme sahiptir ve yerel yönetimler ile merkezi hükümetin iş birliği ile yürütülen çok boyutlu projeler kapsamında sürdürülmektedir.

KKTC'de konut edindirme uygulaması, sosyal konut projeleri ve konut edindirme mevzuatı tahtında verilen kırsal kesim arsaları aracılığı ile yürütülmektedir. Konut edindirme uygulaması, dar gelirli ailelerin uygun koşullarda ev sahibi olabilmesi amacıyla devlet tarafından yürütülen bir programdır. KKTC, sosyal konut politikalarını genişletme hedefinde olup, belirli dönemlerde yeni projeler başlatmaktadır. Ancak bu projeler bütçe imkânlarına ve sosyal yardım programlarının kapsamına göre değişiklik gösterebilmektedir.

15.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

15.1.1 Eşdeğer ve Tahsis Uygulamaları

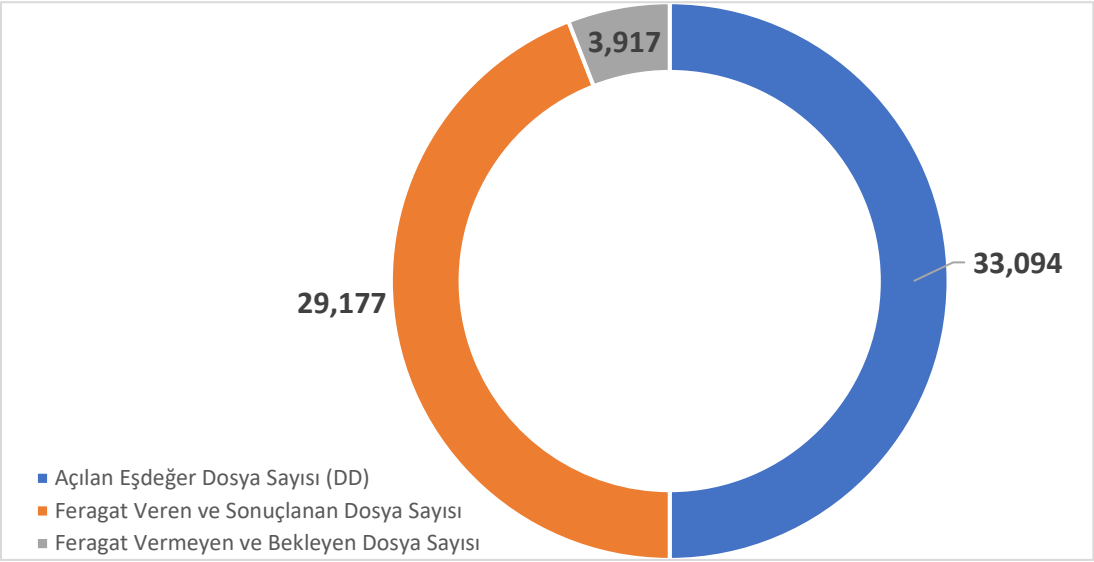
Eşdeğer; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti sınırları dışında kalan veya sınırları içerisinde olup da her türlü tasarrufu askeri bakımdan sakıncalı görülen taşınmaz malı bulunanlara, ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bölgesindeki taşınmaz malı Rumlar tarafından hasara uğratılmış veya Rumların zor kullanması sonucu terkedilmekten ötürü hasara uğramış malı bulunanlara, bu mallarına veya hasar değerlerine karşılık eşdeğerde başka mal verilmesi işlemidir.

Eşdeğer; genellikle Güney Kıbrıs'ta mal bırakan vatandaşların, bu mallarına karşılık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aynı değerde mal alması olarak tanımlanmaktadır. Bu konuda 41/1977 sayılı İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle yasal zemin oluşturulmuş ve Saptama Değerlendirme Tazmin Komisyonları'nın oluşumu ile uygulamaya başlanmıştır.

KKTC'nin büyük bir kesimini ilgilendiren eşdeğer uygulamalarına hız kazandırmak, mülkiyet işlemlerini süratle tamamlamak ve yoğun müracaatları değerlendirmek üzere 1982 yılında iki adet olarak oluşturulan Saptama Değerlendirme ve Tazmin Komisyonları, 1985 yılında beşe yükseltilmiş, yoğunluk giderildikten sonra tekrar üç tane olarak düzenlenmiştir. Bugün gelinen noktada görev yapmakta olan 2 komisyonun üyelerinin görevlerine 27 Kasım 2013 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile son verilmiştir. 4 Kasım 2014 tarihinde yürürlüğe giren 55/2014 sayılı İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal (Değişiklik No:2) Yasası ile Esas Yasa'da yer alan encümen ve komisyonların görev ve yetkilerini kullanmak üzere bir başkan ve beş üyeden oluşan İskân Komitesi oluşturulmuştur.

İlk askı tarihi olan 20.11.1982 tarihinden 31.12.2024 tarihine kadar yapılan eşdeğer işlemleri özeti aşağıda verilmektedir.

Şekil 2.15.1: 20.11.1982 Tarihinden 31.12.2024 Tarihine Kadar Yapılan Eşdeğer İşlemleri

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Eşdeğerde mülkiyet verme işlemleri, eşdeğer dosyaları dışında rezerv kaynaklardan kaynak paketi ilan edilmesi suretiyle uzun yıllar sürdürülmüştür.

41/1977 sayılı İskân Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası, zaman zaman uygulamada görülen tıkanıklıkların giderilmesi amacıyla bugüne kadar on dört kez değişikliğe tabi tutulmuştur.

27/1982 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası; Mücahit, Mukavemetçi ve TBK Mensuplarına hizmetlerine karşılık hak edecekleri puan karşılığında mal verilebileceği ve mal değerlendirme çalışmaları konusunda bazı düzenlemeler getirmiştir.

İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası 24/1991 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile önemli bir değişikliğe daha tabi tutulmuştur. Eşdeğerden hak sahibi olanlara, terkedilen taşınmaz mallarına karşılık olarak mülkiyet verilirken, ilk kez Tahsisten hak sahibi olanlara da mülkiyet verilmesi gündeme getirilmiştir. Bu değişiklik ışığında tahsisten hak sahibi olanlara kullanımında bulundurdukları bir konut ve bir küçük işyeri veya bir konut ve yöre normu kadar tarımsal kaynağın toplam puan miktarı 2.000.000 puanı aşmaması halinde mülkiyet verilmeye başlanmıştır. Başlangıçta puan karşılığı olmadan dağıtılan bu mallar için mülkiyet verilirken daha sonsa Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek ödenmesi gereken puan miktarı tapu kütüklerine yükümlülük olarak kaydedilmiştir. İsteyen hak sahipleri puan satın almak suretiyle bu yükümlülüğü kaldırıp devir işlemi yapabilmişlerdir.

24/1991 Sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile 1991 yılında başlayan tahsisten hak sahiplerinin mülkiyet çalışmaları 31.12.2024 tarihi itibarıyla aşağıdaki gibidir (Tablo 2.15.1).

Tablo 2.15.1: 31.12.2024 Tarihi İtibarıyla Tahsisten Mülkiyet Dosyalarının Sayı ve Puan Miktarı

	Sayı	Puan Miktarı
Feragat Veren Dosya	12.453	10.299.293.687
Feragat Vermeyen Dosya	390	283.322.591
Toplam	12.843	10.582.616.278

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Tahsisten mülkiyet dosyaları 2014 yılından itibaren ise İskân Komitesi tarafından yürütülmektedir. 17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası ile de mal değer belgesi ile puan belgesi eşitlenerek, her türlü puan belgesinin eşit muameleye tabi tutulması sağlanmıştır. Ayrıca her türlü puanla kaynak paketlerine müracaat imkânı verilmiştir. Altıncı dereceye kadar olan Malul Gazilere de bir konut veya 500.000 puan değerinde kaynağın kesin tasarruf belgesi verilebileceği bu düzenlemede yer almıştır.

Mücahit, Mukavemetçi ve TBK mensupları için hazırlanan, Mücahitler, Mukavemetçiler ve TBK Mensupları Hak Sahipleri Tespit Tüzüğü çerçevesinde verilen puan belgelerinin de 17/1992 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile müracaat işlemleri başlatılmış ve bu hak sahiplerinin yasal tasarrufunda bulunan taşınmaz mallara da koçan almaları sağlanmıştır. Ayrıca yasal tasarruflarında kaynak bulundurmayanlar da bu puan belgeleri ile kaynak paketlerine müracaat ederek kaynak alabilmişlerdir (Tablo 2.15.2).

Tablo 2.15.2: 31.12.2024 Tarihi İtibarıyla Mücahit ve Mukavemetçi, Dosya ve Puan Miktarı

	Sayı	Puan Mikarı
Mücahit + TBK	28.591	10.296.640.626
Mukavemetçi (TMT)	6.258	990.904.487
Toplam	34.849	11.287.545.113

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

15.1.2 Taşınmaz Mal Komisyonu Uygulamaları

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Taşınmaz Mal Komisyonu (TMK), mülkiyet konularında çözüm üretmek amacıyla kurulan bir mekanizmadır. Bu komisyon, özellikle Kıbrıs sorunu çerçevesinde ortaya çıkan mülkiyet anlaşmazlıklarını çözmeyi hedeflemektedir. 1974 yılında Kıbrıs'taki harekât sonrasında, kuzeyde kalan taşınmaz malların durumu bir problem hâline gelmiş ve bu durum çözülmesi gereken önemli konular arasında yer almıştır. KKTC'de Taşınmaz Mal Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararları doğrultusunda oluşturulmuştur.

TMK, Kıbrıslı Rumların 1974 harekâtından sonra kuzeyde bıraktıkları taşınmaz mallar üzerindeki hak iddialarını değerlendirmek ve bu iddialar çerçevesinde tazminat, takas veya iade gibi çözüm yolları sunmak için kurulmuştur. AİHM, 2005 yılında Türkiye aleyhine açılan bir davada, mülkiyet konularının çözümü için yerel bir iç hukuk yolu olması gerektiğini vurgulamış ve bu doğrultuda TMK devreye girmiştir.

Komisyon, 2005 yılında kabul edilen 67/2005 sayılı Taşınmaz Mal Yasası'na dayanarak faaliyet göstermektedir. AİHM, TMK'yi etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiş ve bu çerçevede Kıbrıslı Rumların mülkiyet taleplerini TMK üzerinden çözmeye teşvik etmiştir.

TMK, başvurular sonucunda üç temel çözüm yolu sunmaktadır:

1. Tazminat Ödenmesi: Mülkiyet hakkını kaybeden kişilere, malın bugünkü değeri üzerinden bir tazminat ödenebilmektedir.

2. Mülk Takası: Mülk sahiplerine KKTC'deki başka bir taşınmazla takas seçeneği sunulabilmektedir.

3. Mülkün İadesi: Uygun görülmesi hâlinde, taşınmazın eski sahibine iadesi gerçekleştirilebilmektedir.

AİHM, TMK'nin etkinliği konusunda çeşitli davalarda kararlar vermiştir. 2010 yılında Demopoulos davası olarak bilinen davada, AİHM, TMK'yi bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiş ve Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan mülkiyet başvurularının bu komisyon aracılığıyla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum, TMK'nin uluslararası alanda meşruiyetini güçlendirmiştir.

KKTC'deki Taşınmaz Mal Komisyonu, Kıbrıs'taki mülkiyet sorunlarını çözmek için önemli bir mekanizma olup, AİHM'nin onayladığı etkin bir iç hukuk yoludur. Ancak, TMK'nin etkinliği ve kararları, siyasi ortam ve Kıbrıs sorununun genel çözümü ile yakından bağlantılıdır.

Kıbrıs sorununun nihai çözümüne kadar TMK, bu alandaki başvuruları değerlendirmeye devam edecektir.

Tablo 2.15.3'de 2014-2024 yılları itibarıyla Taşınmaz Mal Komisyonu'nda dosyalanan başvuru sayıları, sonuçlanan başvuru sayıları ve sonuçlanan tazminat miktarı gösterilmektedir.

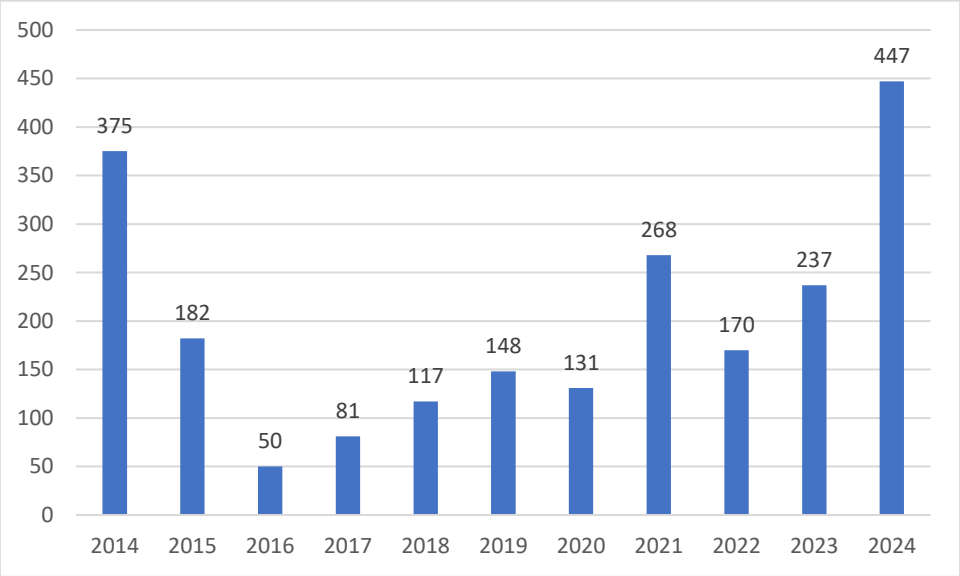
Tablo 2.15.3: TMK'da Dosyalanan Başvurularla İlgili İstatistikler

Yıl	Dosyalanan Başvuru Sayısı	Sonuçlanan Başvuru Sayısı	Sonuçlanan Tazminat Miktarı (STG)
2014	375	158	49.049.112
2015	182	113	22.347.555
2016	50	94	13.368.446
2017	81	84	37.500.782
2018	117	77	29.725.000
2019	148	59	6.634.500
2020	131	64	10.543.145
2021	268	74	18.057.520
2022	170	108	35.576.780
2023	237	143	55.309.250
2024	447	222	91.027.410
Toplam	**2.206**	**1.196**	**369.139.500**

Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

Şekil 2.15.2'de Taşınmaz Mal Komisyonunda 2014-2024 yılları itibarıyla dosyalanan başvuru sayıları gösterilmektedir.

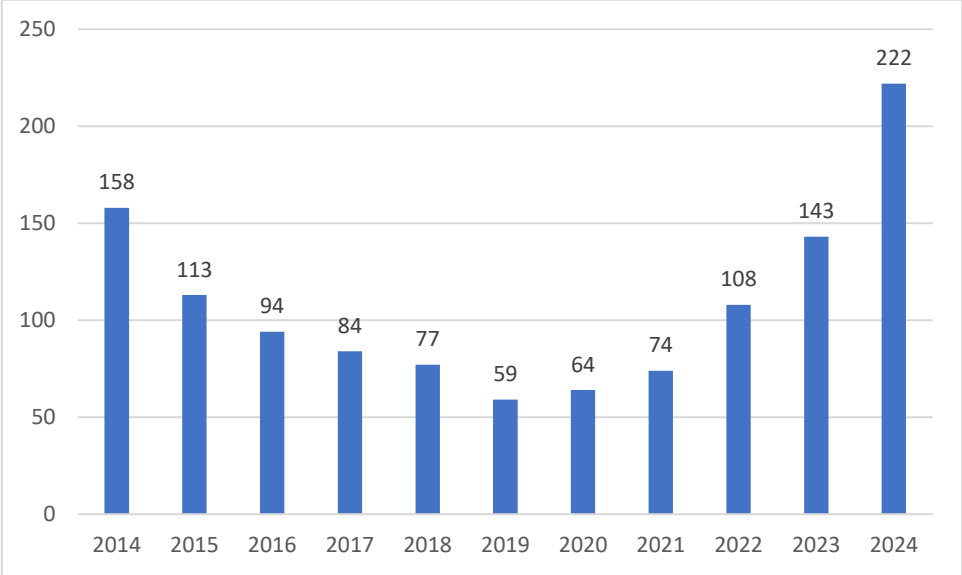
Şekil 2.15.2: Dosyalanan Başvuru Sayısı

Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

2.15.3'de Taşınmaz Mal Komisyonunda 2014-2024 yılları itibarıyla sonuçlanan başvuru sayıları gösterilmektedir.

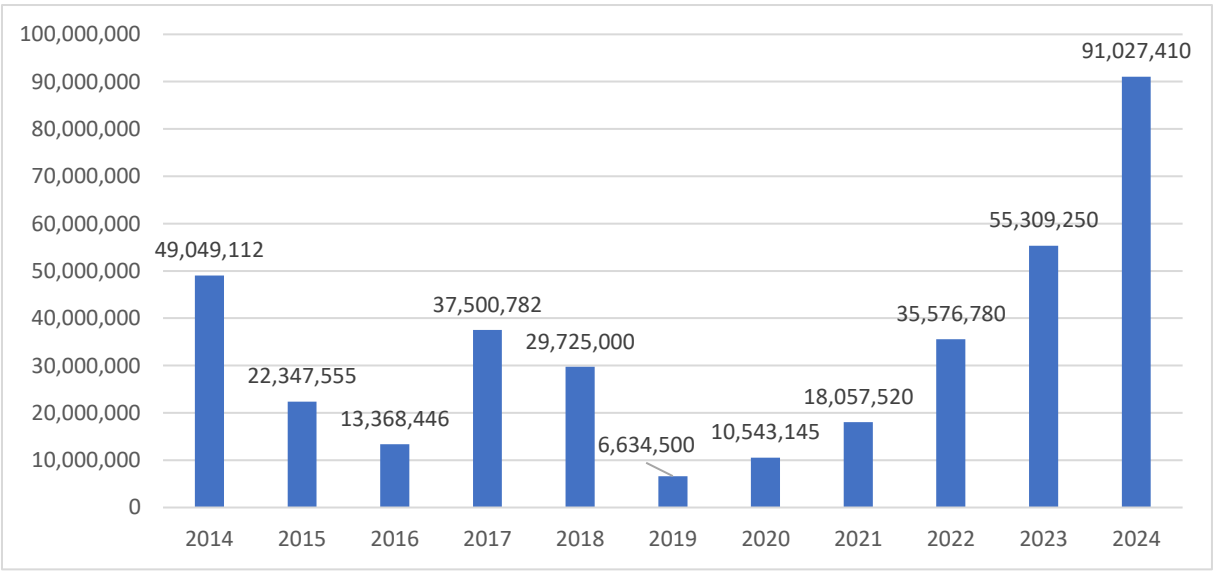
Şekil 2.15.3: Sonuçlanan Başvuru Sayısı

Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

Şekil 2.15.4'de Taşınmaz Mal Komisyonunda 2014-2024 yılları itibarıyla sonuçlanan tazminat miktarı (STG) gösterilmektedir.

Şekil 2.15.4: Sonuçlanan Tazminat Miktarı (STG)

Kaynak: Taşınmaz Mal Komisyonu

15.1.3 Diğer Uygulamalar

İskân ve Rehabilitasyon Dairesi'nin esas görevlerinden birisi de rezerv kaynaklardan kaynak paketi hazırlamak suretiyle ellerinde puan bulunan hak sahiplerine kaynak dağıtımının sağlanmasıdır. Kaynak Paketleri ilanı 1982 yılından itibaren başlatılarak 2001 yılına kadar 20 Kaynak Paketi ilan edilerek sürdürülmüştür (Tablo 2.15.4). 2002 yılında itibaren gündeme gelen "Annan Planı" çalışmaları ve daha sonraki gelişmeler çerçevesinde yeni paket açılmamıştır.

Tablo 2.15.4: Kaynak Paketleri

Paket No	Askı Tarihi	Puan Değeri	Eritilen Puan	Açıklanan Kaynak Adedi	Verilen Kaynak Adedi
1	..	26.122.299		122	..
2	..	34.979.743		152	..
3	6.10.1983	51.258.375		207	..
4	2.06.1984	140.999.366		292	..
5	27.03.1985	42.644.932		192	..
6	15.04.1986	37.042.328	500.000.000	208	..
7	6.01.1987	45.639.087		257	..
8	13.11.1987	159.427.546		808	..
9	26.09.1988	163.824.147		1.110	..
10	28.04.1989	34.136.522		60	..
11	4.09.1989	1.490.523.632	262.781.097	8.514	..
12	8.02.1990	1.287.683.687	366.987.296	4.385	..
13	13.04.1990	311.329.098	92.887.830	1.113	10.487
14	13.05.1991	1.858.891.362	375.226.748	12.233	..
15	16.10.1991	3.904.382.312	295.835.381	23.160	..
16	15.06.1992	2.445.633.129	353.273.781	19.634	..
17	1.03.1993	1.807.365.518	495.647.589	16.643	3.120
18	19.09.1995	637.123.664	383.506.252	5.673	2.769
19	9.02.1998	1.849.155.844	768.564.592	30.330	7.358
20	5.06.2001	918.142.635	420.549.875	7.347	3.108
Toplam		**17.256.304.226**	**4.809.372.504**	**132.440**	**26.862**

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Paketleri Saptama, Değerlendirme ve Tazmin Komisyonu tarafından, 10-16'ıncı Kaynak Paketleri Eşdeğer Tazmin Komisyonu tarafından, 17-18-19 ve 20'inci Kaynak Paketleri İskân Encümeni tarafından değerlendirilmiştir. İskân Encümeni Başkanlığı tarafından açılan 20'inci Kaynak Paketi vatandaşları tazmin edecek kaynak kalmadığı gerekçesiyle açılan son paket olmuştur.

Mülkiyet verme işlemlerinin bir diğer yöntemi de kira ile tasarruflarında konut veya işyeri bulunduranlara bu kaynakların koçanının verilmesidir. 52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) yasası 42 A maddesi ile bu tür kaynak tutanlara puan yatırmak suretiyle mülkiyet hakkını getirmiştir. 52/1995 sayılı İTEM (Değişiklik) Yasasından önce yaklaşık 4113 kaynak, kira yöntemiyle ihtiyaçlı kişilerin kullanımına verilmiştir.

Ayrıca, henüz dağıtılmayan ve sahipsiz olan, yabancılara ait rezerv tarımsal kaynaklar (askeri bölgeler dahil), 41/1977 sayılı İTEM Yasası'nın 40 B maddesi tahtında ekonomiye katkı sağlamak amacıyla, tahıl ekim dönemine göre yıllık olarak yöre halkına İskân ve Rehabilitasyon Dairesi Müdürlüğü Tarımsal Şubesi aracılığıyla kiralanmaktadır (Tablo 2.15.5).

Tablo 2.15.5: 2024-2025 İcar Döneminde Kiralanan Rezerv Tarımsal Araziler

	2024-2025	
İlçe	Kişi Sayısı	Arazi Miktarı
Lefkoşa	492	25.291
Gazimağusa	1.416	67.674
Girne	901	10.604
Güzelyurt	866	34.736
İskele	954	22.769
Lefke	221	2.679
Toplam	**4.850**	**163.753**

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Çeşitli dönemlerde mülkiyet işlemlerini hızlandırmak amacıyla hak sahiplerine dağıtılan toplam 27,178,243,546 puan için değişik yöntemlerle kaynak dağıtımı yapılarak 22,218,715,295 puan eritilmiştir. Dağıtılan bu kaynakların dökümü 2024 yılsonu itibarı ile aşağıda Tablo 2.15.6'da görülmektedir.

Tablo 2.15.6: Kaynak Dağıtımları

	Yöntem	Dosya Sayısı (Adet)	Eritilen Puan Miktarı
1.	**D.B.İ.T ile Verilenler**	5.198	1.311.034.425
2.	**İ.E. ile Verilenler**	3.843	1.126.095.640
3.	**E.T.K. ile Verilenler**	2.024	602.333.048
4.	**T.H.S. ile Verilenler**	154	87.038.645
5.	**T.M. ile Verilenler (20 TL ile Eritilen 7.266.632.022)**	82.459	2.983.404.875
6.	**M.M.V. İle Verilenler**	2.589	238.603.504
7.	**Kaynak Paketleri**	20.920	3.587.877.709
8.	**Eşdeğer Dosyaları**	69.055	11.504.604.048
9.	**Münferiden Verilenler**	435	79.819.761
10.	**Ş.H.K. ile Verilenler**	1.221	697.903.640
	Toplam	**187.898**	**22.218.715.295**

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

15.1.4 Konut Edindirme Uygulamaları

Konutu olmayan veya kendi olanakları ile konut sahibi olamayan kişilere, Devletin bu olanağı sağlaması Anayasa gereğidir. Anayasa'nın 44. maddesine göre Devlet, konut sahibi olmayan veya sağlıklı ve insanca yaşama koşullarına uygun konutu bulunmayan ailelerin konut gereksinimlerini karşılayacak önlemleri yasa ile düzenlemekle zorunlu tutulmaktadır. Anayasa'nın bir gereği olarak 23/1978 sayılı Sosyal Konut Yasası hazırlanıp yürürlüğe konmuştur. Ancak, gelinen noktada söz konusu Yasa'nın yetersiz kalması nedeniyle 63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası yürürlüğe girmiş ve Sosyal Konut Yasası yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeni yasanın amacı; "KKTC'de ikamet eden veya yurt dışında ikamet edip kesin dönüş yapacak, kendisinin, eşinin veya velayeti altındaki çocuklarının, oturmaya elverişli bir konutu olmayan yurttaşları, mortgage sistemi ile satış veya uzun süreli icar yöntemiyle sağlık koşullarına uygun, sağlam, ucuz ve kaliteli birer konut sahibi yapmak veya temin etmek veya konut yapımı için arsa veya arazi temin etmek" olarak belirlenmiştir. Yasa, aslında eski Sosyal Konut Yasası'nı günümüz koşullarına uyarlanması anlamına gelmekte olup, getirilen en önemli değişikliğin mortgage yöntemi olduğu vurgulanmıştır. Bu sistemde devletin sadece organizatör olacağı, arsa olarak arazi tahsis edeceğini, projeyi hazırlayacağını, hak sahiplerini belirleyeceğini ve araziler üzerinde ilgili finans kuruluşları ile inşaat şirketlerinin faaliyetlerine olanak sağlanacağı belirtilmiştir. Yasa'da konut "KKTC yurttaşları için projelendirilen ortak kullanım alanları hariç en az 60, en çok 130 m2 kapalı alanı olan yapılar" olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede inşa edilmesi düşünülen konutların 65-100 ve 120 metrekare şeklinde, üç tip ve dört katlı apartman olarak yapılması da öngörülmüştür.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde ilk olarak Gazimağusa bölgesinde yapılması öngörülen konutlar için hak sahipliği kapsamında müracaat alınmaya başlanmış ancak müteahhitlerin aşırı hassasiyeti nedeniyle proje ileriye götürülememiştir, yeni bir proje çalışması da yapılmamıştır.

Sosyal Konut Yasası'nın yürürlükte kaldığı yaklaşık 23 yıllık süreçte sosyal konut inşaatlarına fiilen 1983 yılında başlanmış olup Mayıs 1999 tarihi itibarıyla en son tamamlananlarla, etaplar halinde bitirilen toplam 3391 konuttan 2,732'si devlet eliyle bitirilip hak sahiplerine teslim edilmiştir. 659 adet sosyal konut ise kooperatifler aracılığıyla Lefkoşa'da yapılmış bulunmaktadır (Tablo 2.15.7).

Tablo 2.15.7: Sosyal Konut Üretimi

	Daire ve Ev Sayısı	Alan (m^2)	Tipi	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi
1. Devletin Üretimi	**2.732**				
1.1. Devlet I. Etap	288			1984	1986 (Ekim)
	248	100	Dubleks		
	40	110	Apt.		
1.2. Devlet II. Etap	260			1985	1987 (Temmuz)
I. Proje	212	100	Dubleks		
	48	110	Apt.		
Devlet II. Etap	300			1987 (Ocak)	1988 (Eylül)
II. Proje	244	95	Dubleks		
	56	105	Apt.		
Devlet II. Etap	472			1987 (Aralık)	1989 (Eylül)
III. Proje	408	98	Dubleks		
	64	100	Apt.		
1.3. Devlet III. Etap	240			1990 (Ekim)	1993 (Ekim)
	240	107	Apt.		
1.4. Devlet IV. Etap	1.136				
	80	85	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	384	100	Apt.	1993 (Eylül)	1996 (Mart)
	24	60	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	136	85	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	264	100	Apt.	1993 (Eylül)	1997 (Kasım)
	8	60	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	40	85	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	88	100	Apt.	1993 (Eylül)	1998 (Ocak)
	112	85	Apt.	1993 (Eylül)	1999 (Mayıs)
1.5. Devlet Lefkoşa	6	70	Prefabrik	1985	1986
1.6. Devlet İskele	10	100	Prefabrik	1986	1987
1.7. Devlet Gönyeli	16	107	Apt.	1989	1990 (Ekim)
1.8. Devlet Akçay	2	..	(Tek kat)	..	..
1.9. Devlet Serhatköy	2	..	(TEK kat)	..	..
2. Kooperatiflerin Üretimi	**659**				
2.1. İş Koop I. Etap	190	120	Dubleks	1981 (Nisan)	1983 (Aralık)
2.2. İş Koop. (Apt.)	30	120	Apt.	1983 (Ocak)	1987 (Nisan)
2.3. İş-Koop II'nci Etap					
I. Kısım	80	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1988 (Mayıs)
II. Kısım	60	120	Dubleks	1983 (Nisan)	1991 (Nisan)

					(Tablo 2.15.7 Devamı)
2.4. Öğretmenler Koop.					
I. Etap I. Kısım	62	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1983 (Eylül)
I. Etap II. Kısım	74	109	Dubleks	1980 (Ağustos)	1989 (Şubat)
2.5. Öğretmenler Koop. (Apt.)	41	130	Apt.	1979 (Mart)	1986 (Mayıs)
2.6. Soyak	50	100	(Tek Kat)	1985	1988 (Haziran)
2.7. Güvenlik Kamu Görevlileri Koop.	32	120	Apt.	1984	1986 (Ekim)
2.8. Polis Sosyal Konut Koop.	40	120	Dubleks	1984	1986 (Kasım)
Genel Toplam	**3.391**				

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların altyapı çalışmaları, İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Konut Edindirme Birimi tarafından yürütülmesine devam edilmiştir. 2016 yılı itibarıyla İçişleri Bakanlığı tarafından şehit çocuklarına verilen 2047 adet arsanın 380 adetinin altyapı yapım çalışmaları halen sürdürülmekte olup 2025 yılında tamamlanması öngörülmektedir (Tablo 2.15.8).

Tablo 2.15.8: Şehit Çocuklarına Verilen Arsalar

İlçe	**Yerleşim Yeri**	**Alt Yapısı Tamamlanmış**	**Alt Yapısı Yapılmakta Olan**	**Verilen Arsa Sayısı**
Lefkoşa	Kermiya	779	-	779
	Kermiya 2. Etap	67	34	101
	Kermiya 3. Etap	-	346	346
Gazimağusa	Ayluka	495	-	495
	Yeni Boğaziçi	44	-	44
Girne	Çatalköy	205	-	205
	Zeytinlik	70	-	70
Güzelyurt	Merkez	7	-	7
İskele	-	-	-	-
Toplam		**1.667**	**380**	**2.047**

Kaynak: İçişleri Bakanlığı

Konut Edindirme Yasası'nın 7 Temmuz 2007 tarihinde yürürlüğe girmesiyle, yasa kapsamında kırsal kesim bölgelerinde arsa dağıtım uygulamalarına da yeni düzenlemeler getirilmiştir. Kırsal alanlardaki gençlerin konut sahibi olabilmeleri ve bölgenin imarına uygun konutlar yapılması amacıyla kırsal kesim arsası verilmeye devam edilmiştir.

63/2007 sayılı Konut Edindirme Yasası çerçevesinde, köylerde kırsal kesim arsası dağıtmak amacıyla müracaatları kabul eden ve hak sahiplerini belirleyen İçişleri Bakanlığı bu dönemde de çalışmalarını sürdürmüştür.

15.2 Sorunlar

Eşdeğer mal tahsisi sistemi ve iskân uygulamaları toplumumuzun en eski sorunlarından birisi olup, 2002 yılından itibaren gündeme gelen "Annan Planı"'yla, konu çok daha farklı ve belirsiz bir boyut kazanmıştır. Gelinen noktadaki belirsizlik yeni kaynak paketi ilanlarının yapılmasını tamamen durdurulduğu nedeni ile halen kullanılmayan eşdeğer puanlarını karşılayacak kaynak sıkıntısı ayrı bir sorun oluşturmaktadır.

İTEM Yasası ve Tüzüklerinde yıllar içerisinde gerekli tadilatlar yapılarak eşdeğer mal tahsisine ilişkin mevzuat çokluğu ve karmaşıklığının ortadan kaldırılmaya çalışılmasına rağmen, konuya ilişkin tarafların çıkar farklılıkları, bu çıkarları doğrultusunda mahkemelerde açılan davalar ve kaynak paketlerinde belirli mallara yapılan talepler tahsislerin sonuçlandırılmasını uzun yıllar engellemiştir.

İşlemleri tamamlanan ve dosyaları feragat aşamasına getirilen vatandaşların gerekli işlemlerini tamamlamamaları tahsis işlemlerinin sonuçlanmasını olumsuz etkilemektedir.

Alçak Orman Tarlalarının (Arazilerinin), bu alanların kullanıcılarına mülkiyet devri zaman-zaman gündeme gelmektedir. Bu tür araziler İTEM Yasası'nda "eşdeğere karşılık verilemez" denmekle birlikte, çeşitli şekilde tahsislerin yapılması veya turizm yatırımı yapılması şartıyla kullandırılması söz konusudur. Bu durum çevrenin ve mevcut ekosistemin bozulmasına neden olabilecek boyutlar taşımaktadır.

Toplu konutların kentle uyumlu yapılması, imar planlarının sağlıklı olması ve kentin gelişmesinin iyi organize edilmesi ile ilişkilidir. Diğer taraftan geçmişte yapılan sosyal konut inşaatlarının hak sahipleri tarafından tapuları alındıktan sonra yasalara aykırı kullanım ve yapılan ilavelerle yaratılan düzensizlik engellenememekte toplu konutlarda, yasa dışı olarak oluşan dış tadilat ve yapılaşmalar ile amaç dışı kullanımlar sorun olmaya devam etmektedir.

Son dönemde artan inşaat ve finansman maliyetleri dolayısı ile dar gelirli kişilerin konut olmaları zorlaşmıştır. Devletin, ihtiyaçlı kişilere kırsal kesimde konut edindirme politikaları uygulamasına ve düşük maliyetli kredi sağlamasına devam etmesi elzemdir.

Büyük kentlerdeki rezerv arsaların azalması ve rezerv arazi kaynaklarının özel mülk olması nedeniyle, sosyal konut projelerinde yer seçimi olarak kent civarındaki tarım alanlarının kullanılması sorun teşkil etmektedir.

Açılan konut bölgelerinde bırakılan yeşil alanlar, sosyal konut alanlarında bırakılanlar da dahil olmak üzere, boş arsa görünümünde olup ot ve çöp yığını haline dönüşmektedir. Yasa gereği yeşil alanların kullanımı ve imarı belediyelere ait olduğu için belediyelere aittir, ilgili belediyelerin kaynak sıkıntıları nedeniyle kısa sürede bu gibi yeşil alanları planlaması ve hizmet götürmesi mümkün olamamaktadır.

Şehit ve hadise kurbanı çocuklarına verilen arsaların bir kısmında devam eden altyapı çalışmalarının bitirilmemesi de arsalarda herhangi bir yatırım yapma düşüncesi olanlar için sorun teşkil etmektedir.

16. Kooperatifçilik

Kooperatifçilik, bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gönüllü olarak bir araya geldikleri, demokratik olarak kontrol edilen ve üyelerin eşit haklara sahip olduğu ortaklık modelidir. Bu modelde, üyeler hem işin sahibi hem de müşterisidir. Kooperatifler, genellikle kâr amacından ziyade üyelerinin ortak çıkarlarını korumaya odaklanmaktadır. Kooperatifçiliğin temel ilkeleri arasında gönüllülük, demokratik yönetim, ortak ekonomik katılım, eğitim ve bilgi paylaşımı, özerklik ve dayanışma yer almaktadır.

Kooperatifçilik, tarım, kredi, tüketim, üretim ve hizmet sektörlerinde yaygın olarak uygulanmaktadır. Üyeler, kooperatifin işleyişi üzerinde söz hakkına sahiptir ve genellikle "bir üye, bir oy" ilkesiyle kararlar alınmaktadır. Bu yapı, sermayenin değil, üyelerin ihtiyaçlarının ön planda olduğu bir organizasyon modelidir.

16.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

İnsanların yalnız başlarına yapamayacakları veya müşterek yapılmasında yarar bulunan işleri en iyi şekilde uygun fiyatlarda gerçekleştirmek üzere dayanışma sureti ile ekonomik güçlerini bir araya getirmelerinden doğan kooperatifçilik hareketinin KKTC'de uzun bir geçmişi bulunmaktadır.

KKTC Kooperatifçiliğin özel bir yeri vardır. Öyle ki 1985 KKTC Anayasasında kooperatifçiliğin geliştirilmesi için madde eklenmiştir. Anayasanın 63. Maddesi "Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak önlemleri alır ve kooperatiflerin demokratik ilkelere uygun olarak çalışmalarını yasa ile düzenler." ifadesinin kullanılması, devletin kooperatifçiliğin gelişmesi için üstlendiği sorumlu ve aktif rolün önemini göstermektedir. Devlet zaman içerisinde düzenleyici yetkisini de kullanarak genel ve özel kooperatif kanunları çıkartmış ve kooperatifleri diğer kuruluşlardan ayıran bir hukuki statü belirleme yoluna gitmiştir. Yine, birçok kooperatifin kurulup gelişmesine de devlet tarafından öncülük edilmiştir.

Devletin desteklediği tarım, esnaf ve sanatkâr kesimine kaynak aktarmada kooperatifler örgütlü yapılar olarak kullanılmıştır. Zaman içinde ekonomik ve sosyal yapı değiştikçe, kooperatifçilik politikası da değişmiş ve kooperatifler kentleşme sürecinde ortaya çıkan konut sorununu çözmek için de önemli ölçüde kullanılmıştır.

Geleneksel olarak kooperatifler KKTC'de tarım, ticaret, konut yapım, bankacılık ve sigortacılık alanlarında yer almışlardır. El sanatları, turizm ve kültürel alanlarda giderek artan biçimde yeni kooperatif örgütlenmeleri gerçekleşmektedir.

16.2 Kooperatif Bankacılığı

Kooperatif kuruluşlarının en üst kuruluşu ve ana finansman kaynağı olan ve özellikle tarım sektörünü destekleyici faaliyetlerde bulunan Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Ltd. kooperatif kuruluşları yanında, özel ve tüzel kişiler ile kamuya da finansman sağlamaktadır.

Tablo 2.16.1'den de görüleceği üzere K.T. Kooperatif Merkez Bankası'nın plasmanları 2024 yılında 19.418.497.289TL'sinin %86,43'ü kamu kuruluşları, %13,15'i şahıslar ve %0,41'i kooperatiflerin kullanımında gerçekleşmiştir. Kooperatif kuruluşlarının kullandığı plasman miktarı 104.393.735TL'den 80.474.836TL'ye düşmüştür. Plasmanlarda en büyük payı kamu kuruluşları almaktadır. 2023 yılında 12.375.296.455TL olan kamu kuruluşları plasmanı, 2024 yılında 16.784.096.048TL'ye yükselmiştir.

K.T. Kooperatif Merkez Bankası tarafından verilen kredilerin sektörlere göre dağılımına bakıldığı zaman en büyük payı şahsi ve mesleki borçlar-diğer almaktadır. 2023 yılında 7.004.578.256TL olan şahsi ve mesleki borçlar diğer grubu, 2024 yılında 10.071.509.529TL'ye yükselmiştir. 2023 yılında 6.710.959.839TL ile ikinci sırada olan tarım sektörü kredileri, 2024 yılında 8.541.677.775TL'ye yükselmiştir (Tablo 2.16.2).

Tablo 2.16.1: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası'nın Plasman Durumu (2022-2024)

		2022	2023	2024
Şahıslar	Miktar	1.321.753.537	1.929.419.852	2.553.926.405
	Pay	13,20%	13,40%	13,15%
Kooperatifler	Miktar	71.097.356	104.393.735	80.474.836
	Pay	0,70%	0,70%	0,41%
Kamu Kuruluşları	Miktar	8.649.851.379	12.375.296.455	16.784.096.048
	Pay	86,10%	85,90%	86,43%
Toplam	Miktar	10.042.702.272	14.409.110.042	19.418.497.289
	Pay	100,00%	100,00%	100,00%

Kaynak: KT Kooperatif Merkez Bankası

Tablo 2.16.2: Kıbrıs Türk Kooperatif Merkez Bankası Plasmanlarının Sektörel Dağılımı (2022-2024)

	2022		2023		2024	
Amaç	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %	Miktar	Pay %
Tarım	3.978.887.294	39,60%	6.710.959.839	46,60%	8.541.677.775	43,99%
Sanayi	70.463.801	0,70%	90.856.390	0,60%	116.822.351	0,60%
Nakliye ve Ulaşım	962.218	0,00%	2.023.084	0,00%	2.008.685	0,01%
Ticaret	175.144.838	1,70%	227.725.177	1,60%	308.340.273	1,59%
Madencilik ve Taşocakları	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Turizm	136.672.142	1,40%	190.514.521	1,30%	180.068.607	0,93%
İhracat	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Bina ve İnşaat- Sosyal Konut	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Bina ve İnşaat- Diğer	145.123.731	1,40%	182.436.376	1,30%	198.053.670	1,02%
Şahsi ve Mesleki Borçlar-Küçük Esnaf	15	0,00%	16.399	0,00%	16.399	0,00%
Şahsi ve Mesleki Borçlar-Diğer	5.535.433.248	55,10%	7.004.578.256	48,60%	10.071.509.529	51,87%
Toplam	**10.042.702.272**	**100,0%**	**14.409.110.042**	**100,0%**	**19.418.497.289**	**100,0%**

Kaynak: KT Kooperatif Merkez Bankası

16.3 Kooperatif Kuruluşları

KKTC'de kooperatif kuruluşları, Kalkınma, Kredi, Tasarruf ve Tüketim gibi ihtiyaçların karşılanmasına yönelik alanlarda faaliyet göstermektedirler. Faaliyetleri durgun hale gelen ve ekonomik yararlığı ortadan kalkan kooperatiflerin de tasfiyesine gidilip tescilleri iptal edilmektedir. 2024 yılında aktif olarak faaliyet göstermekte olan kooperatif kuruluşu sayısı 220'dir (Tablo 2.16.3).

Tablo 2.16.3: Türlerine Göre Kooperatiflerin Sayıları (2022-2024)

Kooperatif Türü	**2022**	**2023**	**2024**
Tasarruf Kooperatifleri	23	23	23
Kredi Kooperatifleri	77	77	77
Kalkınma Kooperatifleri	111	115	116
Tüketim Kooperatifleri	4	4	4
Toplam	**215**	**219**	**220**

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği

KKTC'de kooperatifçilik hareketinin geliştirilmesi ve toplumsal kalkınmaya katkıda bulunmasının sağlanabilmesi için gerekli araştırma, eğitim örgütlenme, yönlendirme ve kooperatif kuruluşların tescil, teftiş ve murakabesini yapmakla görevli olan kurum Kooperatif Şirketler Mukayyitliğidir.

Kooperatif Şirketler Yasası'na göre kooperatif kuruluşların her yıl bir defa Mukayyitçe yetkili kılınan kişi tarafından teftiş edilmesi gereği olmasına rağmen, uygulamada henüz bu hedefe ulaşılamamıştır (Tablo 2.16.4).

Tablo 2.16.4: Türlerine Göre Teftişi Tamamlanan Kooperatif Kuruluşları (2022-2024)

Kooperatif Türü	2022	2023	2024
Tasarruf Kooperatifleri	17	20	20
Kredi Kooperatifleri	19	20	10
Kalkınma Kooperatifleri	28	50	40
Tüketim Kooperatifleri	0	0	0
Toplam	**64**	**90**	**70**

Kaynak: Kooperatif Şirketler Mukayyitliği

16.4 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde kooperatifçilik sektörü, ekonomik ve sosyal anlamda önemli bir role sahip olsa da çeşitli yapısal ve işleyişsel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar, sektörün sürdürülebilirliğini ve gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

KKTC'de kooperatifçilik sektörünün gelişebilmesi için eğitim, finansal destek, şeffaf yönetim ve devlet politikaları gibi unsurların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu sayede kooperatifler daha verimli, sürdürülebilir ve rekabetçi bir yapıya kavuşabilecektir.

KKTC'deki kooperatiflerin bir kısmında yönetimsel problemler yaşanmaktadır. Bazı kooperatiflerde şeffaflık ve hesap verebilirlik eksikliği, üyeler arasında güven sorunlarına yol açmaktadır. Yeterli denetim mekanizmalarının olmayışı da kötü yönetim uygulamalarını tetikleyebilmektedir.

Kooperatifçilik ilkeleri ve yönetimi konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olmayan bireyler, bu sektörde başarılı olmakta zorlanabilmektedir. Kooperatif yöneticileri ve üyeleri arasında yeterli eğitim ve bilinç eksikliği, sektörün profesyonel şekilde işletilmesine engel olabilmektedir.

Kooperatiflerin finansal kaynaklara erişimi genellikle sınırlıdır. Sermaye yetersizliği, kooperatiflerin büyümesini ve rekabet gücünü olumsuz etkileyebilir. Kooperatifler, bankalar gibi finans kuruluşlarından kredi alırken zorluk yaşayabilir ve yeterli sermaye birikimi sağlanamaması büyüme potansiyelini sınırlayabilir.

Özellikle büyük ölçekli işletmelerle rekabet etmekte zorlanan kooperatifler, piyasa koşullarında avantaj sağlamakta güçlük çekebilirler. Küçük ve orta ölçekli kooperatifler, rekabetçi piyasalarda varlıklarını sürdürebilmek için yeterli finansal ve teknik desteğe ihtiyaç duyarlar.

Bazı kooperatiflerde üyelerin katılım ve motivasyon seviyeleri düşük olabilmektedir. Üyelerin kooperatifin yönetimine aktif olarak katılmaması, karar alma süreçlerinin yavaşlamasına ve etkin yönetim yapılamamasına neden olmaktadır. Bu durum, kooperatiflerin işleyişini ve başarısını doğrudan etkilemektedir.

Dijitalleşme ve modern yönetim tekniklerinin eksikliği, KKTC'deki kooperatiflerin verimliliğini sınırlamaktadır. Günümüzde dijital araçlar ve teknolojilerin kullanımı kooperatiflerin rekabet gücünü artırırken, KKTC'deki birçok kooperatif bu teknolojilere yeterince adapte olamamaktadır.

Mali mevzuata titizlikle uyan kooperatiflerin bir kısmının kurumlar vergisi kapsamına alınmış olmaları sebebiyle, gelirlerinin önemli bir kısmını vergi olarak vermeleri sonucu kooperatiflerin gelişmeleri engellenmekte ve küçülmelerine neden olmaktadır.

Birçok kooperatif kuruluşumuz çok amaçlılık ilkesine uyularak oluşturulmuş ve bu yönde faaliyete geçirilmiş, ancak finansal kaynak yetersizliğinden dolayı faaliyetlerini istenilen düzeyde sürdürememektedirler.

Birim kooperatiflerle üst kuruluşlar, gereği gibi kaynak yaratıp ülkede kooperatifçiliğin geliştirilmesi için gerekli girişim ve yatırımları yapmakta yetersiz kalmaktadır.

Denetimin, kooperatiflere yön verme ve yol gösterip kaynakların rasyonel kullanımının temini, faaliyetlerin kuruluş amaçlarına uygunluğunu saptamak, mevcut sorunlara bilimsel çözümler getirmek açısından önemi büyük olmasına rağmen, uygulamada bu görevleri yerine getirecek olan Kooperatif Şirketler Mukayyitliğindeki kadro yetersizliğinden dolayı denetim eksikliği gözlemlenmektedir.

Kooperatif Şirketleri, halen, İngiliz Sömürge döneminde çıkarılan Fasıl 114 ve altında yapılan nizamat ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Yasanın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

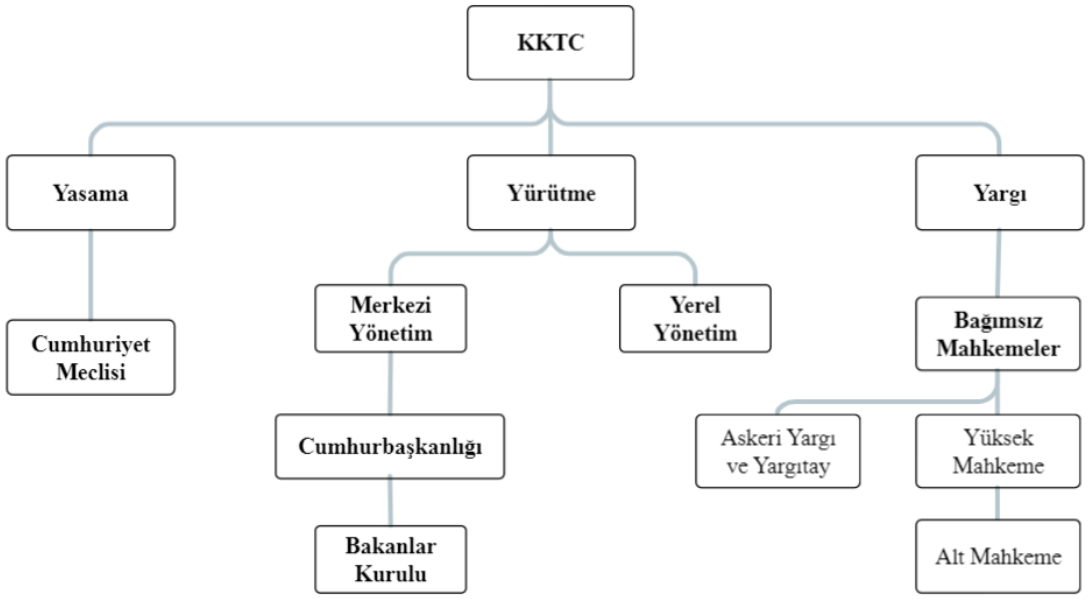
Kooperatif kuruluşlarda çalışanların teknik ve mesleki yönden eğitilmesi yanında yöneticilerle kooperatif üyelerine ve genelde topluma kooperatifçilik alanında farkındalık eğitimi istenilen düzeyde gerçekleştirilememiştir.

17. İdari Örgütlenme

17.1 Mevcut Durum

"İdare", genel olarak Devlet, yerel yönetimler, özerk birimler ve kamu yararına hizmet eden özel hukuk tüzel kişilerini kapsayan bir terimdir. İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve bu bütünlük yasalarla düzenlenir.

Şekil 2.17.1: KKTC Örgüt Şeması

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

17.2 Yasama

KKTC Anayasası'na göre hükümet yapısı üç temel organdan oluşur: yasama, yürütme ve yargı. Yasama yetkisi, halk adına Cumhuriyet Meclisi'ne aittir ve meclis 50 milletvekilinden oluşur. Meclis seçimleri 5 yılda bir yapılmakta olup, yasama organının başlıca görevleri arasında yasa yapmak, Bakanlar Kurulu'nu denetlemek, bütçeyi onaylamak ve uluslararası antlaşmaların onayını sağlamak yer alır.

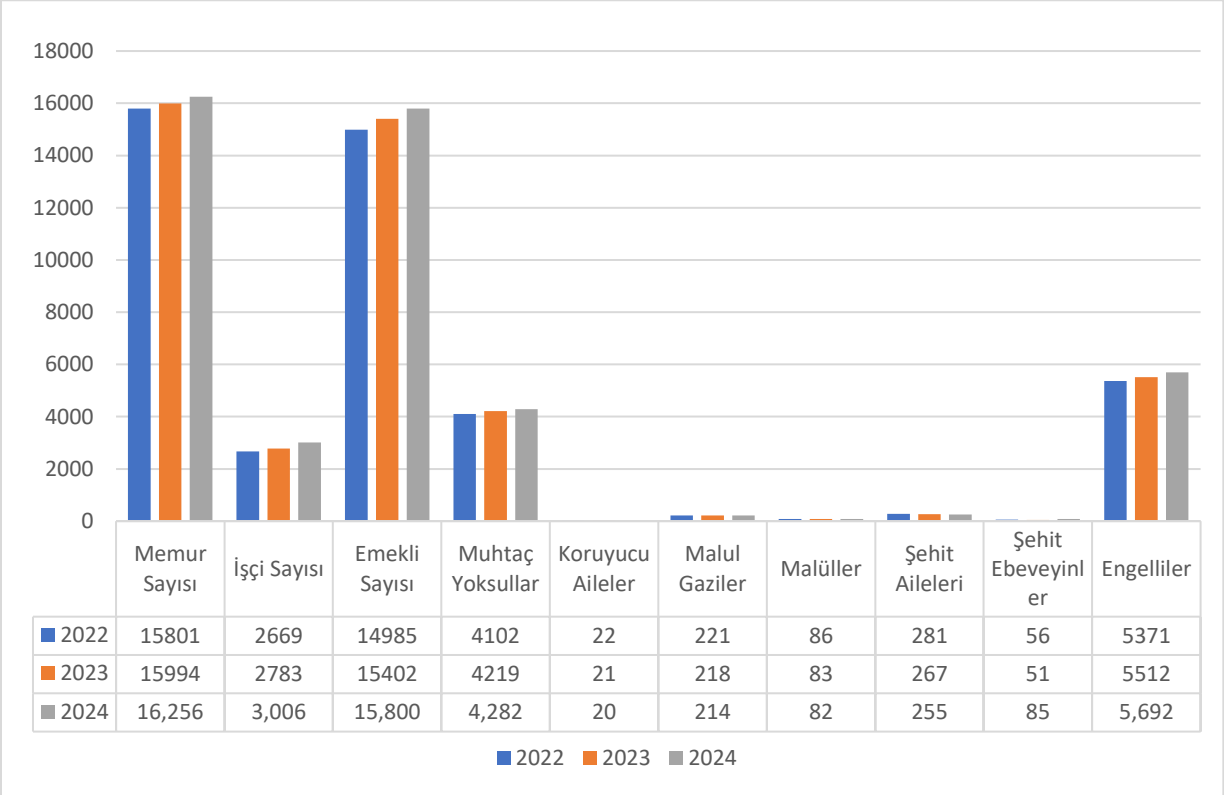
17.3 Yürütme

Yürütme yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı, devletin başıdır ve 5 yıllık bir süre için seçilir. Devletin bütünlüğünü temsil eden Cumhurbaşkanı, yürütme organının başında bulunur. Bakanlar Kurulu ise Başbakan ve 10 bakandan oluşur; Başbakan, Cumhurbaşkanı tarafından milletvekilleri arasından atanır.

17.3.1 Merkezi Yönetim

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, merkezi yönetim kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik koşullara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre yasa ile belirlenen bölümlere ayrılmıştır. KKTC'de kamu hizmeti, kamu görevlileri eliyle yürütülür.

Şekil 2.17.2: 2023 Yılı İtibarıyla Bütçeden Maaş Çekmekte Olan Kişi Sayıları

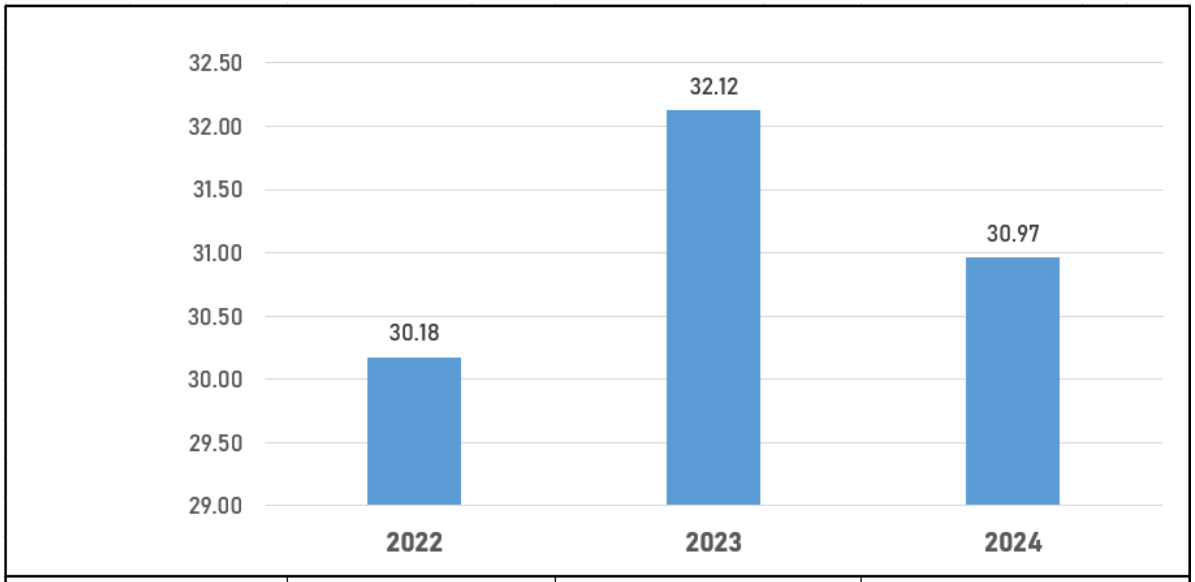

	Memur Sayısı	İşçi Sayısı	Emekli Sayısı	Muhtaç Yoksullar	Koruyucu Aileler	Malul Gaziler	Malüller	Şehit Aileleri	Şehit Ebeveynler	Engelliler
2022	15801	2669	14985	4102	22	221	86	281	56	5371
2023	15994	2783	15402	4219	21	218	83	267	51	5512
2024	16,256	3,006	15,800	4,282	20	214	82	255	85	5,692

Kaynak: Hazine ve Muhasebe Dairesi

2024 yılı itibarıyla merkezi bütçeden maaş çeken 16.256 memur ve 3.006 işçi olmak üzere toplam 19.262 kamu görevlisi görev yapmaktadır. Aynı dönemde bütçeden maaş çekmekte olan emekli sayısı 15.800'dür. 2023'e göre memur sayısı %1,64, işçi sayısı %8,01 ve emekli sayısı %2,58 artmıştır. Diğer kalemlerde 2024 yılı kişi sayıları; muhtaç yoksullar 4.282, koruyucu

aileler 20, malul gaziler 214, malüller 82, şehit aileleri 255, şehit ebeveynler 85 ve engelliler 5.692 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2.17.3: Yıllara Göre KKTC Bütçe Giderlerinin Personel Giderlerine Oranı

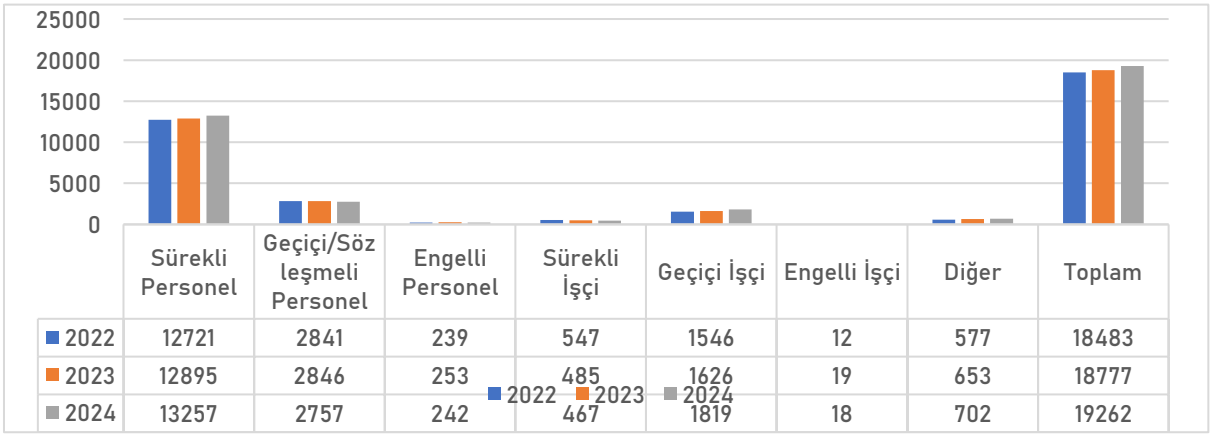

KKTC Bütçe Giderleri	20,796,511,127.90	38,596,039,897.82	85,215,438,449.74
Personel Giderleri	6,275,512,602.70	12,398,974,653.56	26,387,646,569.12

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

KKTC'de son üç yıla bakıldığında, 2024 yılı itibarıyla KKTC'de personel giderlerinin bütçe giderlerine oranı %30,97, 2023 yılı itibarıyla %32,12 ve 2022 yılı itibarıyla %30,18'dir. Buna göre oran 2023'ten 2024'e gerilemiş, ancak 2022'ye kıyasla hafif bir artış göstermiştir.

Şekil 2.17.4: Statülerine Göre Bütçeden Maaş Çeken Memur ve İşçi Sayıları

	Sürekli Personel	Geçiçi/Sözleşmeli Personel	Engelli Personel	Sürekli İşçi	Geçiçi İşçi	Engelli İşçi	Diğer	Toplam
2022	12721	2841	239	547	1546	12	577	18483
2023	12895	2846	253	485	1626	19	653	18777
2024	13257	2757	242	467	1819	18	702	19262

Kaynak: Hazine ve Muhasebe Dairesi

2024 yılı itibarıyla statülere göre bütçeden maaş çekenlerin toplamı 19.262 kişidir. Bunun 13.257'si Sürekli Personel, 2.757'si Geçici/Sözleşmeli Personel, 242'si Engelli Personel, 467'si Sürekli İşçi, 1.819'u Geçici İşçi, 18'i Engelli İşçi ve 702'si Diğer statülerdedir. 2023'e kıyasla toplamda %2,58'lik artış görülmüş; artışın başlıca kaynağı Sürekli Personel 'deki %2,81 ve özellikle Geçici İşçi 'deki %11,87 yükseliş olmuştur. Buna karşılık Geçici/Sözleşmeli Personel, Engelli Personel, Sürekli İşçi ve Engelli İşçi kalemlerinde sınırlı gerilemeler yaşanırken, Diğer grubunda %7,50 artış kaydedilmiştir.

17.3.2 Taşra Yönetimi

Taşra teşkilatı, bir ülkenin merkezi yönetiminden uzak, genellikle kırsal veya daha az nüfuslu bölgelerde bulunan devlet kuruluşlarını ifade eder. KKTC'de, 2/2017 Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası'nda ki değişikliğe göre, ülke 6 ilçe ve 12 bucağa ayrılmıştır.

Mülki Yönetim ve Bölümleri Yasası kapsamında, İçişleri Bakanlığı bünyesinde Merkez Kaymakamlığı ve 6 İlçe Kaymakamlığı oluşturulmuştur.

17.3.3 Yerel Yönetim

Yerel yönetim, bir ülkenin veya bölgenin belirli bir coğrafi alanındaki idari birimleri yöneten, yerel hizmetleri sağlayan ve yerel sorunlara çözüm üreten idari bir yapıdır. Belediyeler, köyler, kasabalar ve ilçeler gibi yerel yönetim birimleri, kendi yönetim organları ve bütçeleri ile belirli bir özerklik derecesine sahiptir.

Yerel yönetimler, bölge, belediye veya köy ve mahalle halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasa ile belirtilen ve karar organları dört yılda bir yapılan seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileridir. KKTC'nin Belediyeler Yasası'nın 52 ve 53'üncü maddelerine göre Belediye Başkanı, Belediyenin yürütme organı ve Belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Ayrıca, Belediye Başkanı, Belediye Meclisinin Başkanıdır ve oylamada eşitlik durumunda ayırt edici oy hakkına sahiptir. Belediye Başkanı, yürürlükteki Seçim ve Halkoylaması Yasası kurallarına uygun olarak seçilir.

KKTC'de son gelişmelere bakılacak olursa 2022 yılında yapılan 15/2022 Belediyelerin Birleştirilmesine İlişkin (Özel) Yasa ile 28 belediye birleştirilerek belediyelerin hizmet kalitesinin ve verimliliğinin artırılmasına, yerel yönetimlerin idari kapasitelerin

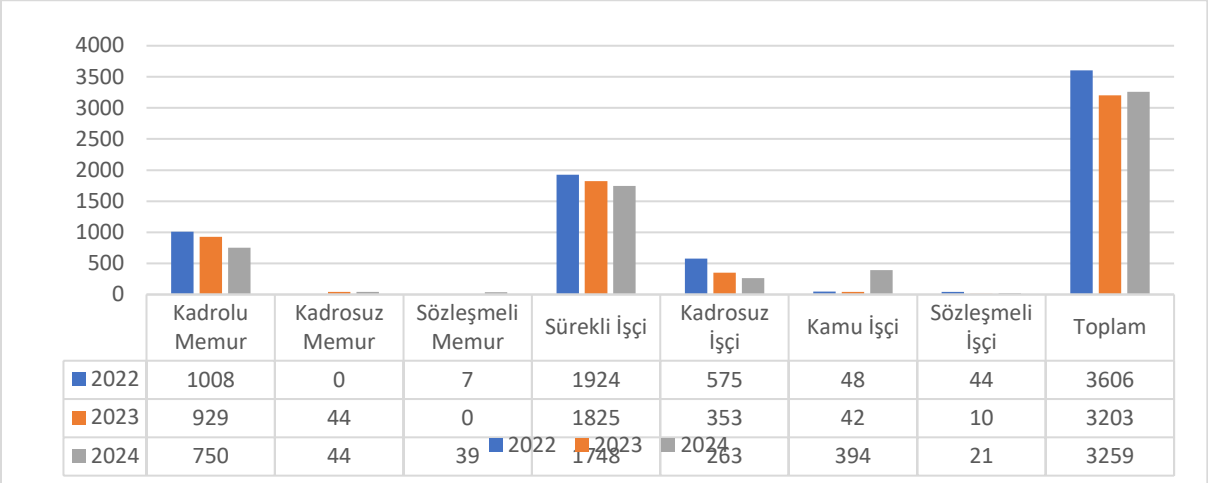
güçlendirilmesine, büyük çapta projelerin hayata geçirilmesi ve mevcut belediyelerin tüzel kişiliklerinin isimlerinin ve sınırlarının yeniden düzenlenmesi sağlanmıştır.

Yapılan yeni düzene göre Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yerel yönetim kuruluşu bakımından 18 belediyeden oluşur. Belediyelerin isimleri aşağıdaki gibidir:

1. Lefkoşa Türk Belediyesi
2. Gazimağusa Belediyesi
3. Girne Belediyesi
4. Güzelyurt Belediyesi
5. İskele Belediyesi
6. Lefke Belediyesi
7. Değirmenlik - Akıncılar Belediyesi
8. Lapta – Alsancak - Çamlıbel Belediyesi
9. Erenköy - Karpaz Belediyesi
10. Mehmetçik - Büyükkonuk Belediyesi
11. Geçitkale - Serdarlı Belediyesi
12. Mesarya Belediyesi
13. Gönyeli - Alayköy Belediyesi
14. Yeniboğaziçi Belediyesi
15. Çatalköy-Esentepe Belediyesi
16. Dikmen Belediyesi
17. Tatlısu Belediyesi
18. Beyarmudu Belediyesi

2023 yılının gündemin de olan ve Cumhuriyet Meclis'inde çalışmaları süren Belediyeler (Değişiklik) Yasa Tasarısı'nın amacı, belediyelerle ilgili mevcut yasal düzenlemeleri, yeni yürürlüğe giren Hal Yasası ile uyumlu hale getirmektir. Bu yasa tasarısı, belediyelerin yetki ve sorumluluklarını yeniden düzenlemek, yeni yasalarla uyumlu hale getirmek ve çevre sağlığı ile ilgili önemli projelere finansal katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Şekil 2.17.5: Yerel Yönetim Kamu Personeli Sayısı

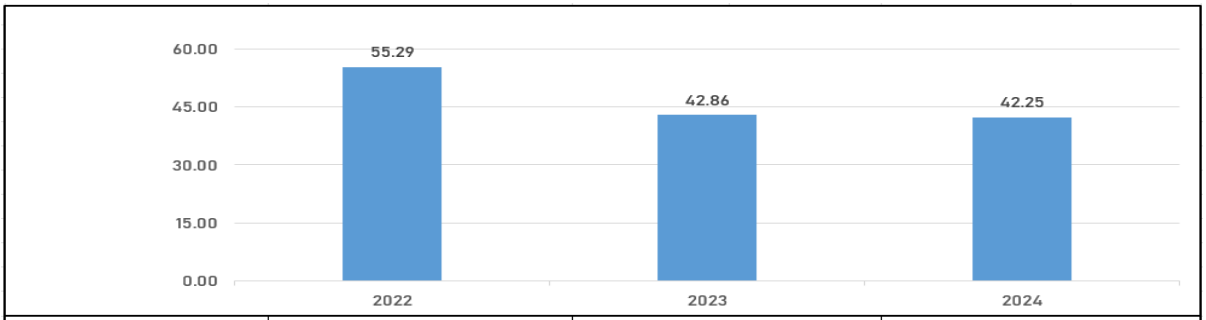

	Kadrolu Memur	Kadrosuz Memur	Sözleşmeli Memur	Sürekli İşçi	Kadrosuz İşçi	Kamu İşçi	Sözleşmeli İşçi	Toplam
2022	1008	0	7	1924	575	48	44	3606
2023	929	44	0	1825	353	42	10	3203
2024	750	44	39	1748	263	394	21	3259

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2024 yılı itibarıyla belediyelerde görev yapan yerel yönetim kamu personeli toplamı 3.259 kişidir. Bu sayı 2023'e göre %1,75 artmış olmakla birlikte 2022'deki sayının altında kalmıştır. Statü kırılımında Sürekli İşçi 1.748 ve Kadrolu Memur 750 en büyük iki grubu oluşturmaktadır. 2023'e kıyasla Kadrolu Memur sayısı %19,27 ve Sürekli İşçi sayısı %4,22 gerilerken, Kadrosuz İşçi sayısı %25,50 azalmıştır. Buna karşın Kamu İşçi sayısında belirgin bir artış görülmüş, Sözleşmeli İşçi sayısı %110 yükselmiş, Kadrosuz Memur sayısı ise değişmemiştir. Ayrıca 2023'te bulunmayan Sözleşmeli Memur statüsünde 2024'te 39 kişi yer almıştır. Toplamdaki artış, özellikle kamu işçisi ve sözleşmeli işçi kalemlerindeki yükselişten kaynaklanmıştır.

Şekil 2.17.6: Belediye Personel Giderlerinin Belediye Toplam Giderlerine Oranı

Belediye Bütçe Giderleri	1,926,326,265.46	4,409,361,043.84	9,584,123,000.30
Personel Giderleri	1,064,992,330.81	1,889,837,018.77	4,049,682,000.40

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

2024 yılı itibarıyla belediye personel giderlerinin belediye toplam giderlerine oranı %42,25 olmuştur ve 2023'e göre %0,61 gerilemiştir. 2022'ye kıyasla ise %13,04 daha düşüktür. Mutlak tutarlarda her iki kalem de artmış olsa da 2023'ten 2024'e bütçe giderlerindeki artış personel giderlerindeki artışa çok az da olsa üstün gelmiş ve payın sınırlı ölçüde gerilemesine neden olmuştur. 2022'den 2023'e geçişte görülen belirgin düşüş eğilimi 2024'te de hafifleyerek sürmüştür.

17.4 Yargı

Yargı yetkisi ise bağımsız mahkemelere verilmiştir. Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi yargı görevini yerine getirir. Yargıçlar, anayasa ve hukuka uygun olarak bağımsız şekilde karar verirler. Ayrıca, askeri suçlarla ilgili davalara bakan askeri yargı da mevcuttur. Özetle, KKTC'nin hükümet yapısı yasama, yürütme ve yargı organları üzerine kurulmuş olup, bu organlar anayasa ve yasalar çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

18. Yerel Yönetimler

18.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

Yerel yönetimler, bölge, belediye veya köy ve mahalle halkının yerel ortak gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasa ile belirtilen ve karar organları dört yılda bir yapılan seçimle oluşturulan kamu tüzel kişileridir.

KKTC'de yerel hizmetler, belediyeler, belediye olmayan yerleşim birimlerinde ise muhtarlıklar eliyle yürütülmektedir. KKTC'de 2009 yılında belediyelere bağlı olmayan köyler de (Karaman ve Pile köyleri hariç) mevcut belediyelere bağlanmıştır.

51/1995 sayılı Belediyeler Yasası ile, belediyelerin gelişmesine ve halkın beklentilerine cevap verilmesine imkan tanımayan eski 15/1980 sayılı Belediyeler Yasası yürürlükten kaldırılmıştır. 23 Ağustos 1995 tarihinde yürürlüğe giren yeni Belediyeler Yasası ile belediyelerin, ülkenin koşulları ve yasal mevzuat göz önüne alınarak olabildiğince özerkleştirilmesi, belediye çalışmalarının daha şeffaf hale getirilmesi, katılımın sağlanması, gelir kaynaklarının ve yetkilerinin azami derecede artırılması amaçlanmıştır.

KKTC'de faaliyet gösteren belediyeler ilk kez 1983 yılında bir araya gelerek 15/1980 sayılı Belediyeler Yasasının 159. maddesi uyarınca güçlerini birleştirerek bu konuda ilk adımı atmışlar ve Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği'ni kurmuşlardır. Ancak Birlikler ve Dernekler Yasasına göre bir tüzükle oluşturulan Belediyeler Birliği'nin yasal olmadığı yönündeki eksiklikten dolayı 4 Haziran 2003 tarihinde Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği Yasası yürürlüğe konmuştur. Belediyeler Birliği'nin kuruluşu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, belediyelerin kurumsallaşma aşamasına ulaşmasında ve güçlenmesinde önemli bir adım olmuştur.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi'nin 24 Ağustos 2022 tarihli Sekizinci Olağanüstü Birleşiminde Oyçokluğuyla kabul olunan "Belediyelerin Birleştirilmesine İlişkin (Özel) Yasa" neticesinde belediye sayısı 28'den 18'e düşürülmüştür. Yeni oluşturulan belediyeler, İlçe, Bucak, Nüfus, Yerleşim ve Hizmet Etki Alanı, Gelişme Endeksi, Coğrafi Konum, Belediyelerin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Geçmişi, Bölgenin Ekonomik Kalkınma Durumu, Bölgenin Korunması ve Güvenlik Durumu, Belediyelerin Uluslararası İşbirliği, Üyelik, Kaynak Aktarımı ve Ortaklık Anlaşma Durumları gibi kriterlere bakılarak bu oluşumlar gerçekleşmiştir.

Bu Yasa amaçları bakımından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yerel yönetim kuruluşu bakımından 18 (on sekiz) belediyeden oluşur. Belediyelerin isimleri aşağıdaki gibidir:

(A) Lefkoşa Türk Belediyesi
(B) Gazimağusa Belediyesi
(C) Girne Belediyesi
(Ç) Güzelyurt Belediyesi
(D) İskele Belediyesi
(E) Lefke Belediyesi
(F) Değirmenlik - Akıncılar Belediyesi
(G) Lapta – Alsancak - Çamlıbel Belediyesi
(Ğ) Erenköy - Karpaz Belediyesi
(H) Mehmetçik - Büyükkonuk Belediyesi
(I) Geçitkale - Serdarlı Belediyesi
(İ) Mesarya Belediyesi
(J) Gönyeli - Alayköy Belediyesi
(K) Yeniboğaziçi Belediyesi
(L) Çatalköy-Esentepe Belediyesi
(M) Dikmen Belediyesi
(N) Tatlısu Belediyesi
(O) Beyarmudu Belediyesi

Şekil 2.18.1: KKTC Belediye Sınırları

Tablo 2.18.1: Belediyeler ve Belediyelere Bağlı Yerleşim Yerleri

Belediye	Bağlı Yerleşim Yerleri
Lefkoşa Türk Belediyesi	Lefkoşa, Eylence, Büyük Kaymaklı, Haspolat, Hamitköy, Kızılbaş, Ortaköy, Küçük Kaymaklı, Aydemet (9 köy)
Gazimağusa Belediyesi	Yukarı Derinya, Gazimağusa, Tuzla, Mutluyaka (4 köy)
Güzelyurt Belediyesi	Yukarı Bostancı, Aşağı Bostancı, Güneşköy, Aydınköy, Akçay, Zümrütköy, Şahinler, Gayretköy, Serhatköy, Mevlevi, Yuvacık, Güzelyurt, Yayla, Kalkanlı, (14 köy)
Girne Belediyesi	Beylerbeyi, Doğanköy, Ozanköy, Karakum, Girne, Zeytinlik, Karaman, Edremit, Karaoğlanoğlu (9 köy)
İskele Belediyesi	Kuzucuk, Ötüken, Aygün, Boğaziçi, Sınırüstü, İskele, Bahçeler, Boğaztepe, Boğaz, Altınova, Ağıllar, Topçuköy, Yarköy, Kalecik, Kurtuluş, Turnalar, Ardahan, Mersinlik, Ergazi, Kaplıca, Kilitkaya, Tuzluca (22 köy)
Lefke Belediyesi	Aşağı Kurtboğan, Taşpınar, Taşköy, Madenliköy, Lefke, Doğancı, Gaziveren, Cengizköy, Çamlıköy, Bağlıköy, Gemikonağı, Yedidalga, Bademliköy, Ömerli, Şirinköy, Yağmuralan, Süleymaniye, Günebakan, Yeşilırmak, Denizli, Yeşilyurt, Erenköy (22köy)
Değirmenlik-Akıncılar Belediyesi	Değirmenlik, Kalavaç, Beyköy, Yeniceköy, Cihangir, Çukurova, Gökhan, Demirhan, Minareliköy, Düzova, Balıkesir, Meriç, Kırklar, Gaziköy, Dilekkaya, Yiğitler, Kiracıköy, Gaziler, Dereliköy, Akıncılar, Erdemli, Kırıkkale (22 köy)
Lapta - Alsancak - Çamibel Belediyesi	Sadrazamköy, Koruçam, Kayalar, Geçitköy, Çamlıbel, Kozan, Alemdağ, Malatya, Ilgaz, İncesu, Lapta, Alsancak, Yeşiltepe, Akdeniz, Tepebaşı, Karpaşa, Özhan, Hisarköy, Kılıçarslan, Karşıyaka (20 Köy)
Erenköy - Karpaz Belediyesi	Gelincik, Ziyamet, Boltaşlı, Taşlıca, Derince, Esenköy, Yeşilköy, Avtepe, Adaçay, Kuruova, Kaleburnu, Sipahi, Yenierenköy, Dpiparkaz (14 Köy)
Mehmetçik - Büyükkonuk Belediyesi	Yedikonuk, Mehmetçik, Büyükkonuk, Kumyalı, Pamuklu, Sazlıköy, Çayırova, Bafra, Zeybekköy, Balalan (10 köy)
Geçitkale - Serdarlı Belediyesi	Nergisli, Pınarlı, Sütlüce, Geçitkale, Çamlıca, Gönendere, Tirmen, Yamaçköy, Arıdamı, Çınarlı, Mallıdağ, Görneç, Ergenekon, Serdarlı, Ulukışla, Kurudere (16 Köy)
Mesarya Belediyesi	Akdoğan, Paşaköy, Vadili, İnönü, Korkuteli, Dörtyol, Pirhan, Turunçlu, Aslanköy (9 köy)
Gönyeli - Alayköy Belediyesi	Alayköy, Gönyeli, Kanlıköy, Türkeli, Yılmazköy, Gürpınar, İkidere (7 Köy)
Yeniboğaziçi Belediyesi	Mormenekşe, Yeniboğaziçi, Atlılar, Sandallar, Muratağa, Alaniçi, Yıldırım, Akova (8 Köy)
Çatalköy - Esentepe Belediyesi	Çatalköy, Esentepe, Arapköy, Beşparmak, Karaağaç, Bahçeli (6 Köy)
Dikmen Belediyesi	Şirinevler, Dağyolu, Aşağı Dikmen, Yukarı Dikmen, Yukarı Taşkent, Aşağı Taşkent, Güngör, Pınarbaşı, Boğazköy, Ağırdağ, Kömürcü, Göçeri, Akçiçek (13 Köy)
Beyarmudu Belediyesi	Beyarmudu, Düzce, İncirli, Türkmenköy, Köprülü, Çayönü, Güvercinlik (7 Köy)
Tatlısu Belediyesi	Tatlısu (1 Köy)

Kaynak: Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği

Belediyelere, Devlet Bütçesinde öngörülen mahalli gelirlerden ayrılan pay 51/1995 sayılı Belediyeler Yasası'nın değiştirilmiş şekli uyarınca 2010 mali yılından itibaren %6.0 dan %8.5'e, 2016 mali yılından itibaren ise %8.5 den %9.0'a yükseltilmiş olup,ilave olarak yerel gelirlerin %0,25 lik kısmı da 2008 yılında belediyelere bağlanan köylerin bağlandıkları tarihteki nüfusu ile son nüfus sayımında nufusları 6000'in altında olan belediye nüfuslarının toplamı üzerinden her belediyeye nüfusları oranında bölüştürülmektedir. Devlet Bütçesinden aldıkları

bu katkının 1/6'sının tamamını kendi bütçelerinde gösterildiği şekilde altyapı yatırımları için kullanmaları şartı bulunmaktadır.2024 yılı başında öngörülen mahalli gelirler yıl sonunda farklı ve öngörülenin üzerinde gerçekleşmesinden dolayı belediyelere yapılan katkı öngörü payının altında olmuştur (Tablo 2.18.2).

Tablo 2.18.2: Belediyelere Yapılan Devlet Katkısının Mahalli Gelirler İçindeki Payı (2022-2024)

	2022	2023	2024
Devlet Öngörülen Mahalli Gelirler	7.130.000.000,00	21.470.000.000,00	51.230.000.000,00
Belediyelere Öngörülen Devlet Katkısı (Bütçe)	659.525.000,00	1.985.975.000,00	4.738.775.000,00
Devletin Gerçekleşen Mahalli Gelirler	14.353.762.507,62	28.614.255.707,50	56.630.335.930,65
Devlet Bütçesinden Belediyelere Yapılan Devlet Katkısı	825.099.988,45	2.354.124.999,98	4.009.732.692,35
Belediye Yıl Sonu Hesaplarında Görülen Devlet Katkısı	853.773.356,68	2.304.385.841,19	4.798.491.791,41
Devlet Katkısının Öngörülen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	9,25	9,25	9,25
Gerçekleşen Devlet Katkısı (Bütçe) Gerçekleşen Mahalli Gelirler İçindeki Payı (%)	5,75	8,23	7,08

Belediyelere devlet bütçesinden öngörülen mahalli gelirlerinden 51/1995 sayılı Belediyeler Yasasında belirlenen oranlar kadar devlet katkısı yapılmaktadır.
Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin gelirleri esas olarak özkaynak gelirleri, devlet katkısı, borçlanmalar ve diğer gelirler olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan özkaynak gelirlerini vergi gelirleri (mülkiyet üzerinden alınan vergiler gibi), vergi dışı gelirler (para cezaları gibi), sermaye gelirleri, bağış ve yardımlarla oluşturmaktadır. Diğer gelirler başlığı altında ise döner sermaye gelirleri, KDV gelirleri gibi gelirlerden oluşmaktadır.

Devlet katkısı belediyelere de-jure nüfus oranları dikkate alınarak dağıtılmaktadır.

Tablo 2.18.3'de Belediyelerimizin 2024 yılında Devletten aldıkları katkı miktarları ve yüzde payları görülmektedir. İlçe belediyelerimiz Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt, Lefke ve İskele toplam Devlet katkısının %56'sını alırken, geriye kalan 12 belediye ise %44'ünü almaktadır.

Tablo 2.18.3: Belediyelerin Devlet Bütçesinden Aldıkları Katkı Miktarları (2021-2024)

	2022		2023		2024	
Belediye	Devlet Katkısı	%Pay	Devlet Katkısı	%Pay	Devlet Katkısı	%Pay
Beyarmudu	14.712.459,38	1,7	38.216.488,63	1,7	81.239.547,55	1,7
Çatalköy-Esentepe	26.133.357,74	3,1	74.114.537,88	3,2	157.550.621,30	3,3
Değirmenlik-Akıncılar	41.640.151,82	4,9	113.202.510,20	4,9	227.872.872,40	4,7
Dikmen	27.879.343,79	3,3	86.613.706,01	3,8	184.233.092,54	3,8
Erenköy-Karpaz	24.777.704,00	2,9	89.708.890,22	3,9	180.580.999,97	3,8
Geçitkale-Serdarlı	14.901.868,78	1,7	65.231.548,34	2,8	138.776.345,77	2,9
Girne	98.715.453,74	11,6	240.091.799,49	10,4	510.380.463,57	10,6
Gönyeli-Alayköy	62.698.196,41	7,3	179.821.569,59	7,8	361.974.813,85	7,5
Güzelyurt	54.632.435,31	6,4	146.633.482,76	6,4	295.168.303,60	6,2
İskele	24.158.589,50	2,8	90.144.146,25	3,9	191.859.371,28	4,0
Lapta-Alsancak-Çamlıbel	54.301.648,76	6,4	158.988.766,90	6,9	324.385.987,39	6,8
Lefke	34.572.793,09	4	88.180.784,09	3,8	178.576.508,42	3,7
Lefkoşa	173.657.819,66	20,3	418.796.772,50	18,2	890.266.520,26	18,6
Mağusa	122.243.520,61	14,3	290.920.721,61	12,6	618.787.654,05	12,9
Mehmetçik-Büyükkonuk	19.481.134,39	2,3	55.916.014,70	2,4	119.009.518,30	2,5
Mesarya	34.802.999,27	4,1	88.809.825,78	3,9	178.771.213,27	3,7
Tatlısu	4.747.354,07	0,6	19.087.344,86	0,8	38.467.305,50	0,8
Yeniboğaziçi	19.716.526,36	2,3	59.906.931,38	2,6	120.590.652,39	2,5
Toplam	**853.773.356,68**	**100**	**2.304.385.841,19**	**100**	**4.798.491.791,41**	**100,0**

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 2.18.4: Belediyelerin Gelirleri (2022- 2024)

Yıllar	**2022**	**2023**	**2024**	**Değişme (%) (2024/2023)**
I. Devlet Katkısı	853.773.356,68	2.304.385.841,19	4.798.491.791,41	108,2
Pay (%)	44,32	52,26	50,1	-
II. Özkaynaklar	1.018.716.572,79	2.038.178.080,06	4.518.993.600,35	121,7
Pay (%)	52,88	46,22	47,2	-
III. Borçlanma	54.266.766,94	6.000.000,00	44.418.750,00	640,3
Pay (%)	2,82	0,14	0,5	-
IV. Diğer Gelirler	-430.430,95	60.797.122,59	222.219.119,68	265,50
Pay (%)	-0,02	1,38	2,3	-
Toplam	**1.926.326.265,46**	**4.409.361.043,84**	**9.584.123.261,44**	**117,4**

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin giderlerine bakıldığı zaman 2024 yılı için personel giderlerinin, giderler içindeki payının bir önceki yıla göre (49%) azalarak %48.0 oranına ulaşmıştır (Tablo 2.18.5). Personel giderlerinin özkaynak gelirlerine oranında bir önceki yıla göre artış gösterip %106.03 oranından %101.84'e gerilediği görülmektedir.

Tablo 2.18.5: Belediyelerin Giderleri (2022 - 2024)

	2022	2023	2024	Değişme (%) (2024/2023)
Personel Giderleri	1.064.992.330,81	2.161.094.302,61	4.602.141.746,26	113
Pay (%)	55,29	49,01	48	-
Mal ve Hizmet Alımları	586.408.860,66	1.319.952.355,02	2.699.982.820,65	104,6
Pay (%)	30,44	29,94	28,2	-
Yatırımlar	129.711.658,39	314.111.834,41	1.037.678.226,34	230,4
Pay (%)	6,73	7,12	10,8	-
Transferler ve Borç Ödemeleri	127.287.959,01	208.562.994,99	351.229.057,15	68,4
Pay (%)	6,61	4,73	3,7	-
Diğer Giderler	17.925.456,59	405.639.556,84	893.091.411,04	120,20
Pay (%)	0,93	9,2	9,3	-
Toplam	**1.926.326.265,46**	**4.409.361.043,87**	**9.584.123.261,44**	117,4
Özkaynak Gelirleri	1.013.902.752,09	2.038.178.080,06	4.518.993.600,35	
Personel Giderleri / Özkaynak Gelirleri	105,04%	106,03%	101,84%	

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin personel durumuna baktığımız zaman ise 2023 yılına göre 2024 yılında memur sayısında 179 kişilik azalma, işçi sayısında 185, sözleşmeli personel sayısındaysa ise 50 kişilik artış olmuştur (Tablo 2.18.6).

Tablo 2.18.6: Belediyelerdeki Memur, İşçi ve Sözleşmeli Personel Sayıları (2022 - 2024)

	2022	2023	2024	Değişme (2024/2023)
Kadrolu Memur	1.008	929	750	-19,3
Kadrosuz Memur	0	44	44	-
TOPLAM MEMUR	**1.008**	**973**	**794**	**-18,4**
Kadrolu İşçi	1.924	1.825	1.748	-4,2
Kadrosuz İşçi	575	353	263	-25,5
Kamu İşçi	48	42	394	838,1
TOPLAM İŞÇİ	**2.547**	**2.220**	**2.405**	**8,3**
Sözleşmeli	44	10	60	500,0
Hizmet Alımı	7	0	201	-
GENEL TOPLAM	**3.606**	**3.203**	**3.460**	**8,0**

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Belediyelerin mevcut araçları ise Tablo 2.18.7'de görülmektedir. 2023 yılına göre 2024 yılında belediyelere ait olan araç sayısında artış görülmektedir.

Tablo 2.18.7: Belediyelerin Araç Durumu (2022-2024)

	2022	2023	2024
Çöp Aracı	141	143	142
Vidanjör	29	27	29
Dozer	45	53	38
Diger Loader	22	11	26
Kamyon	125	133	100
Su Tankeri	50	36	43
Land-Rover	26	37	37
Kamyonet	129	167	140
Salhane Aracı	12	10	5
Cenaze Aracı	32	29	29
Van	183	156	146
Silindir	18	20	16
Beton Yoğurma Aracı	35	22	25
Greyder	5	5	4
Traktör	21	22	19
Otobüs	19	15	20
Minibüs	40	34	35
Salon Araba	251	254	247
Lift	32	29	34
Motosiklet	144	146	169
Diğer	43	83	316
Toplam	**1.402**	**1.432**	**1.620**

Kaynak: Kıbrıs Türk Belediyeler Birliği

18.2 Sorunlar

Belediyelerimiz, çağdaş gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerekli hizmet sunumunu gerçekleştirebilmek için mali sorunlarla uğraşmaktadırlar. Mali sorunların aşılması maksadıyla denetim mekanizması getirilmelidir.

Belediyelerin ana hizmet alanları olan yol, su, kanalizasyon, sağlık ve imar konularında özellikle bilgi ve deneyim gerektiren hizmetlerde birkaç kent belediyesinin dışında tüm belediyeler kalifiye personel yetersizliği nedeniyle güçlük çekmektedir. Buna mukabil personel sayısındaki artış dikkate alındığında yerel yönetimlerin hantal ve verimsiz bir yapıya sahip olmaya başladığını gözlemlemekteyiz. Bundan dolayı personel alımı konusunda merkezi bir sınav yapılması ve bu konuda yasal düzenlemeler yapılması elzemdir. Ayrıca, belediye hizmetlerin en üst düzeyde ve kaliteli bir şekilde halka ulaşmasını sağlamak için yerel yönetimlerin coğrafi temeller üzerine yeniden yapılandırılması ve paylaşımlı hizmet modeliyle yerel yönetimlerin birlikte çalışması teşvik edilmesi gerekmektedir.

Belediyelerde çalışan personelin eğitimine yönelik olarak düzenlenen seminer, kurs ve benzeri programlar yeterli düzeyde yapılamamaktadır.

Belediyelerimizin çoğu ekonomik bakımdan sıkıntı çekmektedir. Belediyeler çalışanlarını ödeyebilmek için devletten avans çekmek zorunda kalmakta, birçok belediye yatırım konusunda beklentilere cevap verecek bir gelişme gösterememektedir.

Yerel yönetimlerde bütçe disiplininin oluşturulması, stratejik önceliklere göre kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması ve sonuçların raporlanması gerekmektedir. Bundan dolayı "Yerel Yönetimlerin" bütçe sistemlerinde reforma gidilmesi ve "Çok Yıllı Bütçe Sistemi"ne geçilmesi yönünde çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

19. Beşerî Kaynaklar, Aile, Kadın, Çocuk ve Engelliler

Ülkelerdeki beşeri kaynaklar, bir ülkenin sahip olduğu insan gücünü, yeteneklerini, bilgi birikimini ve potansiyelini ifade Etmektedir. Beşeri kaynaklar, bir ülkenin ekonomik büyüme, sosyal refah ve sürdürülebilir kalkınma açısından en önemli faktörlerinden biridir. Ülkelerdeki beşeri kaynakların gücü, o ülkenin eğitim sistemi, sağlık hizmetleri, çalışma koşulları ve sosyal politikaları ile doğrudan ilişkilidir. Bu kaynaklar, sadece fiziksel iş gücünü değil, aynı zamanda insanların entelektüel, kültürel ve sosyal katkılarını da kapsamaktadır.

Beşeri kaynaklar, ülkelerin kalkınma seviyelerini ve dünya üzerindeki rekabet gücünü belirleyen başlıca unsurlardan biridir. Ülkelerin beşeri kaynaklarını geliştirmeleri, genellikle aşağıdaki faktörlerle mümkündür:

Eğitim; Kaliteli ve yaygın bir eğitim sistemi, beşeri kaynakların gelişiminde en önemli faktördür. İleri düzeyde eğitim almış bireyler, inovasyon ve teknolojik gelişmelerde daha etkin rol oynamakta ve mesleki eğitim, üniversiteler, araştırma kurumları gibi yapılar, beşeri sermayeyi güçlendirmektedir.

Sağlık Hizmetleri; Sağlıklı bireyler, iş gücünün daha verimli ve uzun ömürlü olmasını sağlamak ve gelişmiş sağlık sistemleri, hastalıkların önlenmesi ve yaşam kalitesinin artırılması açısından önem arz etmektedir.

Demografik Yapı; Genç, dinamik bir nüfus, üretkenlik açısından avantaj sağlamakta, ancak yaşlı nüfusun artması, sosyal güvenlik ve sağlık sistemlerine daha fazla yük getirebilmektir. Doğum oranları, göç politikaları ve nüfus hareketliliği de beşeri kaynaklar üzerinde etkili olmaktadır.

İstihdam Olanakları ve Çalışma Koşulları; İş gücünün aktif katılımını sağlamak, beşeri kaynakların etkin kullanılması açısından önemlidir. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi, işsizlik oranlarının düşürülmesi ve iş gücüne katılımın artırılması, bir ülkenin gelişmişliğini etkilemektedir.

Yaratıcılık ve İnovasyon; Beşeri kaynaklar, bir ülkenin bilim, teknoloji, kültür ve sanat alanlarındaki başarısının temel taşıdır. Yaratıcılığı ve yenilikçiliği teşvik eden politikalar, beşeri kaynakların kalitesini artırmaktadır.

Göç ve Diaspora; Eğitimli ve yetenekli bireylerin yurt dışına göç etmesi, ülkelerin beşeri kaynak kaybına neden olabilmektedir.(beyin göçü). Aynı zamanda dışarıdan gelen göçmenler,

yeni yetenekler ve beceriler kazandırarak beşeri kaynakların zenginleşmesine katkıda bulunabilmektedir.

Kadınların İş Gücüne Katılımı; Kadınların iş gücüne katılımı, ülkelerin ekonomik büyümesi ve sosyal kalkınması için kritik bir rol oynamaktadır. Kadınların eğitim düzeyinin artırılması, çocuk bakımı, esnek çalışma koşulları gibi faktörler, kadınların iş gücüne katılımını artırabilmektedir.

Sosyal Refah ve Güvenlik; Sosyal refah sistemleri, yoksullukla mücadele, gelir eşitsizliğini azaltma ve sosyal adalet politikaları, beşeri kaynakların gelişimini desteklemektedir. Güvenli ve huzurlu bir toplum, insanların verimli bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır.

Gelişmiş Ülkeler; Bu ülkelerde eğitim, sağlık ve iş gücü piyasaları genellikle iyi organize edilmiştir. Beşeri kaynaklar, yüksek eğitim seviyeleri, inovasyon kapasitesi ve üretkenlikle karakterize edilmektedir. Örnekler: ABD, Almanya, Japonya, Kanada.

Gelişmekte Olan Ülkeler: Bu ülkelerde beşeri kaynaklar gelişim aşamasındadır. Eğitim ve sağlık hizmetleri genellikle gelişmiş ülkelere göre daha sınırlıdır, ancak nüfusun genç ve dinamik yapısı, potansiyel bir avantaj sağlamaktadır. Örnekler: Türkiye, Hindistan, Brezilya, Endonezya.

Az Gelişmiş Ülkeler; Bu ülkelerde beşeri kaynakların gelişimi daha sınırlıdır. Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim kısıtlıdır, işsizlik oranları yüksektir ve iş gücü genellikle tarım gibi verimliliği düşük sektörlerde yoğunlaşmıştır. Örnekler: Nijer, Haiti, Afganistan.

Beşeri kaynaklar, bir ülkenin kalkınma stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Eğitim, sağlık ve sosyal politikaların geliştirilmesi, bu kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamakta ve sürdürülebilir büyüme için kritik bir rol oynamaktadır.

19.1 Mevcut Durum ve Gelişmeler

19.1.1 Beşeri Kaynaklar

Ülkelerin birbirleriyle rekabet edebilmelerinin insan kaynaklarına verilen önem çerçevesinde mümkün olabileceği genel olarak kabul görmüş bir olgudur. Bu düşünceden hareketle KKTC'de de insan kaynaklarının ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme hedeflerine uyumlu bir şekilde geliştirilmesi için çaba sarf edilmesi gerekliliği önem kazanmaktadır.

İnsana yapılan yatırımlar içerisinde büyük önemi olan sağlık ve eğitim yatırımlarının gelişmiş ülke standartlarına göre KKTC'de arzulanan düzeyde olmaması, giderilmesi gereken önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Ancak okullaşma oranının gelişmiş ülke standardında olması ilerisi için umut verici bir durum olarak değerlendirilmektedir. 2024 yılına ait hazırlanan yaşam tablosunda doğuştaki yaşam ümidinin kadınlarda 84,2 yaş, erkeklerde 80,3 yaş olması önem arz etmektedir.

19.1.2 Aile

Aile, bir toplumun en temel sosyal birimi olarak tanımlanır ve genellikle kan bağı, evlilik veya evlat edinme yoluyla birbirine bağlı bireylerden oluşur. Aile, bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan, onlara değerler, normlar ve kültürel miras aktaran bir yapıdır.

Aile toplumdaki en küçük kurumdur. Bu özelliği dolayısıyla toplumun genel düzeyini pek çok yönden yansıtabilmesi açısından önem taşımaktadır. Aileyi olumlu yönde etkileyecek düzenlemelerin toplumun geneline yansıyacağı düşüncesinden hareketle aileye her açıdan önem verilmektedir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aile hukuku, aileyle ilgili hak ve yükümlülükleri düzenleyen çeşitli yasalardan oluşmaktdır. KKTC'deki aile yasaları, Türk Medeni Kanunu'na dayalı olarak şekillenmiş ve yerel ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlemeler içermektedir. Aile hukuku, evlilik, boşanma, velayet, mal paylaşımı, nafaka ve evlat edinme gibi konuları kapsamaktadır.

1/1998 sayılı Yeni Aile Yasası ile aile kurumuna çağdaş düzenlemeler getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede nişan ve evlilik yaşında değişiklik yapılmış, soyadı konusunda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca boşanma halinde edinilmiş malların eşitlikçi bir anlayışla paylaşımı konusunda hükümler konmuştur. Bu düzenleme boşanma halinde tarafların mağdur duruma düşmemesi gayesi gözetilerek yapılmıştır.

Cumhuriyet Meclisi 1996 yılında "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi" ve "Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)" ile 2011 yılında "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi"ni onaylanarak iç hukukumuzun bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla mevcut Aile Yasası'nda düzenlemeye gitme ihtiyacı doğmuştur. 2015 yılında 34/2015 sayılı Aile (Evlenme-Boşanma) (Değişiklik) Yasası ile

sözkonusu sözleşmelerde belirtilen temel prensipler ışığında, modern hukuk devletlerindeki uygulamalar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da göz önünde bulundurularak yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler ile evlenme ve boşanma durumunda tarafların uğrayabileceği mağduriyetleri en aza indirme amacı güdülmüş, başta çocukların sağlığı ve esenliği göz önünde bulundurularak, kişilerin insan haklarını gözeten eşitlik sağlayıcı değişiklikler yapılmıştır.

KKTC'de 5/2019 sayılı Aile (Evlenme Ve Boşanma) Yasasında yapılan değişiklik ile taraflar, boşanmaları halinde, kadınların bekarlık soyadına geri dönmeleri mümkün olmuştur.

KKTC'deki evlenme ve boşanmaların seyri Tablo 2.19.1'de görülmektedir. 2024 yılında evlenmelerde bir önceki yıla göre %9.7 oranında çoğalırken, boşanmalarda %8.8 oranında artış olmuştur.

Tablo 2.19.1: Yıllara Göre Evlenme ve Boşanma Sayısı

Yıllar	**2022**		**2023**		**2024**	
	Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim	Sayı	% Değişim
Evlenme Sayısı	1.247	1,1	1.223	-1,92	1.104	9,7
Boşanma Sayısı	945	5,6	1.148	21,5	1.047	8,8

Kaynak: İstatistik Kurumu

19.1.3 Kadın

Kadın, biyolojik, toplumsal ve kültürel anlamda kadın cinsiyetine sahip bireyi tanımlayan bir terimdir. Kadınlar tarih boyunca farklı toplumlarda farklı roller üstlenmişler ve çeşitli mücadeleler sonucunda toplumsal haklarını elde etmişlerdir. Kadın kavramı, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve kadın hakları gibi birçok farklı perspektiften ele alınabilir.

Kadın hakları, eşitliği ve özgürlüğü veya başka bir deyişle "statüsü" üzerindeki tartışmalar ise insanın doğuşu ile başlamıştır. Bu tartışmaların en olumlu ve belirgin çalışmaları, XIX. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi, teknik gelişmelerin, endüstrileşmenin ve büyük çapta savaşları izleyen sosyal reformların daha fazla bu döneme rastlamasıdır. Endüstrileşmenin getirdiği yeni koşullar, dünya kadınlarını ev dışına, iş hayatına doğru çekmeye zorlamıştır.

Özellikle 1960'lı yıllarda gelişip yayılan kadın hareketleri sonucunda kadının toplumdaki konumu her açıdan sorgulanmaya başlanmıştır. Dünyada her alanda yasal ve kurumsal düzeyde kadın-erkek eşitiliğini sağlamaya yönelik mücadeleler verilmektedir. Dünyada gelişen kadın hareketlerinden etkilenen KKTC'de de bu alanda örgütlenme girişimleri artmış ve kadın-erkek eşitliğini sağlama amacına yönelik çabalar giderek yoğunlaşmıştır.

KKTC'de kadının yasal, siyasal ve çalışma yaşamındaki konumuna bakıldığında bazı tespitler yapmak mümkündür.

Birleşmiş Milletlerin 1979 yılında kabul ettiği "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) KKTC'de Cumhuriyet Meclisi'nin 8 Mart 1996 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Bu sözleşmede "Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek" gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu sözleşmenin 4. maddesinde kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için taraf devletlerce alınacak geçici ve özel önlemlerin ayrım olarak mütalaa edilemeyeceği ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların muhafazası sonucunu doğurmayacağı ifade edilmiş ve fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilebileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede kadın örgütleri eşitliğin sağlanması amacıyla siyasal yaşamda kadınlara kota uygulanması gerekliliğini gündeme getirmişlerdir.

Kadınlara karşı ayrımcılık kadar önemli sayılabilecek bir diğer konu kadına yönelik şiddettir. Avrupa Konseyi tarafından 2011 yılında İstanbul'da imzalanmış "Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi", KKTC'de Cumhuriyet Meclisi'nin 5 Aralık 2011 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Bu sözleşme "Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi kadınlara yönelik şiddetin yapısal boyutunu ve bu şiddetin erkeklerle kıyaslandığında kadınları zorla ikincil bir konuma sokmanın çok önemli toplumsal mekanizmalarından biri olduğunu kabul ederek" kadına yönelik her türlü şiddetin engellenmesi ve engellenmesine yönelik her türlü tedbirin alınmasını içermektedir. Ayrıca, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların oluşturulup uygulamasına yönelik maddeler yer almaktadır.

Kadının siyasal yaşamdaki yeri açısından ülkemize baktığımızda uzun yıllar boyunca siyasette büyük ölçüde erkeklerin etkin olduğu görülmektedir. Kadınların siyasetle ilgisi daha fazla seçmen düzeyinde sınırlı kalmıştır. Ancak zaman içerisinde kadın hareketlerinin de etkisiyle kadınların siyasete aktif olarak katılmasında sınırlı da olsa bir gelişme kaydedilmiştir.

KKTC'de kadının siyasal yaşama fiilen katılması özellikle 1990'lı yıllarda başlamıştır. Kadınlar bugün 50 sandalyeden 11 tanesine sahiptirler. Bu da %22 gibi düşük bir oranı ifade etmektedir. Kadınların siyasete daha etkin katılmaları sonucunda, halkımızın aydın nitelikleri de dikkate alındığında, ileride daha yüksek bir temsiliyet sağlayacaklarını söylemek mümkündür.

Kadın ve Aile Sorunları Birimi'nin daire statüsüne kavuşturulabilmesi için yürütülen çalışmalar 2002 yılı içerisinde tamamlanmıştır. "Kadın Çalışmaları Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası" Cumhuriyet Meclisi'nin 26 Şubat 2002 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Daire, adı ve fonksiyonları 17 Kasım 2014 yılında güncellenerek "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Dairesi (Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları) Yasası" çerçevesinde yoluna devam etmiştir. Yasa değişikliği, "toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi yaşamdaki işlevlerini güçlendirmek; kadının sağlık, sosyal ve hukuki güvenliğini sağlamak, eşit haklara sahip bireyler olarak kadınların toplumsal yaşamda yer almalarını ve kalkınma sürecine etkin katılımlarını gerçekleştirerek çağdaş aile yapısının güçlenmesini sağlamak, kadını korumak ve desteklemek" amacıyla yapılmıştır.

2006 KKTC Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre 256,644 kişi olan toplam nüfusumuzun 118,076'sı (%46.0) kadındır. 2011 yılında yapılan KKTC Nüfus ve Konut Sayımı sonuçlarına göre 286,257 kişi olan toplam nüfusumuzun 135,774'ü (%47.4) kadındır.

Kadınların işgücü piyasasındaki durumunu görebilmek açısından Hanehalkı İşgücü Anketleri önemli bir veri kaynağıdır.

2024 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre istihdam edilenlerin %34.8'sini (64.611 kişi) kadınlar oluşturmaktadır. İstihdam edilen kadınların %89.3'ü hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Ayrıca Kadınların %87.3'ü ücretli ve yevmiyeli, %11.2'si kendi hesabına ve işveren, %1.5'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Hane Halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre KKTC'de istihdamdaki kişilerin kadın-erkek ayrımına göre durumu Tablo 2.19.2'de görülmektedir.

Tablo 2.19.2: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İstihdamın Cinsiyete Göre Dağılımı (2022-2024)

	2022		2023		2024	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Kadın	47.231	34,1	51.408	34,7	64.611	34,8
Erkek	91.378	65,9	96.803	65,3	120.996	65,2
Toplam	138.609	100	148.211	100	185.607	100

Kaynak: İstatistik Kurumu

KKTC'deki işsizler kadın-erkek ayrımına göre değerlendirildiğinde 2024 yılında toplam işsizlerin %57.2'sinin kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu, kadınların işgücü piyasasına erkeklere göre daha düşük oranda katılmasının doğal bir sonucudur (Tablo 2.19.3).

Tablo 2.19.3: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına Göre İşsizlerin Cinsiyete Göre Dağılımı (2022-2024)

	2022		2023		2024	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Kadın	4.432	47,5	3.147	32,9	5.459	57,2
Erkek	4.908	52,5	4.841	50,7	4.093	42,8
Toplam	9.340	100	7.988	83,6	9.552	100

Kaynak: İstatistik Kurumu

İstihdamdaki kişilerin ana ekonomik faaliyet alanlarına göre ayrımına bakıldığında gerek kadınlarda gerekse erkeklerde ilk sırayı hizmetler sektörü almaktadır. 2024 yılı içerisinde 57.689 kadın ve 88.617 erkek, hizmetler sektöründe çalışmıştır (Tablo 2.19.4).

Tablo 2.19.4: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarına göre Ana Ekonomik Faaliyet Alanları ve Cinsiyete Göre Dağılım (2022-2024)

	2022				2023				2024			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%
Tarım	2.075	4,4	3.722	4	1.157	1,8	3.255	2,7	3.291	5,1	5.754	4,8
Sanayi	2.039	4,3	9.665	1	2.818	4,4	11.240	9,3	2.436	3,8	10.728	8,9
İnşaat	901	1,9	12.768	14	984	1,5	15.989	13,2	1.195	1,8	15.897	13,1
Hizmetler	42.216	89,4	65.223	71,4	46.449	71,9	66.319	54,8	57.689	89,3	88.617	73,2
Toplam	47.231	100	91.378	100	51.408	79,6	96.803	80	64.611	100	120.996	100

Kaynak: İstatistik Kurumu

Tablo 2.19.5: Devlette Çalışan Personelin Genel Görünümü ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2024)

	Kadın	Oran(%)	Erkek	Oran(%)	Toplam
İstihdam Şekli					
Memur	3.049	61	2.139	43	5.001
Müşavirler	11	20	32	57	56
Üst Kademe Yöneticileri(13/2018)[1]	12	40	15	50	30
19/2000 Sayılı Kadrolar	2	33	2	33	6
Yargıçlar ve Savcılar	52	58	39	44	89
KHK Başkan ve Üyeleri	1	20	4	80	5
İlk Öğretim Öğretmen Kadroları	1.174	73	429	27	1.599
Genel Orta Öğretim Öğretmen Kadroları	1.709	77	562	25	2.224
Mesleki Teknik Öğretim Öğretmen Kadroları	427	66	252	39	649
Kadroya Karşılık Alınan Geç. Öğretmen	287	95	60	20	302
Polis Örgütü	197	9	2.104	93	2.273
Polis Örgütü(Sivil)	137	50	176	64	276
Sözleşmeli Personel	191	57	166	49	337
Özelleştirme Yasası	197	53	164	44	374
Daimi İşçi(03)	138	28	327	67	485
Geçici İşçi	688	42	1.133	69	1.633
Geçici Memur	495	54	363	39	920
Engelli İstihdamı	69	25	192	70	273
Zorunlu Hizmet Personeli	62	94	37	56	66
Fon	9	35	15	58	26
Mevsimlik İşçi	2	1	77	31	251
Toplam	**8.909**	**52**	**8.288**	**48**	**17.197**

Kaynak: KKTC Kamu Yönetimi ve İnsan Kaynakları Başkanlığı
[1]13/2018 sayılı "Üst Kademe Yöneticiliği Yapan Kamu Görevlilerinin Atanması Hakkında (Değişiklik) Yasası" Kapsamında olup üst kademe yöneticiliğinde iki yılını tamamladıktan sonra görevden alınanlar.

Tablo 2.19.6'da belirtildiği üzere kamu sektöründe, üst kademe yöneticilerinin ağırlıklı olarak erkeklerden oluştuğu görülmektedir. 2024 yılında üst kademe yöneticilerinin %65,4'ü erkeklerden %34,6'sı kadınlardan oluşmuştur.

Tablo 2.19.6: Kamu Sektöründeki Üst Kademe Yöneticilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2022-2024)

	Kadın		Erkek		Toplam	
Yıllar	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
2022	53	33,5	105	66,5	158	100
2023	53	32,9	108	67,1	161	100
2024	55	34,6	104	65,4	159	100

Kaynak: KKTC Kamu Yönetimi ve İnsan Kaynakları Başkanlığı

19.1.4 Çocuk

Dünyada ve KKTC'de çocuk ve çocuk sorunlarına ilgi giderek artmaktadır. Bunun başlıca nedeni yarını bugünden daha iyi bir toplum ve dünya yaratma özlemidir. Bu da birey, aile ve toplum olarak çocuklara sunabildiğimiz olanaklarla yakından ilgilidir. Çocuk hakları ve çocuk sorunları Birleşmiş Milletler'de de pek çok kez gündeme gelmiş, bu konuda kararlar alınmış sözleşme ve bildirgeler onaylanmıştır.

KKTC Cumhuriyet Meclisi 12 Mart 1996 tarihli birleşiminde "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Onay) Yasası"nı kabul etmiştir. Bu sözleşmede "Taraf Devletler çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler" ifadesi kullanılmaktadır. KKTC'de de mevcut olanaklar çerçevesinde çocuklara azami önem verilmekte ve çocukların gelişmesi aynı zamanda hızla ilerleyen dünyaya ayak uydurabilmeleri için gelişmeler yakından takip edilmektedir. Bu çerçevede bir yandan 15 yaşına kadar zorunlu eğitim uygulanarak çocukların %100'ünün okula gidip eğitilmesi sağlanırken diğer yandan da bilgisayar v.b. yeni teknolojilerin eğitimin hizmetine sunulmasına çalışılarak çağdaş normlara uygun birey yetiştirilmesi için çaba sarf edilmektedir.

Avrupa Konseyi'nin 2007 yılında Lanzorete'de kabul edilen "Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi" ülkemize 59/2011 sayılı Yasa ile Cumhuriyet Meclisi tarafından onaylanmıştır. Sözleşme "Çocukların cinsel sömürüsü ve istismarını engellemek ve bunlarla mücadele etmek ve cinsel sömürü ve istismara maruz çocuk mağdurların haklarını korumak" amacıyla hazırlanmıştır. Bu hususta, ulusal ve uluslararası işbirlikleri ve önleyici tedbirler sözleşmede yer almaktadır.

KKTC'de çeşitli nedenlerle ortada kalan ve bakacak kimsesi bulunmayan çocuklar, Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı Lefkoşa Çocuk Yuvası ile SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerine yerleştirilmektedir. Lefkoşa çocuk yuvasında koruma altına alınan çocukların tüm gereksinimleri Sosyal Hizmetler Dairesi'nce karşılanmaktadır. SOS Çocuk Köyü ve SOS Gençlik Evlerinde barındırılan çocukların her biri için de Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından asgari ücretin %100'ü kadar olmak üzere katkı yapılmaktadır.

1993 yılında Merkezi Avusturya'da bulunan SOS Kinderdorf International Organizasyonu (KDI) KKTC'de de bir Çocuk evi kurmuş ve korunmaya muhtaç çocuklara aile ortamına yakın bir ortam yaratma ve küçük gruplar halinde aile benzeri sürekli bir ev ve bakım sağlamayı amaçlamıştır. 27 Kasım 1996 tarihinde SOS KDI ile KKTC Sağlık ve Çevre Bakanlığı arasında, Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından himayeye alınan ve durumları, SOS KDI prensiplerine

uygun olan Çocuk ve gençlere yeni bir yuva, anne sevgisi, maddi güvence ve iyi bir eğitim imkanı sağlanması amacıyla SOS Çocuk Köyü ve gençlik evleri tertibini sağlamak için protokol imzalanmıştır. Söz konusu protokol gereğince Sosyal Hizmetler Dairesi himayesinde bulunan çocuk yuvası ve yurtlarda barındırılan protokole uygun çocuk ve gençler 1997 yılında SOS KDI ve SOS tarafından oluşturulan Gençlik Evleri'ne aktarılmışlardır. SOS Çocuk Köyü ve SOS gençlik evlerinin denetimi Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından yapılmaktadır. 18 yaşını tamamlayan Sosyal Hizmetler Dairesi himayesinde olan kişiler için ev veya öğrenci yurdu benzeri yarı bağımsız gençlik evlerinin açılması kararı Bakanlar Kurulu tarafından alınıp 07.03.2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yarı bağımsız gençlik evlerinin kira veya ücretleri Sosyal Hizmetler Dairesi tarafından karşılanarak, gençlerin sosyal ve psikolojik olarak hayata hazırlanması sağlanmaktadır.

Eylül 2023 – Eylül 2024 tarihleri arasında 28 çocuk çeşitli aile problemleri nedeniyle Sosyal Hizmetler Dairesi'nin himayesine alınmıştır.

SOS Çocuk Köyü ile SOS Gençlik Evi ve Sosyal Hizmetler Dairesi'ne bağlı Lefkoşa Çocuk Yuvası'ndaki çocuk sayısı Tablo 2.19.7'de gösterilmiştir.

Tablo 2.19.7: Sosyal Hizmetler Dairesine Bağlı Yuva/Yurtlarda ve SOS'te Barınan Çocuk Sayıları (2022- 2024 Yılı Aylık Ortalama)

	SOS Çocuk Köyü	SOS Gençlik Evi	SOS Yarı Bağımsız Yaşam Evi	Lefkoşa Çocuk Yuvası	SHD Yarı Bağımsız Yaşam Evi
2022	53	28	13	52	-
2023	57	22	16	34	-
2024*	55	17	14	36	-

**Eylül sonu itibarıyla*
Kaynak: Sosyal Hizmetler Dairesi

Sosyal Hizmetler Dairesi bünyesinde 2011 yılında kurulan Gençlik Aile Danışma Merkezi (GADEM), çocukların ve gençlerin riskli davranışlarda bulunmalarını, suça itilmelerini önlemeyi hedeflemektedir. Bunun yanında, 2012 yılında Çocuk ve Gençlik Merkezi (ÇOGEM) hizmete girmiştir. Lefkoşa Surlar İçi Bölgesi'nde hizmet vermekte olan Merkez, madde kullanan, riskli davranışlarda bulunan, çalıştırılan veya sokakta yaşayan çocuk ve gençlere hizmet vermektedir.

19.1.5 Engelliler

"Engelli" kavramı, fiziksel, zihinsel, duyusal veya gelişimsel bir engeli olan kişileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Engellilik, bir bireyin yaşamın çeşitli yönlerine katılımını kısıtlayabilir veya sınırlayabilir. Engellilik kavramı genellikle sağlık, eğitim, iş hayatı ve toplumsal yaşamda bireylerin karşılaştığı engelleri ifade etmektedir.

Günlük yaşama dair temel (eğitim, ulaşım, erişim, vb.) planlamalar yapılırken tüm bireylerin göz önüne alınmaması sonucu engellilerin mağdur duruma düşmesi ve kolayca yararlanılabilecek haklardan toplu ulaşım, eğitim kamu binalarından /hizmetlerinden vb. yararlanamama durumunda özürlülüğün değil, engellenmişliğin / engelleyenin sorunsallaştırılması için 'engelli' kavramı yaratılmıştır.

Herkes için eşitlik ilkesi ile hareket eden Birleşmiş Milletler (BM) belgelerinde engellilik ilk kez 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde dile getirilse de BM sistemi içerisinde engellilikle (özürlülükle) ilgili çalışmaların başlama tarihi 1945 yılına dayanmaktadır. Özellikle görme ve işitme engelliler gibi bedensel engeller taşıyan bireylerin haklarının arttırılmasına odaklanılmış, bunun dışında da engelliliği önleme ve rehabilitasyon çalışmalarına önem verilmiştir.

Birleşmiş Milletlerin 2008 yılında kabul ettiği "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme" Cumhuriyet Meclisi'nin 26 Temmuz 2010 tarihli birleşiminde kabul edilmiştir. Sözleşme gerek ilkeler gerekse yükümlülükler açısından geneldir. İçerik olaraksa, eşitlik-ayrımcılık yasağı, erişebilirlik, eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, siyasi ve kamusal hayata katılım gibi çeşitli başlıklar altında, engellilerin haklarını ve taraf devletlerin yükümlülüklerini düzenlemektedir.

KKTC'de engellilerin hak ve statülerine kavuşması için yürütülen çalışmalar sonucunda 64/1993 sayılı "Özürlüleri Koruma ve Rehabilite Yasası" yürürlüğe girmiştir. Yasa "bedensel veya ruhsal yönden çalışamayacak kadar hasta olan veya engelli olan kişilere sosyal ve psikolojik destek sağlamak; engelliliğinden dolayı kısmen veya tümüyle fonksiyon kaybına uğrayan ve normal yaşam gereklerine uyamayan kişilerin fonksiyonel yeteneklerini, tıbbi, psikolojik, sosyal ve işe yönelik biçimde yeniden kazandırmak ve istihdam edilenlerin maaş, ücret ve diğer özlük haklarına ilişkin hususları düzenlemek; ve engellilerin kendi güçleri ve becerilerini kullanmalarını sağlamak" amacıyla yapılmıştır. Yasa 2006 ve 2014 yıllarında tadil edilmiştir. Yasada yeni düzenlemeler yapılarak "Engellileri Koruma, Rehabilite ve İstihdam Yasası olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca özel sektörde engelli istihdamı yapılması için tedbirler alınmıştır.

KKTC'de engel türlerinin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında engelli erkeklerin engelli kadınlara göre daha çok olduğu saptanmıştır. Hem kadın hem de erkeklerde en sık görülen engel türü ise baş sinir ve ruh hastalıklarıdır. KKTC'de 2024 yılı sonu itibarıyla Çalışma Dairesi kayıtlarına göre 331 engelli olduğu belirlenmiştir (Tablo 2.19.8).

Tablo 2.19.8: Engelli Yardımı Ödenen Kişilerin, Engel Türü ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Engel Türü	Kadın	Erkek	Genel Toplam
Görme	281	296	577
İşitme- Konuşma	124	136	260
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	1.970	1.280	3.250
Hareket Sistemi	318	301	619
Thalasemia ve Orak Hücre	26	45	71
Spastik	70	59	129
Diğer Sistem	351	435	786
Toplam	3.140	2.552	5.692

Kaynak: Çalışma Dairesi
*(*Engelli yardımı alan kişileri kapsamaktadır.)*

İstihdam edilen engelli nüfus 2024 yılı itibarıyla 331 kişi olup %72.8'ini kadınlar, %27.2'sini ise erkekler oluşturmaktadır (Tablo 2.19.9).

Tablo 2.19.9: İstihdam Edilen Engellilerin Cinsiyet ve Engel Türüne Göre Dağılımı (2024)

	Kadın	Erkek	Toplam
Görme	51	11	62
İşitme- Konuşma	34	17	51
Baş Sinir ve Ruh Hastalıkları	22	6	28
Hareket Sistemi	75	30	105
Thalasemia ve Orak Hücre	32	16	48
Spastik	9	1	10
Diğer Sistem	18	9	27
Toplam	241	90	331

Kaynak: Çalışma Dairesi

İş isteğiyle bekleyen engelli kişiler, 2024 yılında 813 kişi olup %59.4'ünü kadınlar, %40.6'sını ise erkekler oluşturmaktadır (Tablo 2.19.10).

Tablo 2.19.10: İş İsteğiyle Bekleyen Engellilerin Engel Türlerine Göre Dağılımları 2024

Engel Türü	Kadın	Erkek	Genel Toplam
Görme	116	89	205
İşitme - Konuşma	75	54	129
Baş - Sinir	63	35	98
Hareket Sistemi	149	90	239
Thalassemia ve Orak Hücre	13	26	39
Spastik	6	2	8
Diğer Sistem	61	34	95
Toplam	483	330	813

Kaynak: Çalışma Dairesi

19.2 Sorunlar

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde aile kurumu, kadınlar, çocuklar ve engelli bireylerin karşılaştığı sorunlar, birçok sosyal, kültürel ve ekonomik faktör tarafından şekillenmektedir.

KKTC'de insan kaynaklarının gelişimi için büyük önemi olan eğitim ve sağlık yatırımlarının istenilen düzeylere ulaştırılamamıştır.

KKTC'nde ekonomik durum, ailelerin geçimlerini sağlamakta zorlanmasına yol açmaktadır. Hayat pahalılığı ve artan yaşam maliyetleri, ailelerin maddi anlamda zorlanmasına neden olmaktadır. Aile içindeki bireylerin iş bulmakta zorlanması, ekonomik sıkıntıların daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

KKTC'nde boşanma oranları artmış durumdadır. Aile içindeki iletişim sorunları, maddi zorluklar ve psikolojik stres, boşanma oranlarını etkileyen başlıca faktörlerdir.

Aile içi şiddet, KKTC'nde hala önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Kadınlar ve çocuklar, özellikle ekonomik ve psikolojik sorunların etkisiyle aile içi şiddetle karşı karşıya kalabilmektedir. Aile içi şiddetle ilgili farkındalık eksiklikleri ve yeterli önleyici mekanizmaların olmaması, sorunun daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Aile içi sorunlar konusunda toplumsal farkındalık oldukça düşük seviyededir. Aile içi şiddet, boşanma ve psikolojik destek gibi konularda toplumun bilinçlenmesi ve eğitim verilmesi gerekmektedir.

KKTC'nde, toplumsal cinsiyet rolleri hala çok belirgindir. Kadınların, erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmamaları, iş gücü piyasasında, siyasal ve sosyal alanlarda eşitsizliklere yol açmaktadır.

Kadınların iş gücüne katılımı sınırlı olup genellikle düşük ücretli, düşük statülü işlerde yoğunlaşmıştır. Ayrıca, KKTC'de kadınların yönetim pozisyonlarına ve karar alma mekanizmalarına katılımı da düşük seviyededir.

KKTC'nde, şiddet mağduru kadınlar için yeterli sayıda sığınma evi veya psikolojik destek sağlayan kurumlar bulunmamaktadır. Şiddet mağdurlarının güvenli bir ortamda kalabilecekleri, onlara danışmanlık hizmeti verecek mekanizmaların eksikliği, kadınların şiddetle başa çıkmalarını zorlaştırmaktadır.

KKTC'de kadınların siyasette ve yönetim mekanizmalarında temsili de oldukça sınırlıdır. Kadınların siyasette aktif rol alması, siyasi partilerde kadınların karar alma süreçlerine katılımı çok düşük seviyelerdedir ve kadınların siyasi alanda daha fazla yer alabilmesi için özel mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir.

KKTC'ndeki bazı özel okullar, yüksek eğitim ücretleri nedeniyle ailelerin maddi imkanları kısıtlı olan çocuklarına ulaşamamalarına neden olmaktadır. Bu da ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının eğitimde fırsat eşitsizliği yaşamasına yol açmaktadır.

Öğrencilerin psikolojik ve özel eğitim ihtiyaçlarına yönelik yeterli destek ve programlar bulunmamaktadır. Engelli çocukların eğitimde karşılaştığı zorluklar, bu eksikliklerin başında gelmektedir. Engelli bireyler için uygun eğitim ve okul altyapısı oldukça sınırlıdır.

Çalışan ebeveynlerin, çocuklarının bakım ve eğitimine yeterince zaman ayıramamaları da bir başka sorundur. Ebeveynlerin iş hayatı ile aile hayatı arasında dengesizlik, çocukların ihmal edilmesine yol açabilmektedir.

Aile içindeki şiddet, çocukların psikolojik sağlıklarını derinden etkileyebilmektedir. Çocuklar, şiddete tanık olduklarında veya şiddet mağduru olduklarında ciddi travmalar yaşayabilir, duygusal problemler geliştirebilirler. Çocukların duygusal gelişiminde yaşanan bu olumsuzluklar, ilerleyen yaşlarda da kalıcı etkiler bırakabilmektedir.

KKTC'nde çocuk hakları konusunda toplumsal farkındalık ve hukuki düzenlemelerde eksiklikler de bulunmaktadır.

KKTC'ye göç eden ailelerin çocukları, eğitim, sağlık ve sosyal haklar konusunda zorluklar yaşayabilmektedirler. Göçmen çocuklar, yerleşik nüfus ile aynı eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamayabilir ve sosyal entegrasyon konusunda sıkıntılar yaşayabilirler.

KKTC'de engelli bireyler için sunulan özel eğitim hizmetleri sınırlıdır. Özel eğitim kurumları yeterli sayıda değildir ve eğitimcilerin niteliği, engelli bireylerin özel ihtiyaçlarını

karşılamada yetersiz kalabilmektedir. Özellikle 18 yaş üstü engellilere yaşam boyu rehabilitasyon ve dinlenme tesislerinin eksikliği giderilmesi gereken önemli sorunlardan birisidir.

Engelli çocuklar için okullarda fiziksel erişilebilirlik yeterince sağlanmamış olabilmekte ve rampalar, asansörler ve özel sınıflar gibi ihtiyaçlar karşılanmamakta, bu da engelli çocukların eğitimden tam anlamıyla faydalanmalarını zorlaştırmaktadır. Özel eğitim hizmetlerinin genişletilmesi, öğretmenlerin eğitimi ve okulların fiziksel altyapısının geliştirilmesi engelli öğrenciler için önemlidir.

KKTC'deki birçok kamu binası, sağlık kurumları, yollar, kaldırımlar ve toplu taşıma araçları engelli bireyler için uygun değildir. Tekerlekli sandalye kullanıcıları, görme veya işitme engelli bireyler bu alanlarda zorluk yaşamaktadır. Örneğin, toplu taşıma araçlarının büyük bir kısmı engellilere uygun donanıma sahip değildir. Kamu binaları, sağlık kurumları, okullar, toplu taşıma ve diğer alanlarda erişilebilirlik standartlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, pek çok iş yeri veya ticari bina, engelli bireyler için erişilebilir durumda değildir. Bu durum hem engelli bireylerin günlük hayatını zorlaştırmakta hem de iş hayatına katılımını engellemektedir.

KKTC'de engelli bireyler iş bulmakta da büyük zorluklar yaşamaktadır. Çoğu iş yeri engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun düzenlemeler yapmadığı için, engelli bireyler iş gücüne katılamamakta veya sınırlı sayıda iş seçeneğiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Engelli bireyler, iş başvuruları sırasında veya çalışma hayatında ayrımcılıkla karşılaşabilmektedirler. Çalışma şartlarının engelli bireylere uygun hale getirilmesi konusunda farkındalık ve uygulamalar yetersiz kalmaktadır. Engelli bireylerin iş gücüne katılımını teşvik eden politikaların uygulanması ve işyerlerinde engellilere uygun düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

KKTC’de engelli bireyler için yeterli sayıda rehabilitasyon merkezi bulunmamaktadır ve mevcut merkezler de kapasite olarak sınırlıdır. Fiziksel terapi, mesleki terapi ve diğer rehabilitasyon hizmetlerine erişimde zorluklar yaşanmaktadır.

Engellilerin hakları konusunda toplumda yeterli bilinç bulunmamaktadır. Bu da engelli bireylerin taleplerinin dikkate alınmamasına ve haklarının ihlal edilmesine yol açabilmektedir. KKTC'de engelli hakları ile ilgili yasal düzenlemeler bulunmasına rağmen bu yasaların uygulanmasında aksaklıklar yaşanabilmektedir.

Engelli bireyler, sinema, tiyatro, spor etkinlikleri gibi sosyal faaliyetlere erişim konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Sosyal alanların ve etkinliklerin çoğu engelli bireyler için uygun şekilde düzenlenmemiştir.